

ปลูกป่าแก่ใจ ปลูกคน เพื่อปลูกป่า

“

หลักคิดในการดำเนินโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ นั้น ไม่ได้มองการปลูกป่าว่าเป็นเพียงการปลูกต้นไม้ หากแต่เป็นการใช้การปลูกป่าเป็น **พาหนะในการแก้ไขปัญหาคความยากจน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่** ประเด็นสำคัญคือเราต้องรู้จริงๆ ว่าทำไมคนถึงตัดไม้ทำลายป่า เพราะหากเราเข้าไปศึกษาถึงสาเหตุให้ลึกซึ้ง เราจะพบว่า การตัดไม้ที่นั่นก็เสี่ยงต่อการถูกจับ เสี่ยงต่อการไม่มีน้ำกิน ยี่งตัดยี่งแล้ง เรื่องนี้ชาวบ้านเขารู้ดีเพราะเขาอยู่ในนั้นมาตลอดชีวิต ฉะนั้นเขาไม่ได้ต้องการทำลายป่า เหตุผลของการตัดไม้ที่แท้จริงก็คือ **ความยากความจน และการขาดโอกาสของคน** เพราะไม่มีทางเลือกอื่น เขาจึงทำ

”

ม.ร.ว. ดิสนิดดา ดิศกุล
๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง
MAE FAH LUANG FOUNDATION

เรื่องราวของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ
กับโครงการปลูกป่าถาวร
เฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ปลูกป่าแก่ใจ ปลูกคน เพื่อปลูกป่า

ปลูกป่าแก้จน
ปลูกคน เพื่อปลูกป่า

เรื่องราวของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ
กับโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง
MAE FAH LUANG FOUNDATION

“ จากไร่ร้างดินแล้งสู่ป่าใหญ่สดชื่น   มั่นคงในวิถีชีวิตอันยั่งยืน ”

สารบัญ

- ๐๘ สารจากนายอานันท์ ปันยารชุน
- ๐๑๒ สารจาก ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล

๐๒๑ ผืนป่าที่หายไป

- ๐๒๕ ผืนป่าที่หายไป

๐๓๓ หัวใจการปลูกป่า

- ๐๔๓ ปลูกคน เพื่อปลูกป่า อย่างเข้าใจและเข้าถึง

๐๖๐ แนวคิด “การฟื้นฟูป่าภูมิทัศน์ป่าไม้” สายพระเนตรอันยาวไกลของ “สมเด็จพระเจ้า”

- ๐๖๕ แนวคิด “การฟื้นฟูป่าภูมิทัศน์ป่าไม้”
สายพระเนตรอันยาวไกลของ “สมเด็จพระเจ้า”
- ๐๗๑ ป่า ๔ ประเภท การจัดการเพื่อความยั่งยืน
- ๐๗๗ ย้ายพื้นที่ทำกิน...สร้าง “ป่าอนุรักษ์” ของชุมชน
- ๐๘๓ พื้นที่ทำกิน สร้างความหวังใหม่ในชีวิต
- ๐๘๗ ป่าใช้สอย แหล่งไม้พื้ในวันนี้และวันข้างหน้า
- ๐๙๓ ป่าไผ่ตง เพื่อเศรษฐกิจครัวเรือน
- ๐๙๗ ๑ ครอบครัว ๑ พื้นที่ กำลังหลักของการรักษาป่า

๑๐๓ ปลูกป่าโดยปลูกเสริม สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ

- ๑๐๗ ฟื้นคืนผืนป่า ให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ

๑๒๐ สร้างฝาย ลดไฟป่า ป่าภัยสู่ความสำเร็จ

- ๑๒๕ ฝายและไฟป่า การจัดการเพื่อเกื้อหนุนการฟื้นฟูป่า
- ๑๒๗ ฝาย ระบบจัดการน้ำเพื่อความยั่งยืน
- ๑๓๕ ไฟป่า จัดการได้หากชุมชนร่วมใจกัน

๑๔๗ คนอยู่ได้ ป่าอยู่ได้

- ๑๕๑ คนอยู่ได้ ป่าอยู่ได้
- ๑๕๓ กองทุนเมล็ดพันธุ์
- ๑๕๙ กองทุนเสริมอาชีพ

๑๗๒ เมล็ดพันธุ์ใหม่...การหยั่งรากความยั่งยืน

- ๑๗๗ เมล็ดพันธุ์ใหม่...การหยั่งรากความยั่งยืน
- ๑๙๐ การปลูกป่ากับโอกาสในการสร้างรายได้ของชุมชนจาก “คาร์บอนเครดิต”

- ๑๙๖ จากใจคนทำงาน

- ๑๙๘ จากใจชาวบ้าน

- ๒๐๐ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ โครงการพัฒนาทางเลือก
ในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน

- ๒๐๘ ธนาคารไทยพาณิชย์ กับกิจกรรมเพื่อสังคม

นายอานันท์ ปันยารชุน

นายกรัฐมนตรี
ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)

ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานหลายสิบปี ส่งผลให้ประเทศไทยต้องประสบสภาวะปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในรูปแบบของภัยธรรมชาติที่ทวีความรุนแรงและมีความถี่มากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งการเกิดอุทกภัย ดินโคลนถล่ม ภัยแล้ง เป็นต้น ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ประสบภัย และยังสร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจทั้งระดับชุมชนท้องถิ่นและระดับชาติ

ด้วยเหตุนี้ เมื่อรัฐบาลได้ริเริ่มดำเนินโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐ ซึ่งมีระยะเวลาในการดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๗-๒๕๕๐ รวมเวลา ๑๔ ปี โดยแบ่งเป็น ๓ ระยะ และในการดำเนินโครงการระยะที่ ๓ รัฐบาลได้ขอความร่วมมือมายังสมาคมธนาคารไทยให้ร่วมสนับสนุนการดำเนินโครงการดังกล่าว ธนาคารไทยพาณิชย์ จึงได้ตอบรับการเข้าร่วมดำเนินโครงการนี้ด้วยความยินดี ด้วยเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่ทุกภาคส่วนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูป่าให้กลับคืนความสมบูรณ์ขึ้นมาใหม่ เพราะนั่นหมายถึงการฟื้นคืนของความสมดุลของระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมทั้งดิน น้ำ รวมทั้งอากาศ ซึ่งจะช่วยบรรเทาปัญหา ช่วยลดทอนความรุนแรงของผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ทั้งต่อมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติบนโลกใบนี้ได้เป็นอย่างดี

ในการสนับสนุนโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ ครั้งนี้ ทางธนาคารมีความมุ่งหวังจะให้เป็นตัวอย่างของการดำเนินงานปลูกป่าที่ยั่งยืน ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี นั่นคือ ให้คนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้ จึงปรึกษาและขอความร่วมมือจากมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งเป็นองค์กรที่มีประสบการณ์ในการปลูกป่ามายาวนานให้ช่วยดำเนินโครงการ และมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้ให้ความกรุณารับดำเนินโครงการ โดยมอบหมายให้สำนักประสานงานโครงการพัฒนาโดยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นผู้ดำเนินงานโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ ระยะที่ ๓ แปลงที่ FPT33 ในเขตพื้นที่ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย อันเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ธนาคารและมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ มีความเห็นร่วมกันที่จะเข้าไปฟื้นฟูสภาพป่าในพื้นที่ ๑๔,๐๑๕ ไร่

เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมาย ธนาคารได้ให้การสนับสนุนการดำเนินโครงการต่อเนื่องเป็นระยะเวลา ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๕๒) ซึ่งผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ทำให้เราเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม สิ่งที่น่ายินดีเป็นอย่างยิ่งก็คือ ผลสำเร็จจากการดำเนินโครงการนี้ ทำให้เราเห็นรูปแบบวิธีการดำเนินโครงการปลูกป่าที่สามารถฟื้นฟูป่าที่เสื่อมโทรมเป็นภูเขาหัวโล้นให้กลับมาเป็นผืนป่าที่มีสีเขียวของต้นไม้ขึ้นมาทดแทนได้ในระยะเวลาเพียง ๓ ปีแรกของการดำเนินงาน

ทั้งยังได้เห็นวิธีการทำงานส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ตลอดจนวิธีการบ่มเพาะให้ชาวบ้านตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของป่า และการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดระบบการจัดการทรัพยากรเพื่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน ผ่านกระบวนการที่เป็นขั้นเป็นตอน อันเกิดจากการนำองค์ความรู้ และประสบการณ์การปลูกป่าอันยาวนานของเจ้าหน้าที่สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาโดยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ มาใช้ในการวางแผนการดำเนินงานนั่นเอง

ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นนั้นวัดผลได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นจำนวนต้นไม้ที่มากขึ้น ขนาดต้นไม้ที่โตขึ้น พืชอาหารของคนและสัตว์มีหลากหลายขึ้น ปริมาณน้ำในลำห้วยที่มีมากกว่าเดิม การพังทลายของหน้าดินลดลง คุณภาพชีวิตของชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับป่า จากเดิมมีรายได้น้อย ไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงครอบครัว กลับมีรายได้เพิ่มขึ้น และแม้แต่สิ่งทีวดียากที่สุดนั่นก็คือ ความรู้รักและห่วงแหน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาป่า ก็สามารถวัดผลได้จากการที่พวกเขาสามารถร่วมแรงร่วมใจกันป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่าต่อเนื่องกันมาถึง ๔ ปีแล้ว เป็นต้น

ถึงวันนี้อาจจะกล่าวได้ว่า การดำเนินโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ โดยการสนับสนุนของธนาคารไทยพาณิชย์นั้น ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้แล้ว นั่นคือปลูกป่าเพื่อแก้ปัญหาความยากจน และให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้ อันนับเป็นอีกความภาคภูมิใจหนึ่งของธนาคารไทยพาณิชย์ ที่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม อย่างไรก็ตาม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะยาว ธนาคารไทยพาณิชย์ ได้มอบหมายให้มูลนิธิสยามกัมมาจล ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการทำงานด้านการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน ให้การสนับสนุนโครงการพัฒนาศักยภาพแกนนำเยาวชนใน ๑๔ ชุมชนที่อยู่รอบพื้นที่ปลูกป่าต่อเนื่องไปอีกระยะหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อปลูกสำนึกให้เยาวชนตระหนักในคุณค่าของผืนป่าที่พวกเขาได้พึ่งพาอาศัยและใช้ประโยชน์ เพื่อให้เยาวชนเหล่านี้สืบสานเจตนารมณ์ในการปกป้องรักษาป่าผืนนี้ต่อไป

ธนาคารไทยพาณิชย์ เห็นว่า ผลสำเร็จจากการดำเนินโครงการในข้างต้นเป็นผลมาจากแนวทางการดำเนินโครงการที่ให้ความสำคัญกับ “ป่า” ควบคู่ไปกับ “คน” ร่วมกับการมีแผนงานที่มีการบริหารจัดการโครงการที่ดี สามารถสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และประสานหน่วยงานต่างๆ ให้เข้ามาสนับสนุนการปลูกป่าได้เป็นอย่างดี ทำให้ได้ทั้งป่าและคนที่ดูแลรักษาป่าให้ยั่งยืน จึงได้รวบรวมประสบการณ์ และองค์ความรู้ในการดำเนินโครงการมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือเพื่อการเผยแพร่สู่สังคมในวงกว้าง โดยหวังว่าองค์กรผู้สนับสนุน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านการปลูกป่า ด้านการพัฒนาชุมชน ตลอดจนผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ จะได้นำข้อมูลความรู้เหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในการทำงานให้เกิดผลสำเร็จยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติโดยรวม

Mr. Anand Panyarachun

Chairman of the Board, Siam Commercial Bank Public Company Limited

The continuing loss of native forest has been a serious problem for our country over many decades; it is a major cause of increasingly frequent and ever more destructive environmental problems, including floods, landslides, and droughts. These disasters impact not only the quality of life of the residents of affected areas, but also affect the local and national economies.

Thailand's government initiated the Permanent Reforestation Project in Celebration of His Majesty the King on the occasion of the 50th Anniversary Celebration of His Majesty's accession to the throne as a means to ameliorate the deforestation problem. During the final stage of the 14 year project (1994-2007), the government asked for cooperation from the Thai Banking Society to support the project. Siam Commercial Bank gladly accepted the invitation to participate in the project, since we recognize the need for participation by every segment of society in forest restoration. The restoration of our forests means the refurbishment of the overall ecological balance of the environment, including soil, water and air. Reforestation will also help to mitigate many environmental problems and reduce the intensity of environmental impacts on people and on our earth.

In supporting the Permanent Reforestation Project, SCB seeks to follow the principle espoused by His Majesty the King and HRH Princess Mother that people and forests can co-exist in harmony. We therefore asked the Mae Fah Luang Foundation to coordinate the project, due to their long experience in reforestation projects. The Foundation kindly agreed to join us, and they assigned responsibility for the third phase of the Permanent Reforestation Project to the office of the Doi Tung Development Project, initiated by HRH Princess Mother. A plot of land in Tambon Thoed Thai, Amphoe Mae Fah Luang, Chiang Rai was chosen for the reforestation by the Mae Fah Luang Foundation and SCB. The Thoed Thai land, designated plot FPT33, occupies a total area of 14,015 rai.

SCB has provided continuous support for this phase of the Permanent Reforestation Project for the past five years (2005-2009). The Project has already resulted in significant positive changes to both the environment and the lives of local people in the project area. It is deeply satisfying for us to see the practical and realistic protocols of a reforestation operation that enables us to restore a degraded forest from a virtually bald hill to a verdant forest in only 3 years.

We can also see the positive influence of the project on the quality of life of the local people; through continued support of livelihoods and increased knowledge and awareness of the value of the forest to their lives. Villagers have also learned from clear protocols how to play a greater role in their own community natural resource management. The successful implementation of this project is in no small part due to the long experience and deep knowledge of reforestation practice of the staff at the Cooperation Office, Doi Tung Development Project, Mae Fah Luang Foundation.

The success of the project can be seen in the increase in the number and size of trees, in agricultural productivity, an increased variety of wildlife, and in greater water levels in creeks and a decrease in soil erosion. The quality of life of those villagers whose lifestyles depend on the forest has also improved; they can now support their families on their increased incomes. Even the hardest thing to evaluate - the villagers' love for and sense of community ownership of the forest and the participation of the community in forest conservation - can be seen clearly through their cooperation in wildfire prevention. For four years there has been no outbreak of forest fires in an area once plagued with them.

We can say today that the Permanent Reforestation Project in Celebration of His Majesty the King on the occasion of the 50th Anniversary Celebration of His Majesty's accession to the throne has achieved its goal of growing forests to alleviate poverty and creating the right conditions for people to live in harmony with the forest. We are very proud to have played a role in activities that so benefit the nation.

Moreover, to build on the success of that project, and to ensure the communities' long term sustainability, Siam Commercial Bank has instructed the Siam Commercial Foundation support the development of youth leadership capacity in 18 communities in the vicinity of the reforestation area. This continuing support will help to further raise awareness of the environmental and economic value of the forest and to aid the new generation in the ongoing task of caring for this valuable resource.

Siam Commercial Bank realizes that the success of the project is the result of project principles that stress the importance of both forests and people. Good project management, that can inspire community cooperation and support from many organizations, results in both thriving forests and communities of people who will take care of them. We have therefore decided to publish a book compiling all of our experience from this project, especially the lessons learned, for distribution to the public. Our hope is that it will be of tangible benefit to organizations and people involved in reforestation and community development, as well as community leaders and the general populace, who can make use of the information in this book and adapt it to their endeavors.

ม.ร.ว. ติศนิตตา ติศกุล

เลขาธิการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง
ในพระบรมราชูปถัมภ์

นวนโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี ในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ รัฐบาลการดำเนินโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ ขึ้น โดยในการดำเนินงานระยะที่ ๓ รัฐบาลได้ขอให้ทางสมาคมธนาคารไทยร่วมสนับสนุนโครงการ และธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) ซึ่งขณะนั้น คุณหญิงชฎา วัฒนศิริธรรม ดำรงตำแหน่งกรรมการผู้จัดการใหญ่ ได้มาหารือกับผมว่าอยากจะทำอะไรให้มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ช่วยรับเป็นผู้ดำเนินโครงการเพราะคุณหญิงเชื่อมั่นในประวัติในการทำงานของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ซึ่งสัมฤทธิ์ผลเป็นอย่างดีในการดำเนินโครงการพัฒนาออยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อันเป็นการแก้ปัญหาการปลูกฝิ่น การตัดไม้ทำลายป่า ด้วยการปลูกป่าได้สำเร็จ ผมไม่ได้รับปากคุณหญิงทันที แต่ขอศึกษาข้อมูลพื้นที่ก่อนว่าอยู่ที่ไหน สภาพเป็นอย่างไร ที่สำคัญคือเรากำลังคนเพียงพอหรือเปล่า และคนของเราอยากทำหรือไม่ เพราะสิ่งเหล่านี้คือเงื่อนไขสำคัญของการทำงาน

ผมยินดีมากที่รู้ว่าพื้นที่แปลงปลูกป่าอยู่ในจังหวัดเชียงราย ประจวบกับคนทำงานก็พร้อม เพราะในช่วงเวลานั้นโครงการที่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ดำเนินการอยู่ในพม่าสิ้นสุดลง จึงมีเจ้าหน้าที่กลับมา และพวกเขา ก็อยากทำโครงการปลูกป่ามากด้วย ดังนั้นก็สรุปได้ว่าเรามีความพร้อมทั้งกำลังคนและความพร้อมด้านจิตใจคน มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ซึ่งมีประสบการณ์ในการปลูกป่าและเจ้าหน้าที่ที่ชำนาญการซึ่งเปรียบเสมือน software และทางธนาคารไทยพาณิชย์ก็พร้อมจะเป็น hardware เป็นกำลังขับเคลื่อนที่พร้อมจะสนับสนุนอย่างพอเพียงและให้ความคล่องตัวในการทำงาน แต่เท่านั้นยังไม่เพียงพอ เราต้องไปศึกษาคนในพื้นที่ ไปคุยกับคนในพื้นที่ด้วย ก่อนจะรับดำเนินโครงการผมจึงให้เจ้าหน้าที่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ลงพื้นที่เก็บข้อมูลอย่างละเอียด ทั้งข้อมูลเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ป่าและข้อมูลชุมชน อาทิ จำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร วิธีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม พิธีกรรม ความเชื่อ การประกอบอาชีพ โดยเฉพาะในส่วนของรายได้และรายจ่าย เพราะโครงการสำเร็จตามเป้าหมายได้นั้นจะต้องมีการวางแผนงานที่ดี จำเป็นต้องมีข้อมูลที่มากพอและครบถ้วนทุกด้าน จากการศึกษาข้อมูลก็พบว่าในพื้นที่นั้นมีทั้งปัญหายาเสพติด ปัญหาเรื่องชนกลุ่มน้อย ปัญหาคนที่ทำในสิ่งไม่ชอบด้วยกฎหมายในอีกหลายเรื่อง ปัญหาเหล่านี้มีไข

เรื่องยากที่จะแก้ไข หากเรามีหลักคิดในการทำงานและการจัดการที่ดี

ในการดำเนินโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ นั้น ไม่ได้มองการปลูกป่าว่าเป็นเพียงการปลูกต้นไม้ หากแต่ใช้การปลูกป่าเป็นพาหะในการแก้ไขปัญหาความยากจนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ ประเด็นที่สำคัญมากคือเราต้องรู้แจ้งเห็นจริงว่าทำไมคนถึงตัดไม้ทำลายป่า หากเราเข้าไปศึกษาสาเหตุให้ลึกซึ้ง จะพบว่า การตัดไม้ที่นั่นทั้งเสี่ยงต่อการถูกจับ เสี่ยงต่อการไม่มีน้ำกิน ยิ่งตัดยิ่งแล้ง เรื่องนี้ชาวบ้านเขาารู้ดีเพราะเขาประสบมาตลอดชีวิต ฉะนั้นเขาไม่ได้ต้องการทำลายป่า เหตุผลของการตัดไม้ที่แท้จริงก็คือ ความยากความจน และการขาดโอกาสของคน การไม่มีทางเลือกอื่น เขาจึงต้องทำเพื่อความอยู่รอดของเขาเท่านั้น เป็นเรา เราก็ต้องทำ

ดังนั้นการดำเนินงานปลูกป่าให้ประสบความสำเร็จจึงต้องแก้ที่รากของปัญหา นั่นคือความยากจน ซึ่งตรงนี้คือหลักความคิดในการทำงานที่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ยึดมั่นตลอดมาคือ การช่วยทำให้คนที่ยากไร้ขาดโอกาส อันเป็นที่มาของยาเสพติดและอาชญากรรมต่างๆ ให้ได้มีโอกาสและหลุดพ้นจากวงจรอุบาทว์ คือ ความเจ็บ ความจน ความไม่รู้ โดยเราทำงานใน ๓ ด้าน คือ หนึ่ง แก้ปัญหาสุขภาพ เพราะคนป่วยทำงานไม่ได้ คนต้องมีสุขภาพแข็งแรง สอง แก้ปัญหาความยากจนหรือเรื่องปากท้อง ให้เขาอยู่ได้ไม่ต้องอยากและสามคือแก้ไขความไม่รู้ เพื่อให้เขาใช้ความรู้ที่ตนเองไปพัฒนาตัวเอง ครอบครัวยุคนั้นได้ อันเป็นแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนตามปรัชญาของสมเด็จพระเจ้า

การแก้ปัญหาความยากจนของชาวบ้านในพื้นที่โครงการปลูกป่า เริ่มจากเราต้องเรียนรู้จากชาวบ้านก่อน เราต้องเข้าใจว่าเขาเป็นอยู่อย่างไร เขาคิดอะไร อะไรเหมาะสมกับพื้นที่ ชาวบ้านเขาเป็นปราชญ์ เขาอยู่ในสภาพพื้นที่นั้นมาก่อนเป็นสิบ ๆ ปี หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมได้มาวางแผนโดยตั้งคำถามง่าย ๆ ว่า ถ้าจะให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นเราต้องทำอะไร โดยเอาครอบครัวที่รายได้น้อยที่สุด จนที่สุด เป็นฐานในการคิด ซึ่งจุดนี้เราต้องคิดให้ละเอียดที่สุด จัดแบ่งที่มาของรายได้ตามช่วงเวลาที่กำหนดไว้เป็นรายปี มีรายละเอียดชี้ให้เห็นว่าแต่ละปีรายได้เขาจะเพิ่มขึ้นเท่าไร และที่มาของรายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้มาจากอะไรบ้าง ทั้งนี้มีข้อแม้ว่าเขาต้องทำกิจกรรมตามที่เขากับเราได้วางแผนไว้ถึงจะมีรายได้ตามที่กำหนดร่วมกันไว้

ในส่วนของการปลูกป่านั้น ด้วยประสบการณ์กว่า ๒ ทศวรรษ โครงการออยตุงฯ ได้นำบทเรียนมาใช้ในการทำงานโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ สิ่งที่เกิดผลจากออยตุงเราไม่มาทำซ้ำสองที่นี้ ดังนั้นโครงการที่นี้จึงดีกว่า ถูกกว่า และทำได้เร็วกว่า เพราะครั้งนี้เราเป็นองค์กรหลัก ตั้งแต่วางแผน ประสานงาน และจัดการ ไม่ต้องอาศัยหน่วยงานอื่นมาทำให้ เราใช้วิธีการปลูกป่าที่แตกต่างไปจากเดิมคือการปลูกป่าแบบปลูกเสริม คือไม่ตัดต้นไม้ในพื้นที่เดิม รักษาไม้ดั้งเดิมนั้นให้เติบโตต่อไป และนำพันธุ์ไม้เข้าไปปลูกเสริมในพื้นที่ที่จัดให้เป็นป่าอนุรักษ์ โดยเน้นการปลูกพันธุ์ไม้พื้นถิ่นที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ จึงมีพืชเป็นร้อย ๆ ชนิดอยู่บนนั้น แหล่งน้ำ ระบบน้ำสมบูรณ์เร็วกว่า เพราะเราสามารถสร้างฝายได้หลายร้อยลูก

อีกด้านหนึ่งคือ การสร้างจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของในผืนป่าที่มีร่วมกันของคนในชุมชน ณ ตอนนั้นชาวบ้านมีรายได้พออยู่ได้แล้ว แต่ทำอย่างไรให้เกิดความยั่งยืน สิ่งที่เราทำได้คือต้องปลูกฝังเข้าไปในรากฐานของเด็กในวันนี้ซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า ต้องสร้างคนรุ่นนี้ที่จะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต ซึ่งผู้ใหญ่เหล่านี้จะได้ถ่ายทอดกลับมาที่เด็กในอนาคตอีกทีหนึ่ง นอกจากการปลูกสำนึกให้เขาร่วมกันดูแลรักษาป่าแล้ว เราต้องฝึกให้เขารู้จักคิด และสามารถบริหารจัดการทรัพยากรจากป่าด้วยวิธีการใหม่ๆ เพื่อสร้างรายได้จากป่าควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องยากหรือต้องฉลาด สำคัญอยู่ที่เขาต้องคิดให้เป็น นั่นคือ คิดให้ง่าย ไม่ซับซ้อน (Simple) คิดแล้วทำได้จริงใช้ได้จริง (Practical) คิดอย่างสมเหตุสมผล (Logical) ดังนั้นถ้าชาวบ้านได้ผลประโยชน์จากป่า มีรายได้เพิ่มขึ้นจากป่าเป็นรูปธรรม เขาก็จะช่วยกันดูแลป่าไว้ ไม่ปล่อยให้

การทำลายอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต

หลังจากที่ดำเนินการไป ๓ ปี ความสำเร็จของโครงการสามารถจับต้องได้และเป็นรูปธรรม คือ ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิม ๒-๓ เท่า แล้วเราได้ป่าคืนมากกว่า ๕๐ เปอร์เซ็นต์ มาถึงวันนี้เป็นปีที่ ๔ ไม่มีไฟป่าเกิดขึ้นเลยในพื้นที่ติดต่อกันเป็นปีที่ ๓ ผมจึงคิดว่ารูปแบบการดำเนินโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ ที่ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวงนี้ น่าจะเป็นรูปแบบที่สามารถนำไปปรับใช้กับการดำเนินงานปลูกป่าในพื้นที่อื่นๆ ให้สำเร็จได้

สำหรับการดำเนินโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ ครั้งนี้ ที่ผ่านมามีคนถามผมเสมอว่า มีปัจจัยเงื่อนไขอะไรที่ทำให้การดำเนินงานของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย สำหรับผม การทำโครงการอะไรก็ตามต้องมียอดงบประมาณ ๓ อย่าง ข้อแรกคือคน ทั้งในส่วนของเจ้าหน้าที่โครงการ ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่ต่างประสานงานร่วมกันด้วยความทุ่มเท ตั้งใจ และรักที่จะช่วยเหลือชาวบ้านอย่างจริงจัง ปราศจากวัตถุประสงค์อื่นแอบแฝง ข้อที่สองคือโครงการต้องเยี่ยม ต้องเป็นโครงการที่อยู่บนหลักความต้องการของชาวบ้าน ไม่ใช่คิดจากมุมมองของเราฝ่ายเดียวว่าเราจะช่วยเขาอย่างไร แต่แก้ปัญหาที่ต้นเหตุ และสนองตอบความต้องการของเขาในทางที่ถูกที่ควร และปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งต้องเป็นการจัดการระดับเยี่ยม (Effective management) ข้อสุดท้ายนี้ผมให้ประมาณ ๕๐ เปอร์เซ็นต์

สิ่งสำคัญที่ผมอยากฝากไว้เป็นข้อคิดสำหรับทุกท่านก็คือ ประเทศไทยเรานั้นหากจะพัฒนาให้อยู่รอดได้อย่างยั่งยืน สิ่งที่เราต้องเร่งช่วยกันทำอย่างเร่งด่วนก็คือการแก้ปัญหาเรื่องน้ำ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานองค์ความรู้มาตั้งนานแล้ว ทั้งปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง น้ำเสีย และปัญหาการขาดแคลนน้ำ เพราะนี่คือต้นเหตุของความเดือดร้อนทุกข์ยากของคนทุกระดับ ถ้าเราไม่สามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ รับรองว่าจะต้องมีปัญหาตามมาอีกมากมายเช่น คดีอาชญากรรมและยาเสพติด เพราะถ้าไม่มีป่าก็จะส่งผลให้ไม่มีน้ำ คนบนดอยหรือคนบนพื้นราบก็เหมือนกัน ต่างคนต่างแสวงหาเพื่อเลี้ยงตัวเอง เพื่อความอยู่รอด เมื่อทำอย่างถูกกฎหมายไม่ได้ ผิดกฎหมายก็ต้องทำ ในอนาคตการขาดแคลนน้ำและอาหารจะเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดของโลก สำนักงานสหประชาชาติระบุว่า อีก ๑๐ ปีข้างหน้า คนประมาณ ๑,๐๐๐-๑,๒๐๐ ล้านคน จะขาดแคลนอาหาร ประเทศไทยเราต้องช่วยกัน ทำอย่างไรให้น้ำไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาที่สูงสุด และทำอย่างไรไม่ให้น้ำท่วมและไม่ให้น้ำแล้ง คำตอบคือการปลูกป่าและการบริหารจัดการน้ำ จะทำอย่างไรให้น้ำไหลลงสู่เจ้าพระยาที่สูงสุด คำตอบคืออ่างเก็บน้ำไม่ต้องเป็นโครงการใหญ่โต แต่ทำเป็นลักษณะแก้มลิง แก้มพวง ทำแบบถูกๆ โดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง วัง ยม น่าน ลุ่มน้ำสาละวิน และอีกส่วนหนึ่งคือลุ่มน้ำโขง ชี มูล มีแก้มลิงเป็นแสนๆ แห่งเพื่อน้ำอยู่ในประเทศไทยให้ได้มากที่สุด ก่อนที่จะไหลลงสู่แม่น้ำโขง คิดดูซิ ถ้าอีสานทำนาและปลูกพืชได้ ๓ ครั้งต่อปี อะไรจะเกิดขึ้น

ด้วยเหตุนี้ผมจึงอยากให้ชาวไทยทุกคน ทุกสาขาอาชีพ ทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานด้านการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ได้ศึกษา ทำความเข้าใจ และนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ไปประยุกต์ใช้ หรือต่อยอดในการทำงานให้เกิดผลสำเร็จ ให้เกิดประโยชน์กับบ้านเมืองเราให้มากที่สุด

Mom Rajawongse Disnadda Diskul

Secretary General of the Mae Fah Luang Foundation under Royal Patronage

On the occasion of the 50th Anniversary of His Majesty the King's Accession to the Throne in 1996, the government had initiated a Permanent Reforestation Project in His honor. In the third phase of this project, the government had requested the Thai Bankers' Association to support the project. The Siam Commercial Bank Public Company Limited, which at the time was presided by Khunying Jada Wattanasiritham, approached me to ask if the Mae Fah Luang Foundation under Royal Patronage (MFLF) would manage the project on their behalf because Khunying Jada believes in the MFLF's consistent track record, which is most evident in the successful implementation of the Doi Tung Development Project in Chiang Rai Province. The project was able to address the problems of opium cultivation and deforestation by means of sustainable reforestation. I did not accept her proposal immediately, but asked that I have some time to study basic data on the project location and its current conditions. Importantly, I had to ask myself whether we had sufficient man power and whether they wanted to do this project or not; these are critical factors I had to take into consideration.

I was very happy to learn that the reforestation project area was in Chiang Rai province, coupled with the readiness of our team who at that time was returning from the Foundation's project in Myanmar that was ending. Since the team truly wished to implement a reforestation project, it was conclusive that we were ready both in terms of man power and will power. The MFLF contributes its veteran staff with extensive experience in reforestation to the project as the 'software'. This was well complemented by the Siam Commercial Bank's support in terms of 'hardware,' helping to drive and at the same time providing sufficient flexibility in implementation. But these alone were not enough. We still had to reach out and talk to the people who live in the project area to truly understand them as well. It is my belief that a successful project must be planned and managed based on sufficient and comprehensive data. So before I made a commitment to this project, I sent the MFLF's staff to the project area to collect detailed socioeconomic and environmental data, which included among other things the number of households, population size, their traditional ways of life, cultures, customs, beliefs and livelihoods, focusing particularly on their income and expenditure. We found that the area was rife with narcotics problems, ethnic conflicts and countless other illegal activities. However, these problems are not difficult to solve if we work based on sound logic and proper management.

In the MFLF's implementation of this Permanent Reforestation Project in Honor of His Majesty the King, we do not view reforestation simply as the planting of trees. Rather, we employ reforestation as a vehicle to solve the problem of poverty and improve the people's quality of life. It is critical that

we gain a true understanding of why people cut down the forest. In our detailed investigation of its root cause, we found that the people knew very well that they risked getting arrested. They knew that the more trees they cut, the drier it gets and the less water they have because they have lived through these things all their lives. They never wanted to destroy the forest; nevertheless they were forced to because of their poverty and lack of opportunities in life. They had no other choice but to do whatever was necessary in order to survive. If I were in their position, I would do the same.

It is therefore vital to the success of any forestry project to solve the problem of deforestation by addressing its root cause of poverty. This principle, in fact, has always been one of the MFLF's core philosophies. In order to free those suffering from poverty and the lack of opportunities the origin of narcotic problems and other crimes from the vicious cycle of illness, poverty and ignorance, the MFLF employs a three-prong approach: first, we address the problems of health because sick people cannot work; second, we solve the problems of food security and poverty so that the people can live without fear of hunger; third, we empower the people with education so that they can use knowledge to continue to develop themselves, their family and their community. This is the sustainable development approach that was derived from Her Royal Highness the Princess Mother's Philosophy.

Solving the problem of poverty in the reforestation project requires first and foremost for us to listen and learn from the people. We must understand their way of life and their competencies their strengths and weaknesses. In their domain the villagers are the true sages and we have to learn from them what activities might be appropriate for this specific area. They have lived in that place for decades and no one knows it better than they. Then we can use the information collected to formulate a plan centered on one simple question: "how do we increase the people's income?" Emphasizing the grassroots we use the poorest household's income to establish the baseline in measuring this increase. We have to think most meticulously at this stage to allocate expected amount and sources of income year by year within the project timeline. Each year we have detailed explanation of how much the people's income would increase by and from what sources. The people must carry out these activities according to the plan that they have laid out together with us in order to attain the target income that has been set.

Having accumulated over two decades of experience in reforestation, we were able to apply lessons learned from Doi Tung to the Permanent Reforestation Project. By avoiding mistakes we had made at Doi Tung, we are able to implement this project better, faster and cheaper than before because here we are the primary organization in charge of the project's planning, coordination and management, and foregoing delays due to dependency on other organizations. Here, we also employ a different reforestation methodology, preserving existing trees and planting new ones only as needed in areas allocated as reserved forest. We plant hundreds of indigenous species that are appropriate for the location's specific climate and soil, thus reviving the biological diversity. Moreover, we are able to rehabilitate the water resources in a short time by building hundreds of check dams on the mountainsides.

In parallel, we foster a sense of ownership of the forest by maximizing the people's participation in the development process. At this point the people have sufficient income, but how can the progress made thus far be sustained? We have to plant a seed of good conscience and love for the environment into the children of today who will become the leaders of tomorrow. These children will one day impart these same ideas to the next generation. We have to train them to think and empower them with innovations in natural resources management that will both preserve

the forest as well as provide high income for the people. These things are not difficult to achieve, but it requires the ability to think in a manner which is simple, practical, and logical. Therefore, if people are able to draw benefits from the forest and increase their income, they will have the incentive to preserve the forest and not allow it to be destroyed as it had been in the past.

After three years of implementation, the project's success is apparent in its tangible outcomes. The people's income has increased two to three fold and we have regained more than fifty percent of the forest that had been destroyed. Going into its fourth year now, there has not been a single forest fire in the project area for three consecutive years. Thus, I sincerely believe that the reforestation method used at the Permanent Reforestation Project in Therdthai Sub-district in Mae Fah Luang District is a model that can be successfully adapted to other reforestation projects elsewhere.

With regards to this Permanent Reforestation Project, I am often asked what the critical success factors that have allowed the MFLF to achieve its goals are. For me, in any given project there are three critical components. The first is people, which encompass staff of the project itself, the grassroots villagers and officials in relevant governmental departments. All these people must work together, dedicating their soul to help the people without any hidden agenda. The second is a sound project. The project must be based on true needs of the people, not based on just what we think they need. The project must solve the problem at its root cause and appropriately address the people's needs. Most importantly, the project must have effective management, which must be second to nil. This last factor accounts for more than 50 percent of the success.

There is one last thought that I would like everyone to think about: Thailand cannot survive and prosper unless we urgently address the problem of water. His Majesty the King had realized a long time ago that the problems of flood, drought, water pollution and poor access to water are the root cause of suffering for people from all walks of life. If we cannot solve these problems, I guarantee that we will have many more problems such as drugs and crime. The people on highlands are no different from those in lowlands. Everyone must strive to feed oneself to survive. When they have no licit livelihoods, they have no choice but to turn to illicit ones. Without the forest, there is no water. In the future both food and water will be scarcer. The impending food crisis will be the most critical problem the world has ever faced. The United Nations forecasts that ten years from now 1-1.2 billion people will be at serious risk of starvation. So all of us in Thailand must work together to do everything we can to slow down the flow of water into the Chaophraya river, while preventing floods and averting droughts at the same time. The answer lies in reforestation and proper management of water resources. How do we slow down the flow of water into the Chaophraya river? The answer lies in reservoirs. They do not have to be large scale projects, but can be in the form of inexpensive 'monkey cheeks' or 'gam puang' which should be concentrated in the Ping, Wang, Yom, Nan and Salween river basins. On the other hand, hundreds of thousands of 'monkey cheeks' should be constructed in the Kong, Chi, and Moon river basins in order to retain as much water in Thailand as possible before it flows into the Mekong river. Imagine if the Isaan region in the Northeast can grow three crops a year. What would happen then?

For this reason, I wish to see all Thais, no matter what occupation or age, and in particular those who work in the fields of natural resource and environmental rehabilitation and community development to study this approach, and to truly understand it in order to apply or use it to build on their current work to realize the optimal outcomes and utmost benefits for our nation.

“...ถ้าเราสามารถที่จะช่วยชาวเขา
ให้ปลูกพืชผลที่เป็นประโยชน์มาก
เขาจะเลิกปลูกยาเสพติด ปลูกฝิ่น...
ผลอีกอย่างหนึ่งซึ่งสำคัญมากก็คือ
ชาวเขาตามที่รู้ เป็นผู้ที่ทำการเพาะปลูก
ที่อาจทำให้บ้านเมืองเราไปสู่หายนะได้
โดยที่ถางป่า และปลูกโดยวิธีที่ไม่ถูกต้อง
ถ้าพวกเราทุกคนไปช่วยเขา
ก็เท่ากับช่วยบ้านเมืองให้มีความดี
ความอยู่ดีกินดี...”

พระราชดำริสพระราชทานแก่คณาจารย์และนักศึกษาคณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันพฤหัสบดีที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๑๗

ฝันป่า ที่หายไป

ย้อนหลังไปเมื่อประมาณ ๔๐ ปีที่แล้ว พื้นที่โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี แปลงที่ FPT33 ตั้งอยู่ในเขตตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ซึ่งอยู่ติดเขตชายแดนระหว่างไทย-พม่า นั้น เป็นป่าผืนใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ เชี่ยวทึบไปด้วยต้นไม้ใหญ่ที่สูงเสียดฟ้า น้ำท่าไหลตลอดทั้งปี เป็นที่พึ่งพาอาศัยของพี่น้องชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในชุมชนโดยรอบมาโดยตลอด

แต่เมื่อ ๔๐ ปีให้หลัง ผืนป่าแห่งนี้กลับกลายเป็นภูเขาโล้นแล้ง มองไปทางไหนก็เห็นแต่สีน้ำตาลของดินและหญ้าแห้ง อันมีสาเหตุมาจากการเข้าไปตัด ตาง เผาป่าเป็นที่ทำกินในลักษณะไร่เลื่อนลอย ซึ่งเป็นรูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมที่ชาวบ้านปฏิบัติสืบเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคนนั่นเอง แม้บางชนเผ่ามีประเพณีความเชื่อในการกันพื้นที่ป่าบางส่วนไว้เป็นป่าพิธีกรรมหรือป่าของชุมชน แต่ก็นับเป็นเพียงพื้นที่เล็กๆ เมื่อเทียบกับพื้นที่ป่าทั้งหมดไป

ผืนป่าที่หายไปนี้ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลให้การดำรงชีวิตของผู้คนที่พึ่งพิงผืนป่าประสบกับภาวะแร้นแค้นและยากลำบากอย่างมากอีกด้วย

The Vanished Forest

Plot FPT 33 of the Permanent Reforestation Project Celebrating the 50th Anniversary of His Majesty the King's Accession to the Throne was once a fertile forest of tall trees. The forest, located on the Thai-Myanmar border in Tambon Thoed Thai, Amphoe Mae Fah Luang, Chiang Rai was once a dependable source of livelihood for those living in the area.

Prior to the Reforestation Project, the once-lush forest had become barren mountain-side. One could see only bare ground and yellow grass; the remnants of the slash and burn (swidden) style of agriculture employed by hill tribe people. Although some small areas of the forest had been maintained as sacred groves or community forest by some tribes, these areas comprised only a very small portion of the vanished forest. The loss of forest land affected not only the environment but also the livelihood of many of the rural people who depended on it, and subsequently faced lives of poverty and hardship.

ผืนป่า ที่หายไป

“

● ● ● อยู่ผืนโน้นลำบาก ปลูกข้าว เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ วันดีคืนดีก็มี
ทหารมาข่มขู่เอาไป และถูกเกณฑ์ไปทำงานหนัก ถ้าไม่ไปก็จะถูกลงโทษ
บางทีถึงตาย เลยชวนพี่น้อง เพื่อนบ้านแอบหนีมา ๙ ครอบครัว เดิน
ข้ามเขากันหลายลูก เดินทางกันตอนกลางคืนอาศัยความมืดพรางตัว
กลางวันที่หลบอยู่ในป่าทึบ ใช้เวลา ๑๑ วันมาถึงที่นี่ก็หยุดพักตั้งครอบครัว
เพราะดูพื้นที่อุดมสมบูรณ์มาก...” พ่อเผ่าอาโอะ ต้อแซ ผู้อาวุโส
เผ่าลาหู่ แห่งบ้านพญาไพรเล่ามา เก็บความถึงเรื่องราวย้อนหลังไปประมาณ
๕๐ ปีที่แล้ว เมื่อครั้งที่พ่อเผ่าพาครอบครัวอพยพจากพื้นที่ชายแดนฝิ่น
พม่าข้ามมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชายแดนไทย

● ความแห้งแล้งของ
พื้นที่ป่าต้นน้ำ
ก่อนที่โครงการปลูกป่า
จะเข้ามาปฏิบัติงาน

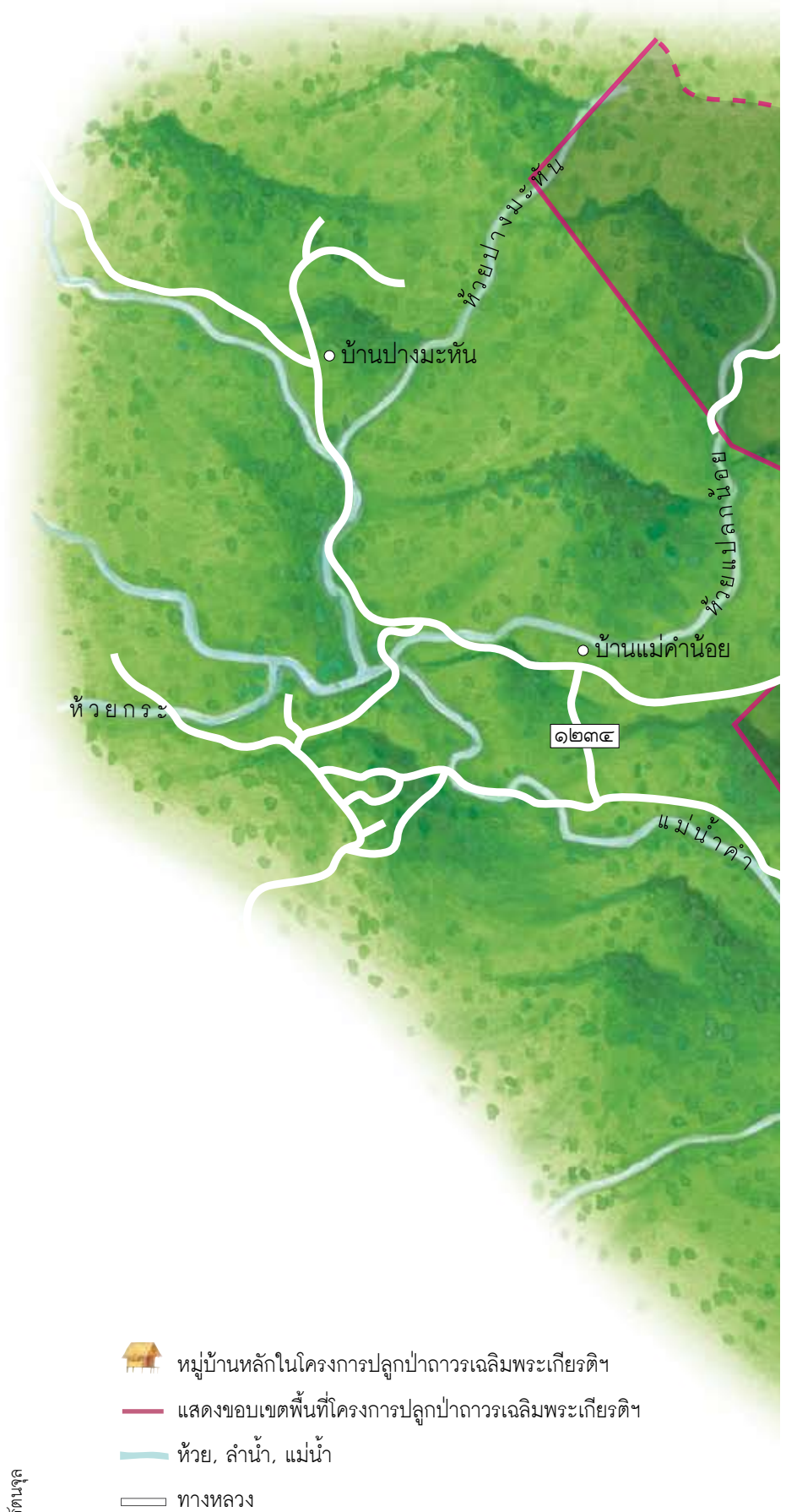
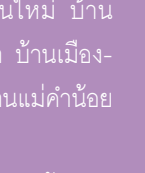
“...ตอนแรกๆ มา ก็ถางป่าทำไร่ ปลูกข้าว ปลูกสาลี (ฝ้าย) เพื่อ
ขึ้นเป็นด้ายไว้ทอผ้า ไม้ต้นใหญ่ๆ ก็ตัดมาสร้างบ้าน ทำฟืนเท่านั้น
อาหารก็หาเอา มีเยอะแยะ เห็ด ผัก หน่อไม้ สัตว์ต่างๆ หมูป่า เก้ง ห
่างายมาก...” อาโอะสะท้อนภาพวิถีชีวิตผู้คนที่อยู่และพึ่งพาผืนป่า ทั้งเป็น
ที่ทำกิน เป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งที่มาของไม้สำหรับสร้างที่อยู่อาศัย
และทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

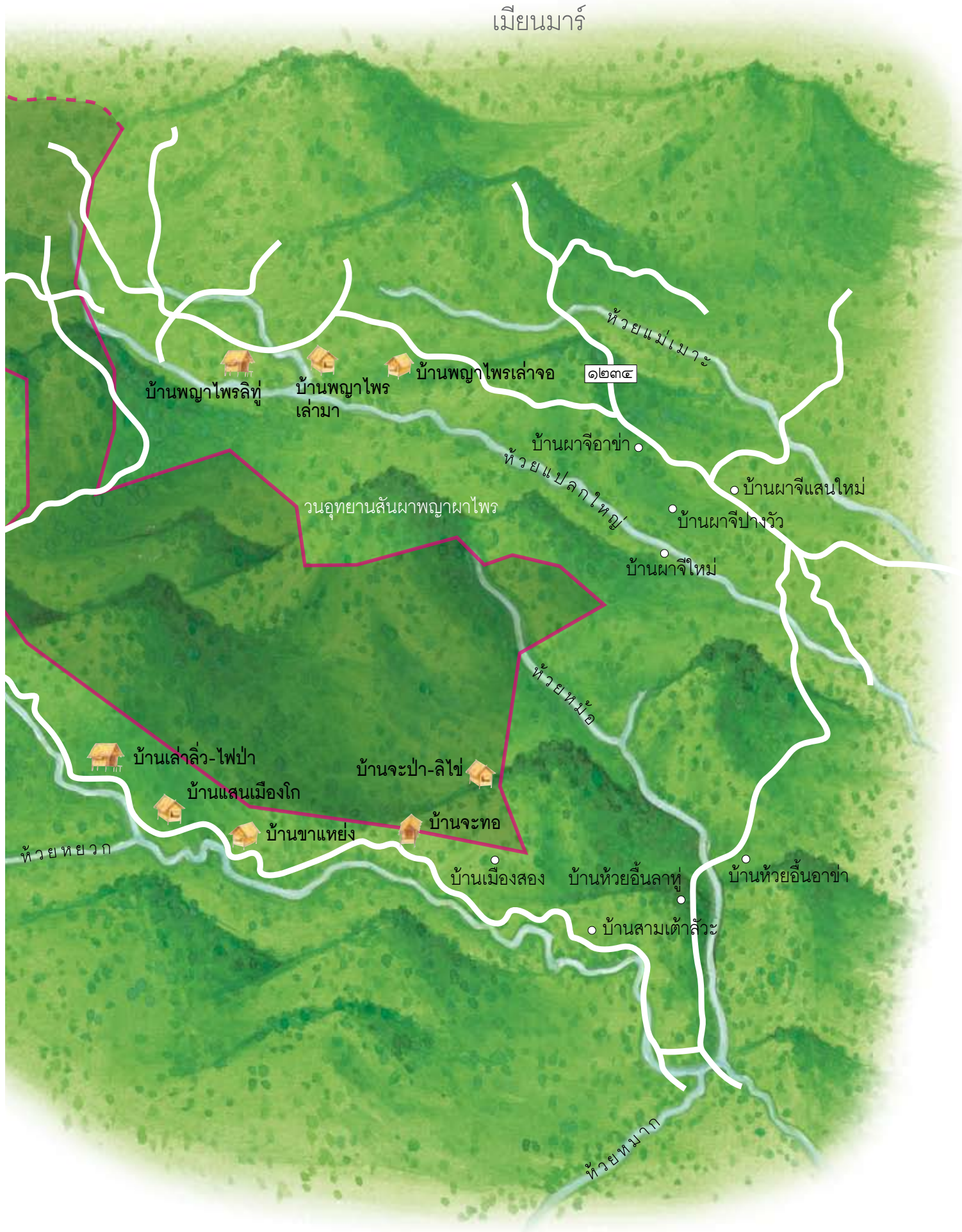
พื้นที่โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ หรือแปลงปลูกป่า FPT33 ของกรมป่าไม้ มีพื้นที่ ๑๔,๐๑๕ ไร่ (๒๒.๔๒ ตารางกิโลเมตร) เป็นเขาสูงในกลุ่มเทือกเขาแดนลาว โดยทางเหนือและตะวันตกของพื้นที่ติดกับสหภาพพม่า มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางระหว่าง ๗๗๐-๑,๓๔๐ เมตร ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นป่าดิบเขาที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ขอบเขตพื้นที่มีรูปลักษณ์คล้ายตัวเปิด

รอบพื้นที่ปลูกป่าเป็นที่อยู่อาศัยของ ๖ ชนเผ่า ได้แก่ ล่าหู่ อาข่า ลิซอ จีนฮ่อ ไทยใหญ่ ลัวะ ประกอบด้วยหมู่บ้านที่อยู่ติดกับพื้นที่ป่า หรือที่เรียกว่าหมู่บ้านหลัก ๘ หมู่บ้าน คือ บ้านขาหยั่ง บ้านจะป่า-ลิไซ บ้านเล้าลิว-ไฟป่า บ้านพญาไพรเล้าจ้อ บ้านพญาไพรลิว บ้านแสนเมืองโก บ้านจะทอ และมีหมู่บ้านซึ่งไม่ได้ยู่ติดพื้นที่ป่า แต่เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่า หรือที่เรียกว่า หมู่บ้านวงแหวนรอบนอก อีก ๑๐ หมู่บ้าน คือ บ้านห้วยอินอาข่า บ้านห้วยอินลาหู่ บ้านผาจี่ใหม่ บ้านผาจี่แสนใหม่ บ้านผาจี่ปางวัว บ้านผาจี่อาข่า บ้านเมืองสอง บ้านสามเต่าลัวะ บ้านแม่คำน้อย บ้านปางมะหัน

พื้นที่ป่าที่มีลักษณะคล้ายตัวเปิดผืนนี้ นับเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาแดนลาว และเป็นป่าต้นน้ำของ แม่น้ำคำ ซึ่งเป็นลำน้ำสายสำคัญของอำเภอแม่ฟ้าหลวง อำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงแสน มีความยาวประมาณ ๑๑๔ กิโลเมตร ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำโขงที่บ้านสบคำ อำเภอเชียงแสน โดยมีลำห้วยสาขาในเขตพื้นที่ปลูกป่า ๑๐ สาขา ได้แก่ ลำห้วยปางมะหัน ลำห้วยแปลกน้อย ลำห้วยแปลกใหญ่ ลำห้วยนาโต ลำห้วยยอ ลำห้วยจะทอ ลำห้วยอิน ลำห้วยเล้าลิว ลำห้วยแสนเมืองโก และลำห้วยจะป่า-ลิไซ โดยลำห้วยน้อยใหญ่เหล่านี้ไหลไปรวมแม่น้ำหลัก คือ แม่น้ำคำ

ภาพวาด : กานต์ รัตนกุล

● ผู้เฒ่าบ้าน
พญาไพรเล่ามา
ที่อพยพมารุ่นแรก

ในขณะที่ อาแซะ ลาเซ ผู้อาวุโสอีกคนหนึ่ง ช่วยขยายภาพความอุดมสมบูรณ์ให้ฟังเพิ่มเติมว่า “...ตอนนั้นมองไปทางไหนมีแต่ป่าต้นไม้ใหญ่ๆ มองไปข้างหน้ามีด (ทึบ) ไปหมด มองอะไรไม่เห็นเลย...ในห้วยมีน้ำใหญ่ (เยอะ) มาก เสียงน้ำไหลดังมาก อยู่ไกลๆ ก็ยังได้ยิน...”

แต่ผืนป่าในวันนี้ไม่เหมือนกับผืนป่าเมื่อครั้งกระโน้นเสียแล้ว...

อาแซะบอกว่า... เมื่อตัดสินใจตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ พื้นที่แห่งนี้ เขาและเพื่อนๆ ต่างหวังว่าจะได้ทำมาหากินกันอย่างสงบสุข ไม่มีใครคาดคิดมาก่อนเลยว่า วันหนึ่งผืนที่ป่าเขียวขจี รกครึ้มด้วยต้นไม้หนาแน่น จะกลับกลายเป็นภูเขาหัวโล้นแล้งไร้ต้นไม้ ลำห้วยใหญ่ที่เคยมีน้ำพอกินพอใช้ได้ตลอดทั้งปี กลับแห้งเหือดในหน้าแล้ง...

เป็นความเปลี่ยนแปลงที่แม้แต่ตัวอาแซะเองก็ไม่อยากเชื่อเลยว่าจะได้เห็นในช่วงชีวิตเขา

ถางป่า เหวไร่ กับผืนป่าที่หายไป

ชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ และใช้ประโยชน์จากผืนป่าแห่งนี้มีทั้งหมด ๑๘ หมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ๖ กลุ่มใหญ่ ได้แก่ อาข่า ลาหู่ ลีซอ จีนฮ่อ ไทยใหญ่ และลัวะ ซึ่งอพยพมาจากพม่า เข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณ ๔๐ ปีที่แล้ว มีเฉพาะบ้านปางมะหัน^๑ และบ้านขาแห้ง^๒ เท่านั้นที่ถูกย้ายมาจากพื้นที่อื่นเข้ามาอยู่ภายหลัง

ชาวบ้านเหล่านี้ล้วนดำรงชีพด้วยการทำเกษตรแบบดั้งเดิมสืบเนื่องกันมา โดยปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภค ปลูกข้าวโพดไว้เลี้ยงสัตว์ และปลูกฝิ่นเพื่อขาย วิธีการทำไร่ของพวกเขา คือ การถางป่า ตัดต้นไม้ และเผาป่าเพื่อปรับพื้นที่สำหรับเพาะปลูก และจะเผาไร่นั้นอีกครั้งหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต เพราะเชื่อว่าจะทำให้ดินดี ชาวบ้านจะใช้พื้นที่เพาะปลูกซ้ำไม่เกิน ๓ ปี ก็จะโยกย้าย

● การตัดไม้ด้วยวิธีการแบบพื้นบ้าน

^๑บ้านปางมะหันถูกย้ายมาจากบ้านหัวแม่คำ จังหวัดเชียงราย มาอยู่ที่บ้านปางหนูน ตัดขาดแดนไทย-พม่า ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านปางมะหันปัจจุบัน เป็นเวลา ๑๓ ปี จึงถูกย้ายมาอยู่ที่ปางมะหันเมื่อราวปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ตามนโยบายของรัฐบาลที่ให้รวมกลุ่มชาวเขาที่กระจัดกระจายอยู่เป็นกลุ่มเล็กๆ มาอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านใหญ่

^๒บ้านขาแห้ง (อาข่า) อพยพโยกย้ายมาจากบ้านปางหนูน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๔ โดยรัฐบาลให้ย้ายมาตั้งถิ่นฐาน ณ ที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน

● ชาวบ้านกำลัง ฟาดข้าวให้เมล็ดหลุด จากรวง ส่วนหนึ่งขอ ภาพวิถีชนบทใน ตำบลเทอดไทย

ไปตัดถางเปิดพื้นที่เพาะปลูกผืนใหม่ เพื่อให้ดินในพื้นที่เดิมได้ฟื้นตัว และจะวนกลับมาเพาะปลูกในพื้นที่เดิมอีกครั้งในรอบ ๑๒ ปี

การถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยเช่นนี้เป็นเหตุผลที่ทำให้ป่าเขาที่เคยสมบูรณ์หายไปในช่วงระยะเวลาไม่กี่สิบปี ถึงแม้ว่าบางกลุ่มชาติพันธุ์จะมีการกันพื้นที่ป่าเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมและเป็นป่าช้า แต่ก็มีความไม่มากเมื่อเทียบกับพื้นที่ป่าทั้งหมดไป

“...การเปิดพื้นที่ป่าเพื่อเพาะปลูกคำนวณได้จากคนวัยแรงงาน ๑ คน จะใช้พื้นที่ประมาณ ๗ ไร่ ถ้าครอบครัวหนึ่งมีคนทำงาน ๓ คนก็ใช้พื้นที่ ๒๑ ไร่ ถ้ามีคน ๗ คน ก็ ๔๙ ไร่ เป็นต้น ฉะนั้นเมื่อจำนวนคนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ การขยายพื้นที่ก็เพิ่มขึ้น เร็วขึ้นตามไปด้วย...” ธงชัย ลาซึ นายกองดีการบริหารส่วนตำบลเทอดไทย อธิบายวิธีการคำนวณพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายจากการแผ้วถาง

เป็นที่ทำกินของชาวบ้านให้ฟังอย่างง่ายๆ พร้อมทั้งให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า

แม้ชาวบ้านจะมีวิถีการทำไร่แบบเลื่อนลอยมาโดยตลอด แต่ช่วงเวลาที่ป่าถูกรุกทำลายหนักคือช่วงเวลาที่ปลอดจากอิทธิพลของ “ขุนล่า” เนื่องจากชาวบ้านที่เคยอยู่ในวงจรการผลิตและค้ายาเสพติดนั้นไม่สามารถหารายได้จากการขายฝิ่นและค้ายาเสพติดได้อีก จึงหันมาสร้างรายได้ทดแทนจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วแดงหลวง ถั่วลิสง ถั่วเหลือง ส่งผลให้มีการบุกรุกถางป่าเพื่อจับจองเป็นพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านที่บ้านพญาไพร-เล่ามา พญาไพรเล่าจ้อ และพญาไพรลู่ ที่ซึ่งเดิมปลูกข้าวพันธุ์อัสสัมที่ขึ้นเองในป่าตามธรรมชาติซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ชาป่า” และเก็บใบชามาดื่มกินในครอบครัว ได้รับการส่งเสริมให้ปลูกชาอัสสัม

“ ไม่มีใครคาดคิดมาก่อนเลยว่า วันหนึ่งผืนที่ป่าเขียวขจี รกครึ้มด้วยต้นไม้หนาแน่น จะกลีบกลายเป็นภูเขาหัวโล้นแล้งไร้ต้นไม้ ลำห้วยใหญ่ที่เคยมีน้ำพอกินพอใช้ได้ตลอดทั้งปี กลับแห้งเหือดในหน้าแล้ง... เป็นความเปลี่ยนแปลงที่แม้แต่ตัวอาแซะเองก็ไม่อยากเชื่อเลยว่าจะได้เห็นในช่วงชีวิตเขา ”

และชาวอุ้มหลงเป็นพืชเศรษฐกิจ ในราวปี พ.ศ. ๒๕๒๘

จะมู หรือ มนต์ชัย เจริญพรเกษม ผู้ใหญ่บ้านพญาไพรเล่าจ้อ วัย ๕๗ ปี กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า “...การที่ชาวบ้านหันมาปลูกชาเพราะช่วงนั้นทำไร่ข้าวก็ไม่พอกิน ทำไปดินก็ไม่ดี ข้าวก็ไม่ดี แต่ชาเป็นพืชที่ขายได้ และขายสู่ตลาดสากลได้...”

แม้การทำไร่ชาเป็นการทำไร่ดีดีที่ และเจ้าของแปลงจะระวังมิให้เกิดไฟไหม้ เพราะจะสร้างความเสียหายมาก แต่การปลูกชาต้องใช้

● ภาพภูเขาที่เสื่อมโทรม ก่อนที่โครงการปลูกป่าจะเข้ามาปฏิบัติงาน

ข้อมูลเกี่ยวกับ “ขุนล่า”

ขุนล่า มีชื่อจริงว่า จาง ซีฟู และมีชื่อไทยว่า นายจันทร์ จางตระกูล เป็นผู้นำกองกำลังไทยใหญ่ที่ตั้งตัวเป็นอิสระ เรียกร้องเอกราชจากพม่า และเป็นผู้ผลิตผู้ค้าฝิ่นและเฮโรอีนรายใหญ่ของโลกโดยมีที่มั่นอยู่บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ มีอิทธิพลอยู่ในเขตรัฐฉานและว่า

ขุนล่าได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหินแตก ตำบลเทอดไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ และใช้พื้นที่แห่งนี้ผลิตและส่งออกเฮโรอีนไปทั่วโลก ในช่วงเวลานั้นชาวบ้านต้องอยู่ใต้อิทธิพลของขุนล่า บางคราชาวบ้านจะถูกเรียกเก็บค่าคุ้มครองบ้าง ถูกเกณฑ์แรงงานบ้าง ซึ่งเป็นสภาวะที่พวกเขาอาจเสี่ยงได้ เพราะในเวลานั้นหน่วยงานของรัฐบาลไทยยังไม่สามารถเข้าถึงและให้การดูแลชาวบ้านในพื้นที่ได้

จะมู หรือ มนต์ชัย เจริญพรเกษม ผู้ใหญ่บ้านพญาไพรเล่าจ้อ วัย ๕๗ ปี เล่าถึงสถานการณ์ในอดีตให้ฟังว่า “...พื้นที่แถวนี้ตกอยู่ในอิทธิพลของกลุ่มคนนอกกฎหมายมาโดยตลอด นับแต่ปี ๒๕๐๔ มีกองพล ๙๓ เข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน ภายหลังขุนล่าเข้ามาควบคุม ขุนล่าไม่ให้มีใจ แต่เวลาเขาจะส่งข้าวส่งของจากเทอดไทยเอาไปที่ฐานตามชายแดน ก็ให้ชาวบ้านเอามาหรือลาไปขนให้ การจะเดินทางไปไหนมาไหนของชาวบ้านก็ไม่สะดวก เพราะนอกจากขุนล่าแล้วยังมีกลุ่มว่านี่เป็นคู่ขัดแย้งของขุนล่าอยู่บริเวณแม่สลอง ถ้าหากกลุ่มขุนล่าสังขัยก็โดนลงโทษ...”

กระทั่ง พ.ศ. ๒๕๒๕ รัฐบาลไทยได้ผลักดันกองกำลังขุนล่าออกจากดินแดนไทยได้สำเร็จ และหน่วยงานรัฐได้ทำการปราบปรามผู้ผลิต ผู้ค้า รวมถึงผู้เสพยาเสพติดในพื้นที่อย่างจริงจัง ทำให้ปัญหากลุ่มอิทธิพล และการผลิตและค้ายาเสพติดที่เคยมีหมดไป

กองกำลังขุนล่าย้ายไปตั้งอยู่ฝั่งพม่าที่บ้านหัวเมือง ตรงข้ามกับจังหวัดแม่ฮ่องสอน เปลี่ยนชื่อเป็น กองทัพสหฉาน และเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสภาปฏิวัติไต ต่อมาในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๓๙ ขุนล่าตกลงสวามิภักดิ์และส่งมอบอาวุธให้กับทางการพม่า เพื่อแลกเปลี่ยนกับการไม่ถูกส่งตัวเป็นผู้ร้ายข้ามแดนให้แก่สหรัฐอเมริกา ขุนล่าถูกทหารพม่าควบคุมตัวอยู่ที่บ้านพักในกรุงย่างกุ้ง และเสียชีวิตเมื่อคืนวันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ รวมอายุได้ ๗๓ ปี

● อนุสาวรีย์ขุนล่าที่บ้านเทอดไทย

● โบสถ์ที่สร้างแบบ
ก่อดินที่บ้านชาแฮย

● ชาวลาหู่ที่
บ้านแสนเมืองโก
ส่วนใหญ่นับถือ
ศาสนาคริสต์

● (บน) สภาพ
หมู่บ้านปางมะหับ
(ล่าง) ปะตูมี
หน้าทางเข้าหมู่บ้าน
พญาไพรเล่ามา
เป็นคตัมเต็ม
ของชาวอาข่า

พื้นที่กว้าง และเมื่อทำให้ผลผลิตที่สร้างรายได้ให้
กับชาวบ้านได้ดี การเปิดพื้นที่เพื่อขยายพื้นที่ปลูก
ชาก็มีอย่างต่อเนื่องเช่นกัน และที่สำคัญก็คือ การ
อบใบชาก็ต้องใช้ไม้พินเป็นเชื้อเพลิงจำนวนมาก
ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ต้นไม้ในผืนป่าแห่งนี้
หมดไป

“...ผมออกจากบ้านไปทำงานกรุงเทพฯ
เมื่อประมาณสี่สิบกว่าปีที่แล้ว... ตอนนั้นป่ายังดี
กว่านี้มาก ในระยะหลังกลับมาเยี่ยมบ้าน ป่า
หายไปเยอะ กลายเป็นภูเขาหัวโล้น เพราะชาว
บ้านไม่มีรายได้จากการปลูกพืชเสพติดก็ต้อง
เข้าไปบุกเบิกป่า เข้าไปล่าสัตว์วางป่า เพื่อเอามา

เป็นพื้นที่ทำกิน มันไม่ใช่เพราะชาวบ้านไม่เห็น
คุณค่าของป่า แต่ต้องดิ้นรนเอาชีวิตรอด” **ธนโชติ
ธนบูรณ์สกุลโชติ** อาสาสมัครปลูกป่าบ้านสาม-
เต่าลัวะ ซึ่งให้เห็นถึงต้นตอของปัญหาการบุกรุก
ทำลายป่าในช่วงเวลา ๒๐ ปีที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตามการหักล้างถางป่าเพื่อเพาะ
ปลูกก็ไม่ได้ทำให้ชาวบ้านมีรายได้พอเพียงสำหรับ
เลี้ยงชีพให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ เนื่องจากวิถี
การผลิตของพวกเขา เป็นการผลิตเพื่อใช้บริโภค
ในครัวเรือนเป็นหลัก หากมีเหลือจึงจะนำออก
ขาย ซึ่งโดยปกติก็มักจะเหลือผลผลิตไม่มากนัก
ทั้งยังขายไม่ได้ราคาอีกด้วย เนื่องจากพืชที่ปลูก

ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์พื้นเมือง เมล็ดพันธุ์มีคุณภาพ
ต่ำ การเพาะปลูกพืชโดยอาศัยน้ำตามธรรมชาติ
ก็เป็นอีกข้อจำกัดหนึ่งในการผลิตของชุมชน
หน้าซำแต่ละครอบครัวก็มักมีลูกเป็นจำนวนมาก
เพราะไม่มีความรู้เรื่องการวางแผนครอบครัว

ครั้งจะออกไปทำงานรับจ้างนอกพื้นที่ก็
ค่อนข้างลำบาก เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มี
บัตรประชาชน หากต้องเดินทางออกนอกพื้นที่
พวกเขาต้องทำหนังสือขออนุญาตจากทางอำเภอ
ซึ่งขั้นตอนค่อนข้างยุ่งยากมาก อีกทั้งจำนวนไม่
น้อยไม่รู้หนังสือ และส่วนหนึ่งพูดภาษาไทยไม่ได้
ความยากจน จึงเป็นอีกหนึ่งปัญหาหลัก

ของชุมชนที่อยู่รอบพื้นที่โครงการปลูกป่าถาวร
เฉลิมพระเกียรติฯ จากการสำรวจพื้นที่ก่อนเริ่ม
ดำเนินงานโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ
พบว่าประชากร ๑๘ หมู่บ้านมีจำนวน ๗,๒๓๒
คน ๑,๓๒๐ ครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ
๑๘,๖๐๐ บาท/ปี โดยครอบครัวที่มีรายได้ต่ำสุด
คือ ๗,๐๐๐ บาท/ปี

*ความเสื่อมโทรมของผืนป่า และความ
ยากจนของชาวบ้าน จึงเป็นโจทย์สำคัญในการ
ดำเนินโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ
ซึ่งคณะทำงานของสำนักประสานงานโครงการ
พัฒนาโดยดุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ตระหนัก
ดีว่า ปัญหาทั้งสองประการนี้มีความเกี่ยวเนื่อง
เชื่อมโยงกัน และจำเป็นต้องแก้ไขไปพร้อมๆ
กัน*

ลาหู่

ลาหู่ หรือ มูเซอ ซึ่งมีความหมายว่า พราวน อัน บ่งบอกถึงชะตากรรมอันน่าเศร้าในการล่าสัตว์ของพวกเขา ลาหู่แบ่งเป็นกลุ่มย่อยๆ เช่น ลาหู่ละ ลาหู่แดง ลาหู่ซี เป็นต้น คนเผ่านี้มีภาษาพูดของตนเองแต่ไม่มีตัวอักษรเขียน ลาหู่มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในเขตยูนนานของประเทศไทย กลุ่มที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยนั้นจะอยู่ในเขตเขาสูงของจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก และกำแพงเพชร การแต่งกายทั้ง

● (ขวา) ชาวลาหู่ (ขวาใน) ชาวอาข่า

ชายและหญิงนิยมสวมเสื้อสีดำแต่งด้วยผ้าสีเขียวเป็นลวดลาย ผู้หญิงลาหู่ไว้ผมยาว โปกคลุมผมด้วยผ้าดำ ผู้หญิงบางกลุ่มนุ่งผ้าขึ้นดำ มีผ้าแดงประดับ

เรือนลาหู่เป็นเรือนแบบยกพื้น สร้างด้วยไม้และไม้ไผ่ นิยมตั้งหมู่บ้านบนสันเขาและรายล้อมด้วยผืนป่า เพื่อให้ป้องกันลมพายุแรง

ชาวลาหู่มีทั้งที่นับถือผีซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมและนับถือศาสนาคริสต์ งานประเพณีที่สำคัญของลาหู่คือ ประเพณีปีใหม่และพิธีกินข้าวใหม่ซึ่งจัดขึ้นหลังฤดูการเกี่ยวข้าว

อาข่าหรืออิก้อ

อาข่า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในชนเผ่าทิเบต-พม่า มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในยูนนาน ประเทศจีน เป็นชนเผ่าที่มีภาษาพูดแต่ไม่มีตัวอักษรเขียน ชาวอาข่านิยมตั้งหมู่บ้านบนสันเขาโดยก่อนตั้งหมู่บ้านต้องมีการทำพิธีเสี่ยงทาย ในหมู่บ้านตั้งศาลบรรพบุรุษที่ชาวอาข่าต้อง

ทำพิธีเช่นไหว้ทุกปี ลักษณะเรือนอาข่าจะยกพื้นหลังคาลาดต่ำเกือบจรดพื้นดิน สร้างด้วยไม้ไผ่

เอกลักษณ์ของหมู่บ้านอาข่าที่เห็นได้ชัดเจนคือ หน้าทางเข้าหมู่บ้านมีประตูซึ่งเรียกว่า “ลกศอ” หรือ ประตูผี มีสัญลักษณ์ไม้แกะสลักรูปชาย-หญิงติดไว้เพื่อขับไล่ภูติผีปีศาจ และมีเสาชิงช้าสูงตั้งอยู่ปากทางเข้าหมู่บ้าน สำหรับทำพิธีไล่สิ่งชั่วซึ่งเป็นพิธีสำคัญประจำปีของชาวอาข่า

เดิมอาข่านับถือผีและเจ้าที่ มีการทำพิธีไหว้เจ้าที่ปีละ ๘ ครั้ง เรียก เหน้ละ และทำพิธีที่ไร่ปีละครั้ง อาข่ามีประเพณีไม่ตัดต้นไม้ใหญ่เพราะเชื่อว่าไม้ใหญ่มีผีปกปักรักษาอยู่ และหากผู้ใดถูกผีกระทำต้องให้หมอมิทำพิธีแก้ไขให้ นอกจากนี้มีคนทรง (เหยีปลา) ซึ่งสามารถติดต่อกับเจ้าเพื่อรักษาผู้ป่วยได้ แต่ภายหลังชาวอาข่าได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์

การแต่งกาย ผู้หญิงอาข่านิยมไว้ผมยาวและสวมหมวกที่ตกแต่งด้วยเครื่องเงิน สวมเสื้อสีดำแขนยาว นุ่งกระโปรงสั้นและสวมสนับแข้ง ผู้ชายสวมเสื้อคอกลม แขนยาว และนุ่งกางเกงสีดำ

ลีซอหรือลีซู่

ลีซอ เป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์พวกทิเบต-พม่า มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ต้นน้ำสาละวินที่อยู่ในเขตประเทศจีน แล้วอพยพลงมาทางเหนือของพม่าและบางส่วนของก๊กย่าย มาสู่ประเทศไทยในเวลาต่อมา ลีซอมีภาษาพูดอยู่ในตระกูลภาษาทิเบต-พม่า ไม่มีตัวอักษรเขียน

ลีซอนิยมตั้งบ้านเรือนบนยอดดอยสูง ในการเลือกทำเลผู้อาวุโสจะสังเกตความเขียวขจีของป่าช่วงเดือนธันวาคม-มีนาคมซึ่งเป็นช่วงที่ความชุ่มชื้นในดินน้อย หากป่าบริเวณใดในช่วงเวลานั้นเขียวขจีและมีพื้นที่พอต่อการตั้งหมู่บ้านก็ถือว่าเป็นที่ที่เหมาะสม ทางเหนือของหมู่บ้านจะมีศาลปู่เจ้าที่นับถือว่าผู้คุ้มครองให้คนในหมู่บ้านอยู่อย่างสงบสุข และภายในแต่ละเรือนจะมีศาลบรรพชน เรือนของลีซอสร้างทั้งแบบติดดินและแบบยกพื้น

ลีซอนับถือและบูชาผี ทั้งผีดีและผีร้ายอย่างสาบและค้างคาวผีที่หากสิงร่างผู้ใดจะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย งานประเพณีที่สำคัญของลีซอคืองานฉลองปีใหม่

การแต่งกาย ผู้ชายลีซอสวมเสื้อผ่าหน้าแบบอกไขว้ กางเกงสีขาว น้ำเงิน หรือดำยาวประมาณหัวเข่า ผู้หญิงสวมเสื้อแขนยาวตัวยาวถึงหัวเข่า ผ่าอกไขว้ นุ่งกางเกงขายาว

ลัวะ

ลัวะ คือชนพื้นถิ่นดั้งเดิมที่อาศัยในเขตลุ่มน้ำสาละวินและโขง ในพงศาวดารเมืองเหนือกล่าววาลัวะเป็นกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งในปัจจุบันลัวะอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เมือง เขตเมือง และบนพื้นที่สูงในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน เป็นต้น เรือนของลัวะแบบดั้งเดิมสร้างด้วยไม้ ใต้ไม้ไผ่มาสานเป็นฝาเรือน

ภาษาลัวะหรือภาษาลัวะมีจัดอยู่ในกลุ่มภาษาออสโตรเอเชียติก ซึ่งคนลัวะปัจจุบันนิยมพูดภาษาคำเมืองด้วย

ลัวะนับถือศาสนาพุทธและนับถือผี การแต่งกาย ผู้ชายนุ่งผ้าโจงหรือโสร่ง หญิงสวมเสื้อสีดำผ่าหน้าหรือสวมหัว นุ่งกระโปรงยาวเท่าเข่า มีผ้าพันหน้าแข้ง นิยมใส่สร้อยลูกปัด

จีนฮ่อ

จีนฮ่อ คือกลุ่มชาวจีนจากยูนนานที่เดินทางมาทางบก (เรียกว่า ห่อหรือฮ่อ) ในอดีตกลุ่มจีนฮ่อที่เดินทางมายังภาคเหนือของไทยเป็นกลุ่มพ่อค้าที่ใช้ม้าบรรทุกสินค้ามาขาย ซึ่งบางส่วนมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงรายอาศัยสืบต่อมา จีนฮ่อนับถือศาสนา

พุทธ คริสต์ และอิสลาม

นอกจากนี้ยังมีจีนฮ่อกลุ่มใหญ่ที่อพยพเข้ามาในยุคที่จีนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยมคือ กลุ่มกองกำลังจีนคณะชาติหรือกองพลที่ ๙๓ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของชาวจีนในยูนนานเพื่อต่อต้านการเปลี่ยนแปลงประเทศเป็นระบอบสังคมนิยม จีนฮ่อกลุ่มนี้อพยพมาตั้งฐานที่พม่า แต่ถูกกวาดล้างในเวลาช่วง พ.ศ. ๒๕๑๖ และ ๒๕๐๔ และบางส่วนได้อพยพลี้ภัยทางการเมืองเข้ามายังประเทศไทย โดยเฉพาะในเขตจังหวัดเชียงรายและเชียงใหม่

ไทยใหญ่

ไทยใหญ่ เป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มใหญ่ที่อาศัยกระจายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พวกเขาเรียกตนเองว่า ไต ส่วนชาวพม่าเรียกว่า ฉาน ชาวไทยใหญ่มีถิ่นฐานอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศเมียนมาร์ ในพงศาวดารไทยใหญ่อ้างถึงความมาอันยาวนานของพวกเขาว่า บรรพชนไทยใหญ่ได้ตั้งอาณาจักรแห่งแรกเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๑๕๑ และรุ่งเรืองอย่างมากในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ในประเทศไทยมีชาวไทยใหญ่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานนานแล้ว ทั้งเพื่อแสวงหาที่ทำกินและหนีภัยทางการเมือง โดยส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย ชาวไทยใหญ่มีทั้งภาษาพูดและเขียนของตนเอง โดยภาษาเขียนเรียกว่า “ลิกไต” ลักษณะตัวอักษรเป็นตัวกลมมนคล้ายภาษามอญ มีพยัญชนะ ๑๙ รูป ส่วนภาษาพูดเรียกว่า “คำไต”

ชาวไทยใหญ่นับถือศาสนาพุทธ วัตรและพระเจดีย์มีสถาปัตยกรรมรูปแบบเฉพาะตน มีประเพณีทางศาสนาที่แสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณีปอยส่างลอง

การแต่งกาย ผู้หญิงสวมเสื้อแขนยาวหรือแขนสั้น สบายเสื้อด้านหน้าป้ายจากซ้ายมาติดกระดุมทางขวามือ ผู้ชายสวมเสื้อแขนยาว คอกลมผ่าหน้า นุ่งกางเกงขายาว สมัยก่อนผู้ชายนิยมสพาย่ามและดาบ และสักตามตัว หากออกนอกบ้านทั้งผู้ชายและผู้หญิงจะพกผ้าที่ศีรษะหรือสวมหมวกปีกกว้างที่เรียกว่า “กู๊ปไต”

● หญิงชาวอาข่า สวมหมวกประดับแผ่นเงินและลูกปัดที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่า

“...สิ่งใดก็ตามที่มีอยู่แล้ว
ย่อมเป็นพื้นฐานและเป็นแบบแผน
ให้ศึกษาจุดเด่นและจุดอ่อน
สำหรับแก้ไขส่วนบกพร่อง
แล้วหาทางที่จะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เจริญกว่า
หรือก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปกว่า ต่อไป
สิ่งที่มีอยู่แต่เดิม
จึงนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญ
สำหรับช่วยให้ก้าวหน้าโดยถูกต้องได้เป็นอย่างดี...”

พระบรมราชาวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันศุกร์ที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๒๐

หัวใจ การปลูกป่า

ความพยายามในการฟื้นฟูผืนป่าในเขตพื้นที่ตำบลเทอดไทยให้กลับมา มีความอุดมสมบูรณ์นั้น มิได้เพิ่งจะมีขึ้นเป็นครั้งแรก ก่อนหน้านี้มีหลายองค์กรเข้ามาดำเนินโครงการปลูกป่าในพื้นที่นี้อยู่หลายครั้ง หากแต่การดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะส่วนใหญ่เป็นการปลูกป่าโดยคนนอกชุมชน เมื่อนำกล้าไม้เข้าไปปลูกไว้ในป่าแล้วจากไป ต้นไม้ที่ลงไว้ตายไปก็มากเพราะขาดการดูแล บ้างก็ถูกชาวบ้านถอนทิ้งด้วยความไม่เข้าใจ เพราะไม่ได้มีส่วนร่วมในโครงการ

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ตระหนักดีว่า เงื่อนไขความสำเร็จการฟื้นฟูผืนป่าที่เสื่อมโทรมให้กลับเป็นป่าสมบูรณ์ได้คือ การมีส่วนร่วมของผู้คนและชุมชนผู้ใช้ประโยชน์จากป่า อีกทั้งมีความเชื่อว่า ธรรมชาติที่ชาวบ้านยังต้องหวง การให้พวกเขามาช่วยกันดูแลรักษาป่านั้นเป็นไปได้ยาก ดังนั้นการดำเนินโครงการปลูกป่าครั้งนี้จึงได้นำหลักคิดในการ “ปลูกป่า ปลูกคน เพื่อให้คนอยู่กับป่า” ตามแนวพระราชปณิธานของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มาใช้เป็นหลักยึดในการวางแผนดำเนินงานฟื้นฟูป่าควบคู่กับการปลูกสำนึกให้กับผู้คนให้ตระหนักถึงคุณค่า และหวงแหนในผืนป่า โดยให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนนับแต่เริ่มโครงการ และนำประสบการณ์จากการดำเนินงานภายใต้โครงการพัฒนาโดยตุรกว่า ๒๐ ปี มาเป็น “เข็มทิศ” นำทาง เพื่อตอบโจทยการแก้ไขปัญหาลุ่มเสื่อมโทรม ไปพร้อมๆ กับการแก้ไขปัญหาความยากจน

The Essence of Reforestation

The 50th Anniversary Permanent Reforestation Project was not the first attempt to restore the forest in Tambon Thoed Thai. Several organizations had ineffectually attempted reforestation projects in the past. Their failures stemmed from the fact that they were run by people outside the local community; planted seedlings were left dying without care when the outsiders departed. Some trees were even uprooted by villagers who did not understand reforestation and who were not involved in the project.

The Mae Fah Luang Foundation under Royal Patronage (MFLF) realized that the participation of people and communities dependent on the forest were key to reforestation success. Moreover, we believed that if people were still hungry they would not care about looking after the welfare of the forest. Therefore, we followed HRH Princess Mother's advice to "Rebuild the forest and empower the people to help them support each other". The reforestation process was enhanced by cultivating awareness and a sense of belonging in people's hearts, and ensuring that people had a chance to participate from the very beginning of the project. 20 years of experience from the Doi Tung Development project were used as a guide to solving the twin problems of deforestation and village poverty.

ปลูกคน เพื่อปลูกป่า อย่างเข้าใจ และเข้าถึง

“**ค**ณชาย (ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล) มีนโยบายว่า ให้พวกเราเรียนรู้ความสำเร็จ และความผิดพลาดจากการปลูกป่าในโครงการพัฒนาโดยตุ๊กก่อน เพื่อนำมาปรับใช้ในการวางแผนงานโครงการปลูกป่าครั้งนี้ให้ดีขึ้นกว่าเดิม ที่สำคัญต้องปลูกคนไปพร้อมๆ กับการปลูกป่า ไมเช่นนั้นจะไม่สำเร็จ” ณรงค์ อภิชัย ผู้อำนวยการฝ่ายปฏิบัติการศูนย์การเรียนรู้และเผยแพร่การพัฒนาทางเลือกที่ยั่งยืน มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เผยถึงเป้าหมายสำคัญของโครงการ

“บทเรียน” จากการปลูกป่าภายใต้โครงการพัฒนาออยตุง ผนวกกับประสบการณ์จากโครงการความร่วมมือระหว่างประเทศไทย-พม่า เพื่อลดปัญหายาเสพติด (โครงการเห่าซ่า) จึงถูกนำมาคัดลอกเพื่อให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการจำนวน ๑๗ คน ซึ่งนับจากนี้พวกเขาถูกจัดเป็น “คณะทำงาน” ที่มีชื่อเรียกขานกันสั้นๆ ง่ายต่อการจดจำว่า “ทีมแก้จน” ใช้เป็นเข็มทิศนำทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ และแผนงานปลูกป่าให้บรรลุผลสำเร็จตามโจทย์ที่ได้รับมอบหมาย

● บัณฑิตอาสา
เดินสำรวจพื้นที่ของ
เจ้าหน้าที่ส่งเสริม
การปลูกป่า

บทเรียนจากดอยตุง

- ๑ การกำหนดขอบเขตพื้นที่โครงการและการจัดแบ่งพื้นที่ผืนป่า เพื่อการใช้ประโยชน์ต้องชัดเจน ป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชน
- ๒ รูปแบบการปลูกป่าของโครงการพัฒนาดอยตุง ใช้วิธีตัด ถาง เผา ก่อนปลูก เป็นการทำลายต้นตอเดิมของป่า
- ๓ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ไม่มีความหลากหลาย ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่ละเอียดอ่อนให้คนกับป่าอยู่ด้วยกัน
- ๔ การออกเอกสารที่ทำกินให้ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเป็นหลักประกันที่ทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกอุ่นใจ รู้สึกมั่นคงในการดำรงชีวิตมากขึ้น
- ๕ การปลูกพืชเศรษฐกิจ คือ แมกคาดาเมียมันท์และกาแฟ ต้องใช้ความรู้ เทคโนโลยี และเงินลงทุนสูง/การจ้างชาวบ้านปลูก และดูแล ทำให้ขาดความรู้สึกลงในการเป็นเจ้าของ
- ๖ การพัฒนาคุณภาพชีวิต แก้ไขปัญหาความยากจนได้เป็นผลสำเร็จ จากการเปลี่ยนเกษตรกรรมอาชีพ เป็นเกษตรกรรมรับจ้าง มีรายได้ต่อเนื่อง อีกทั้งมีการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ หลากหลายรูปแบบได้เป็นผลสำเร็จ
- ๗ การป้องกันไฟป่า การทำแนวกันไฟเฉพาะในพื้นที่เสี่ยง ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน และไม่สามารถป้องกันไฟป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทเรียนจากเห่าซ่าโมเดล (ดอยตุง ๒)

- ๑ คนจะพัฒนาได้สุขภาพต้องดี (ดูแลแก้ปัญหาโรคระบาด และด้านสุขอนามัยเป็นอันดับแรก)
- ๒ ใช้น้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภคต้องมีพอเพียง (สร้างระบบบริหารจัดการน้ำชุมชน)
- ๓ พืชที่ปลูกต้องสร้างรายได้ (ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ)
- ๔ สร้างอาชีพเสริมบนฐานอาชีพเดิมเพื่อเพิ่มรายได้ อาทิ การเลี้ยงสุกรหมุยขน การเลี้ยงไก่ เป็ด

แนวทางการดำเนินงานปลูกป่าแก่จวบ (เทอดไทยโมเดล)

- ๑ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ทุกขั้นตอน พร้อมเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชน
- ๒ วางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในภูมิทัศน์อย่างมีส่วนร่วม
- ๓ ส่งเสริมการฟื้นตัวตามธรรมชาติ ไม่ถาง ไม่เผา เปิดพื้นที่เพื่อให้กล้าไม้ที่มีอยู่เดิมโตตามธรรมชาติ
- ๔ ปลูกป่าแบบปลูกเสริม โดยไม่โครงสร้างท่อนดินที่หลากหลายตามระดับความสูง
- ๕ สร้างปัจจัยการเร่งให้ป่าฟื้นตัวตามธรรมชาติ ได้แก่ ทำฝายอนุรักษ์และการป้องกันไฟป่า
- ๖ สร้างการมีส่วนร่วมและสำนึกความเป็นเจ้าของผืนป่า โดยกระจายอำนาจ และความรับผิดชอบในการดูแลพื้นที่ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ ป่าเศรษฐกิจ ป่าใช้สอย และพื้นที่ทำกินให้ทุกครัวเรือนดูแล โดยมีคำตอบแทนเป็นการสร้างแรงจูงใจในระยะเริ่มต้น
- ๗ สร้างข้อตกลงและกฎระเบียบในการดูแล และใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกับชุมชน ให้เป็นที่ยอมรับและบังคับใช้ได้จริง เช่น ห้ามตัดไม้ในป่าอนุรักษ์ ห้ามนำสัตว์ไปเลี้ยงบริเวณขุนน้ำ จัดระบบเผ่าระวังไฟป่า การชิงเผา
- ๘ ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทางเลือกใหม่ๆ เช่น ไม้ดอง กล้วยเหลืองนวล ชา ถั่วเหลือง ข้าวพันธุ์ใหม่ เพื่อให้เป็นแหล่งอาหาร แหล่งรายได้
- ๙ เพิ่มประสิทธิภาพผลผลิตทางการเกษตรและการปศุสัตว์เดิม ให้เป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ในรูปแบบกองทุนอาชีพต่างๆ
- ๑๐ สร้างแรงจูงใจจากประโยชน์ที่ได้รับจากป่ากับวิถีความเป็นอยู่ให้เป็นรูปธรรมชัดเจน เช่น การมีระบบน้ำประปาจากป่า เพื่อใช้บริโภคและการเกษตร ปลูกกล้วยเหลืองนวล เป็นแนวกันไฟที่ชาวบ้านกินได้ เป็นต้น

เข้าใจ...เพื่อเข้าถึง

แม้ตำบลเทอดไทยจะอยู่ห่างจากพื้นที่โครงการดอยตุงเพียง ๓๕ กิโลเมตร แต่ก็เป็นที่ซึ่งทิมแกจันต่างก็ไม่คุ้นเคยมาก่อน ทิมแกจันเริ่มต้นทำงานด้วยการ ศึกษาข้อมูลพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วย ๒ ส่วน หนึ่งคือ ข้อมูลพื้นที่ป่า สองคือ ข้อมูลชุมชน เพื่อทำความรู้จักและเข้าใจพื้นที่โครงการให้มากที่สุด

“...การทำงานของพวกเขา นั้น ได้น้อมนำหลักการ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางปฏิบัติในทุกขั้นตอน ดั้งนั้นก่อนที่เราจะวางแผนว่าเราจะทำอะไร ทำอย่างไร เราจึงต้องทำความเข้าใจพื้นที่ เข้าใจชาวบ้านที่เราจะทำงานด้วยเสียก่อน...” ณรงค์ย่ำถึงหลักคิดและหลักปฏิบัติงาน

แผนที่ดาวเทียมถูกนำมากางแล้วลากเส้นขอบเขตพื้นที่ป่าที่ต้องฟื้นฟู เมื่อเส้นถูกลากมาบรรจบกันจึงได้แผนที่ซึ่งมีรูปร่างคล้ายตัวเปิด

ตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนที่อยู่รายรอบตามขอบเส้นพื้นที่แปลงปลูกป่า ๘ หมู่บ้าน ถูกทำเครื่องหมายให้เห็นอย่างชัดเจน จากนั้นจึงทำการสำรวจและถ่ายภาพพื้นที่ป่าทางอากาศโดยเฮลิคอปเตอร์ เพื่อให้เห็นสภาพผืนป่าที่แท้จริง ทั้งสภาพภูมิศาสตร์ แหล่งน้ำ ซึ่งทำให้เห็นภาพรวมว่าพื้นที่บริเวณไหนมีต้นไม้อยู่มากน้อยเพียงใด และพื้นที่ทำกินของชาวบ้านอยู่ส่วนใดของพื้นที่ป่าบ้าง จากนั้นจึงเป็นการสำรวจภาคพื้นดิน หรือการเดินทางเข้าสำรวจพื้นที่ป่าทั้ง ๑๔,๐๑๕ ไร่

“...คุณชายบอกว่า เมื่อเราต้องจัดการผืนป่า เราจำเป็นต้องรู้ข้อมูลเกี่ยวกับป่าอย่างละเอียด โดยเฉพาะพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน เราต้องรู้ว่ามีชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ตรงไหนบ้าง แต่ละแปลงใครเป็นเจ้าของ ขนาดพื้นที่เท่าไร ปลูกพืชอะไร โดยการใช้ระบบจีพีเอสและจีไอเอส มาช่วยจัดทำเป็นฐานข้อมูล ซึ่งจะง่ายต่อการจัดการพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกับชาวบ้าน

● บ.ร.ว. กิษณัฏดา กิษกุล และผู้แทนจากธนาคารไทยพาณิชย์ ร่วมประชุมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในพื้นที่โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ

“ คุณชายบอกว่า เมื่อเราต้องจัดการผืนป่า เราจำเป็นต้องรู้ข้อมูลเกี่ยวกับป่าอย่างละเอียด โดยเฉพาะพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน เราต้องรู้ว่า มีชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ตรงไหนบ้าง แต่ละแปลงใครเป็นเจ้าของ ขนาดพื้นที่เท่าไร ปลูกพืชอะไร โดยการใช้ระบบจีพีเอสและจีไอเอส มาช่วยจัดทำเป็นฐานข้อมูล ซึ่งจะง่ายต่อการจัดการพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกับชาวบ้านในขั้นตอนต่อไป ”

“ ในขั้นตอนต่อไป...” สมรส พรหมมินทร์ หัวหน้าปฏิบัติการในพื้นที่ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ชี้แจงถึงเหตุผล

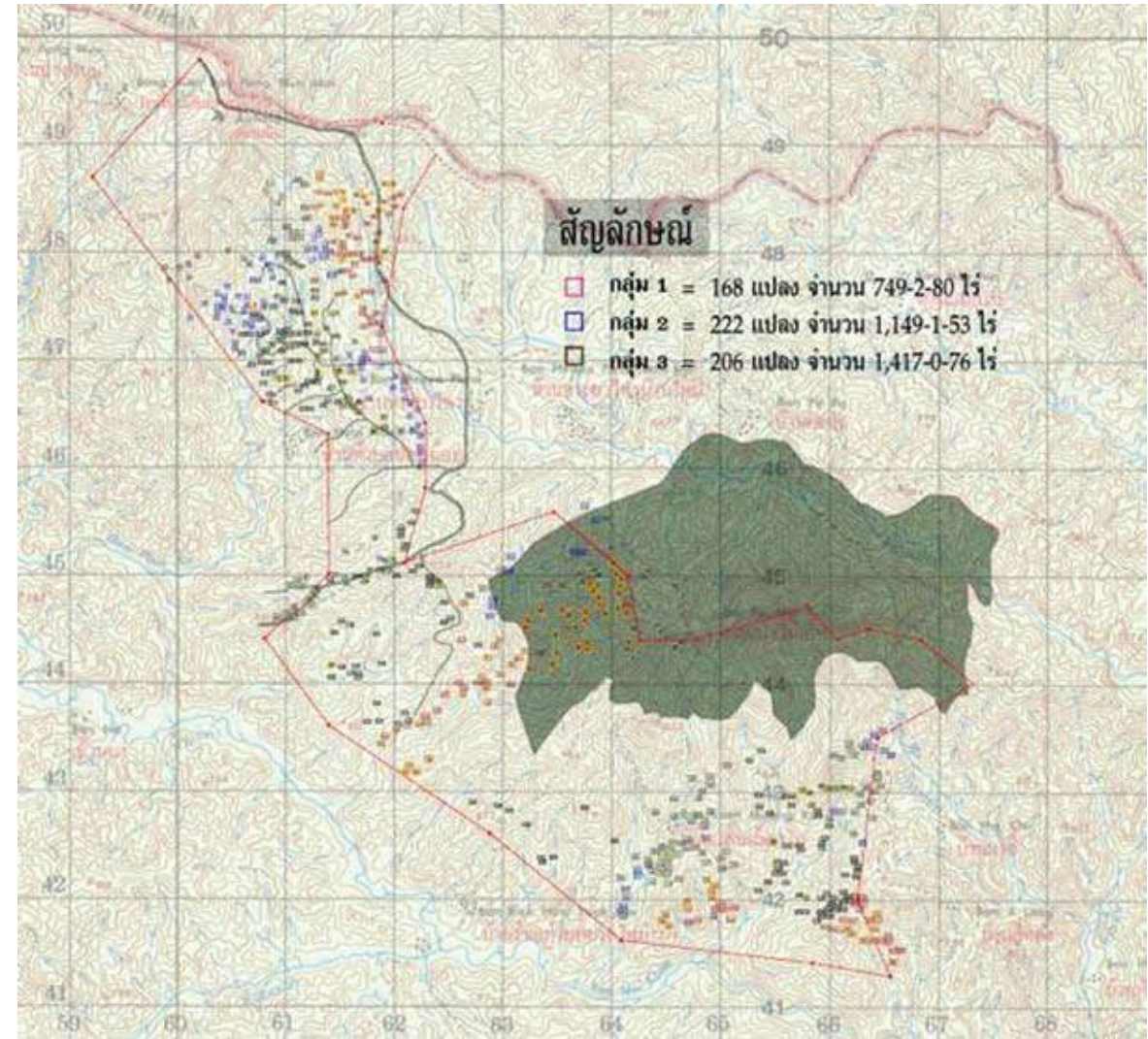
การสำรวจข้อมูลพื้นที่ป่านี้ ทีมแกจันไม่ได้ทำโดยลำพัง หากแต่ได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน และผู้ที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาดำเนินการร่วมกัน คณะสำรวจจึงประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ที่ทีมแกจัน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่จากกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเทอดไทย และที่ขาดไม่ได้ก็คือ ผู้นำชุมชน

“ ในแต่ละวันชุดสำรวจจะออกทำงานแต่เช้า คณะสำรวจจะแบ่งออกเป็น ๓ ชุด โดยนัด

หมายให้ชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ทำกินไปรอชี้ขอบเขตและให้ข้อมูล ซึ่งเจ้าหน้าที่สำรวจจะทำการจดบันทึกชื่อ ที่อยู่ และรายละเอียดของการใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกิน พร้อมทั้งถ่ายรูปเจ้าของแปลงไว้ และจัดเก็บข้อมูลแหล่งน้ำ สภาพป่า พันธุ์ไม้ที่สำคัญ และใช้จีพีเอสจับพิกัดไว้ด้วย พอค่าคณะทำงานก็จะเอาข้อมูลที่จัดเก็บได้มาให้เจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญด้านการทำแผนที่นำข้อมูลมากำหนดจุดลงในแผนที่ เราใช้เวลาเพียง ๑๕ วัน การสำรวจพื้นที่ป่าก็แล้วเสร็จ” สมรสเล่าถึงวิธีสำรวจพื้นที่

การเดินทางสำรวจพื้นที่ป่าทั้ง ๒๒ ตารางกิโลเมตรนี้ ทำให้ทีมแกจันได้ข้อมูลใหม่เพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานเป็นอย่างยิ่ง ในส่วนของสภาพป่านั้นพบว่า พื้นที่บริเวณต้นน้ำยังคงมีต้นไม้คงเหลืออยู่ประมาณ ๖๐% ในขณะที่ในพื้นที่ป่าซึ่งสูงกว่าระดับน้ำทะเลตั้งแต่ ๔๐๐ เมตรขึ้นไป ซึ่งเป็นส่วนที่ต้องจัดให้เป็นเขตป่าอนุรักษ์นั้นคงเหลือต้นไม้อยู่ประมาณ ๑๕-๒๐% และในเขตพื้นที่ความสูงตั้งแต่ ๔๐๐ เมตรลงมา มีต้นไม้เหลือเพียง ๕% เท่านั้น

อีกทั้งได้ข้อมูลที่ชัดเจนว่า มีพื้นที่ทำกินของชาวบ้านในพื้นที่โครงการปลูกป่าทั้งหมดจำนวน ๕๙๖ แปลง รวมพื้นที่ ๓,๓๑๖ ไร่ และในจำนวนนี้มี ๔๒ แปลง พื้นที่ ๔๐๙ ไร่ อยู่ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ซึ่งจำเป็นต้อง “ยกเลิก” ในลำดับต่อไป...

● ข้อมูลการสำรวจพื้นที่ทำกินของชาวบ้านในเขตโครงการปลูกป่าของเฉลิมพระเกียรติฯ

● บรรยากาศการประชุมกับชาวบ้านในพื้นที่

● ทีมเจ้าหน้าที่ลงพื้นที่ชุมชนพูดคุยและเก็บข้อมูลจากชาวบ้าน

ด้วยหัวใจสำคัญของการดำเนินโครงการครั้งนี้คือ การปลูกคน ข้อมูลชุมชนจึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน การสำรวจข้อมูลประชากรในทุกด้านอย่างละเอียด ทั้งจำนวนประชากร จำนวนครัวเรือน เจาะลึกว่าแต่ละครัวเรือนมีสมาชิกกี่คน ชื่อ อายุ สุขภาพ สภาพวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า จำนวนและประเภทของสัตว์เลี้ยง อาชีพรายได้ โดยเฉพาะรายรับรายจ่ายในครัวเรือน

“...แบบฟอร์มจัดเก็บข้อมูลของโครงการละเอียดกว่าแบบสำรวจ จปฐ. เสียอีก...” อาและอ่วยแม อาสาสมัครปลูกป่า บ้านพญาไพรเล่ามา กล่าวขยายให้เห็นภาพ

ข้อมูลจากการสำรวจเหล่านี้ได้ถูกร้อยเรียงสรุปออกมาให้ทีมแก่นจนได้เข้าใจถึงประเด็นปัญหาหลักๆ ของชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างสัมพันธ์กับชาวบ้านไปด้วยพร้อมๆ กัน

“...ชุมชนรอบพื้นที่ป่า ๘ หมู่บ้าน ประกอบด้วย ๖ ชนเผ่า แตกต่างกันทั้งภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ หมู่บ้านที่ก่อตั้งนานสุดอายุประมาณ ๔๐ ปี มีบางหมู่บ้านที่ถูกอพยพโยกย้ายมาจากที่อื่นมาอยู่ใหม่ และส่วนใหญ่มีอาชีพการทำเกษตรแบบดั้งเดิม ในลักษณะทำไร่เลื่อนลอยและพึ่งพาน้ำจากธรรมชาติเป็นหลัก ผลผลิตต่อไร่ต่ำ รายได้ครัวเรือนโดยเฉลี่ย ๑๘,๖๑๑ บาท/ปี และครัวเรือนที่รายได้น้อยที่สุดคือ ๗,๐๐๐ บาท/ปี ซึ่งปัญหาความยากจนนี้เป็นต้นเหตุของปัญหาสังคมตามมาอีกหลายอย่าง อาทิ เด็กไม่ได้เรียนหนังสือ ปัญหาหาเสพติด ปัญหาแรงงานออกไปใช้แรงงานต่างถิ่น ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนในระยะยาว...”

ข้อมูลพื้นที่ป่าและข้อมูลชุมชน ถูกนำมาประมวลรวมกันเป็น “ฐานข้อมูล” ให้ทีมแก่นได้ใช้ประกอบในการคิดและวางแผนงานของโครงการปลูกป่า ซึ่งถูกจัดวางออกมาเป็นแผนงานพัฒนา ๑๐ ขั้นตอนในเวลาต่อมา...

เข้าถึง...เพื่อพัฒนา

การทำความรู้จัก และเข้าใจพื้นที่ป่าและชุมชนโดยรอบโครงการนั้น แม้ทีมแก่นจะต้องทุ่มเทแรงกายแรงใจและเหน็ดเหนื่อยกันอยู่บ้าง แต่เมื่อเทียบกับการทำให้ชาวบ้านเข้าใจ ให้การยอมรับ และให้ความร่วมมือกับทางโครงการแล้ว อาจกล่าวได้ว่างานส่วนนี้หนักหนากว่าหลายเท่าตัว...

ความรู้สึกของชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนรอบๆ พื้นที่โครงการ เมื่อแรกที่ได้รับรู้ข้อมูลจากผู้นำชุมชนว่า มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ จะเข้ามาปลูกป่าในพื้นที่ตำบลเทอดไทย สิ่งที่เขากลัวมากที่สุดก็คือ กลัวโครงการจะมายึดที่ทำกินของพวกเขาไปเป็นพื้นที่ปลูกป่า

● เจ้าหน้าที่ออกสำรวจพื้นที่

“ตอนรู้ว่า มีโครงการปลูกป่าเข้ามา ผมก็พูดว่า ป่าไม่มาอีกแล้ว ครั้งก่อนมาก็เอาที่ไปที่หนึ่งแล้ว ๔๐ ไร่ คราวนี้มาอีกจะยึดไปอีกที่ สองที่ก็ไม่เหลืออะไรแล้ว จะเอาอะไรกิน ต้องกลับไปปลูกผืนแล้ว กลางคืนนั้นนอนไม่หลับเลย”

เขาไปเป็นพื้นที่ปลูกป่า

“ครั้งแรกที่รู้ว่าจะมีโครงการเข้ามา ก็ต่อต้าน ไม่อยากให้เข้ามา เพราะยังไม่เข้าใจ กลัวโครงการยึด กลัวจะไม่มีพื้นที่ทำกิน ตอนนั้นเราทำไร่ข้าวโพดข้าวไร่ก็ดีแล้ว และแต่เดิมถ้าเราทำไร่ พอที่ดินตรงนี้ไม่ดีแล้ว เราก็ไปถางเปิดพื้นที่ใหม่ที่ไม่ดีแล้วจะกินอะไร” ยะกะ มาเยอะ ชาวอาข่า วัย ๔๑ ปี ชาวบ้านเลาลีว-ไฟป่า เผยความรู้สึกที่มีต่อโครงการ

“ตอนรู้ว่า มีโครงการปลูกป่าเข้ามา ผมก็พูดว่า ป่าไม่มาอีกแล้ว ครั้งก่อนมาก็เอาที่ไปที่หนึ่งแล้ว ๔๐ ไร่ คราวนี้มาอีกจะยึดไปอีกที่ สองที่ก็ไม่เหลืออะไรแล้ว จะเอาอะไรกิน ต้องกลับไปปลูกผืนแล้ว กลางคืนนั้นนอนไม่หลับเลย ตอนนั้นไม่รู้ว่าเป็นมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ หรือ ใครมาปลูกป่าชาวบ้านก็คิดว่าเป็นป่าไม้ทั้งนั้น...” อาผ่า หรือ ธนาชัย ลาซี อดีตผู้ใหญ่บ้าน เจ้าของโรงอบชาบ้านพญาไพรเล่ามา เผยถึงความรู้สึกและคำพูดเชิงประชดประชันของตัวเองในขณะนั้น

ในขณะที่ รักษิต ลาซี ญาติพี่น้องของอาผ่า กล่าวเสริมด้วยน้ำเสียงตัดพ้อนิดๆ “...ที่พวกเราคิดอย่างนี้ เพราะก่อนหน้านี้โครงการปลูกป่ามาที่ไรก็จะมาปลูกในที่ทำกินของเรา เขาคงเห็นมันเป็นป่าโล่งๆ ไม่ต้องออกแรงตัดถางอะไรมาก พื้นที่ของผมประมาณ ๓๐ กว่าไร่ ปลูกลิ้นจี่ไว้ ๔-๕ ปี กำลังจะให้ผลผลิต เขาก็เข้ามาปลูกไม่สนใจ เราไม่สามารถเรียกร้องได้ เพราะทางหน่วยงานราชการก็ไม่มีใครฟังเราอยู่แล้ว”

ความหวั่นวิตก ความหวาดกลัว ความไม่เชื่อมั่น ไม่เชื่อใจของชาวบ้านเช่นนี้ ทีมแก่นรับรู้

เป็นอย่างดี ทั้งที่ได้รับการสะท้อนจากผู้นำชุมชนโดยตรง และรับรู้จากปฏิกิริยาของชาวบ้านอย่างอ้อมๆ

“ในระยะแรกๆ ที่เราลงพื้นที่ทำงานมวลชน ตอนกลางคืนเดินกลับที่พักผ่านหน้าบ้านชาวบ้าน เขาก็ร้องเพลงเป็นภาษาชนเผ่าต่างๆ ให้ได้ยิน ซึ่งทีมงานของเราซึ่งเป็นคนชนเผ่าแปลให้ฟังว่า เพลงเขาร้องมีเนื้อหาประมาณว่า...ที่ของกูมึงจะมาเอาไป ลูกกู เมียกู จะกินอะไร...ทำนองนั้น ก็ทำให้เราได้รู้ว่าเขารู้สึกอย่างไร...” ประยงค์ สีสัตย์ใจ หนึ่งในทีมแก่นยกตัวอย่าง

เข้าถึงผู้นำ... สร้างแนวร่วมระดับพื้นที่

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ รับมือกับความคลางแคลงใจของชาวบ้าน ด้วยวิธีการและกระบวนการสร้างความเข้าใจ และสร้างการยอมรับที่หลากหลาย

ด้านหนึ่งคือ สร้างความเข้าใจกับ กลุ่มผู้นำชุมชน เพื่อสร้าง “แนวร่วมระดับพื้นที่” เพราะจากการสำรวจข้อมูลชุมชนพบว่า ชุมชนรอบพื้นที่ป่าซึ่งเป็นชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์มีความเชื่อมั่นในตัวผู้นำของชาวบ้านค่อนข้างสูง ดังนั้นหากผู้นำเข้าใจถึงเป้าหมายและประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากโครงการ และให้การสนับสนุนแล้ว ย่อมจะทำให้การทำงานในพื้นที่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี

การทำความเข้าใจกับกลุ่มผู้นำชุมชนเริ่มด้วยการจัดประชุมชี้แจงและทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และ อบต. ที่สำนักประสานงานโครงการ

● ธนาชัย ลาซี อดีตผู้ใหญ่บ้านพญาไพรเล่ามา

- (ขวา) เจ้าหน้าที่ตรวจสภาพต้นไม้ที่ปลูกในเขตป่าอนุรักษ์

● อาและ อ่วยแม อสป. บ้านพญาไผ่-เล่า

พัฒนาโดยตุง โดยมี ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล พร้อมทั้งรัฐมนตรีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในขณะนั้น เข้าร่วมประชุมชี้แจงถึงเป้าหมายการดำเนินโครงการ และให้ความมั่นใจกับบรรดาผู้นำ

ในการประชุมครั้งแรกนี้ แม้ผู้นำส่วนใหญ่จะเข้าใจ และเห็นถึงประโยชน์ของโครงการต่อชุมชน แต่กระนั้นความเชื่อมั่นภายในใจของพวกเขาก็ยังไม่เต็มร้อย

“...ตอนที่ฟังเรื่องโครงการปลูกป่าจากคุณชาย ผมก็เห็นด้วยกับโครงการ เพราะก่อนหน้านี้เราก็เห็นว่าป่ามันน้อยลงทุกวัน ซึ่งถ้าไม่ทำอะไรวันหนึ่งป่าต้องหมดแน่ เตือดร้อนแน่นอน อีกส่วนหนึ่งก็คือ เราเห็นผลสำเร็จของโครงการโดยตุง แต่อีกใจหนึ่งเราก็คิดมีคำถามว่าโครงการจะทำได้จริงอย่างที่พูดหรือเปล่า เพราะหน่วยงานราชการมาที่พูดทั้งนั้น แต่แล้วก็ทำไม่ได้อย่างที่รับปากไว้ ผมถึงกลับไปถามคุณชายท่าน ๒-๓ ครั้ง ในใจลึกๆ เราก็พยายามหาจุดบกพร่องแต่ท่านก็พูดเหมือนเดิมทุกครั้ง...” องชัย ลาชี นายกองดีการบริหารส่วนตำบลเทอดไทย เผยถึงความรู้สึกที่มีต่อโครงการ

เช่นเดียวกับ ปิติ อ่วยยื่อ ผู้ใหญ่บ้านบ้านปางมะหัน ที่สะท้อนว่า “...ตอนที่ได้รับเชิญไปประชุมที่โดยตุงครั้งแรก ก็ยังกังวลใจอยู่ว่าสิ่งที่เจ้าหน้าที่พูดจะเป็นจริงหรือเปล่า โครงการมาแล้วจะทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นจริงหรือเปล่า...”

ทีมแก่นจันทน์ไม่ปล่อยให้ความไม่เชื่อมั่นของกลุ่มผู้นำถูกทิ้งไว้เนิ่นนานตามลำพัง เจ้าหน้าที่ซึ่งรับผิดชอบงานมวลชนได้เข้าไปพูดคุย สร้างความเข้าใจอย่างไม่เป็นทางการ อีกทั้งยังดึงให้เหล่าผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนรับรู้และมีส่วนร่วมในการทำงานของเจ้าหน้าที่ตลอดเวลา ทั้งการประชุมชี้แจงเพื่อแจ้งให้ชาวบ้านทราบถึงกำหนดการ และรายละเอียดเกี่ยวกับการทำงานของทีมแก่นจันทน์ เช่น การสำรวจข้อมูลชุมชน การสำรวจ

พื้นที่ป่า รวมทั้งการเข้าร่วมสำรวจพื้นที่ป่ากับเจ้าหน้าที่โครงการ เป็นต้น

“...ตั้งแต่เริ่มเข้าทำงานในพื้นที่ เราทำอะไรก็จะให้ผู้นำไปกับเราทุกครั้ง ให้เขาได้เห็นเราทำอะไร เราทำยังไง ทำเพื่ออะไร เพื่อให้เขาสามารถกลับไปทำความเข้าใจกับชาวบ้านได้ เมื่อทำงานด้วยกันเขาก็จะเห็นถึงความตั้งใจ ความจริงใจของเรา และเข้าใจเรามากขึ้นด้วย...” สมรสอธิบายถึงวิถีคิดและวิถีปฏิบัติ พร้อมทั้งเล่าให้ฟังต่อไปว่า

เมื่อทีมแก่นจันทน์นำข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่กับข้อมูลชุมชนครัวเรือนมาวิเคราะห์แล้วกำหนดแผนงานโครงการปลูกป่าแล้ว ก็ได้จัดประชุมกลุ่มผู้นำอีกครั้ง โดยนำเสนอสภาพปัญหาของพื้นที่และแผนงานด้วยพาวเวอร์พอยท์ เพื่อให้พวกเขาเห็นสภาพปัญหาจริง และรับรู้ถึงกระบวนการ ขั้นตอนการทำงานของโครงการที่ชัดเจนว่าการฟื้นฟูป่า และแก้ปัญหาความยากจนของชาวบ้านทำอย่างไร ซึ่งเมื่อเห็นข้อมูลแล้ว บรรดาผู้นำชุมชนต่างยอมรับและเห็นพ้องร่วมกันว่าปัญหาการเสื่อมโทรมของผืนป่าจำเป็นต้องร่วมกันแก้ไข

เมื่อผู้นำเอาด้วย การดำเนินโครงการปลูกป่าในพื้นที่จึงได้เริ่มต้นขึ้น...

“ก่อนที่จะเริ่มต้นดำเนินโครงการ เราจึงจัดเวทีสร้างความเข้าใจ และให้ความมั่นใจกับชาวบ้านอย่างเป็นทางการในพื้นที่อีกครั้ง โดยมีคุณชายและผู้แทนจากธนาครไทยพาณิชย์ ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนโครงการ เป็นผู้ชี้แจงให้ความมั่นใจกับชาวบ้าน คราวนี้เราให้ผู้นำชุมชนทำหน้าที่ประสานงานซึ่งเวทีนั้นก็ผ่านไปได้ด้วยดี” หัวหน้าฝ่ายปฏิบัติการพื้นที่กล่าว

อาจจะกล่าวได้ว่า “ผู้นำชุมชน” เป็นแนวร่วมในพื้นที่ซึ่งมีบทบาทสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานของโครงการบรรลุเป้าหมาย พวกเขาเหล่านี้จึงเปรียบเสมือน “กล้าไม้ป่า” ที่กำลังเติบโตใหญ่ไปพร้อมๆ กับหยั่งรากลึกกลงไปในผืนดิน เพื่อ

เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยฟื้นความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า เพราะนับจากวันเริ่มต้นที่พวกเขาเป็นผู้มารับฟัง รับรู้ ค่อยๆ ขยับมาเป็นผู้มีส่วนร่วมคิดร่วมตัดสินใจ และร่วมทำงานกับเจ้าหน้าที่โครงการมากขึ้นเรื่อยๆ กระทั่งปัจจุบันพวกเขากลายเป็นแกนนำขับเคลื่อนเรื่องการดูแลรักษาป่าที่เข้มแข็ง

“ถึงปีทีี่สี่นี้เราไม่ต้องเรียกเขาประชุมแล้ว เขาเรียกประชุมกันเอง ระดมความคิดเห็นกันว่าหลังจากที่โครงการปลูกป่าสิ้นสุดลงพวกเขาจะร่วมกันดูแลรักษาป่าต่อไปได้อย่างไร...” ถนอมใจการ เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ วัย ๔๒ ปี หนึ่งในทีมแก่นจันทน์ ให้ข้อมูลด้วยแววตาฉายแววภาคภูมิใจ

อสป. ต้นกล้าแรกของการ “ปลูกคน”

นอกจากการทำงานร่วมกับกลุ่มผู้นำแล้ว แนวร่วมในพื้นที่อีกกลุ่มหนึ่งที่โครงการปลูกป่าบ่มเพาะขึ้นก็คือ อาสาสมัครปลูกป่า หรือ อสป. ของหมู่บ้าน ในการดำเนินงานของโครงการปลูกป่าครั้งนี้ จึงได้ให้แต่ละหมู่บ้านเลือกตัวแทนขึ้นมา ๑ คน เพื่อทำหน้าที่เป็นเสมือน “ตัวกลาง” ระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่โครงการ ทั้งทำหน้าที่ช่วยให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการให้ชาวบ้านเข้าใจโครงการ ทำการสำรวจข้อมูลครัวเรือน และรวบรวมความคิดเห็น ปัญหาของชาวบ้านมาสื่อสารให้เจ้าหน้าที่โครงการได้เข้าใจ ปัจจุบัน อสป. เป็นผู้รับแจ้งเรื่องการชิงเผา เป็นคณะกรรมการกองทุนอาชีพต่างๆ ของหมู่บ้าน เป็นต้น

“คนเหล่านี้เราไม่ได้เลือกเอง แต่เป็นคนที่ชุมชนเลือกมา ฉะนั้นเขาจึงเป็นคนที่ชุมชนยอมรับ ส่วนใหญ่จะเป็นคนฉลาด มีความคิดอ่านดี พูด เขียนภาษาไทยได้ดี ที่สำคัญคือเป็นคนเสียสละเพื่อส่วนรวมอยู่แล้ว ถือว่าเป็นผู้นำชุมชนคนหนึ่ง ดังนั้นเมื่อเขามาทำงานกับเรา นอกจากเราจะให้เขาช่วยทำงานเป็นตัวเชื่อมระหว่างเรากับชาวบ้านแล้ว เรายังให้ความรู้ ให้เขาได้มีโอกาสเรียนรู้ และพัฒนาทักษะในการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ของเราอย่างใกล้ชิด ให้เขาค่อยๆ ซึมซับวิถีคิด วิถีทำงาน วิธีแก้ปัญหาต่างๆ ถือเป็นการบ่มเพาะผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชนให้เป็นคนที่มีความรู้ มีความสามารถ และมีจิต

● USS ยากาศการ
ทำงานที่หมู่บ้านจะ
ประเมินงานที่เก่าแล้ว
และวางแผนงาน
ที่จะทำต่อไป

อาสา...” ณรงค์เผยถึงแนวคิดและคาดหวังที่อยู่เบื้องหลัง พร้อมสรุปความคิดรวบยอดปิดท้ายว่า
ในระยะสั้น อสป. คือกำลังเสริมของทีม
แกน แต่ในระยะยาวพวกเขา คือแกนนำชุมชน
รุ่นใหม่ ที่จะสานต่อเจตนารมณ์การดูแลรักษาป่า
และเป็นกำลังสำคัญในพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไปในอนาคต

อภิสิทธิ์ ปอดอกแก้ว อสป. บ้านพญาไพร-
เล่าจ้อ วัย ๓๔ ปี ผู้ซึ่งเป็นครูสอนศาสนาของ
หมู่บ้าน เล่าถึงแรงจูงใจที่ทำให้เขาตัดสินใจรับ
ทำหน้าที่ อสป. ว่า เพราะเขาเห็นว่าโครงการจะ

มีประโยชน์กับคนในหมู่บ้าน และเห็นว่าทาง
โครงการมีความตั้งใจทำเพื่อชาวบ้านจริงๆ ซึ่งรู้
ได้จากการติดตามสังเกตการณ์การทำงานของทีม
แกนตั้งแต่เริ่มโครงการ อย่างไรก็ตามด้วย
หน้าที่ของ “คนกลาง” ที่ต้องบริหารความเข้าใจ
เรื่องที่อยู่บนผลประโยชน์ของชาวบ้าน การทำงาน
ในช่วงแรกของเขาและเพื่อน อสป. คนอื่นจึง
หนักหนาเอาการ

“...ทุกวันเราไปทำงานแต่เช้ากลับบ้าน
ทุ่มสองทุ่ม จะมีชาวบ้านมารออยู่เต็มบ้าน คอย
ซักถามว่าแปลงของเขาจะถูกย้ายหรือเปล่า หรือ
บางคนก็มาขอความเห็นใจ ขอร้องให้เราไปคุย
กับเจ้าหน้าที่โครงการให้ เช่น ลูกเยอะ ขอที่
เยอะๆ หนอย อย่างนี้ ชาวบ้านไม่ได้เข้าใจอะไร
ง่าย ๆ ไม่ใช่แค่มาถามทุกวัน แต่วันหนึ่งบางที
ถามอยู่หลายรอบ บางครั้งเราตอบสนองความ
ต้องการของเขาไม่ได้ มันไม่ถูกเขาก็ไม่พอใจ
ตำหนิเรา โกรธเรา...”

อาและ อ่วยแม อสป. วัย ๓๗ ปี จาก
บ้านพญาไพรเล่ามา กล่าวเสริมอภิสิทธิ์ว่า “ทำ
งานเป็น อสป. จะปวดหัวมาก ต้องรับเรื่อง รับ

“การทำงานกับชาวบ้านของพวกเรานั้น มีเพียงจุดมุ่งหมายเดียว
คือการให้ กับให้ กับให้ เท่านั้น เราต้องช่วยให้เขามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
ช่วยทำให้เขามีความรู้ เก่งขึ้น และพึ่งพาตัวเองได้ และสิ่งที่จะทำให้เขายอมรับเราได้
ก็คือ **มิตรภาพ และความจริงใจ** ของเรากับต่อเขา และการทำให้เขาเข้าใจ
ไม่ใช่แค่การพูดเพียงครั้งสองครั้งแล้วจบ แต่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง ”

ฟังปัญหาจากชาวบ้านทุกวัน เพราะบ้านผมมีชาว
บ้านถูกย้ายที่ทำกินมาก เขาไม่ได้ตั้งใจก็โกรธ
บางทีก็ต่อว่ามาทางเมียเรา แต่เราไม่โกรธเขา
เราเอาความเหมาะสม เอาความถูกต้อง บาง
คนที่เราเห็นว่าเขาเดือดร้อนจริงๆ เราก็เอาเรื่อง
ไปปรึกษาเจ้าหน้าที่ว่ารายนี้เราขอให้จัดการแบบ
นี้ได้หรือเปล่า ถ้าแก้ไขไม่ได้ก็ต้องให้คณะกรรมการ
หมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ช่วยแก้อีกที...”

ปัจจุบันทั้งอภิสิทธิ์และอาและยังคงทำ
หน้าที่ อสป. หมู่บ้านอย่างเข้มแข็ง พวกเขา
ยังคงเป็นคนที่ทำงานอยู่ตรงกลางระหว่างโครงการ
กับชาวบ้านเช่นเดิม แต่สิ่งที่ต่างไปคือ ความ
เข้าใจและความไว้วางใจของเพื่อนบ้าน

“...คนที่เขาเคยต่อว่าเรา เดี่ยวนี้เขาก็เข้าใจ
แล้ว...” อภิสิทธิ์พูดยิ้มๆ

“ที่ภูมิใจคือ ได้เห็นพี่น้องเรามีความเป็นอยู่
ที่ดีขึ้น มีความสามัคคีกัน ปากดีขึ้นกว่าเดิมมาก
แล้ว ตอนนี้เราก็ต้องช่วยกันคิดว่าเมื่อหมดโครง
งานเราจะดูแลต่อไปอย่างไร พวกเรากับผู้นำ
ชุมชนก็กำลังช่วยกันคิดอยู่...” อาและเผยความ
รู้สึก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงผลที่เกิดจากกระบวน
การบ่มเพาะผู้นำรุ่นใหม่ ผู้ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งใน
การกำหนดทิศทางการก้าวต่อของชุมชนที่น่ายินดี
อย่างมากทีเดียว...

สร้างความเชื่อมั่น-ศรัทธา... ด้วยมิตรภาพ ความจริงใจ และจริงจัง

นอกจากผู้นำและ อสป. แล้ว แนวร่วมที่นับเป็น
“หัวใจ” ของความสำเร็จที่แท้จริงคือ ชาวบ้าน
ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ “งานมวลชน” จึงถือ
เป็นภารกิจที่สำคัญของทีมแกนต้องดำเนิน
ควบคู่ไปอย่างเข้มข้น เพื่อให้ชาวบ้านเปิดใจ
ยอมรับ และให้ความร่วมมือกับโครงการ

การทำงานในแต่ละวันของเจ้าหน้าที่จึง
มิได้สิ้นสุดลงเมื่อดวงอาทิตย์ลับฟ้า หากแต่นับ
เป็นเวลาเริ่มต้นเข้าไปพูดคุย สร้างความรู้จัก คุ่น
เคย ทำความเข้าใจกับกลุ่มแกนนำชุมชน และ
ชาวบ้านอย่างไม่เป็นทางการอย่างสม่ำเสมอ และ
ที่สำคัญคือ ขอบเขตภารกิจของพวกเขาก็ไม่
จำกัดอยู่เฉพาะการปลูกป่า หรือมุ่งไปที่การสร้าง
งาน สร้างรายได้เท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุม
ไปถึงการดูแลเอาใจใส่ในเรื่องที่เป็นปัญหา เป็น
ความทุกข์ของชาวบ้านอีกด้วย

“คุณชายยิ้มกับพวกเราเสมอว่า การทำงาน
กับชาวบ้านของพวกเรานั้นมีเพียงจุดมุ่งหมาย
เดียว คือการให้ กับให้ กับให้ เท่านั้น เราต้อง
ช่วยให้เขามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ช่วยทำให้เขามี
ความรู้ เก่งขึ้น และพึ่งพาตัวเองได้ และสิ่งที่จะ

● เจ้าหน้าที่โครงการ
ลงพื้นที่พูดคุยกับ
ครูของโรงเรียน
ในละแวกพื้นที่
โครงการปลูกป่า

“...เราอยู่ในพื้นที่ที่ต้องมียาติดตัวเสมอ เมื่อมีชาวบ้านเจ็บป่วยก็แบ่งให้เขา หรือพอมิใช่เลือดออกกระบาด เราก็จัดให้มีการฉีดยาเพื่อกำจัดยุงลายเป็นการป้องกัน กลางค้ำกลางคืนมีคนไม่สบายรุนแรงเร่งด่วน ก็เอารถพาเขาไปโรงพยาบาล เราดูแลใส่ใจเขาเหมือนคนรู้จัก เหมือนพี่น้องกัน เขาก็จะค่อยๆ ยอมรับเรา แล้วเขาก็จะไปบอกต่อญาติพี่น้องของเขาเอง คนในชุมชนส่วนใหญ่ก็ญาติกันทั้งนั้น”

อย่างไรก็ตามปัญหาหรือทุกข์ของชุมชนที่ทางทีมแก้จนให้ความสำคัญเป็นพิเศษ จะเป็นปัญหาหรือทุกข์ที่เป็นของ “ส่วนรวม” ซึ่งหากพวกเขาเห็นว่าเป็นปัญหาที่ทางโครงการจะสามารถเข้าไปช่วยแก้ไขหรือทำให้ดีขึ้นได้ พวกเขาจะไม่รีรอ เช่น ปัญหาน้ำกินน้ำใช้ไม่สะอาด หรือการขาดแคลนน้ำ เป็นต้น

“ตัวอย่างที่บ้านปางมะหัน เดิมทีผู้นำชุมชนไม่ค่อยเปิดใจรับเราเท่าไร เพราะเขาถูกเจ้าหน้าที่รัฐย้ายหมู่บ้านมาหลายครั้งแล้ว เราไปคุยกับเขาเพื่อขอแบ่งน้ำในลำห้วยปางมะหันทำประปาไปให้หมู่บ้านพญาไพรลี้หู่ เล่ามาเล่าจ้อ ช่วยเหลือคนอื่นอีก ๒,๐๐๐ กว่าคนที่น้ำไม่พอใช้ เขาไม่ยอม บอกว่าในหน้าแล้งน้ำไม่พอและชาวบ้านในหมู่บ้านของเขายังมีน้ำใช้ไม่ทั่วถึงซึ่งก่อนหน้านี้เราได้ให้ทีมงานฝ่ายชลประทานสำรวจดูปริมาณน้ำในลำห้วยแล้ว รู้ดีว่าปริมาณน้ำมีเพียงพอแน่นอน จึงบอกว่าถ้าทางโครงการทำให้ชาวบ้านมีน้ำใช้ทั่วถึงภายใน ๑ เดือนเขาจะยอมไหม เขาบอกว่าไม่มีทางเป็นไปได้ แต่ถ้าโครงการทำได้เขาจะเอาหัวเดินแทนเท้าเลย เราก็ดำเนินการจัดการสร้างฝาย ปรับปรุงดินท่อน้ำใหม่ลงมายังหมู่บ้านให้ได้ใช้ทุกครัวเรือน พอเราทำได้ตามที่บอก เขาก็ยอมรับ และต่อมาก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีจนถึงทุกวันนี้ ในขณะที่พญาไพรลี้หู่มีน้ำใช้พอเพียงก็พอใจ...”

ณรงค์ชี้ให้เห็นว่า การทำให้ดู ทำให้เห็น

และทำร่วมกันนี้เป็นวิธีการทำงานที่ทีมแก้จนนำมาใช้กับการทำงานในทุกเรื่อง นับเป็นอีกหนึ่งเงื่อนไขความสำเร็จของโครงการ เพราะความอดทน หุ่นทำงานเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายของเจ้าหน้าที่เองที่ทำให้ชาวบ้านมองเห็นถึงความตั้งใจจริงของคนทำงาน และก่อตัวเป็นความเชื่อมั่นขึ้นในใจพวกเขาอย่างช้าๆ และสะสมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

“การทำงานแต่ละขั้นตอนเรามีระยะเวลากำกับไว้ เจ้าหน้าที่ของเราทุกคนต้องทำงานในความรับผิดชอบอย่างจริงจัง ทำเต็มที่เพื่อให้งานแต่ละขั้นตอนสำเร็จ เพื่อเราจะได้เริ่มต้นทำงานขั้นต่อไป การทำงานกับชาวบ้านจะอดอดเหาะ-เหาะไม่ได้ บางครั้งเราก็ต้องเด็ดขาด เมื่อคนส่วนใหญ่เห็นด้วยเอาด้วย ก็ต้องลุยไปเลย ส่วนคนที่ไม่เห็นด้วยก็ค่อยๆ ทำความเข้าใจไป คนเราบางคนที่ไม่เข้าใจพูดยังไม่ยอมเข้าใจ ก็ต้องทำให้เห็น ทำงานกับชาวบ้านก็ต้องร่วมทำไม่ใช่เอาแต่ยัดยัด...”

สมรสยกตัวอย่างการทำงานที่เขายังไม่เคยล้มความเหน็ดเหนื่อยครั้งนั้นให้ฟังด้วยน้ำเสียงปนขำว่า

“...มีวันหนึ่ง เราเดินสำรวจกันตั้งแต่เช้าขึ้นเขาลงเขาไปหลายลูกจนถึงเย็น ถามชาวบ้านตลอดว่ามีที่ของใครอีกไหม ก็บอกว่าไม่มีแล้ว แต่พอเราเดินกลับกำลังจะออกจากเขตป่าก็มีชาวบ้านคนหนึ่งวิ่งมาบอกว่ายังเหลืออีกแปลงหนึ่งเป็นของพ่อเฒ่า เพิ่งตามตัวได้ ถามว่าอยู่ไหน เขาบอกว่าอยู่บนเขาโน่น ซึ่งเป็นบริเวณที่เราสำรวจกันตอนช่วงเช้า ฟังแล้วแทบหมดแรงแต่เราก็ต้องย้อนกลับขึ้นไป เพื่อให้การทำงานในจุดนั้นเสร็จในวันเดียว เหนื่อยก็ต้องยอมเหนื่อยเพราะเราอยากให้งานมันเสร็จเร็วที่สุดเท่าที่เราจะทำได้...”

ณอมรับหยิบยกตัวอย่างมาเล่าเพิ่มเติมว่า “...ตอนที่เกิดไฟป่าบ้านพญาไพรเล่ามา ตอนนั้นไฟแรงและไม่ยอมดับซักที พวกเราก็ไปช่วยชาว

บ้านดับไฟ ๓ วัน ๓ คืนติดกัน เอารถไปช่วยขนน้ำ พวกเราก็ช่วยดับไฟ ทำแนวกันไฟ ทั้งร้อนทั้งเหนื่อย พอดับได้ ออกมาจากป่าที่สมรสาสน์เลย ยืนแทบไม่ไหว หมดแรง พวกผู้นำชาวบ้านก็เหมือนกัน ชาวบ้านเขาก็เห็นเราเต็มที่กับเขาไม่ทิ้งเขา...”

ณอมยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่า ในส่วนของส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่งเสริมอาชีพก็เช่นเดียวกัน การปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีปฏิบัติของชาวบ้านในการดำรงชีวิตนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย บ่อยครั้งที่พวกเขาต้องใช้วิธี ทำให้ดู ทำให้เห็น

“...อย่างเช่นที่บ้านเขาแห่ียง ค่อนข้างยากจน อาหารการกินก็ไม่ค่อยดี เราแนะนำให้เขาปลูกผักสวนครัว ผักกินได้รอบๆ บ้าน เขาเมล็ดพันธุ์ไปให้ เขาก็บอกว่า ปลูกไม่ได้หรอกดินไม่ดี ไม่ยอมปลูก เราก็ไม่บังคับเขาเพราะจะทำให้เกิดความรู้สึกต่อต้าน แต่เราปลูกเลยรอบๆ กระท่อมที่เป็นสำนักงานของเรา พอผักโต กินได้เขาก็แบ่งให้เขาเอาไปกิน บางคนมาแอบเก็บ เราก็รู้แต่ก็ไม่ว่า เพื่อให้เขาเห็นว่ามันปลูกได้ มันมีประโยชน์ เดี่ยวนี้ปลูกทุกบ้านแล้ว...”

พิชิต ยาละ ผู้รับผิดชอบงานปศุสัตว์ของทีมแก้จนเผยว่า ยังมีกลยุทธ์ในการทำงานอีกมากมายที่เจ้าหน้าที่ทีมแก้จนนำมาใช้ในการทำงานกับชุมชน

“บางครั้งมันต้องสร้างกระแสเหมือนกัน เราทำอะไรเราต้องให้คนส่วนใหญ่รับรู้ เช่น การนำหมูพันธุ์หมุยชานมามอบให้ชาวบ้านเลี้ยง ก็นำมาตอนพลบค่ำ ถ้ามาตอนกลางวันชาวบ้านจะไปทำงานในไร่กันหมด แต่ถ้าเราเอาไปตอนค่ำชาวบ้านกลับเข้าบ้าน ได้รู้กันหมดทั้งหมู่บ้าน หมูร้องลั่นคนก็ออกมาดูกัน ทั้งได้เป็นพยานด้วยว่าใครรับหมูไป ถึงเวลาไปติดตามสอนให้เขาดูแลหมูให้ถูกต้อง ให้ล้างคอกให้สะอาด บางคนก็ขี้เกียจ ไม่ล้างอ่างโน่นอ่างนี้ น้ำไม่มีบ้าง เราก็ไม่ว่า แต่เราล้างให้เลย เราทำแบบนี้ชาวบ้านเขาก็

“ ๖๖ ” แม็ดูเหมือนว่างานจะแบ่งเป็น ๓ ส่วนหลัก คือ งานปลูกป่า
งานพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างการมีส่วนร่วม
และพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนให้เข้มแข็ง
แต่ในทางปฏิบัติแล้ว การทำงานทั้งสามส่วนนี้ถูกออกแบบไว้
ให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กันทั้งหมด ”

เกรงใจ ก็ลุกขึ้นมาทำเอง...”

เหล่านี้คือการปฏิบัติตนของเจ้าหน้าที่
มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ นับแต่วันแรกที่ก้าวเข้ามา
ทำงานปลูกป่าในพื้นที่ ซึ่งได้สร้างศรัทธาและ
ความเชื่อมั่นให้ชาวบ้านว่าโครงการปลูกป่าถาวร
เฉลิมพระเกียรติฯ เข้ามาเพื่อช่วยให้พวกเขามี
คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างแท้จริง จนถึงวันนี้ผ่าน
มากกว่า ๔ ปี เจ้าหน้าที่ของโครงการปลูกป่าถาวร
ไปในหมู่บ้านครั้งใดก็จะได้ยินเสียงทักทายและ
ชักชวนพูดคุยอย่างสนิทสนม รวมทั้งคำเชิญชวน
ด้วยรอยยิ้มจากชาวบ้านให้มาร่วมต้อนน้ำชา ทาน
ข้าว หรือร่วมงานพิธีต่างๆ ของหมู่บ้านตามวาระ
และโอกาส ซึ่งนับเป็นเครื่องชี้วัดการยอมรับของ
คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

พัฒนาอย่างมีส่วนร่วม... เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชน

“ช่วยเขา เพื่อให้เขาช่วยตัวเองได้” เป็นอีกหนึ่ง
หลักคิดที่สำคัญซึ่งทีมแก่นนำมาประกอบการ
วางแผนงานในโครงการปลูกป่า แผนงานกิจกรรม
และวิธีการทำงานต่างๆ จึงถูกคิดและออกแบบ
เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายดังกล่าว

แผนการดำเนินงานพัฒนาของโครงการ
๑๐ ไร่ขั้นตอน จึงยึดเอาจุดมุ่งหมายสำคัญของ
การดำเนินโครงการที่กำหนดไว้เป็นแนวทาง นั้น
คือ ให้การปลูกป่าเป็นการพัฒนาความเป็นอยู่ของ

ชาวบ้านไปพร้อมๆ กับการปลูกป่า เพื่อฟื้นฟู
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กลับมา
เป็นแหล่งอาหารและรายได้แก่ชาวบ้านในระยะ
ยาว และที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างจิตสำนึกรัก
และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติให้แก่คนในท้องถิ่น
พร้อมกับสร้างขีดความสามารถ และความเข้มแข็ง
ของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการ
ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

แม็ดูเหมือนว่างานจะแบ่งเป็น ๓ ส่วนหลัก
คือ งานปลูกป่า งานพัฒนาคุณภาพชีวิต การ
สร้างการมีส่วนร่วม และพัฒนาศักยภาพในการ
บริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนให้เข้มแข็ง
แต่ในทางปฏิบัติแล้ว การทำงานทั้งสามส่วนนี้ถูก
ออกแบบไว้ให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กันทั้งหมด

ตัวอย่างเช่น การจ้างให้ชาวบ้านปลูกป่า
และดูแลต้นกล้าในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ *ผลลัพธ์*
ที่หนึ่ง คือ ชาวบ้านมีรายได้จากการปลูกป่า
ผลลัพธ์ที่สอง คือ ชาวบ้านได้เรียนรู้ทักษะในการ
ปลูกป่าให้มีความหลากหลาย ได้เรียนรู้วิธีการ
ดูแลต้นกล้าให้เติบโต *ผลลัพธ์ที่สาม* คือ ชาว
บ้านได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของ
ผืนป่ามากขึ้นทั้งในมิติของสิ่งแวดล้อม และมิติ
ทางสังคม จากการได้มีโอกาสรับฟัง รับรู้ข้อมูล
รวมทั้งจากการถูกกระตุ้นให้ฝึกคิด ฝึกตั้งคำถาม
กับสิ่งรอบตัวของเจ้าหน้าที่โครงการซ้ำๆ และต่อ
เนื่อง เป็นต้น

หรือการจัดแบ่งความรับผิดชอบพื้นที่ป่า
ครอบครัวละ ๒๑ ไร่ (อ่านรายละเอียดในหัวข้อ

● เจ้าหน้าที่ลำเลียง
กอน้ำเพื่อวาง
ระบบประปาในพื้นที่
โครงการปลูกป่า

“๑ ครอบครัว ๑ พื้นที่ กำลังหลักของการรักษา
ป่า หน้า ๔๗) โดยให้ค่าตอบแทนเป็นรายปี
ในระยะ ๓ ปีแรกของการดำเนินโครงการก็เป็น
กลวิธีในการการจัดวางบทบาทภารกิจของชุมชน
ให้มีสำนึกในภาระต่อการรับผิดชอบในการ
ดูแลรักษาป่าร่วมกันเป็นลำดับขั้นขึ้นไป นับแต่
ครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยเล็กที่สุด ซึ่งจะรวมเป็น
ความรับผิดชอบร่วมระดับหมู่บ้าน ระดับโซน
พื้นที่ และรวมเป็นความรับผิดชอบร่วมกันทุก
ชุมชนในรูปแบบของเครือข่ายชุมชนรอบผืนป่า
ค่าตอบแทนเป็นเพียงการสร้างแรงจูงใจในระยะ
แรก แต่ผลสำเร็จและประโยชน์ที่เกิดจากความ
ร่วมมือร่วมใจกันของชุมชนผ่านระบบการจัดการ
ที่พวกเขาช่วยกันคิด ร่วมกันสร้างขึ้น จะกลายเป็น
แรงจูงใจในระยะยาว

ณรงค์ อภิชัย ผู้อำนวยการฝ่ายปฏิบัติการ
ศูนย์การเรียนรู้และเผยแพร่การพัฒนาทางเลือกที่
ยั่งยืน มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ กล่าวถึงการจัดวาง
บทบาทและภารกิจของโครงการปลูกป่าว่า

“...โครงการปลูกป่าได้จัดวางบทบาทของ
โครงการไว้อย่างชัดเจนตั้งแต่ต้นว่า ในระยะแรก

ของการดำเนินงานนั้น โครงการปลูกป่าจะมี
บทบาทมากในการพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริม
ให้เกิดการฟื้นฟูสภาพป่า และปฏิบัติอย่างจริงจัง
พร้อมทั้งส่งเสริมอาชีพเพื่อเสริมสร้างรายได้ ให้
ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมทั้งสร้างการ
มีส่วนร่วม และกระตุ้นของชุมชนเป็นผู้คิดริเริ่ม
และดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม ในระยะกลาง โครงการปลูกป่า
จะค่อยๆ ลดบทบาทจากผู้นำมาปฏิบัติมาเป็น
“พี่เลี้ยง” ผู้ให้คำแนะนำ ให้การสนับสนุนการ
ปฏิบัติงานของชุมชนบางส่วน ...และท้ายที่สุด
โครงการจะลดบทบาทเป็นเพียงที่ปรึกษา โดยให้
ชุมชนดำเนินการด้วยตัวเอง...”

การดำเนินโครงการตลอดระยะเวลา ๔ ปี
ที่ผ่านมาได้ปฏิบัติในแนวทางนี้โดยตลอด
และดูเหมือนว่าได้เกิดผลลัพธ์เชิงรูปธรรม ไม่ว่า
จะเป็นความสมบูรณ์ของผืนป่า รายได้ที่เพิ่มขึ้น
ของชุมชน การมีส่วนร่วมและศักยภาพในการจัด
การทรัพยากรของชุมชน ได้สะท้อนให้เห็นภาพ
ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ของโครงการ
แล้วในทุกด้าน

“...ในการปฏิบัติงานนั้น
ย่อมมีปัญหามากมาย เกิดขึ้นได้เสมอ.
เมื่อปัญหาเกิดขึ้นต้องรีบแก้ไข...
ขอให้ทุกคนระลึกว่าปัญหาทุกอย่างมีทางแก้ไขได้.
ถ้าแก้คนเดียวไม่ได้
ก็ช่วยกันคิดช่วยกันแก้
หลายๆ คน หลายๆ ทาง
ด้วยความร่วมมือปรองดองกัน.”

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วันศุกร์ที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๓๓

แนวคิด “การฟื้นฟูภูมิทัศน์ป่าไม้”
สายพระเนตรอันยาวไกล ของ “สมเด็จพระเจ้า”

ในการปลูกป่าเพื่อบังเกิดผลที่ยั่งยืน มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ตระหนักว่าปัจจัยสำคัญคือ “คน” ที่อยู่ร่วมกับป่า ดังนั้นในทุกขั้นตอนของการทำงานปลูกป่า โครงการนี้ ทางมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ จึงให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทั้งในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และให้ชาวบ้านแต่ละครอบครัวทำหน้าที่ดูแลป่าทั้งสิ้นประเภท คิดเป็นพื้นที่ครอบครัวละ ๒๑ ไร่

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเช่นนี้เป็นวิธีการปฏิบัติงานปลูกป่าที่แตกต่างไปจากโครงการปลูกป่าอื่นๆ ที่ไม่เพียงจะทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ว่าโครงการปลูกป่าดำเนินงานอย่างไร มีวิธีการปฏิบัติงานเช่นไรเท่านั้น แต่ยังทำให้พวกเขาได้รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งในการความสำเร็จของงานปลูกป่า ก่อเกิดทั้งความภูมิใจ และความรู้สึกผูกพันในผืนป่าที่พวกเขาได้ร่วมแรง ร่วมคิด ร่วมฟื้นฟูขึ้นมา นำไปสู่ความรู้สึกหวงแหนและพร้อมที่จะปกป้องดูแลป่าด้วยความเต็มใจเต็มที่ต่อไปในอนาคต

แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับ “การสร้างคน ควบคู่กับฟื้นฟูป่า” ซึ่งสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงริเริ่มขึ้นนี้ นับเป็นแนวคิดที่เกิดจากสายพระเนตรอันยาวไกลของพระองค์ท่าน และจากการที่ทรงเข้าถึงแก่นของธรรมอย่างแท้จริง อีกทั้งถือว่าเป็นแนวคิดที่ล้ำสมัย เพราะพระองค์ท่านได้ทรงมีพระราชดำริที่จะทรงงานโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตคน อันถือเป็นรากเหง้าของปัญหาควบคู่กัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ หรือ ๕ ปีก่อน การประชุมสุดยอดที่นครริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล หรือ The Rio Earth Summit: the United Nations Conference on Environment and Development (UNCED) ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งผู้นำจากประเทศต่างๆ ทั้งประเทศที่ร่ำรวยและที่ยากจนประมาณ ๑๐๘ ประเทศ ต่างเห็นพ้องกันว่า การดำเนินการเพื่อการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจะให้เกิดผลดีนั้น จะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมโดยรวม

ปัจจุบันแนวคิดในการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างคน และธรรมชาติตามแนวพระราชดำริของพระองค์ท่าน ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในระดับสากล โดยมีองค์กรด้านการพัฒนา เช่น ธนาคารโลก ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย รวมทั้งในวงการนักพัฒนา และนักสิ่งแวดล้อมในระดับสากล เช่น กลุ่มพันธมิตรระดับโลกว่าด้วยการฟื้นฟูภูมิทัศน์ป่าไม้ (Global partnership on Forest Landscape Restoration) ล้วนนำแนวคิดดังกล่าวไปเป็นนโยบายหลักในการดำเนินงานขององค์กร

Reforestation – The Broad Vision of HRH the Princess Mother

The Mae Fah Luang Foundation realized that getting people to “live with” forests and not just “live off” forests was the most important means to achieve sustainable reforestation. To achieve this, the foundation involved the local people in the project – to work with the project, to share opinions, and to help solve problems. Each participating family was given responsibility to look after 21 rai of forest. This method of participation in reforestation differed markedly from other such projects: the people not just learned how the reforestation process is formulated and applied, but they also felt that they were vital to its success. This approach brought people pride and a sense of belonging, making them eager to protect what they now considered to be their forest.

As far back as 1966, HRH the Princess Mother envisioned that rehabilitating forests would be effective only if the people living near the forests are empowered with a sense of ownership. This far-sighted concept was many years ahead of its time, and it reflected HRH’s keen insight in the relationships between people and nature. The Doi Tung Development Project initiated by HRH the Princess Mother in 1987 was conceived to rehabilitate the watershed forests by addressing the root of the problem, the poverty of the people, through sustainable economic and social development programs that incorporate the forest and its protection. This was fully five years before the 1992 United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), commonly known as the Rio Earth Summit. This summit, consisting of leaders from 108 countries and senior representatives from another 64 nations, from both the developed and developing world, reached the agreement that environmental protection and the eradication of poverty go hand in hand.

The fundamental insights of HRH the Princess Mother on the relationship between people and nature are today widely accepted throughout the world. Over the past decade, many organizations, including the World Bank, the Asian Development Bank, and organizations directly involved in reforestation such as the Global Partnership of Forest Landscape Restoration (FLR), have adopted this concept as a core policy.

แนวคิด “การฟื้นฟูภูมิทัศน์ป่าไม้” สายพระเนตรอันยาวไกลของ “สมเด็จพระย่า”

“การฟื้นฟูภูมิทัศน์ป่าไม้” (Forest Landscape Restoration : FLR) เป็นแนวคิดการจัดการพื้นที่ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อฟื้นฟูคุณค่าทางนิเวศวิทยาของป่าที่ถูกทำลายหรือป่าเสื่อมโทรม พร้อมทั้งทำให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยอาศัยความร่วมมือจากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน ซึ่งในวงการนักพัฒนาและนักสิ่งแวดล้อมเพิ่งเริ่มให้ความสำคัญกับแนวคิดนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ในขณะที่สมเด็จพระย่าได้ทรงดำริถึงแนวคิดนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ หรือเมื่อ ๒๒ ปีที่แล้ว

การปลูกป่า...ประเด็นท้าทายในสังคมไทย

ประเทศไทยนั้นเริ่มมีการทดลองปลูกป่าในรูปแบบสวนป่าเพื่อเนื้อไม้เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ หลังจากได้ตั้งกรมป่าไม้เพื่อมาจัดสรรการสัมปทานไม้ กระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ซึ่งมีการให้สัมปทานกว่า

๓๐๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร และเริ่มมีนโยบายให้บริษัทต่างๆ ที่ได้สัมปทานปลูกไม้ทดแทนเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศป่าไม้ที่เรียกว่า “ปลูกไม้ทดแทน” ร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่สัมปทานทั้งหมด นับเป็นจุดเริ่มต้นการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศป่าไม้ครั้งแรกในประเทศไทย แต่การดำเนินงานปลูกป่าทดแทนดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากขาดการติดตาม แต่ภาครัฐยังคงให้มีความหมายกับการปลูกป่าควบคู่กับการให้สัมปทานป่าเรื่อยมา

จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๓๒ เกิดภัยพิบัติดินโคลนถล่มครั้งใหญ่ที่ภาคใต้ และในอีกหลายพื้นที่ของภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ อันมีสาเหตุมาจากป่าไม้ธรรมชาติถูกทำลาย รัฐบาลจึงยุติการให้สัมปทานเพื่อรักษาป่าไม้ที่เหลืออยู่อย่างจำกัดมิให้ถูกทำลายอีกต่อไป ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ มีการสรุปผลการปลูกป่าที่มีมากกว่า ๔๐ ปี ว่ามีพื้นที่ป่าถูกทำลายไปถึง ๔๐ ล้านไร่ หรือเฉลี่ยมากกว่า ๑ ล้านไร่ต่อปี ในขณะที่การปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ทั่วประเทศทำได้สำเร็จเพียง ๓ ล้านไร่เท่านั้น ที่สำคัญคือ ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่ายังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่การฟื้นฟูอนุรักษ์ผืนป่าของหน่วยงาน องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน ยังไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก

ปลูกป่า...ในความเข้าใจที่แตกต่างในสังคมไทย

การทำความเข้าใจกับคำว่า “ปลูกป่า” เป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะว่าคุณในสังคมไทยมีความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกป่าที่แตกต่างกัน ซึ่งมีคำศัพท์หลายคำที่สัมพันธ์กับแนวคิดการฟื้นฟูภูมิทัศน์ป่าไม้ จึงขอเสนอเพื่อความเข้าใจเบื้องต้นร่วมกัน

คำแรกได้แก่ สวนป่า (plantation) ซึ่งอาจารย์สมศักดิ์กล่าวว่า สวนป่าคือ กลุ่มต้นไม้ที่ปลูกขึ้นซึ่งอาจเป็นต้นไม้ดั้งเดิมหรือไม้ต่างถิ่น เช่น ไม้สัก ยูคาลิปตัส หรือกระถินเทพา ฯลฯ

หรืออาจใช้วิธีหว่านเมล็ดไม้แทนการปลูกก็ได้ ความหมายจึงใช้กับกลุ่มหรือหมู่ไม้ที่คนสร้างขึ้น

คำที่สอง คำว่า การฟื้นฟูถิ่นธรรมชาติ (rehabilitation) เป็นการฟื้นฟูพืชและสัตว์ในระบบนิเวศที่เสื่อมโทรมที่เคยมีอยู่ ณ ที่นั้น ซึ่งอาจไม่ครบทุกชนิดที่มีอยู่เดิม บางทีอาจปลูกพืชต่างถิ่นด้วยเพื่อบทบาททางเศรษฐกิจ หรือบทบาททางนิเวศวิทยาก็ได้ (สมศักดิ์ สุขวงศ์, การจัดการป่าชุมชนเพื่ออนุรักษ์ผืนป่า, ๒๕๔๓)

คำสุดท้ายที่จะเกี่ยวข้องกับประเด็นการฟื้นฟูภูมิทัศน์มากที่สุดคือ การฟื้นฟูป่า (forest restoration) อันหมายถึง การสร้างความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของป่าดั้งเดิมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ขบวนการทางนิเวศ และหน้าที่ของป่าฟื้นฟูจะมีความใกล้เคียงกับป่าดั้งเดิมนั่นเอง

แนวคิดการฟื้นฟูภูมิทัศน์ป่าไม้ มีสาระสำคัญมากกว่าการปลูกต้นไม้หรือการฟื้นฟูป่า ซึ่งกลุ่มพันธมิตรระดับโลกว่าด้วยการฟื้นฟูภูมิทัศน์

ป่าไม้ (Global partnership on FLR) ได้ให้ความหมายว่า เป็นการให้ผูมีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ที่มีสังคมป่าไม้ หรือเคยมีป่าไม้ปกคลุมมาร่วมศึกษา จำแนก เจริญ วางแผนการจัดการใช้ประโยชน์พื้นที่ และร่วมปฏิบัติการร่วมกันเพื่อสร้างความสมดุล และประโยชน์ทั้งทางด้านระบบนิเวศ สังคม และเศรษฐกิจ

“ ป่าชุมชนยังช่วยให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร ชุมชนมีอำนาจในการจัดการป่า จะเป็นการสร้างต้นทุนทางสังคมของหมู่บ้าน โดยการร่วมมือกันทำงานจนเกิดการเรียนรู้ ”

ปลูกป่าแก้มลิง ให้คนอยู่กับป่า : แนวคิดการฟื้นฟูภูมิทัศน์ป่าไม้

จากการให้สัมภาษณ์ของ ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล ราชเลขานุการในพระองค์ วันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ ทำให้ทราบว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๐ โดย ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล ได้กราบบังคมทูลถวายรายงานสถานการณ์การบุกรุกทำลายป่าในพื้นที่ดังกล่าว ว่าการทำลายป่ามีสาเหตุมาจากวิถีชีวิตของราษฎรชาวเขาที่ยังดำรงอาชีพทำไร่ฝิ่นแบบเลื่อนลอย ตัดถางและเผาป่าจนทำให้ป่าโล่งเตียนมีสภาพเป็นภูเขาหัวโล้น ซึ่งพระองค์ท่านทรงเข้าพระทัยเป็นอย่างดี และทรงพระดำริเรื่องการปลูกป่าขึ้น

ในครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งว่า “ฉันจะมาสร้างที่นี่ แต่ถ้าไม่มีโครงการดอยตุง ฉันจะไม่มาสร้าง” โครงการดอยตุงที่พระองค์ทรงกล่าวถึงคือ โครงการปลูกป่าบนเนื้อที่กว่า ๑๕๐ ตารางกิโลเมตร หรือ ๙๓,๕๑๕ ไร่ โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อ “แก้ปัญหาฝิ่นและความยากจน”

แนวความคิดการปลูกป่าที่ดอยตุงนั้นเป็นการปลูกป่าเพื่อแก้ไขปัญหาฝิ่นและความยากจนด้วยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีว่า การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและสังคม ต้องเริ่มจากการช่วยเหลือให้ราษฎรมีกินเพียงพอ พึ่งพาตนเองได้ นั่นคือต้องแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งเป็นตัวผลักดันให้มนุษย์ต้องทำทุกอย่างเพื่อความอยู่รอด ไม่ว่าจะปลูก ผลิต หรือค้าขายเสพติด และค้ามนุษย์ด้วยตนเอง โครงการปลูกป่าจึงเกิดขึ้นพร้อมกับการสร้างอาชีพทางเลือกใหม่ เพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการจ้างงาน มีการฝึกทักษะงานต่างๆ ที่ซับซ้อน ให้ผลผลิตหรือสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูงขึ้น ให้ผลตอบแทนสูงกว่าที่ราษฎรเคยได้รับยกระดับคุณภาพชีวิตของราษฎรได้อย่างชัดเจน

ขณะเดียวกันก็สร้างความตระหนักแก่ราษฎรว่าไม่จำเป็นต้องบุกรุกทำลายป่าเพื่อหาเลี้ยงชีพ คนกับป่าก็สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยพึ่งพาอาศัยกัน ป่าเขานั้นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ต้องการดูแล

● ชาวบ้านใช้ม้าเป็นพาหนะลำเลียงผลผลิต

และการถนอมใช้อย่างชาญฉลาด ป่าเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารสร้างความชุ่มชื้น ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อผลผลิตทางการเกษตร เมื่อมีป่า ระบบนิเวศจะช่วยสร้างสมดุลให้แก่สิ่งมีชีวิต ป่าจะเป็นแหล่งวัตถุดิบอย่างไผ่สำหรับอุตสาหกรรมกระดาษและเป็นพื้นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน (จากเอกสารเผยแพร่ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ)

ดังนั้นแนวคิดเรื่อง “ปลูกป่าแก้มลิง ให้คนอยู่กับป่า” เป็นแนวคิดที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ จึงเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับ “การสร้างคน ควบคู่กับฟื้นฟูป่า” ตามแนวความคิดฟื้นฟูภูมิทัศน์ป่าไม้นั่นเอง ซึ่งปัจจุบันแนวคิดด้านการฟื้นฟูภูมิทัศน์ป่าไม้ได้เกิดการยอมรับและให้ความสำคัญในระดับสากล

ป่า ๕ ประเภท

การจัดการเพื่อความยั่งยืน

เมื่อชุมชนเข้าใจ และยอมรับให้มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เข้ามาดำเนินโครงการปลูกป่าในพื้นที่แล้ว การทำงานร่วมกันระหว่างทีมแก่จันและชุมชนก็ดำเนินไปตามขั้นตอนวางแผนโครงการที่วางไว้ทันที ณรงค์ อภิชัย บอกเล่าถึงวิธีการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแบ่งโซนพื้นที่ป่าว่า

“เราเริ่มต้นด้วยการแบ่งพื้นที่ป่าออกเป็น ๕ โซน เพื่อให้การทำงานร่วมกับชาวบ้านในขั้นตอนนี้ไปทำได้ง่ายและสะดวก โดยให้ชุมชนที่อยู่รอบพื้นที่ป่ามาร่วมกันกำหนดขอบเขต โดยใช้ลักษณะภูมิประเทศและขอบเขตการปกครองของหมู่บ้านแต่ละบ้านเป็นเส้นแบ่ง เช่น สันเขาลำห้วย ถนน ซึ่งเขาก็แบ่งกันตามสภาพความเป็นจริง พื้นที่แต่ละโซนจึงไม่เท่ากัน เมื่อแบ่งแล้วเราก็ให้เขาให้ข้อมูลสำคัญ เช่น สภาพพื้นที่และสภาพป่า แหล่งน้ำเพิ่มเติม จากนั้นก็ลงพื้นที่จริงใช้เครื่องจีพีเอสกำหนดพิกัดตำแหน่งขอบเขตของพื้นที่แต่ละโซน และนำมาบันทึกลงในแผนที่อีกครั้ง ก็ทำให้ข้อมูลในโซนย่อยมีรายละเอียดชัดเจนมากขึ้น...”

● ต้นไม้ถั้วเดิมในป่าต้นน้ำขอโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ

พื้นที่	จำนวนพื้นที่/ไร่	หมู่บ้านที่รับผิดชอบ
โซน ๑	๒,๘๘๑	เขตพื้นที่ ๓ หมู่บ้านจะป่า-ลิไซ, บ้านระกอ, บ้านชาแหยม
โซน ๒	๑,๘๘๘.๕	เขตพื้นที่ ๒ หมู่บ้านแสนเมืองโก, บ้านเล่าลิ่ว-โพป่า
โซน ๓	๕,๔๕๔.๕	เขตพื้นที่ ๒ หมู่บ้านพญาไพรเส่าอ, บ้านพญาไพรเส่าบา
โซน ๔	๑,๘๙๘	เขตพื้นที่ ๑ หมู่บ้านพญาไพรลัญ
โซน ๕	๑,๘๙๓	เขตพื้นที่ ๑ หมู่บ้านพญาไพรลัญ
รวม	๑๔,๐๑๕ ไร่	

หลังจากร่วมกันจัดแบ่งพื้นที่ป่าผืนใหญ่ ออกเป็นโซนพร้อมกำหนดชุมชนที่รับผิดชอบแล้ว การดำเนินงานขั้นต่อมาคือ **การจัดสรรพื้นที่ป่า เพื่อการใช้ประโยชน์** หรือการจัดระเบียบและการสร้างกติการ่วม ซึ่งถือเป็น**รากฐานสำคัญของการจัดการป่าอย่างยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว** ตามแผนงานโครงการนั้นจัดแบ่งพื้นที่ป่า

เป็น ๔ ประเภท ตามวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ นั่นคือ ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย ป่าเศรษฐกิจ และที่ดินทำกิน ซึ่งตามหลักวิชาการนั้นการจัดแบ่งพื้นที่เช่นนี้จะกำหนดด้วยระดับความสูงของน้ำทะเล แต่ในทางปฏิบัติทีมแก่นจนได้เปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมคิด และร่วมเป็นผู้กำหนดอีกเช่นกัน ถนนม ใจการ เจ้าหน้าที่มแก่นจน

อธิบายถึงวิธีการทำงานในขั้นตอนนี้ให้ฟังว่า

“...แม้เราจะมีข้อมูลอยู่แล้วว่าพื้นที่ระดับความสูงเท่าไร ตรงไหนควรจัดให้เป็นป่าประเภทใด แต่เมื่อทำงานกับชาวบ้านเราจะไม่เป็นคนกำหนดเอง เราใช้วิธีหารือกับคนในชุมชน ชี้ให้เห็นถึงปัญหาป่าเสื่อมโทรมที่เกิดในพื้นที่ และทำความเข้าใจถึงหลักคิด และประโยชน์ในการจัดแบ่งพื้นที่ป่าออกเป็น ๔ ประเภท โดยใช้คำพูดง่ายๆ เช่น ป่าต้นน้ำก็ต้องอยู่สูงๆ อยู่กับต้นน้ำ ป่าเศรษฐกิจ ป่าใช้สอย ที่ทำกินก็ต้องอยู่ต่ำลงมา ต้องอยู่ใกล้ๆ บ้านหน่อย จะได้ไปมาสะดวก เป็นต้น ให้เขาดูแผนที่ กระตุ้นให้เขาคิดว่า จะจัดสรรพื้นที่อย่างไร เขาก็ช่วยกันคิดออกมาได้ ระดับความสูงหรือสัดส่วนก็อาจจะคลาดเคลื่อนไปบ้างก็ไม่เป็นไร”

ในที่สุดการจัดสรรพื้นที่ป่าเพื่อการใช้ประโยชน์ ๔ ประเภท ก็ผ่านไปได้ด้วยดี โดยทั้งเจ้าหน้าที่ทีมแก่นจนและชาวบ้าน มีความเข้าใจร่วมกันภายใต้กรอบแนวคิด ดังนี้

พื้นที่ป่าอนุรักษ์ เป็นป่าต้นน้ำที่ต้องได้รับการฟื้นฟู เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพของป่า โดยห้ามไม่ให้มีการเข้าไปใช้ประโยชน์

ป่าเศรษฐกิจ อยู่ถัดจากป่าอนุรักษ์ลงมา เป็นพื้นที่ป่าซึ่งให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยให้ชาวบ้านแต่ละครอบครัวร่วมกันรับผิดชอบดูแล และเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อกินและเพื่อขายได้

พื้นที่ป่าใช้สอย ป่าสำหรับชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ไม้สำหรับสร้างหรือซ่อมแซมบ้าน ไม้ฟืน หรือเข้าไปหาของป่า เช่น เห็ด

● ภาพมุมกว้างของป่าอนุรักษ์ที่เห็นแนวเขี้ยวขริของต้นไม้ภายหลังการฟื้นฟูป่า

“ การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดแบ่งโซนพื้นที่ป่า และการจัดสรรพื้นที่เป็นป่า ๔ ประเภท เป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการในการจัดการทรัพยากร และความรับผิดชอบของชุมชนอย่างเป็นลำดับ ”

หน่อไม้ ผักต่างๆ ได้ โดยให้เป็นไปตามระเบียบของแต่ละชุมชนกำหนดร่วมกัน

ที่ดินทำกิน จัดสรรพื้นที่ทำกินให้ชาวบ้านได้ใช้เป็นปัจจัยการผลิต เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว โดยมีการจัดระบบขอบเขตพื้นที่ทำกินที่มีอยู่เดิมให้ชัดเจน พร้อมทั้งจัดสรรพื้นที่แก่ผู้ไม่มีที่ทำกินให้ครบทุกครอบครัว โดยห้ามไม่ให้มีการขยายพื้นที่เพิ่มอีก รวมทั้งห้ามการซื้อขายให้กับผู้อื่น และต้องจ่ายค่าเช่าให้รัฐในอัตราไร่ละ ๑ บาทต่อปี

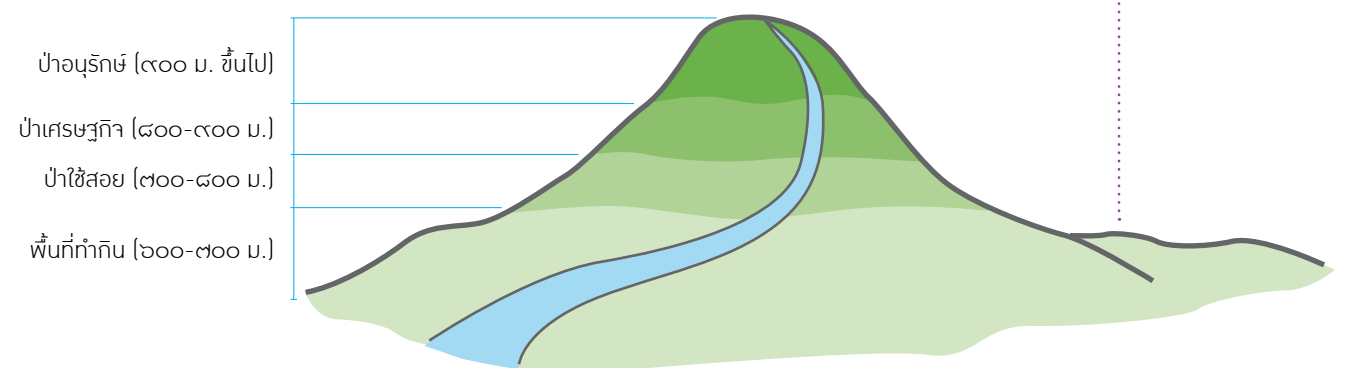
การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดแบ่งโซนพื้นที่ป่า และการจัดสรรพื้นที่เป็นป่า ๔ ประเภท เป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนด

เป้าหมาย วิธีการในการจัดการทรัพยากร และความรับผิดชอบของชุมชนอย่างเป็นลำดับ โดยเริ่มจากการเปิดภาพใหญ่ให้เห็นว่าโครงการจะทำอะไร ชาวบ้านจะได้ประโยชน์อย่างไร เมื่อเข้าใจตรงกันแล้วจึงค่อยคลี่ให้เห็นถึงวิธีการจัดการว่า จะต้องทำอะไรและทำอย่างไร แล้วจึงกำหนดภารกิจที่ชาวบ้านต้องเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวในท้ายที่สุด

ด้วยกระบวนการเช่นนี้ได้นำมาให้เกิด “พันธะสัญญาร่วม” ระหว่างโครงการกับชุมชนขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ

● (ซ้าย) พื้นที่บริเวณบ้านแสนเมืองโกเห็นสภาพพื้นที่ป่าต้นน้ำต้นบนและดินนาที่เป็นที่ทำกินของชาวบ้าน

ประเภทป่า	พื้นที่ (ไร่)	ความสูงจากระดับน้ำทะเล (เมตร)
ป่าอนุรักษ์	๑๐,๖๓๓	๙๐๐ เมตรขึ้นไป
ป่าเศรษฐกิจ	๔๗๘.๕	๘๐๐-๙๐๐
ป่าใช้สอย	๑,๐๐๒	๗๐๐-๘๐๐
พื้นที่ทำกิน	๑,๙๐๑.๕	๖๐๐-๗๐๐

ย้ายพื้นที่ทำกิน...

สร้าง “ป่าอนุรักษ์” ของชุมชน

ด จากการทำความเข้าใจและมีการตกลงร่วมกันในการจัดแบ่งพื้นที่ป่า เพื่อการใช้ประโยชน์เป็น ๔ ประเภทเรียบร้อยแล้ว กิจกรรมสำคัญ ที่ทางโครงการต้องดำเนินการต่อกันก็คือ การย้ายที่ทำกินของชาวบ้าน ออกจากเขตป่าอนุรักษ์ เพื่อให้สามารถทำการฟื้นฟูผืนป่า และรักษาสมดุล ของระบบนิเวศเขตต้นลำน้ำให้เป็นป่าสมบูรณ์ เป็นป่าที่อาศัยและพึ่งพาของ สิ่งมีชีวิตทั้งหมดได้ตามวัตถุประสงค์

แน่นอนว่าการดำเนินงานขั้นตอนนี้มิใช่ทำได้ง่ายดายเหมือนการ ขีดเส้นบนแผนที่ เพราะนี่คือสิ่งที่ชาวบ้านกลัวมากที่สุด...

“ตอนมีคนมาบอกว่าโครงการเขาไม่ให้ทำกินแล้วตกใจมาก เพราะ ถ้าไม่มีพื้นที่ทำกิน ไม่มีไร่นา ลูกก็จะต้องไม่ได้เรียนหนังสือ...” บุดอง แยมเปียง หญิงอายุ ๓๔ ปี ชาวบ้านพญาไพรเล่ามา เผยความรู้สึก ในครั้งนั้น ซึ่งเธอถึงกับร้องไห้ กินไม่ได้นอนไม่หลับอยู่หลายวันที่เดียว ทั้งนี้เพราะบุดองย้ายมาจากที่อื่น เมื่อเข้ามาอยู่แรกๆ ชีวิตค่อนข้าง ลำบากเพราะไม่มีพื้นที่ทำกิน ญาติพี่น้องเห็นแล้วสงสารจึงยกที่แปลง ดังก่อให้ ดังนั้นหากปราศจากที่ดินผืนนี้แล้ว อนาคตของครอบครัว บุดองก็ดูเหมือนจะมีดมน

● แปลงป่าเศรษฐกิจ
ที่อยู่ต่อเนื่องกับ
ป่าอนุรักษ์

“ ด้วยช่องว่างทางภาษาทำให้ชาวบ้านบางส่วนเข้าใจผิดว่า
 การโครงการจะยึดพื้นที่โดยไม่ได้ชดเชยช่วยเหลือชาวบ้าน
 ในขณะที่บางส่วนแม้จะรับรู้ถึงเงื่อนไขดังกล่าว แต่ก็ยังมีความมั่นใจว่า
 การโครงการจะจัดสรรพื้นที่ให้จริงตามที่แจ้งไว้หรือไม่
 ในช่วงเวลานั้นบรรยากาศของความคลางแคลง ความวิตกกังวล จึงปกคลุมไปทั่ว ”

● ความแห้งแล้งของพื้นที่ป่าต้นน้ำ ก่อนที่โครงการปลูกป่าจะเข้ามาปฏิบัติงาน

ชาวบ้านหลายคนที่ต้องถูกย้ายที่ทำกินก็
 รู้สึกเช่นเดียวกับลุงอ๋อง แม้ว่าพวกเขาจะไม่มี
 กรรมสิทธิ์ครอบครองผืนดินเหล่านี้อย่างถูก
 กฎหมาย แต่ไร่ที่ลงแรงตากแดดและปลูกพืชจน
 ให้ผลผลิตนี้สร้างรายได้ให้กับครอบครัวมาโดย
 ตลอด

“...สำหรับชาวบ้าน นี่คือการสูญเสีย”
 ธงชัย ลาหิ่ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล
 เทอดไทย ชี้ประเด็น

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ตระหนักถึงความ
 เดือดร้อนของชาวบ้านผู้ที่ต้องถูกยกเลิกพื้นที่ทำ
 กินเหล่านี้แล้ว ทางโครงการได้เตรียมการ
 จัดสรรที่ทำกินทดแทนให้แก่ชาวบ้านผู้ที่ถูกยกเลิก
 ที่ทำกินออกจากเขตป่าอนุรักษ์ทุกแปลง แต่ด้วย
 ช่องว่างทางภาษาทำให้ชาวบ้านบางส่วนเข้าใจผิด
 ว่าทางโครงการจะยึดพื้นที่โดยไม่ได้ชดเชยช่วยเหลือ
 ชาวบ้าน ในขณะที่บางส่วนแม้จะรับรู้ถึง
 เงื่อนไขดังกล่าว แต่ก็ยังมีความมั่นใจว่าทาง
 โครงการจะจัดสรรพื้นที่ให้จริงตามที่แจ้งไว้หรือไม่
 ในช่วงเวลานั้นบรรยากาศของความคลางแคลงใจ
 ความวิตกกังวล จึงปกคลุมไปทั่ว

สมรส พรหมมินทร์ เล่าถึงปัญหาในครั้งนั้น
 ว่า

“ชาวบ้านบ้านพญาไพรเล่าจ้อ พญาไพร-
 เล่ามา และพญาไพรลือทุ่ มีพื้นที่ทำกินที่ต้องถูก
 ยกเลิกมากที่สุด ที่แรกชาวบ้านมาร้องให้ ผมก็
 หนักใจ แม้โดยหลักการเราจะจัดพื้นที่ทดแทน
 ให้ แต่ชาวบ้านเขาก็บอกว่าต้นไม้ที่ปลูกไว้โตแล้ว
 ได้ผลแล้ว ถึงจัดสรรที่ใหม่ให้ก็ต้องไปบุกเบิกใหม่
 กว่าจะได้ผลผลิตก็ต้องรอไปอีกพักหนึ่ง โดยเฉพาะ
 รายที่มีที่ทำกินเพียงแปลงเดียวจะค่อนข้างเดือด
 ร้อน...”

ทีมแก้จนนำประเด็นปัญหาของชาวบ้านผู้
 ได้รับผลกระทบจากการโยกย้ายที่ทำกินในช่วงต้น
 กลับมาหารือกับ ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล อีกครั้ง
 และท่านเห็นว่า ประเด็นนี้มีเหตุผลควรรับฟังและ
 หาวิธีแก้ไข อันนำมาสู่การกำหนดข้อตกลงร่วม
 กับชุมชนในเวลาต่อมาว่า ให้เจ้าของแปลงที่ถูก
 ยกเลิกสามารถเก็บผลผลิตในที่เดิมได้จนกว่าการ
 เพาะปลูกในพื้นที่ใหม่จะเก็บผลผลิตได้ร้อยละ
 เซนต์ แต่มีข้อแม้ว่าห้ามถางหรือฟันหญ้าในพื้นที่
 เดิมอีก

● ลำน้ำคำที่ไหล
 ผ่านบ้านเล่าลือ

นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ซึ่งจะรับฟังปัญหาของชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการ และพร้อมที่จะปรับเงื่อนไข หรือคิดหาวิธีการจัดการใหม่ที่ดีกว่าเพื่อให้ชาวบ้านได้รับผลกระทบน้อยที่สุด

ความหนักใจของทีมแก่นจันทน์ลงเมื่อลุงชัย ลาชี ที่เข้าใจการทำงานของโครงการปลูกป่าและยอมย้ายออกจากพื้นที่ทำกินที่อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์โดยไม่ยอมรับพื้นที่ทำกินทดแทนเป็นรายแรก เมื่อเห็นผู้นำยอมเสียสละ ชาวบ้านก็พร้อมใจกันทำตาม

ในช่วงเวลานี้ เจ้าหน้าที่อาสาปลูกป่า (อสป.) ของแต่ละหมู่บ้าน นับเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่ทำให้การโยกย้ายพื้นที่เป็นไปได้อย่างเรียบร้อย โดยพวกเขาทำหน้าที่อธิบายให้เจ้าของแปลงเข้าใจสาเหตุที่ต้องย้ายพื้นที่ทำกินออกจากเขตป่าอนุรักษ์ รวมทั้งเล่าถึงแนวทางในการจัดสรรที่ทำกินใหม่ทดแทน พร้อมกับรับฟังเรื่องราวร้องทุกข์หรือข้อเสนอของชาวบ้านเพื่อนำมาหารือกับทีมแก่นจันทน์ เพื่อหาข้อสรุปและการจัดการที่เหมาะสม

“...ปัญหาของชาวบ้านแต่ละราย ทางโครงการจะแยกออกมาพิจารณาเป็นรายๆ ไป ทั้งนี้แต่ละรายก็มีปัญหาไม่เหมือนกัน อีกอย่างหนึ่งการแยกคุยเป็นรายๆ ทำให้สามารถทำความเข้าใจและตกลงกันได้ง่าย และเงื่อนไขที่เราเสนอให้เขา เขาต้องพอใจ เช่น พื้นที่ซึ่งจัดสรรให้ใหม่ เราก็ให้เขาเลือกแปลงได้ เพราะบางทีพื้นที่เยอะแต่ไกลน้ำ แต่อีกแปลงเล็กกว่าอยู่ใกล้น้ำ อย่างนี้เป็นต้น เขาจะเลือกแปลงไหน เราให้เขาเลือกเอง บางคนเลือกไปแล้วกลางคืนไปนอนคิด ไปคุยกับครอบครัว เข้ามาขอเปลี่ยน เราก็ให้โอกาส แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ในขอบเขตที่ได้มีการตกลงร่วมกันว่าจะจัดสรรให้เป็นเขตพื้นที่ทำกิน ไม่ใช่จะไปชี้เอาตรงไหนก็ได้...” อาและ อ่วยแม อสป. บ้านพญาไพรเล่ามา ให้รายละเอียด

ด้วยเงื่อนไขและข้อตกลงร่วมที่ชัดเจน

“เป็นผู้นำต้องเสียสละก่อน”

“เมื่อผมได้รับทราบว่ามีมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ จะเข้ามาทำโครงการปลูกป่าในพื้นที่ตำบลเทอดไทย ผมก็เห็นด้วย โดยมี ๒ เหตุผล หนึ่งคือ ผมเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อม อย่างในช่วงฤดูฝน น้ำไม่สะอาด เมื่อไปดื่มทำให้ปวดท้อง ไม่สบาย ปาลดลง เพราะการวางป่าเพื่อเปิดพื้นที่ทำกินอย่างต่อเนื่องตามวิถีชีวิตดั้งเดิม เป็นต้น โดยส่วนตัวผมเองคิดว่าถ้าไม่มีโครงการอย่างใดอย่างหนึ่งเข้ามา ป่าหมดแน่ และพวกเราเดือดร้อนแน่นอน

“สองคือ ผมเคยเห็นผลการทำงานของมูลนิธิฯ ที่คอยดู จากเดิมที่ไม่มีป่า แห้งแล้งมาก พอมูลนิธิฯ เข้าไปพัฒนาคอยดู ทำให้ป่ากลับคืนมา ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมีมุมมองต่อป่าที่แตกต่างจากคนนอกพื้นที่โครงการคอยดู ดังนั้นเมื่อคุณชายมาถามความเห็น ผมตอบเลยว่าผมเห็นด้วย และผมยังบอกคุณชายว่าสิ่งสำคัญที่ต้องทำ คือทำความเข้าใจกับผู้นำ

“สำหรับผมให้การสนับสนุนโครงการนี้เพราะผมเห็นว่าชาวบ้านจะได้รับประโยชน์จริงๆ เพราะเราเป็นนักการเมืองซึ่งมาจากการแต่งตั้งจากประชาชนโดยตรง เราต้องคิดละเอียด ถ้าสิ่งที่โครงการทำไม่ดีกับชาวบ้านหรือส่งผลกระทบต่อคนในแง่ลบ มันจะกระทบที่ผมโดยตรง เพราะเป็นคนช่วยรับรองโครงการด้วยส่วนหนึ่ง ซึ่งผมจึงเวียนไปคุยกับคุณชายหลายครั้งจนแน่ใจ

“ส่วนการผมที่เสียสละพื้นที่ของตนเองโดยไม่รับพื้นที่ทำกินทดแทนนั้น เพราะการถูกย้ายที่ทำกินเป็นปัญหา

ใหญ่สำหรับชาวบ้าน ผู้นำในระดับชุมชนจำเป็นต้องเป็นตัวอย่างแก่คนในชุมชน ที่ผมบอกว่าคุณเสียสละ เพราะว่าผมเป็นผู้นำ อบต. แนวคิดมันเชื่อมโยงกัน ถ้าผู้นำเอาด้วยแล้วคนอื่นที่เหลือจะพูดได้ง่าย ผมให้ก่อนเพื่อแสดงให้ชาวบ้านเห็นว่าเราเองก็สูญเสียพื้นที่เหมือนกันกับเขา เขาก็มองและทำตามเรา กับชาวบ้านต้องทำให้เห็น อย่างที่ผมบอกแล้วถ้ากระทบไม่ใช่คุณคนเดียว ผมก็กระทบเหมือนกัน ผมยังเคยบอกกับคุณชายว่า ถ้าจะให้ชาวบ้านยอมรับต้องพูดน้อยๆ แต่ให้ทำมากที่สุด คือชาวบ้านจะจดจำจากคำพูด ยิ่งพูดมากโอกาสที่ทำได้ตามคำพูดก็เป็นไปได้สูง เพราะฉะนั้นยิ่งพูดมากยิ่งมีแต่เสีย

“ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากโครงการปลูกป่าด้านธรรมชาติได้กลับคืนมา ทั้งป่า น้ำ อากาศ ด้านอาชีพของคนในชุมชน จากที่เดิมมีอาชีพแค่การปลูกข้าวโพด โครงการเข้ามาทำให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริม ทั้งเลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด ปลูกไม้ตง คนไม่มีที่ทำกินโครงการได้ช่วยจัดสรรที่ทำกินให้ และช่วยลดความขัดแย้งระหว่างคนภายในชุมชน และระหว่างชุมชนที่เคยแย่งชิงทรัพยากรทั้งที่ดินทำกิน น้ำ ต้นไม้ ลงได้มาก ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกัน ตั้งแต่การวางแผนงานสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น กระบวนการทั้งหมดนี้ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ประชาธิปไตยในชุมชน

คุณอชัย ลาชี
นายก อบต. เทอดไทย

ความร่วมมือของผู้นำ ผนวกกับวิธีการทำงานของทีมแก่นจันทน์ในข้างต้น ทำให้กิจกรรมการย้ายพื้นที่ทำกินของชาวบ้านจากเขตป่าต้นน้ำสามารถดำเนินการสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีภายในเวลาเพียงแค่ ๑๕ วันเท่านั้น

นับจากวันนั้นจนถึงวันนี้...การเพาะปลูกในพื้นที่ทำกินใหม่ของชาวบ้านต่างได้ผลผลิตกันถ้วนหน้า รวมทั้งบุคคองด้วย เธอเผยถึงความรู้สึกตอนนี้ว่า

“พื้นที่ซึ่งแลกมาตอนนี้ปลูกข้าวหลางเบอร์ ๑๒ โครงการทำให้อย่างนี้ดีแล้ว ตอนนี้ก็พอใจแล้ว”

● บุคคอง แอเปี้ยว

พื้นที่ทำกิน

สร้างความหวังใหม่ในชีวิต

ด้วยตระหนักดีว่า ที่ดินทำกินคือปัจจัยพื้นฐานการผลิตของเกษตรกร หากชาวบ้านที่อยู่รอบป่าไม่มีที่ดินทำกิน การแก้ปัญหาความยากจนก็ คงไม่สามารถเป็นจริงได้ **การจัดสรรพื้นที่ทำกิน** จึงเป็นอีกหนึ่งแผน กิจกรรมที่โครงการปลูกป่าให้ความสำคัญ หลักคิดของโครงการปลูกป่าของ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ คือ ชาวบ้านทุกครัวเรือนต้องมีพื้นที่ทำกินในจำนวนที่ มากพอสำหรับการทำการเกษตรให้มีรายได้เพียงพอสำหรับการเลี้ยงชีพได้

สำหรับชาวบ้านซึ่งมีพื้นที่ทำกินอยู่เดิม และอยู่ในระดับความสูง จากระดับน้ำทะเล ๖๐๐-๗๐๐ เมตร ซึ่งทางโครงการได้ทำการสำรวจ และจัดเก็บข้อมูลขอบเขตพื้นที่แปลง และถ่ายรูปเจ้าของแปลงเอาไว้แล้ว ทางโครงการให้เจ้าของแปลงมีสิทธิในการใช้ประโยชน์ต่อไป

แต่ในส่วนของชาวบ้านที่ถูกย้ายที่ทำกินจากเขตป่าอนุรักษ์ และ ชาวบ้านซึ่งไม่มีที่ดินทำกินของตัวเองอยู่เลยทั้งในเขตพื้นที่ปลูกป่าและ นอกพื้นที่ปลูกป่า มีหมู่บ้านที่ได้รับการจัดสรรที่ทำกินคือ บ้านจะป่า- ลิไซ้ บ้านจะทอ บ้านขาเหย่ง บ้านแสนเมืองโก บ้านเล่าลิ้ว-ไฟป่า ทาง โครงการได้จัดสรรพื้นที่ทำกินให้ครอบครัวละ ๔ ไร่ โดยให้ชุมชนเป็น

● นาข้าวและไร่ข้าวโพด
พื้นที่ทำกินระหว่างทางไป
บ้านพญาไพรเล่ามา

ผู้พิจารณาครอบครัวที่ควรได้รับสิทธินี้เอง

“ใครเป็นใคร ตรงนี้ชาวบ้านเขารู้จักกันดี เขารู้มากกว่าเรา เขาหลอกกันไม่ได้...” สมรสเผยถึงแนวคิดที่อยู่เบื้องหลัง

เมื่อจัดสรรพื้นที่ทำกินให้แล้ว ทางโครงการนำวิธีการปักหลักหมุดคอนกรีตมาใช้กำหนดหมุดหมายขอบเขตของในแต่ละแปลง จากนั้นก็บันทึกรายละเอียดว่าใครได้ที่เลขใด จุดปักกีดใด ถ่ายรูปเจ้าของแปลง เพื่อบันทึกเป็นหลักฐานสำหรับการใช้ในการตรวจสอบขอบเขตพื้นที่ได้ภายหลัง อีกทั้งจัดทำเอกสารแสดงสิทธิการใช้ประโยชน์ให้แก่ครอบครัว และได้กำหนดเงื่อนไขว่า ผู้ได้รับสิทธิในที่ทำกินต้องจ่ายค่าเช่าในอัตราไร่ละ ๑ บาทต่อปี เป็นภาษีคืนให้กับรัฐบาล

“...พอรู้ว่าได้รับการจัดสรรที่ให้ ชาวบ้านเขากระตือรือร้นมาก การฝังหลักหมุดเราจะนัดหมายชาวบ้านที่ละโซน โดยทางเจ้าหน้าที่ของเราจะหล່หลือหลักหมุดให้ ปรากฏว่าพอถึงวันนัด เรายังไม่ทันตื่นเลยชาวบ้านพากันมาแกะหลักหมุดออกจากแม่พิมพ์ตั้งแต่เช้าตรู่ เสียงดังโป๊กป๊ากๆ ขนหลักหมุดไปเองเลย กลัวไม่ได้ที่ พวกเราก็ตามไปจับจีพีเอสทุกหมุดไว้ทุกแปลง...” สมรสเล่าถึงเหตุการณ์ในอดีตด้วยแววตาขบขัน

สำหรับครอบครัวที่ไม่มีที่ทำกิน การได้รับจัดสรรพื้นที่ทำกินจากโครงการครั้งนี้เปรียบเสมือนการให้ “ชีวิตใหม่” กับพวกเขาเลยทีเดียว

ดังเช่น หมิติ มาเยอะ หญิงหม้ายชาวอาข่า ลูกสามแห่งบ้านขาหย่าง เล่าว่า “สมัยก่อนลำบากมาก ไม่มีที่ ไม่มีไร่ ต้องไปรับจ้างเขาทำไร่ ต้องเดินไปหลายกิโล เพื่อหาเงินมาเลี้ยงลูก ถ้าวันไหนเขาจ้างก็ได้ ๕๐ บาท บางทีเขาก็ให้เป็นข้าวสารตอบแทน แต่วันไหนเขาไม่จ้าง ไม่มีงาน ก็ไม่ได้เงิน ถ้าไม่ได้รับจ้างหลายวัน ก็ไม่มีเงินซื้อข้าว ต้องขอยืมจากเพื่อนบ้าน เขาก็ให้เพราะเห็นใจเรา และถ้าเรารับจ้างได้เงินก็จะรีบซื้อข้าวสารไปคืนเขาทันที...”

หมิติยังบอกอีกว่า ในชีวิตของเธอไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าเธอจะได้มีไร่ของตัวเอง เพราะไม่กล้าจะไปหักร้างถางป่า กลัวจะมีความผิด “พอทางเจ้าหน้าที่โครงการและผู้นำบอกว่าให้ไปช่วยกันปลูกป่า ปลูกเสร็จจะแบ่งให้ทุกคนครอบครัวก็ไม่ว่าจะได้จริงๆ หรือเปล่าแต่ก็ไปช่วยปลูกทุกวัน พอวันที่เขาให้จับสลากบอกว่าเราได้ที่ทำกิน ตอนนั้นดีใจมาก เมื่อรู้ว่าที่อยู่ตรงไหนก็รีบวิ่งออกไปดูเลย กลับมาก็บอกลูกๆ ว่าเรามีที่ทำไร่แล้ว เขาก็ดีใจ”

อาเบอ มาเยอะ ลูกสาววัย ๑๖ ปีของหมิติ ซึ่งขณะนั้นกำลังเรียนหนังสืออยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ในโรงเรียนรัฐบาลแห่งหนึ่งในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เล่าเสริมด้วยแววตาสุขใจเจือรอยยิ้มว่า “การที่แม่ได้รับที่ดินทำกินของตนเอง ทำให้ที่บ้านมีรายได้ดีขึ้น แต่ละปีจะปลูกข้าวโพด มีรายได้แน่นอนกว่าการไปหางานรับจ้างอย่างที่แม่เคยทำ และเรามีที่ของเรา อยากกินอะไรก็ปลูกเองได้...”

นอกจากหมิติจะมีรายได้พอเจียดให้เป็นค่าใช้จ่ายให้ลูกสาวไปเรียนหนังสือได้แล้ว หมิติยังเก็บเงินอีกส่วนหนึ่งเป็นค่าอาหารสำหรับเลี้ยงเพื่อนบ้านที่มาช่วยกันสร้างบ้านหลังใหม่ให้เธอและลูกๆ ได้อีกด้วย ถึงแม้บ้านจะยังคงเป็นกระท่อมไม้ไผ่มาจากเหมือนเดิม แต่ก็กว้างใหญ่กว่าหลังเดิมอยู่โขทีเดียว

“ชาวขาหย่างแต่เดิมไม่เคยมีพื้นที่ทำกินเพราะเราเพิ่งถูกย้ายมาอยู่ที่นี่ที่หลัง เมื่อทางโครงการเข้ามาจัดพื้นที่ให้ชาวบ้าน ๔ ไร่ต่อครอบครัว ชาวบ้านก็ได้ปลูกข้าว ถั่วเหลือง ข้าวโพด ทุกวันนี้ชาวบ้านมีที่อยู่กินแน่นอน ชีวิตก็ดีขึ้น” อาโอะ ปอแง ผู้นำบ้านขาหย่างกล่าวเสริม

อาฆ่า หรือ ธนาชัย ลาชัย อดีตผู้ใหญ่บ้านพญาไพรเล่ามา ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า

“...เดิมชาวบ้านจะทำไร่โดยหมุนเวียนพื้นที่ไปเรื่อยๆ บางคนก็เดิมก็ไม่ได้ปลูกอะไร แต่เขาก็อ้างสิทธิการจับจองเป็นเจ้าของไว้ ในขณะที่ชาว

● (บน) รายละเอียดพื้นที่ทำกินของชาวบ้านแต่ละราย ที่กำกับงานทำการสำรวจและเก็บข้อมูล

● หมิติ มาเยอะ และลูกๆ

บ้านที่อพยพย้ายถิ่นมาอยู่ใหม่ไม่มีที่ทำกินของตัวเอง และยังเกิดการทะเลาะขัดแย้งกันเรื่องที่ทำกินอยู่บ่อยๆ เพราะชาวบ้านที่มาที่หลังหรือคนรุ่นใหม่ๆ ไม่รู้ เห็นเป็นป่าก็จะไปแผ้วถางเอา เจ้าของเดิมก็มาต่อว่า มาอ้างสิทธิ์ว่าเป็นของเขา บางทีก็ตกลงกันได้ บางทีตกลงกันไม่ได้ก็ต้องไปหาผู้ใหญ่บ้านให้ตัดสิน พอโครงการเข้ามาจัดสรรที่ดินทำกินให้เกิดความชัดเจนแบบนี้ ก็ช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งของชาวบ้านในเรื่องที่ดินได้...”

ดังนั้นการจัดสรรพื้นที่ทำกินสำหรับแต่ละครัวเรือนชัดเจนเช่นนี้ นอกจากจะช่วยลดปัญหาการบุกรุกป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยให้หมดไป ทั้งยังส่งเสริมให้ชาวบ้านประกอบอาชีพสุจริต เกิดความรู้สึกมั่นคงในการประกอบอาชีพ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และทวงแทนที่ดินทำกินของตัวเอง ยังช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในการถือครองและลดความขัดแย้งเกี่ยวกับพื้นที่ทำกินของคนในชุมชนอีกด้วย

“ สำหรับครอบครัวที่ไม่มีที่ทำกิน การได้รับจัดสรรพื้นที่ทำกินจากโครงการครั้งนี้เปรียบเสมือนการให้ “ชีวิตใหม่” กับพวกเขาเลยทีเดียว ”

● (บน) คีบนานขึ้นบันได บริเวณห้วยเปลาณ้อย

ป่าใช้สอย

แหล่งไม้ฟืนในวันนี้
และวันข้างหน้า

“จากการสำรวจข้อมูลการใช้ฟืนของชาวบ้านพบว่า ชาวบ้านในพื้นที่โครงการปลูกป่าจะใช้ไม้ฟืนในการหุงหาอาหารครอบครัวละ ๓ ลูกบาศก์เมตรต่อปี คิดเป็นต้นไม้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๔ นิ้ว จำนวน ๙๕ ต้นต่อปี ราคาไม้ฟืนที่ซื้อขายกันประมาณคิวละ ๘๐๐ บาท”

สมรต พรหมินทร์ เผยถึงข้อมูลการใช้ไม้ฟืนของชุมชน อันเป็นที่มาของการจัดวางยุทธวิธีในการเสริมสร้างการปลูกป่าใช้สอยของชุมชน ด้วยหลักคิดที่ว่า ชาวบ้านล้นแล้วแต่พึ่งพาไม้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ทั้งการเข้าไปเก็บพืชผัก เห็ด รวมถึงการตัดไม้เพื่อนำมาใช้ทำฟืนเพื่อหุงหาอาหาร หรือให้ความอบอุ่น ซึ่งหากไม่มีการปลูกป่าเพื่อใช้สอยก็จะมีกรบุกกรุกเข้าไปตัดฟันไม้ในป่าต่อไปอย่างแน่นอน

● แม่เต่าบ้านระป่า-ลิไซ
แบกกิ่งไม้กลับบ้าน
เพื่อนำไปใช้เป็นเชื้อเพลิง

● หนิงอาซ่า บ้านปางมะหิ้น แยกไม้ไผ่กลับไปใช้ที่บ้าน

โครงการปลูกป่าจึงส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกไม้ใช้สอยเพิ่มมากขึ้น โดยได้กำหนดพื้นที่ป่าซึ่งมีระดับความสูงเหนือระดับน้ำทะเลตั้งแต่ ๗๐๐-๘๐๐ เมตร เป็นป่าใช้สอย ซึ่งได้ให้ชาวบ้านร่วมกันปลูกไม้ซี้เหล็กและไม้สะเดาเป็นไม้เนื้อแข็ง ประสงค์ ยอดอ่อนและดอกสามารถนำมาเป็นอาหาร อีกทั้งกิ่ง ก้าน สามารถนำมาใช้เป็นไม้ฟืน และหากปล่อยเป็นต้นใหญ่ ลำต้นก็สามารถนำมาใช้ซ่อมแซมบ้านเรือนได้อีกด้วย ทั้งนี้ไม้เหล่านี้เป็นไม้ที่โตเร็ว เมื่อถูกตัดแล้วสามารถแตกกิ่งก้านได้รวดเร็ว เหมาะสำหรับการใช้สอยเป็นอย่างยิ่ง

สำหรับพื้นที่ในการปลูกไม้ใช้สอยทั้งหมดมี ๒,๐๗๘ ไร่ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ปลูกทั้งต้นซี้เหล็กและต้นสะเดาได้ถึง ๘๑,๗๖๐ ต้น นอกจากนี้ยังมีการปลูกกล้วยน้ำว้าแทรกในพื้นที่ป่าใช้สอยจำนวน ๒๘,๑๙๗ ต้น เพื่อเพิ่มความชื้นให้กับต้นไม้ใหญ่ ทั้งยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในครัวเรือน ตั้งแต่ดอกผลใช้กิน และใช้ลำต้นเพื่อเป็นอาหารเลี้ยงหมู

“ในปีแรกๆ ทางโครงการก็ให้ชาวบ้านใช้แก๊สเพื่อลดการใช้ไม้ทำฟืน และหลังจากปลูกไม้ใช้สอยได้ ๒ ปี ป่าอนุรักษ์แทบจะไม่ถูกกวานเลย เพราะชาวบ้านตัดไม้จากป่าใช้สอย แล้วเขา

“ ชาวบ้านล้วนแล้วแต่พึ่งพาไม้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ทั้งการเข้าไปเก็บพืชผัก เห็ด รวมถึงการตัดไม้เพื่อนำมาใช้ทำฟืนเพื่อหุงหาอาหาร หรือให้ความอบอุ่น ซึ่งหากไม่มีการปลูกป่าเพื่อใช้สอยก็จะมี การบุกรุกเข้าไปตัดฟันไม้ในป่าต่อไปอย่างแน่นอน ”

● กิ่งไม้ ลำไผ่ นำมาตากให้แห้ง และสะสมไว้ใช้ เป็นไม้ฟืน

ก็เห็นว่ามันโตไวจริงๆ ตัดมาใช้ประโยชน์ได้จริง บางคนมีที่มากหน่อยก็ปลูกเยอะขึ้นแล้วก็ตัดมาขายเป็นรายได้เสริม ปีหนึ่งๆ ก็ขายได้หลายสิบลูกอยู่เหมือนกัน ในขณะที่เดียวกันก็ให้เขาใช้แก๊สเสริมด้วย จะได้ไม่ต้องใช้ไม้ฟืนมาก ปีนี้ชาวบ้านก็ยังมีมาขอตัดกล้าไปปลูกเพิ่มอีก ๔-๕ หมื่นต้น คิดว่าอีกสี่ห้าปีข้างหน้าเมื่อป่าไม้ใช้สอยเติบโตสมบูรณ์ขึ้น ตอนนั้นก็ไม่ต้องกังวลเรื่องไม้ฟืนแล้ว เชื่อได้ว่าไม่ต้องไปรบกวนป่าอนุรักษ์เลย” สรรพ อธิบายพร้อมสรุป

กองทุนแก๊สหุงต้ม... ลดปริมาณการใช้ไม้ฟืน

กองทุนแก๊สก่อตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนให้ทุกครัวเรือนมีแก๊สหุงต้มใช้ใน ช่วงเริ่มต้นของการปลูกป่า เป็นการลดการใช้ไม้ฟืนในช่วงที่ไม่ใช่สอยยังไม่ให้ผลผลิต โดยทางโครงการได้ทำข้อตกลงร่วมกันกับชาวบ้านว่า ในการที่จะดูแลป่า ต้องนำค่าตอบแทนจากการไปรับจ้างปลูกป่าและดูแลกำจัดวัชพืชจำนวนหนึ่งมาจัดตั้งเป็นกองทุนแก๊ส “ตอนที่คิดเรื่องนี้ คุณชายบอกว่า ถ้าให้

ชาวบ้านใช้แก๊สจะช่วยลดการตัดไม้ฟันไปได้เยอะ เราก็ลงมือเลย แต่ละบ้านจะได้แก๊สหนึ่งชุด ถึงขนาด ๑๕ กิโลกรัม ๑ ถัง แล้วก็เตาแก๊ส ๑ เตา และเจ้าหน้าที่ของเราที่ต้องไปติดตั้งให้ และช่วยสอนวิธีการใช้ให้เขาด้วย รวมทั้งต้องติดตามดูเรื่อยๆ เพื่อให้คำแนะนำ หรือบางทีหัวหน้าเสียเขาซ่อมไม่เป็นเราก็ต้องสอน ส่วนใหญ่เขาก็ใช้สลับกับการใช้ฟัน” **ถนอม ใจการ** เจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่าอธิบายถึงแนวความคิดและประสบการณ์ในตอนเริ่มต้นโครงการ

สำหรับถังแก๊สนั้น ทางโครงการได้ทำสัญญากับบริษัทบรรจุก๊าซ ให้ช่วยขายให้โครงการ ในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาดทั่วไป เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านหันมาใช้แก๊สมากขึ้น ทั้งยังประสานร้านค้าในชุมชนให้ทำหน้าที่คนกลางในการรับส่งแก๊สให้กับชาวบ้าน โดยในปีแรกร้านส่งแก๊สอยู่แถบหมู่บ้านพญาไพร และเมื่อชาวบ้านใช้แก๊สมากขึ้นจึงเพิ่มตัวแทนขึ้นอีกหลายแห่ง

องอาจ พรหมเมือง วัย ๔๐ ปี เจ้าของร้านชำที่บ้านเล่าลือ เข้ามาเป็นตัวแทนจำหน่ายแก๊ส หุงต้มบอกว่า ทางโครงการมาขอให้ที่ร้านช่วยขายแก๊สให้ด้วย ซึ่งเขาก็ตกลง

“ร้านเราขายแก๊สอยู่แล้ว ที่นี้กองทุนเรามีร้านอยู่ทางกลุ่มหมู่บ้านพญาไพรซึ่งจะไกลจากที่นี่มาก เวลาชาวบ้านไปสั่งแก๊สก็ไกล เดินทางลำบาก ก็มาขอให้เราช่วยดูแลทางแถบนี้ คือ

หมู่บ้านเล่าลือ จะทอ ขาเหย่ง แสนเมืองโก ผมเห็นว่าไม่ลำบากอะไรก็ยินดีรับ เพราะเห็นว่โครงการเขาตั้งใจจริง โดยทางร้านจะไปรับแก๊สจากบริษัทมาจากในเมืองแล้วก็ส่งให้สมาชิก ส่วนถึงของโครงการก็มีการพนสิตราโครงการไว้เห็นได้ชัดเจน บ้านไหนแก๊สหมดเขาก็มาสั่งให้เราไปส่ง แต่บางคนมีมอเตอร์ไซด์เขาก็มารับไปเองเลย”

สมรสให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ในช่วงแรกๆ ชาวบ้านยังไม่ค่อยใช้แก๊สทำกับข้าว เพราะมีความเชื่อว่าใช้แก๊สทำกับข้าวไม่อร่อย แต่ระยะหลังมีการหันมาใช้แก๊สกันมากขึ้นโดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน เพราะสะดวกกว่าการใช้ฟันซึ่งมักจะเปียกชื้น เสร็จจากงานมาก็ทำกับข้าวเสร็จเร็ว เพราะนอกจากจะชินแล้ว ที่สำคัญคือ เมื่อดำเนินเป็นราคาที่ถูกกว่าการใช้ไม้ฟัน เช่น ฟัน ๑ คิว (ลูกบาศก์เมตร) ราคาขาย ๔๐๐ บาท ปีหนึ่งใช้สามคิวก็ ๒,๔๐๐ บาทแล้ว แต่ถ้าใช้แก๊สปีหนึ่งใช้ประมาณ ๔ ถัง ถึง ๓๐๐ บาท ถูกกว่ากันครึ่งต่อครึ่งเลยทีเดียว

“หลังๆ ชาวบ้านใช้กันมาก จนถึงสำรองไม่พอ ทางร้านเราก็ใช้ถึงนอกโครงการส่งไปให้ก่อน” องอาจเสริม

ปัจจุบันมีการใช้แก๊สหุงต้มกันอย่างกว้างขวาง มีถึงแก๊สรวม ๗๖๗ ถัง เป็นของกองทุน ๖๕๓ ถัง เป็นของชาวบ้าน ๑๒๔ ถัง

● (ซ้าย) เตาแก๊ส และถังแก๊สของกองทุนแก๊สภายในครัวฟอขอ ชาวลาหู่บ้านแสนเมืองโก

ป่าไผ่ตง

เพื่อเศรษฐกิจครัวเรือน

ท่าอย่างไรให้ชาวบ้านมีรายได้จากป่า? คือคำถามซึ่งเป็นที่มาของการจัดการพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ เพื่อใช้เป็นป่าอาหารและเสริมรายได้ให้กับครอบครัว

ไผ่ตง กล้วยเหลืองนวล และยางพารา เป็นพืชเศรษฐกิจที่ทางโครงการเสนอให้ชาวบ้านเลือก ซึ่งเกือบทุกชุมชนตกลงกันว่าป่าเศรษฐกิจนี้จะปลูกเป็นป่าไผ่ตง เนื่องจากไผ่เป็นพืชที่มีอายุยืนยาว หน่อไม่สามารถเก็บมากินหรือนำไปขายเป็นรายได้เสริม ส่วนลำต้นนั้นชาวบ้านสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลายทั้งในงานจักสาน ทำกระดาษตากใบชา หรือนำมาซ่อมแซมบ้านเรือน โดยสามารถนำมาทำเป็นฝา ฟาก หรือโครงสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ ได้ ในขณะที่เดียวกันหลายหมู่บ้านก็มีการปลูกกล้วยเหลืองนวลเพิ่มเติม เพราะเป็นพืชที่กินเองได้ ขายก็ได้ อีกทั้งลำต้นใช้เป็นอาหารของหมูได้อีกด้วย

การตกลงปลูกไผ่ตงในผืนป่าเศรษฐกิจนี้ ถนนม ใจการ กล่าวว่าเป็นการตกลงร่วมกันของคนในชุมชน "การทำงานของเราที่เราไม่ได้ให้ชุมชนเป็นฝ่ายรอรับแต่ความช่วยเหลือ แต่เราจะคุยกับเขา ชวนเขาคิดให้เขาเห็นถึงเหตุของปัญหาที่แท้จริง แล้วเลือกวิธีการแก้ปัญหาด้วยเหตุ

● ป่าไผ่ตง
ที่บ้านชาแฮ้ง

“ ไม้ตง กล้วยเหลียงนวล และยางพารา เป็นพืชเศรษฐกิจที่ทางโครงการเสนอให้ชาวบ้านเลือก ซึ่งเกือบทุกชุมชนตกลงกันว่าป่าเศรษฐกิจนี้จะปลูกเป็นป่าไม้ตง เนื่องจากไม้เป็นพืชที่มีอายุยืนยาว หน่อไม้สามารถเก็บมากินหรือนำไปขายเป็นรายได้เสริม ”

● (บน) ป่าไม้ตง ที่เป็นทั้งแหล่งอาหารและแหล่งรายได้ของชุมชน

● (ขวา) หน่อไม้ตง

ด้วยผล อยางกรณีการปลูกไม้ตงในป่าเศรษฐกิจ เราให้ชาวบ้านคิดว่าป่าของเขาจะขาดอะไร พืชอะไรที่จะตอบสนองความต้องการของพวกเขาได้มากที่สุด เขาก็เลือกปลูกไม้ตง เพราะเห็นประโยชน์หลายอย่าง เมื่อเขาเลือกเราก็มีหน้าที่สนับสนุนพันธุ์พืช และให้คำแนะนำในการปลูก การดูแล”
สำหรับพื้นที่ในการปลูกไม้ตงนี้จะอยู่ในระดับความสูง ๘๐๐-๙๐๐ เมตรเหนือระดับน้ำทะเล อยู่ใกล้กับป่าอนุรักษ์ การปลูกต้นไม้ในป่าเศรษฐกิจนี้มีพื้นที่ปลูกทั้งสิ้น ๔๒๕.๕ ไร่ รวมทั้งสิ้น ๕๗,๒๓๑ กอ โดยทางโครงการจะไม่มีค่าจ้างให้ เพราะถือว่าผลผลิตจากป่าส่วนนี้ชาวบ้านเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงอยู่แล้ว และเพื่อให้ป่าส่วนนี้ได้รับการดูแลที่ดี และชาวบ้านได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึง ทางโครงการจึงให้มีการจัดแบ่งพื้นที่ให้แต่ละครัวเรือนรับผิดชอบครัวเรือนละ ๕ ไร่

“การจัดแบ่งพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ เราให้ชาวบ้านเขาคิดว่า ทำอย่างไรชาวบ้านถึงจะช่วยกันปลูกอย่างเต็มที่ และทำอย่างไรจะทำให้การแบ่งพื้นที่ยุติธรรม เพราะพื้นที่ไม่เหมือนกัน เช่น บางที่อาจจะอยู่ในจุดที่ดี ไม่ชันมาก ดินดี ในขณะที่บางที่ดินอาจจะไม่ค่อยดี เป็นต้น ชาวบ้านเขาก็ช่วยกันคิดว่า ให้ทุกคนรีบร้อนมาช่วยกันปลูกไม้ตงเต็มพื้นที่ป่าเศรษฐกิจก่อน แล้วค่อยจัดแบ่งแปลงให้แต่ละครัวเรือนโดยใช้วิธีจับสลาก ใครได้ที่ดีหรือไม่ดีก็โทษใครไม่ได้เพราะตัวเองจับเอง นี่ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านเขามีภูมิรู้ มีวิถีจัดการของเขาที่เหมาะสม ถ้าเราเปิดโอกาสให้เขาได้คิด หลายครั้งเราก็จะพบวิธีการดีๆ ซึ่งเราเองก็อาจจะนึกไม่ถึง...” ถนอมชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชน

ทั้งนี้ชาวบ้านต้องเป็นผู้ดูแลรักษาป่าไม้ตงนี้ไว้ โดยสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ได้ โดยจะได้หน่อไม้และเนื้อไม้เป็นผลประโยชน์ ซึ่งหากต้นไม้ที่ปลูกตายไปก็สามารถมาขอต้นกล้าไปปลูกเพิ่มขึ้น หรือนำพืชผักชนิดอื่นๆ มาปลูกเพิ่มเติมก็ได้ แต่พื้นที่ปลูกป่าเศรษฐกิจ ๕ ไร่ นี้ห้ามซื้อขายถ่ายโอนให้บุคคลอื่น ทั้งยังต้องเสียภาษีให้รัฐอีกด้วย เพื่อยืนยันสิทธิ์ในการดูแลเก็บใช้ประโยชน์ เพราะหากไม่เสียภาษีแล้ว พื้นที่นี้จะกลายเป็นพื้นที่ป่าต่อไปในอนาคต

อาจุ บอฉ่ ชาวอำเภอบ้านเขาแห่ง ้วย ๕๓ ปี เล่าให้ว่า พื้นที่เดิมของอาจุเคยใช้ปลูกข้าวโพด ผลผลิตที่ได้ก็เอาไปขายแล้วเอาเงินมาซื้อข้าวกิน เมื่อโครงการปลูกปามีการจัดแบ่งพื้นที่ป่าตามการใช้ประโยชน์ ไร่ข้าวโพดของอาจุอยู่ในเขตป่าเศรษฐกิจซึ่งชาวบ้านต่างตกลงว่าต้องปลูกป่าไม้ตง ตัวอาจุเองตอนนั้นแม้จะยินยอมทำตามมติของคนหมู่มาก แต่ในใจก็แอบกังวลอยู่ว่าผลผลิตจากป่าไม้จะสามารถเอาไปขายแล้วเอาเงินมาซื้อข้าวกินได้พอกินหรือไม่ ต่อเมื่อเวลาผ่านไปอาจุจึงค่อยได้คำตอบให้กับตัวเอง

“ตอนนี้อาจุมีรายได้จากการรับจ้างโครงการ

การดูแลป่ารายได้จากการปลูกข้าวโพดเสริมในแปลงปลูกไม้ตงได้ ต้นไม้ตงของอาจุก็ต้นใหญ่มากขึ้นแล้ว และเริ่มเก็บหน่อจากกอที่ใหญ่ๆ ได้แล้ว ไฟก็ไม่ไหม้ ส่วนที่บ้านก็ปลูกพืชผักเลี้ยงหมู ชีวิตตอนนี้มีความสุขดี” อาจุกล่าว

ถนอมให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ปัจจุบันชาวบ้านหลายๆ หมู่บ้านสามารถเก็บผลผลิตจากป่าเศรษฐกิจได้แล้ว เช่น บ้านเขาแห่ง บ้านเล่าลือ-ไฟป่า บ้านแสนเมืองโก เก็บหน่อไม้ตงขายรวมกับไม้ทงได้ราคาโลกกรัมละ ๕ บาท ส่วนกล้วยเหลียงนวลทวิละ ๓ บาท ซึ่งรายได้จากส่วนนี้ทางโครงการจะได้มีการรวบรวมเพื่อติดตามประเมินผลต่อไป

การปลูกป่าเพื่อเศรษฐกิจนี้ นอกเหนือจากการที่ชุมชนจะได้ผลประโยชน์โดยตรงจากตัวไม้ไม้แล้ว พื้นที่ป่านี้ยังเปรียบเสมือนเป็น “ปากกั้นชน” สำหรับป่าอนุรักษ์ที่ชาวบ้านจะคอยระวังดูแลรักษาให้ยั่งยืนต่อไป

● กล้วยเหลียงนวลที่ปลูกแซมในพื้นที่ป่าเศรษฐกิจด้วย

๑ ครอบครัว ๑ พื้นที่

กำลังหลักของการรักษาป่า

“... เมื่อตกลงแบ่งพื้นที่เป็นป่า ๔ ประเภทแล้ว เราก็นำตัวเลขพื้นที่ทั้งหมดมาคำนวณหาค่าเฉลี่ยกับจำนวนครัวเรือนในหมู่บ้าน ตัวเลขที่ได้ลงที่ ๒๑ ไร่พอดี จึงนำตัวเลขนี้มาจัดแบ่งเป็นพื้นที่ให้แต่ละครอบครัวดูแล” สมรส พรหมินทร์ เล่าถึงแนวคิดการแบ่งพื้นที่ให้ทุกครอบครัวได้ทำหน้าที่ดูแลป่า

การแบ่งพื้นที่การดูแลป่าทั้ง ๔ ประเภทให้เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละครัวเรือนเป็นแนวคิดที่น่าสนใจ เพราะครอบครัวเป็นหน่วยย่อยในระดับเล็กที่สุดของโครงสร้างสังคม การให้แต่ละครอบครัวดูแลพื้นที่ป่าไม่เพียงแต่เป็นการกระจายการดูแลพื้นที่อย่างทั่วถึง แต่ยังทำให้สมาชิกของแต่ละครอบครัวได้ตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อผืนป่าของชุมชน ทำให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่พวกเขาอาศัย ที่พวกเขาใช้อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน

หลักในการแบ่งพื้นที่ดูแลที่โครงการปลูกป่ากำหนดคือ ให้แต่ละครอบครัวดูแลพื้นที่ป่ารวม ๒๑ ไร่ ในระยะเวลา ๓ ปี โดยเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ๑๐ ไร่ ป่าเศรษฐกิจ ๕ ไร่ ป่าใช้สอย ๒ ไร่ และพื้นที่ทำกิน

● ภูมิประเทศที่เห็น การแบ่งพื้นที่ป่าชัดเจน ถ้ามองเป็นป่าอนุรักษ์ ถัดลงมาคือป่าเศรษฐกิจ และพื้นที่ทำกิน

ดร. สุก อักษรแก้ว
ประธานสถาบัน
สิ่งแวดล้อมไทย

“เป็นตัวอย่างการปลูกป่า เพื่อแก้ปัญหาความยากจนที่ดี”

จากการได้มาศึกษาเรียนรู้โครงการปลูกป่าของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ สิ่งที่พบคือ การปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูดินน้ำ โดยมีแนวทางในการปฏิบัติที่ค่อนข้างชัดเจน ด้วยการแบ่งพื้นที่ป่าเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. ป่าอนุรักษ์ พื้นที่ป่าต้นน้ำเพื่อรักษาต้นน้ำ โดยเลียนแบบธรรมชาติ ส่วนนี้เป็นพื้นที่อยู่บนยอดเขา
๒. ป่าใช้สอย ปลูกตามแนวพระราชดำรัส คือ เป็นพันธุ์ไม้ที่ประกอบด้วยยา อาหาร พลังงาน บำรุงกันสิ่งแวดล้อม
๓. ป่าเศรษฐกิจ ปลูกไม้ และพืชอีกหลายชนิด ซึ่งในส่วนนี้ออกจะให้ชาวบ้านมีรายได้จากผลผลิตแล้ว มีแนวคิดที่สำคัญคือ จะทำอะไรให้ประโยชน์สูงสุด จะเห็นได้จากการคิดหาวิธีเพิ่มมูลค่าผลผลิตในรูปแบบ

ต่างๆ เช่น การแปรรูป การทำเฟอร์นิเจอร์ และสิ่งที่ดีที่สุดของโครงการคือ การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนให้เขาได้รับประโยชน์ ให้มีรายได้ ให้สามารถส่งลูกเรียนได้

รูปแบบการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูป่า และการแก้ปัญหาความยากจนที่ดำเนินการโดยมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ นับเป็นตัวอย่างที่ดีที่ควรได้รับการนำไปดำเนินการในพื้นที่อื่นๆ อย่างไรก็ตามการนำไปขยายผล หรือนำไปปฏิบัติให้ได้ผลนั้น ปัจจัยสำคัญคือ หนึ่ง การยอมรับของชุมชน สอง กิจกรรมหรือโครงการนั้นเกิดประโยชน์กับชุมชนนั้นๆ อย่างแท้จริงหรือไม่ สามคือ ที่นำไปขยายผลต้องจริงจังและมีศักยภาพ และสุดท้ายคือ ต้องมีงบประมาณในการดำเนินการ

๔ ไร่ โดยแต่ละครัวเรือนมีหน้าที่ต้องปลูกป่าเสริมในส่วนที่มีต้นกล้าตาย ทำการถางหญ้ารอบโคนต้น ทำแนวกันไฟ และป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า โดยทางโครงการจ่ายค่าตอบแทนให้แต่ละครอบครัวเพื่อเป็นการสร้างรายได้ในทางหนึ่งด้วย โดยในปีแรกจ่ายค่าตอบแทนจำนวนเงิน ๕,๕๐๐ บาท ปีที่ ๒ จำนวนเงิน ๕,๐๐๐ บาท และปี

“ แนวคิดการแบ่ง ๑ พื้นที่ให้ ๑ ครัวเรือนดูแลป่า ไม่เพียงแต่เป็นรายได้เสริมให้ทุกครอบครัวตามแผนงานแก้ไขความยากจน หากแต่ยังเป็นการสร้างความตระหนักในหน้าที่ที่ทุกคนในชุมชนพึงมีร่วมกัน ”

ที่ ๓ จำนวนเงิน ๕,๐๐๐ บาท โดยจัดแบ่งการจ่ายค่าตอบแทนเป็น ๔ งวดต่อปี ตามกิจกรรม ทั้งนี้ทางโครงการปลูกป่าจะต้องทำการตรวจสอบและประเมินผลงานการดูแลป่าของแต่ละครอบครัวในแต่ละหมู่บ้านก่อนจ่ายค่าตอบแทน การดำเนินงานเช่นนี้เป็นไปตามแผนงานการปลูกป่าที่โครงการปลูกป่าและชุมชนกำหนดแนวทางการทำงานไว้ร่วมกันคือ ปีแรกของการปลูกป่าเน้นการบำรุงรักษาต้นไม้ที่ปลูกเสริม ส่วนปีที่ ๒ และปีที่ ๓ เป็นขั้นตอนการดูแลให้ต้นไม้ที่ปลูกรอดเติบโตต่อไป

แนวคิดการแบ่ง ๑ พื้นที่ให้ ๑ ครัวเรือนดูแลป่า ไม่เพียงแต่เป็นรายได้เสริมให้ทุกครอบครัวตามแผนงานแก้ไขความยากจน หากแต่ยังเป็นการสร้างความตระหนักในหน้าที่ที่ทุกคนในชุมชนพึงมีร่วมกัน ซึ่งทำให้การสร้างกฎระเบียบการรักษาป่าของชุมชนได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง เพราะชาวบ้านช่วยกันสอดส่องดูแล เช่น กฎการชิงเผาไร่ ห้ามมิให้ตัดต้นไม้ตรงพื้นที่ต้นน้ำ ห้ามทำไร่ในเขตพื้นที่ต้นน้ำ การดูแลวัวควายไม่ให้เข้าไปในเขตพื้นที่ต้นน้ำ หรือทำความเสียหายแก่ไร่ชา เป็นต้น

มากกว่านั้นคือ ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดความภาคภูมิใจอันกลายเป็นพลังที่หนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการป่าให้เกิดความยั่งยืนเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ

● (ซ้าย) ฝืนป่าต้นน้ำเขียวชรัศ์ในอดีตเคยเป็นพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน

“...มาถึงเรื่องที่จะทำอย่างไรจึงจะรักษาป่าสำเร็จ
โดยมีบุคลากรพอเพียง
เจ้าหน้าที่ป่าไม้ของแต่ละบริเวณมีจำนวนน้อยมาก
ตำรวจก็มีน้อยมาก...
ฉะนั้น วิธีที่จะทำ
ก็ต้องให้ชาวบ้านที่อยู่ดีกินดีพอสมควรเป็นผู้ดูแลป่า
จะดูแล ก็ไม่ให้ใครมาตัด
ถ้ามีไฟไหม้ป่าเขาก็จะช่วยกันดับ.”

พระราชดำริสพระราชทานในพิธีปิดการสัมมนาการเกษตรภาคเหนือ
ณ สำนักงานเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่
วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔

ปลูกป่า โดยปลูกเสริม

สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ

ในการฟื้นฟูป่าต้นน้ำหรือป่าอนุรักษ์ของโครงการปลูกป่านี้ ทางมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ใช้แนวทางการ “ปลูกป่าโดยปลูกเสริม” ที่มีความแตกต่างไปจากการปลูกป่าที่ดอยตุงซึ่งเป็นการถางป่าเพื่อปลูกป่า

หลักการปลูกป่าโดยปลูกเสริมนี้คือ การสำรวจพันธุ์พืชและจำนวนต้นไม้ในพื้นที่ที่กำหนดเป็นเขตป่าอนุรักษ์ และรักษาต้นไม้ดั้งเดิมที่มีมากกว่า ๔๖ ชนิดเหล่านั้นให้เติบโตต่อไป จากนั้นคือการเพาะพันธุ์กล้าไม้โดยคัดพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และเป็นไม้ท้องถิ่น เพื่อนำไปปลูกเสริมในพื้นที่ป่าต้นน้ำคละไปกับต้นไม้ดั้งเดิม

โดยมีการส่งเจ้าหน้าที่ตรวจวัดระดับการคงอยู่และเติบโตของต้นไม้เหล่านั้นในทุกๆ ปี วิธีการเช่นนี้เป็นการรักษาทั้งต้นไม้พื้นถิ่นและการสร้างความหลากหลายแก่ผืนป่าที่ฟื้นฟูขึ้นมา ที่ยังประโยชน์ให้แก่สัตว์ป่านานาชนิดได้อาศัยเป็นแหล่งอาหารจากพืชพันธุ์นานาประเภทนี้ ทำให้ผืนป่าต้นน้ำหรือป่าอนุรักษ์ของโครงการปลูกป่าในตำบลเทอดไทยนี้มีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งด้านพืชและสัตว์

The Supplemental Reforestation Path to Biodiversity

In reviving the watershed area forest, or conservation forest, the Mae Fah Luang Foundation used the “Supplemental Reforestation” method. This method is different to that used in the Doi Tung Project, which involved clear-cutting the area and planting new trees. The Supplemental Reforestation method first required a survey of the residual biodiversity of the site to discover the number and species of the remaining vegetation. The 46 species of plants revealed during this survey were left growing in place. Then, local plants appropriate for the area were propagated and planted alongside the existing vegetation. Staff of the Mae Fah Luang Foundation visited the project every year to measure the height of trees and assess the overall condition of the project. This method allowed us to conserve the existing vegetation at the same time that biodiversity was increased, restoring the forest and enhancing its attractiveness to wildlife. The forest resulting from this process thus became an island of high plant and animal diversity in Tambon Thoed Thai.

ฟื้นคืนผืนป่า

ให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ

“...การปลูกป่าที่ดอยตุงเมื่อ ๒๐ ปีก่อน ทำให้เราได้เรียนรู้หลายอย่าง ประการแรกคือ เราเห็นว่าการใช้วิธีตัด ถาง เผาเพื่อเปิดพื้นที่ก่อนจะปลูกป่า รวมถึงการชักเชือกทำเป็นแนวเป็นวิธีที่ไม่ถูกต้อง ประการที่สองคือ พืชที่ปลูกก็เป็นพืชเชิงเดี่ยว ได้แก่ ไม้สน และไม้สัก แม้สนจะทนแล้ง โตเร็ว แต่เป็นพืชต่างถิ่น ตัดไฟง่าย ยากต่อการดูแล ที่สำคัญคือ ป่าแบบนี้ขาดความหลากหลายทางชีวภาพ ไม่มีพืชที่เป็นอาหารของคนและสัตว์ป่า ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่จะเอื้อให้คนกับป่าอยู่ด้วยกัน ในส่วนของป่าเศรษฐกิจซึ่งปลูกกาแฟ แมกคาดาเมียมัน ต้องใช้ความรู้ เทคโนโลยี และเงินลงทุนสูง ทั้งยังพบว่า การเริ่มต้นด้วยการจ้างชาวบ้านปลูก จ้างชาวบ้านดูแล ทำให้ขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ทำให้การดูแลไม่ดี ต้นไม้เสียหายสูง ผลผลิตน้อยกว่าเป้าหมาย...” ณรงค์ อภิชัย เก้าความถึงที่มาของการกำหนดรูปแบบการปลูกป่าในพื้นที่แปลง FPT33

“...บทเรียนเหล่านี้คือสิ่งที่เรานำมาเป็นข้อมูลในการกำหนดรูปแบบ และวิธีการปลูกป่าที่ต่างไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง การปลูกป่าในเขตป่าอนุรักษ์ครั้งนี้เราจะใช้วิธีปลูกเสริมในพื้นที่ว่าง เราจะไม่ตัดถาง เผา ไม่ชักเชือก เพื่อให้ป่าที่ฟื้นคืนใกล้เคียงกับป่าธรรมชาติมากที่สุด คิดง่ายๆ ว่า ป่ามีต้นไม้ ใบหญ้าของมันอยู่ดีๆ จะไปเผาให้มันตายไปทำไม ต้นไม้ในป่าก็ไม่เห็นจะต้องเข้าแถว แล้วต้นกล้าไม้ที่จะนำมาปลูกนั้นก็ควรให้เป็นไม้ท้องถิ่น มีความแข็งแรง อดทน ไม่ต้องดูแลมาก และต้องมีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ เป็นไม้ที่ให้ประโยชน์กับคนและสัตว์...”

ปลูกป่าแบบปลูกเสริม รักษาไม้เดิม

“... **ป**ระยงค์ เราจะปลูกป่าโดยใช้วิธีปลูกเสริม และเน้นให้มีความหลากหลายของพันธุ์ไม้ นายจะมีวิธีการอย่างไรไปคิดมา นี่คือการฝึกที่ผมได้รับมอบหมาย...” ประยงค์ สีสัตย์ใจ หัวหน้างานปลูกป่า หรือผู้มีรหัสเรียกขานว่า “แก๊จน ๐๔” บอกเล่าถึงความเป็นมาของการออกแบบวิธีการปลูกป่า

“ก่อนจะลงมือปลูกป่า เราทำการสำรวจและเก็บข้อมูลพันธุ์ไม้ที่มีอยู่เดิมในเขตป่าอนุรักษ์ก่อน เชิญ ดร. แม็กเวลล์ กับ ดร. ปราณี ปาลี นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญมาช่วยสำรวจ เพื่อให้รู้ว่าไม้พันธุ์ไม้กี่ชนิด มีต้นไม้ใหญ่เหลืออยู่เท่าไร มีลูกไม้หรือต้นไม้เล็กๆ ชนิดไหนอยู่บ้าง จะมีการจดบันทึกจำนวน ขนาด และความหนาแน่นของชนิดไม้ในพื้นที่ พบว่ามีพันธุ์ไม้ท้องถิ่นอยู่แล้วประมาณ ๕๖ ชนิด ซึ่ง ดร. แม็กเวลล์แนะนำว่า เราสามารถนำพันธุ์ไม้ชนิดอื่นๆ อีกหลายสิบชนิดมาปลูกเพิ่มได้อีก และยังเสนอแนะให้ใช้ต้นกล้าที่มีอายุประมาณ ๒ ปีขึ้นไปมาปลูก จะทำให้มีอัตราการรอดสูง...”

เมื่อตรวจสอบ “ต้นทุนเดิม” ของป่าเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ลำดับต่อไปก็คือ การกำหนดวิธีการปลูกให้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในข้างต้น ประยงค์ใช้ “หลักสี่” เป็นเครื่องมือในการจัดแบ่งชนิดของพันธุ์ไม้ และช่วยในการกระจายพันธุ์ไม้ของต้นกล้าที่นำไปปลูก รวมทั้งช่วยในการตรวจนับจำนวนต้นกล้าแต่ละชนิดทำได้ง่ายอีกด้วย

หลักไม้ไผ่สูง ๑.๕๐ เมตร ที่หัวหลักทาสีแดงไว้ และกลางลำไผ่เป็นเครื่องหมายของต้นกล้าไม้ที่อยู่เดิม หลักไม้สีแดงถูกนำไปปักข้างต้นไม้ดั้งเดิมในป่าที่มีความสูง ๒๐-๑๐๐ เซนติเมตร แล้วจดบันทึกประเภท วัดความสูง วัดเส้นรอบวง และติดป้ายหมายเลขเอาไว้

“เรานับได้ประมาณ ๗๐,๐๐๐ ต้น เห็นไหมเทวดาปลูกให้แล้ว เราไม่ต้องปลูก แค่ดูแลต่อเท่านั้นเอง...” ประยงค์ชี้ชวนให้เห็นถึงประโยชน์ของการปลูกป่าโดยไม่ตัด ถาง หรือเผา

สำหรับต้นกล้าไม้ที่จะนำมาปลูกเสริม ประยงค์คัดเลือกไม้ท้องถิ่นมา ๒๐ ชนิด เช่น พญาเสือโคร่ง ยางแดง ประดู่ อบเชย เสี้ยว

● (ซ้าย) บริเวณเนินกระจาก ที่ป่าชุมชนร่มครึ้มด้วยต้นไม้ที่เติบโต (ล่าง) สภาพพื้นที่เนินกระจากเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘

● (ล่าง ๒ ภาพ) ความสามัคคีของชาวบ้านที่ช่วยกันนำต้นไม้เข้าไปปลูกเสริมในเขตป่าอนุรักษ์

“...กล้าไม้ที่อยู่รอด จะทำการวัดขนาดลำต้น และบันทึกความสูงเอาไว้ ซึ่งเทียบกันแล้วพบว่าต้นกล้าไม้ที่มีอยู่เดิมในป่า มีอัตราการเติบโตดีกว่าต้นกล้าไม้ที่เราปลูกเสริม นี่คือนัยยะอันแนบเนียนของการปลูกป่าโดยไม่ปลูกขอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้อย่างชัดเจน...”

● (บน) ชาวบ้านพญาไพรเล่ามาช่วยกันถางหญ้าในป่าอนุรักษ์ไม่ให้รกมากเกินไป เพื่อป้องกันการเกิดไฟป่า

● (ขวา) แปลงปลูกป่ารุ่นแรก ไม้ใหญ่คือไม้ดั้งเดิมในพื้นที่ ส่วนไม้ขนาดเล็กคือไม้ที่นำมาปลูกเสริม

ดอกขาว เป็นต้น ถูกจำแนกชนิดด้วยการทาสีไว้ที่ลำต้นและถุงปลูก เช่น สีขาว สีแดง สีฟ้า สีเขียว ต้นกล้าที่ถูกทาสีแล้วจะถูกนำไปจัดเรียงเตรียมไว้ให้ชาวบ้านที่มารับจ้างปลูกป่ามาลำเลียงไปปลูกตามหลักสีที่เจ้าหน้าที่ได้นำไปปักไว้แล้วตามพื้นที่ว่าง ซึ่งกำหนดระยะห่างด้วยวิธีง่ายๆ คือการนับก้าว ประมาณ ๓-๕ ก้าว

“...นี่เป็นวิธีที่ง่ายที่สุดในการทำให้ชาวบ้านสามารถนำต้นกล้าเข้าไปปลูกได้ครบทุกชนิด และสามารถกระจายชนิดพันธุ์ไม้ให้มีความหลากหลาย ไม่กระจุกตัวอยู่รวมกันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง แม้ว่าเขาไม่รู้จักพันธุ์ไม้ก็ตาม เพียงแต่เลือกต้นกล้าให้ครบทุกสี เมื่อเข้าไปในพื้นที่ป่า เจอหลักสีไหนก็เอาต้นกล้าสีเดียวกันออกมาขุดหลุมปลูกได้เลย และด้วยวิธีการแบบนี้ เราก็สามารถนับได้ว่าต้นกล้าที่ปลูกทั้งหมดเท่าไร มีกี่ชนิดๆ ละกี่ต้น ทั้งยังควบคุมการทำงานของชาวบ้านได้ด้วยว่าเขาปลูกครบถ้วนตามจำนวนจริงหรือเปล่า...” หัวหน้างานปลูกป่าอธิบายให้ฟังอย่างคล่องแคล่ว

กล้าไม้ที่ต้นแล้วต้นเล่าถูกทยอยขนมาจากหน่วยจัดการต้นน้ำ โดยกองทัพอากาศที่ ๓ สนับสนุนยานพาหนะในการขนย้ายกล้าไม้จากสถานที่เพาะเลี้ยงไปส่งมอบให้กับพื้นที่ปลูกป่าแต่ละโซน ในที่สุดต้นกล้าจำนวนทั้งสิ้น ๑๐๔,๓๗๓ ต้น ก็ถูกลำเลียงเข้าไปปลูกในพื้นที่ป่าแต่ละโซนอย่างครบถ้วนโดยชาวบ้านผู้มารับจ้างปลูกป่า ซึ่งพวกเขาจะได้รับค่าตอบแทนเป็นค่าจ้างรายวันๆ ละ ๑๐๐ บาท นี่คือการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในระยะสั้น

หลังจากการปลูกป่าผ่านพ้นไปแล้ว ทางโครงการได้จัดให้มีการดูแลและติดตามผลการเจริญเติบโตของต้นกล้าไม้อย่างต่อเนื่อง ในส่วนของการดูแลนั้น ได้มีการจ้างให้ชาวบ้านวางหญ้ารอบๆ โคนต้น แล้วคลุมโคนต้นเพื่อเพิ่มความชื้นปีละ ๓ ครั้ง รวมทั้งให้ชุมชนคอยดูแลป้องกันไม่ให้มีการเกิดไฟป่า ค่าตอบแทนในส่วนนี้จะเหมาจ่ายให้ครั้งเดียวจำนวน ๑,๐๐๐ บาท โดยจะจ่ายหลังจากคณะกรรมการทำการตรวจสอบซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่โครงการและตัวแทนชุมชน

“...ในระหว่างที่เจ้าหน้าที่ของเราออกไปตรวจงานชาวบ้าน ก็จะถือเป็นโอกาสในการติดตามประเมินผลการปลูกป่าไปด้วย โดยจะทำการตรวจสอบกล้าไม้ตายหรือไม่ ถ้าตายก็ต้องให้มีการปลูกเสริม แต่กล้าไม้ที่อยู่รอด จะทำการวัดขนาดลำต้น และบันทึกความสูงเอาไว้ ซึ่งเทียบกันแล้วพบว่าต้นกล้าไม้ที่มีอยู่เดิมในป่า มีอัตราการเติบโตดีกว่าต้นกล้าไม้ที่เราปลูกเสริม นี่คือนัยยะอันแนบเนียนแนวคิดเรื่องการปลูกป่าโดยไม่ปลูกขอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้อย่างชัดเจน ซึ่งเราได้นำเอาความรู้นี้ไปใช้ในการปลูกป่าที่อื่นๆ คือไม่ต้องปลูกเพียงแต่ป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่าเท่านั้น” ประยงค์ชี้ให้เห็นถึงองค์ความรู้ใหม่จากการทำงาน

● ต้นอบเชยที่นำมาปลูกเสริม

พื้นที่ปลูกป่าโซน ๑

อดีต

ปัจจุบัน

ภาพเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของผืนป่าก่อนและหลังจากที่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เข้ามาดำเนินงานปลูกป่า ด้วยวิธีการปลูกป่าแบบปลูกเสริม เพียงระยะเวลาแค่ ๓ ปี ต้นไม้ก็งอกเงยเต็มในพื้นที่ที่ไม่ถูกทำลายหรือรบกวน และไม้ที่นำไปปลูกเสริมก็เติบโตผลิบานเขียวเต็มพื้นที่ที่เคยแห้งแล้ง

ปัจจุบัน

พื้นที่ปลูกป่าโซน ๔

อดีต

ความสมบูรณ์... ที่ฟื้นคืน

“ป่าตรังต้นน้ำบริเวณนี้เป็นป่าต้นน้ำของบ้านปางมะหัน ผมมาเดินสำรวจกับ ดร. แม็กเชเวลล์ เจอต้นไม้ที่งอกขึ้นสำคัญๆ หลายชนิด เช่น ต้นกะโหล่มังตา เป็นต้น ซึ่งต่อมาเราก็เก็บเอาเมล็ดพันธุ์ของต้นไม้เหล่านี้ไปเพาะเป็นกล้าไม้สำหรับนำไปปลูกเสริมที่อื่นๆ ด้วย ส่วนกล้าไม้ที่นำมาปลูกเสริมบริเวณป่าต้นน้ำนี้ ที่เคยสูงประมาณ ๑ เมตร เดี่ยวนี้สูงกว่า ๓ เมตร ลำต้นก็โตขึ้น ซึ่งอีกไม่เกินสิบปีก็คงกลายเป็นป่าสมบูรณ์เต็มที” ประยงค์ สีสัตย์ใจ เล่าให้ฟังขณะพาเดินสำรวจพื้นที่ป่าต้นน้ำ

ป่าบริเวณนี้ค่อนข้างมีความสมบูรณ์ ตรงนี้มีแนวกล้วยป่าซึ่งเป็นแหล่งน้ำซับอย่างดี ลำห้วยจากป่าต้นน้ำจะมีน้ำไหลตลอดปี ชาวบ้านจึงทำฝายต้นน้ำจากตรงนี้

จากแนวปลูกป่ากันชนที่เพิ่งมีต้นไม้ปลูกใหม่ แสงแดดบ่ายส่องกระทบผิวกาย แต่เมื่อเริ่มเดินเข้าไปในราวป่าลึกเข้าไป ลึกเข้าไปเรื่อยๆ อากาศกลับเย็นขึ้นขึ้น ยิ่งเมื่อเดินเข้าไปใกล้ลำธารในหุบเขา มีต้นไม้สูงบดบังแสงยิ่งทำให้เยือกเย็น

ฤดูหนาวก่อนบินกลับ

ป่าทั้งป่าที่เดิมถูกบุกรุก แล้ววางทำลาย แต่เมื่อมีการร่วมมือร่วมใจฟื้นฟู ปลูกเสริม และป้องกันไม่ให้ป่าถูกทำลาย เพียงเวลาไม่นานป่าที่ฟื้นคืนก็กลายเป็นแหล่งต้นน้ำ ความหลากหลายที่คืนกลับมาส่งผลให้มีพืชหลากหลายอันเป็นอาหารของสัตว์ป่า และวงจรชีวิตต่างๆ ก็เริ่มจะสร้างสมความสมดุลแห่งธรรมชาติขึ้น รวมถึงมนุษย์ที่ได้รับประโยชน์จากการฟื้นตัวของป่า

ดังที่อาโต หมอยาพื้นบ้านแห่งบ้านเขาแหงงเล่าว่า “แต่ก่อนกว่าจะได้สมุนไพรมาเป็นตัวยาต้องเดินเข้าป่าลึก ตั้งแต่มีการปลูกป่า ป่าสมบูรณ์ขึ้น หาสมุนไพรง่ายขึ้น”

- (ซ้าย) ความชุ่มชื้นของป่าต้นน้ำถึงเดิมที่ฟื้นคืน
- (บน) unkwanya ไผ่สะเรียม
- (ล่าง) แพลนเอ

ระหว่างเดินในราวป่า ตามทางด้านมักจะพบรอยตุ่น รอยขุดดินหารากไม้ ทำให้เดือนฝีมือของหนูป่าที่แพร่ลูกออกหลานครอบครองพื้นที่ป่าเหล่านี้เป็นจำนวนมาก

“นอกจากหนูป่าตามทางเดินที่เราเห็นบ่อยๆ แล้วยังมีไก่ป่า มีนก สัตว์เล็กๆ พวกกระรอกก็เยอะขึ้น สัตว์พวกนี้เริ่มเข้ามาหากินในป่าต้นน้ำมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะเมื่อเราห้ามไม่ให้ชาวบ้านนำวัวควายมาเลี้ยงในป่า สัตว์ป่าเจ้าของถิ่นเดิมก็เลยค่อยๆ กลับมา” **พรธชา เมืองหนู** เจ้าหน้าที่ฝ่ายเกษตรและป่าไม้ของโครงการปลูกป่า วัช ๒๗ ปี บอกเล่าระหว่างเดินอยู่ในป่า

เมื่อเดินทะลุออกมาตรงไหลเขาในยามเย็น ในขณะที่กำลังเดินชมความหลากหลายของต้นไม้ สายตาก็เหลือบไปเห็นเหยี่ยวตัวใหญ่บินร่อนอยู่เหนือท้องฟ้า บินวนเวียนคอยมองหาเหยื่อในราวป่าที่เชื่อมต่อกับท้องทุ่งหญ้า เหยี่ยวที่เห็น

นั้นเป็นนกอพยพมาจากทวีปทางเหนือ เป็นนกกล้าเหยื่อที่มุ่งหมายจับสัตว์เล็กๆ ไม่ว่าจะเป็นนกชนิดอื่นๆ กระรอก หนู กิ้งก่า งู ฯลฯ เป็นอาหาร ในเมื่อมันเลือกที่จะหยุดพักที่นี่ แสดงว่าผืนป่าแห่งนี้สมบูรณ์พอที่จะเลี้ยงชีวิตมันตลอด

ทัศนะของ ดร. เจ. เอฟ. แม็กเชเวลล์

“ในกรณีของพื้นที่โครงการปลูกป่า ดิมากที่มีป่าเหลือขนาดนั้น โดยเฉพาะป่าสมบูรณ์ที่อยู่บริเวณลำห้วยปางมะหัน และห้วยที่อยู่ติดชายแดน ลำสุดท้ายที่ผมเข้าไปสำรวจเมื่อต้นปี พบต้นเตยซึ่งเป็นพันธุ์เฉพาะ พบที่นี่ที่เดียว หายากที่สุดในโลก แม้ว่าพันธุ์ไม้ตอนนี้จะมีความหลากหลาย แต่ก็ไม่เท่ากับที่เคยมีในอดีตที่คนเผ่าคนแก่เล่าถึงความสมบูรณ์ของป่าก่อนที่จะถูกทำลาย ฉะนั้นกว่าป่าจะฟื้นต้องใช้เวลาหลายสิบปี อย่าลืมนะพื้นที่นี้ดินเสื่อมมาก่อนทั้งจากการเผาป่าและการใช้ปุ๋ยเคมีที่ยังคงมีตกค้างอยู่ในดิน

“ความสำคัญของการปลูกป่าคือการฟื้นฟูต้นน้ำ โดยเฉพาะห้วยที่ผมพูดถึง เป็นแหล่งน้ำสำคัญมาก ต้องให้ความรู้แก่ชาวบ้านว่าน้ำมาจากไหน ให้เขาตระหนักถึงความสำคัญของระบบชีวภาพ และอนาคตที่อาจจะเกิดกับพวกเขาโดยเฉพาะปัญหาการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ ตอนนี้ชาวบ้านที่นี่มีความเข้าใจในเรื่องป่ามากขึ้น ทาง อบต. ร่วมมือดี รวมถึงผู้นำโครงการที่มีความรู้ความเข้าใจในความสำคัญของป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ”

“...การปฏิบัติเพื่อช่วยให้ดินนั้นฟื้นฟูขึ้นมา
ก็ได้ส่งเสริมให้ป่าที่ถูกตัดนั้น...
ฟื้นตัวขึ้นมาได้โดยไม่ไปกวนเขา.”

พระราชดำรัสในโอกาสที่เสด็จฯ ไปทรงเป็นประธาน
ในงานรวมพลังมวลชน ซึ่งกองทัพภาคที่ ๑ จัดขึ้น
เพื่อนำมวลชนร่วมกิจกรรมและแสดงความจงรักภักดี
ณ พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี
วันอังคารที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๔๑

สร้างฝาย ลดไฟฟ้า ปัจจัยสู่ความสำเร็จ

โครงการปลูกป่าในครั้งนี้ ทางมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ มิได้มุ่งเน้นไปที่การปลูกป่าเท่านั้น แต่ยังมีวิเคราะห์ถึงปัจจัยเกื้อหนุนที่ช่วยฟื้นฟูป่าให้เติบโตได้

ปัจจัยประการแรกคือ การสร้างฝาย ทั้งฝายอนุรักษ์เพื่อสร้างความชุ่มชื้นแก่ผืนดินที่แห้งแล้งและถูกทำลายจากไฟป่ามานานปี และฝายเพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภคของคนในชุมชน ซึ่งบางหมู่บ้านมีปัญหาขาดแคลนน้ำมายาวนาน โดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้ง

ปัจจัยประการที่สองคือ การแก้ปัญหาไฟป่าให้หมดไปจากพื้นที่โครงการปลูกป่า ปัญหาไฟป่านี้เป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นทุกปี ในการนี้ทางโครงการได้ขอความคิดเห็นและความร่วมมือจากชุมชนในการวางมาตรการต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาไฟป่าให้หมดไปจากในพื้นที่ เช่น การทำพิธีปฏิญาณร่วมกันเพื่อสร้างพันธะทางใจของคนในชุมชน การวางมาตรการการชิงเผาไร่ การกำหนดค่าปรับและปลูกต้นไม้ซ่อมสำหรับผู้ที่ทำให้เกิดไฟป่า เป็นต้น ผลคือตลอดระยะเวลา ๔ ปีที่ผ่านมา ปัญหาไฟป่าลดลงทุกปีและหมดไปในท้ายที่สุด

Allied Projects: Construction of Irrigation Embankments and Wildfire Prevention & Management

Although principally concentrating on the reforestation project, the Mae Fah Luang Foundation also supported several other projects in the local area in support of the communities. One such project was the construction of Fai, or small irrigation embankments. Conservation Fais were built to bring back moisture to land dried and degraded by wildfires over many years. Others were built for agricultural purposes and to channel water for community consumption. Some villages had faced water shortage problems for years, especially during the dry season; construction of dykes under the auspices of the Mae Fah Luang Foundation ameliorated this problem.

Another project supported by the Mae Fah Luang Foundation involved the development of mechanisms to reduce or eliminate the problem of recurrent wildfires. Previously, the lighting of deliberate fires to clear land for swiddens and for other reasons had been an annual problem for the area. The project sought input and cooperation from communities to develop innovative solutions to this problem. Solutions developed during this process included personal vows of commitment from local people to refrain from creating fires and protocols governing the burning of farmland. The project also established a punitive system of fines and punishments for repeat offenders, including requirements to replant burnt areas. The end result of this 4-year process was a reduction in the number and extent of wildfires, to the point where they are no longer regarded as a problem in the area.

ฝายและไฟฟ้า

การจัดการเพื่อเกื้อหนุน
การฟื้นฟูป่า

“ก่อนโครงการปลูกป่าจะเข้ามา น้ำในลำห้วยน้อยลงเรื่อยๆ ในหน้าแล้ง บางห้วยแห้งไม่มีน้ำ”
“หน้าแล้งเวลาไปตักน้ำที่ลำห้วย ต้องรอคิวกันนานเป็นชั่วโมง...”
“หน้าฝนน้ำเยอะ เป็นตะกอนสีแดง โหลแรง ท่วมบ่อย”
“หน้าแล้งไฟไหม้มีแต่ควัน แสบตา หายใจไม่ค่อยออก...”
“ก่อนที่โครงการจะเข้ามา พอถึงฤดูแล้งจะมีไฟฟ้าเกิดขึ้นทุกปี จะมองไปทางไหนก็มีแต่ควันไฟ ตอนกลางคืนมองเห็นไฟลุกอยู่เกือบทุกถอย...”
นี่คือสภาพปัญหาเกี่ยวกับน้ำและไฟฟ้าก่อนหน้าที่จะมีการดำเนินโครงการปลูกป่า ในพื้นที่ซึ่งชาวบ้านช่วยกันสะท้อนในเวทีถอดบทเรียนความสำเร็จของการดำเนินโครงการปลูกป่าเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๑
ผืนป่าที่เสื่อมโทรม ไล่น้ำแล้งต่อเนื่องมาเนิ่นนาน จะทำอย่างไรให้ผืนดินมีโอกาสโอบอุ้มชุ่มน้ำมากพอที่จะทำให้ต้นไม้ค่อยใหญ่ รวมทั้งสัตว์ป่า และผู้คนได้พึ่งพาอาศัย “คำตอบ” ที่ทีมแก่นนำมาใช้เพื่อตอบโจทย์นี้ก็คือ “ฝาย”

ฝาย

ระบบจัดการน้ำ
เพื่อความยั่งยืน

“ในพื้นที่โครงการปลูกป่าเราสร้างฝายไป ๕๐๐ กว่าลูก”
ลุงบุญพบ เครือคำ อดีตนายช่างชลประทานฝายก่อสร้างย่อยวัย ๖๗ ปี
ผู้เคยผ่านงานสร้างฝายเพื่อเป็นแหล่งน้ำสำหรับชุมชนในถิ่นทุรกันดารมาเป็น
เวลากว่า ๓๐ ปี เปิดประเด็นด้วยการระบุถึง “จำนวนฝาย” ที่ลุนนำพา
ชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้นมากับมือในฐานะผู้ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้วางแผน
ในการสร้างฝายในพื้นที่โครงการปลูกป่า

ลุงบุญพบก็เหมือนกับเจ้าหน้าที่ในโครงการปลูกป่าอีกหลายๆ คน
ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบงานตามความรู้ ความชำนาญ และ
ลูกก็เหมือนคนอื่นๆ อีกเช่นกันที่ไม่ได้มองว่าภารกิจครั้งนี้ช่างหนักหนา
หากแต่เป็นงานที่ท้าทายความสามารถ ทั้งมุ่งมั่นอยากทำให้สำเร็จ

ดังนั้นนับตั้งแต่วันได้รับมอบหมายงาน ลุงบุญพบจึงพาลูกทีมดุ่ม
เดินขึ้นเขา-ลงห้วยตั้งแต่เช้าจรดเย็น เพื่อสำรวจร่องน้ำ ลำธาร และ
กำหนดจุดที่จะสร้างฝายราวกับไม่รู้จักคำว่า ความเหน็ดเหนื่อย

● ฝายที่สร้างจาก
วัสดุธรรมชาติ
และหาได้ง่ายในพื้นที่

“ตอนช่วงต้นโครงการนั้นพวกเรามาเดินสำรวจลำห้วยกัน เอาแผนที่มาวางเลยว่ามีที่ห้วยใหญ่ ห้วยน้อย น้ำไหลเบาหรือน้ำไหลแรง เป็นห้วยลึกหรือห้วยตื้น แล้วสำรวจดูสภาพป่าต้นน้ำ และปริมาณน้ำแต่ละห้วยด้วย ซึ่งเราก็พบว่า น้ำในลำห้วยแต่ละสาย ในหน้าฝนและหน้าแล้งจะมีปริมาณการไหลไม่เท่ากัน บางห้วยไหลเฉพาะฤดูฝน พอฤดูแล้งก็แห้ง และกำหนดจุดที่เหมาะสมสำหรับการสร้างฝายอนุรักษ์ ทุกจุดใช้จีพีเอสจับตำแหน่งไว้หมด ตามปกติบนเขาบ้านเขาไม่สร้างฝายกัน เขาจะไปทำฝายด้านล่างบริเวณพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งเป็นปลายน้ำโน้น...”

“ฝายอนุรักษ์” ที่ลุงบุญพบเอ่ยถึง คือฝายที่สร้างขึ้นเพื่อชะลอการไหลของน้ำที่เคยไหลทะลักจากต้นน้ำสู่เบื้องล่างอย่างรวดเร็วให้ไหลช้าลง เพื่อให้มีน้ำมีเวลาซึมผ่านจากผิวดินด้านบนลงใต้ดินได้มากขึ้น ดินซึ่งเคยแห้งผากก็จะค่อยๆ ดูดซับ และสามารถอุ้มน้ำไว้ได้มากขึ้น ทำให้เกิดความชุ่มชื้นมากขึ้นทั้งในดินและในอากาศ นอกจากนี้ฝายอนุรักษ์ยังช่วยลดความรุนแรงของการกัดเซาะหน้าดิน ช่วยกักเก็บตะกอนและวัสดุต่างๆ ที่ไหลลงมากับน้ำในลำห้วยได้ดี ทำให้น้ำใสสะอาดขึ้น ที่สำคัญคือ น้ำที่ไหลล้นจากฝายยังสามารถต่อท่อเป็นประปาภูเขาให้ชาวบ้านได้นำไปเป็นน้ำกิน น้ำใช้ และน้ำเพื่อการเกษตรได้อีกด้วย

“ฝายอนุรักษ์” ที่ลุงบุญพบเอ่ยถึง คือฝายที่สร้างขึ้นเพื่อชะลอการไหลของน้ำที่เคยไหลทะลักจากต้นน้ำสู่เบื้องล่างอย่างรวดเร็วให้ไหลช้าลง เพื่อให้มีน้ำมีเวลาซึมผ่านจากผิวดินด้านบนลงใต้ดินได้มากขึ้น ดินซึ่งเคยแห้งผากก็จะค่อยๆ ดูดซับ และสามารถอุ้มน้ำไว้ได้มากขึ้น ทำให้เกิดความชุ่มชื้นมากขึ้นทั้งในดินและในอากาศ ”

หลังจากการสำรวจ ลุงบุญพบได้กำหนดวางแผนงานสร้างฝายขึ้นตามลำห้วยต่างๆ โดยจุดที่เลือกสร้างฝายจะพิจารณาเลือกจากร่องหุบห้วยที่เห็นว่าสามารถเก็บกักน้ำได้มาก มีตลิ่งสูงเป็นบริเวณที่ห้วยคดโค้ง มีต้นไม้ใหญ่หรือมีกอไม้เพื่อช่วยลดแรงปะทะของสายน้ำ เมื่อกำหนดจุดได้แล้วว่าควรสร้างฝายตรงจุดใดบ้าง ลุงบุญพบก็เริ่มงานสร้างฝายไปพร้อมๆ กับงานปลูกป่าโดยจ้างชาวบ้านมาเป็นลูกมือ

การสร้างฝายจะเริ่มตั้งแต่บริเวณต้นลำน้ำไหลลงมาเป็นระยะๆ ตลอดความยาวของลำน้ำ หากเป็นห้วยที่มีความชันมาก จะสร้างฝายขนาดเล็กๆ ในระยะห่างกันไม่มากนัก หากเป็นพื้นที่ลาดชันน้อยก็สามารถสร้างให้มีระยะห่างไกลกันได้ ฝายที่สร้างเสร็จแล้วนั้นจะมีลักษณะเป็นอ่างเก็บน้ำเล็กๆ ที่อยู่ตามร่องน้ำ ลำธาร หากมีน้ำมากน้ำจะล้นออกจากฝาย และไหลลงไปยังฝายด้านล่างไปเรื่อยๆ

“การสร้างฝายของเรามีสองแบบคือ ฝายหินกับฝายดิน ฝายหินจะมีโครงสร้างหลักเป็นโครงไม้ เราจะขุดลงไปให้ถึงท้องน้ำปักไม้ลงไปแล้วใช้แกนดินเหนียวอัด เอาหินก้อนใหญ่ๆ ที่อยู่ใกล้ๆ ในลำห้วยทับลงไป ทำประมาณสักสองชั้นสามชั้น ส่วนฝายดินจะทำในกรณีที่ลำห้วยนั้นไม่มีหินจะใช้โครงไม้ปักเป็นคอก แล้วเอาดินอัดให้แน่น

“ เมื่อโครงการปลูกป่าเข้ามาดำเนินการ ก็ได้มีการตกลงร่วมกันกับชาวบ้านว่า ห้ามนำสัตว์ไปเลี้ยงบนป่าต้นน้ำอีก น้ำก็สะอาดขึ้น และเพราะมีการสร้างฝาย ทำให้เรามีน้ำใช้ได้เพียงพอตลอดทั้งปี ”

● (ล่าง) ชาวบ้าน ร่วมกันสร้างฝาย

เป็นชั้นๆ แล้วใช้ไม้พาดทับ พร้อมตอกตะปูยึดให้มั่นคงเพื่อไม่ให้น้ำกัดเซาะ ฝายที่เราทำนี้ถ้าใช้แรงงาน ๘ คน วันหนึ่งก็จะทำได้ฝายหลายลูกทีเดียว” ลุงบุญพบอธิบายถึงเทคนิคการสร้างฝาย พร้อมทั้งเผยถึงความมุ่งมั่นที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังการจ้างชาวบ้านให้มาช่วยสร้างฝายเพิ่มเติมว่า

การจ้างงานชาวบ้านมาสร้างฝายอนุรักษ์ โดยใช้วัสดุพื้นถิ่นแบบง่ายๆ นี้ นอกจากเป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนแล้ว ยังเป็นกลยุทธ์ในการการถ่ายทอดแนวคิดในการจัดการน้ำเพื่อประโยชน์กับผืนป่า และเพื่อประโยชน์กับชุมชน พร้อมทั้งเป็นการถ่ายทอดความรู้ในการสร้างฝาย และซ่อมฝายให้กับชาวบ้านไปพร้อมๆ กัน เพื่อในวันข้างหน้าพวกเขาจะสามารถดำเนินการ และดูแลเรื่องนี้ได้ด้วยตัวเอง

มีน้ำดื่ม ใช้ น้ำเพื่อการเกษตร ก็มาจากฝาย

นอกจากการสร้างฝายอนุรักษ์จำนวนหลายร้อยลูกแล้ว ภารกิจอีกส่วนหนึ่งของลุงบุญพบก็คือการพัฒนาแหล่งน้ำ และจัดระบบการจัดการน้ำเพื่อให้ชาวบ้านมีน้ำกิน น้ำใช้ และน้ำเพื่อทำการเกษตรได้อย่างเพียงพอ

ปัญหาน้ำกิน น้ำใช้ ของชาวบ้านที่อยู่รอบพื้นที่โครงการปลูกป่านี้มี ๒ เรื่อง หนึ่งคือปัญหาน้ำไม่สะอาด เนื่องจากชาวบ้านมีการนำสัตว์เลี้ยงไปเลี้ยงบริเวณป่าต้นน้ำ และการมีตะกอนดินเจือปนในหน้าฝน สองคือ น้ำไม่เพียงพอสำหรับการใช้เพื่อการอุปโภค-บริโภค และการเกษตร

ทั้งสองเรื่องนี้ทีมแก้จนให้ความสำคัญและพยายามเข้าไปช่วยแก้ไขให้กับชาวบ้านนับแต่ช่วงเริ่มต้นดำเนินโครงการ ด้วยตระหนักดีว่า “น้ำ” คือปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตและการผลิตในระบบเกษตรกรรม

ในส่วนของปัญหาน้ำไม่สะอาดที่เกิดจากสัตว์เลี้ยงนั้น ได้รับการแก้ไขเมื่อมีการจัดแบ่งโซนพื้นที่ป่าออกเป็น ๔ ประเภท และกันพื้นที่ป่าต้นน้ำเป็นป่าอนุรักษ์ ซึ่งห้ามมิให้มีการเข้าไปใช้ประโยชน์ อันนำไปสู่การสร้างความดีการร่วมกันของชุมชนว่า มิให้มีการนำสัตว์เลี้ยงขึ้นไปเลี้ยง

บริเวณป่าต้นน้ำ

รัฐศักดิ์ ไชยบุญตัน อสป. บ้านเล้าลิ่ว-ไฟป่า เล่าให้ฟังถึงการแก้ปัญหาของเจ้าหน้าที่โครงการว่า “บ้านเล้าลิ่ว-ไฟป่า เดิมมีปัญหาใหญ่คือน้ำไม่สะอาด เพราะชาวบ้านเอาวัวควาย ม้าไปเลี้ยง มันไปกินน้ำ ไปนอนแช่น้ำ ทำให้น้ำสกปรก และในหน้าแล้งน้ำกิน น้ำใช้ก็น้อยลงเรื่อยๆ เกือบจะไม่พอใช้ เมื่อโครงการปลูกป่าเข้ามาดำเนินการ ก็ได้มีการตกลงร่วมกันกับชาวบ้านว่า ห้ามนำสัตว์ไปเลี้ยงบนป่าต้นน้ำอีก น้ำก็สะอาดขึ้น และเพราะมีการสร้างฝาย ทำให้เรามีน้ำใช้ได้เพียงพอตลอดทั้งปี”

ขณะเดียวกันปัญหาการขาดแคลนน้ำก็ถูกแก้ไขโดยการ “สร้างฝาย” และการปรับปรุงหรือจัดทำระบบประปาหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านมีน้ำกิน น้ำใช้ได้อย่างทั่วถึง ดังตัวอย่างของบ้านปางมะหัน เดิมหมู่บ้านทำระบบประปาภูเขาอยู่แล้ว แต่ประสบปัญหาน้ำไม่พอใช้ ซึ่งภายหลัง

ทางโครงการได้ทำการสำรวจปริมาณน้ำในลำห้วยพบว่า น้ำมีปริมาณมากเกินความต้องการใช้จริงของชุมชนเสียด้วยซ้ำ ปัญหาที่แท้จริงอยู่การจัดวางระบบท่อประปา และการดูแลไม่ถูกต้อง

● (บน) ฝายหินที่สร้างตรงจุดที่ลำห้วยสองสายมาสบกัน (ล่าง) ชาวบ้านช่วยกันซ่อมแซมฝาย

● (บน) ปัจจุบันทุกหมู่บ้านมีน้ำใช้เพียงพอด้วยการจัดระบบประปาและสร้างฝายเก็บน้ำในทุกหมู่บ้าน ดังเช่นที่บ้านปางมะหันนี้ ซึ่งในอดีตเคยมีปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำ

ทำให้ท่อประปาอุดตันและชำรุด อันเนื่องมาจากชาวบ้านขาดความรู้ และขาดการจัดการที่เป็นระบบเท่านั้น

ทางโครงการปลูกป่าจึงได้ดำเนินการปรับปรุง ซ่อมแซมระบบประปาหมู่บ้านให้ใช้กันได้อย่างทั่วถึง ทั้งยังสามารถแบ่งน้ำในลำห้วยไปให้กับกลุ่มหมู่บ้านพญาไพร ๓ หมู่บ้าน คือ บ้านพญาไพรเล่ามา พญาไพรเล่าจ้อ และพญาไพรลิทุ่ ซึ่งประสบปัญหาน้ำกิน น้ำใช้ ไม่พอเพียงได้อีกด้วย

ปิติ อ่วยย้อย ผู้ใหญ่บ้านปางมะหัน เล่าว่า “ต้นปี ๒๕๔๙ เจ้าหน้าที่โครงการมาบอกว่า บ้านพญาไพรเล่ามา พญาไพรเล่าจ้อ และพญาไพรลิทุ่ ขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง จะขอปันน้ำจากห้วยปางมะหันไปให้ทางโน้น เพราะเขาสำรวจแล้วว่าทางนี้มีน้ำใช้เหลือเฟือ ชาวบ้านเองเป็นห่วงว่าตัวเองจะไม่มีน้ำใช้ แต่โครงการบอกว่าไม่ต้องกังวล ชาวบ้านก็บอกว่า ถ้าเจ้าหน้าที่รับปากต้องทำให้เห็นว่านาทุกแปลง บ้านทุกบ้านต้องมีน้ำใช้ให้ได้ ทางโครงการก็ตกลงรับปากคุยกันคืนนี้ พรุ่งนี้เจ้าหน้าที่ขนอุปกรณ์ต่างๆ มาสร้างฝายต้นน้ำให้ทันที

“ทางโครงการเข้ามาสอนวิธีการสร้างฝายการจัดวางระบบประปา ตรวจตราซ่อมแซมท่อประปาที่แตกหักเสียหาย ซ่อมแซมจนน้ำไหลสะดวก สร้างถึงเก็บน้ำให้ ทำให้ชาวบ้านเชื่อถือมาก คณะกรรมการหมู่บ้านก็เลยยินยอมแบ่งปันน้ำให้ทั้งสามหมู่บ้าน แต่มีข้อแม้ว่าถ้าปีไหนบ้านปางมะหัน มีประชากรเพิ่มมากขึ้นแล้วน้ำไม่พอใช้ก็จะขอคืน ทว่าตั้งแต่ตกลงกันมาเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๔๙ จนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังไม่มีปัญหาขาดแคลนเลย”

ลุงบุญพบบอกว่า ปัจจุบันแต่ละหมู่บ้านจะมีคณะกรรมการดูแลการสร้าง-ซ่อมฝายของตัวเอง เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบ ซ่อมแซม บำรุงรักษาฝาย โดยเฉพาะในช่วงก่อนฤดูฝน หากฝายไหนมีตะกอนทราย ใบไม้ทับถมกันมากก็จะ

ต้องขุดลอก เพื่อให้ฝายกักเก็บน้ำไว้ได้ปริมาณมาก นอกจากนี้หากฝายเดิมมีดินตะกอนทับถมมากจนเกินกว่าจะล่อกออกได้ ก็สามารถสร้างฝายใหม่ขึ้นทดแทน

จะแฮ ลาทุ่นะ ผู้ดูแลฝายของกลุ่ม ๑ บ้านปางมะหัน วัย ๔๗ ปี เป็นผู้ที่ได้เรียนรู้เรื่องการสร้างฝาย และการดูแลระบบประปาจากลุงบุญพบ เผยว่า

“แต่ก่อนหมู่บ้านมีปัญหา น้ำไหลไม่ทั่วถึง ปัญหาที่พบบ่อยคือน้ำไหลน้อย บางครั้งก็ไม่ไหล ผมก็จะขึ้นไปดูถึงต้นน้ำว่ามีปัญหาอะไร เพราะคิดแต่ว่าปัญหาอยู่ที่ต้นน้ำ ทั้งๆ ที่จริงๆ แล้วปัญหาอยู่ที่ท่อประปาต้นบ้าง รั่วบ้าง แตกบ้าง ผมได้เรียนรู้จากลุงบุญพบหลายอย่าง เช่น หลักการเลือกจุดสร้างฝาย การสร้างฝาย และการดูแลระบบประปาชุมชน ลุงบุญพบสอนให้ผมตรวจสอบท่อน้ำ สอนเรื่องแรงดันน้ำเอาน้ำขึ้นน้ำลง การบำรุงรักษาท่อประปา ทำให้ผมแก้ปัญหาที่น้ำประปาของหมู่บ้านได้ นอกจากนี้เมื่อ

ปี ๒๕๕๐ ทางโครงการได้ช่วยโดยการให้ถังเก็บน้ำแต่ละกลุ่มบ้าน กลุ่มละ ๓ จุด ซึ่งถังเก็บน้ำนี้ช่วยแก้ปัญหาเรื่องน้ำดื่มของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในหน้าฝนที่น้ำขุ่น หรือมีใบไม้และตะกอนอุดตันท่อ น้ำไม่ไหล ทำให้ตอนนี้ทางหมู่บ้านไม่มีปัญหาเหมือนเมื่อก่อน...”

“จากที่เราสอนเขาไว้ ชาวบ้านเขาสามารถทำได้เองแล้ว ตอนนี้เราก็เพียงแต่คอยติดตามผลติดตามข้อมูล เพราะปริมาณตะกอนในฝายจะทำให้เราสามารถวิเคราะห์การฟื้นฟูของป่าต้นน้ำได้ หากปริมาณตะกอนในฝายลดน้อยลง นั่นแสดงว่าป่าต้นน้ำนั้นมีต้นไม้ที่เติบโตสมบูรณ์ขึ้น เพราะรากของต้นไม้จะยึดดินไว้ได้ดีขึ้น” นายช่างประปาอาวุโสของโครงการปลูกป่า กล่าวถึงผลการดำเนินงานในความรับผิดชอบปิดท้ายด้วยแววตาที่ฉายแววแห่งความภาคภูมิใจ

ไฟป่า

จัดการได้
หากชุมชนร่วมใจกัน

สถานการณ์ไฟป่าในพื้นที่โครงการปลูกป่านับว่ารุนแรงทีเดียว ชาวบ้านหลายคนล้วนบอกเล่าเป็นเสียงเดียวกันว่า พอถึงช่วงฤดูแล้ง ก็ไรก็จะเห็นไฟป่าลุกโชนกระจายไปทั่ว อากาศเต็มไปด้วยหมอกควันไฟนานหลายเดือน ส่งผลให้คนในชุมชนไม่สบายด้วยโรกระบบทางเดินหายใจ

● การชิงเผาไร่
ที่บ้านแสนเมืองโก

ปัญหา “ไฟป่า” เกิดจากหลายสาเหตุ ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการจุดไฟเผาไร่หรือนาข้าวหลังการเก็บเกี่ยวของชาวบ้าน เพราะมีความเชื่อว่าการเผาไร่จะทำให้ดินดี ซึ่งไฟมักจะไหม้ลุกลามไปยังพื้นที่ป่า นอกจากนี้ อาจยังเกิดจากการเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ หรือเผาเพื่อกระตุ้นการเกิดของพืช เช่น เห็ด หรือยอดผักหวานป่า รวมถึงการเผาป่าโดยมุ่งหวังให้กลายเป็นพื้นที่โล่งเพื่อเข้าไปจับจองที่ดินทำกิน

“แม้เราจะปลูกป่าได้
แต่ถ้าเราป้องกันไฟป่าไม่ได้
ก็เท่ากับว่าสิ่งที่เราได้ลงทุนลงแรงไปสูญเปล่า”

“สมัยก่อนถ้ามีไฟป่าก็จะเกิดพื้นที่โล่ง ชาวบ้านก็จะเข้าไปจับจองที่ดินไว้ทำกิน ถึงแม้จะมีเจ้าหน้าที่ไฟป่าอยู่ ชาวบ้านก็ไม่กลัว เพราะชาวบ้านรู้แต่เพียงว่า ถ้าเผาป่าเจ้าหน้าที่มาจับก็แค่ไปเสียค่าปรับ ไม่ได้มองว่าจะสร้างความเสียหายให้กับต้นน้ำหรือคนอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ภคพงษ์ บอ-แจ้ง ผู้ใหญ่บ้านพญาไพรลิตู ชาวอาข่า วัย ๓๓ ปี บอกเล่าถึงสภาพในอดีต

ดังนั้นการป้องกันมิให้เกิดไฟป่า จึงเป็นงานอีกด้านหนึ่งที่ทีมแก่นจันทน์ให้ความสำคัญอย่างมาก

“แม้เราจะปลูกป่าได้ แต่ถ้าเราป้องกันไฟป่าไม่ได้ ก็เท่ากับว่าสิ่งที่เราได้ลงทุนลงแรงไปสูญเปล่า” สมรส พรหมมินทร์ หัวหน้าหน่วยปฏิบัติการในพื้นที่ ให้เหตุผลความสำคัญของการป้องกันไฟป่า ซึ่งแน่นอนว่า ลำพังเจ้าหน้าที่โครงการย่อมไม่สามารถจะดำเนินการได้สำเร็จ “การมีส่วนร่วม” ของชุมชนเท่านั้นที่จะป้องกันมิให้เกิดไฟป่าในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

แล้วจะอย่างไรให้ชาวบ้านช่วยกันป้องกันไฟป่า? คำตอบก็คือ...ต้องทำให้พวกเขาตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้รับจากป่า

ภายใต้หลักคิดนี้ การออกแบบการดำเนินโครงการแต่ละกิจกรรมจึงมีความเชื่อมโยงกัน เช่น การจัดระบบน้ำประปาให้ชาวบ้านได้กินได้ ใช้น้ำที่ไหลมาจากป่าไปพร้อมๆ กับการให้ความรู้ ว่า ป่ากับน้ำมีความสัมพันธ์กัน หากไม่มีป่าก็ไม่มีน้ำ หากไม่มีน้ำ ชาวบ้านก็จะอยู่ไม่ได้ ในขณะเดียวกัน การจัดแบ่งพื้นที่ป่าเพื่อการใช้ประโยชน์เป็น ๔ ประเภท และส่งเสริมให้ชาว

บ้านปลูกพืชเศรษฐกิจและป่าใช้สอยซึ่งชาวบ้านเป็นผู้ได้รับประโยชน์ ก็เป็นกลยุทธ์ที่กระตุ้นให้ชาวบ้านรักษาป่าทางอ้อม

ไม่เพียงเท่านั้นโครงการปลูกป่ายังใช้กลยุทธ์ในการ *สร้างแรงจูงใจ* เพื่อดึงให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการไฟป่าโดยตรง ด้วยการให้ค่าตอบแทนให้กับทุกครัวเรือนปีละ ๑,๐๐๐ บาท หากชุมชนสามารถป้องกันมิให้เกิดไฟป่าได้ ในขณะเดียวกันทางทีมงานของโครงการปลูกป่า

ได้ลงพื้นที่สร้างความเข้าใจในหมู่บ้านต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องการช่วยกันป้องกันไฟป่า รวมถึงได้มีการจัดอาสาสมัครระวังไฟป่าคอยตระเวนดูแลในหมู่บ้านของตน ซึ่งก็ได้มีการพูดคุยถึงเรื่องกฎกติกาของหมู่บ้านโดยพี่น้องระเบียบขึ้นมาใหม่

จากการกระตุ้นของเจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่าเช่นนี้ เพียงฤดูแล้งแรกของการดำเนินโครงการก็พบว่า แต่ละหมู่บ้านก็สามารถดูแลระวังไม่ให้เกิดไฟป่าขึ้นในพื้นที่ของตนเองได้ จำนวนครั้ง

ในการเกิดไฟป่าลดลง อีกทั้งพื้นที่ที่เสียหายลดลง เนื่องจากแต่ละหมู่บ้านจะมีการจัดเวรยามคอยเฝ้าระวังไฟป่า ประกอบกับเมื่อเกิดไฟป่าเจ้าหน้าที่ทีมแก่นจันทน์ก็จะกระตุ้น พร้อมทั้งไปช่วยชาวบ้านดับไฟกันอย่างแข็งขัน ความสำเร็จนี้ทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักถึงพลังของความร่วมไม้ร่วมมือกันของชุมชนเอง และเกิดความรู้สึกร่วมกันว่าอยากทำให้ได้ต่อเนื่อง

การปฏิญาณที่เป็น ๙๘๗

วันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๙ ชาวบ้านจำนวนหลายพันคนเดินทางมาจาก ๑๘ หมู่บ้านที่อยู่รอบพื้นที่โครงการปลูกป่า มุ่งหน้าขึ้นสู่เนิน ๙๘๗ เพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมปฏิญาณตนที่ชาวบ้านจัดงานปฏิญาณตนขึ้นมานั้น ก็เพื่อเป็นการยืนยันว่าชุมชนรอบๆ พื้นที่โครงการปลูกป่า จะไม่ตัดไม้เผาป่า โดยจัดตามประเพณีของแต่ละชุมชน ซึ่งมีทั้งที่นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม รวมถึงความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีขุนน้ำ

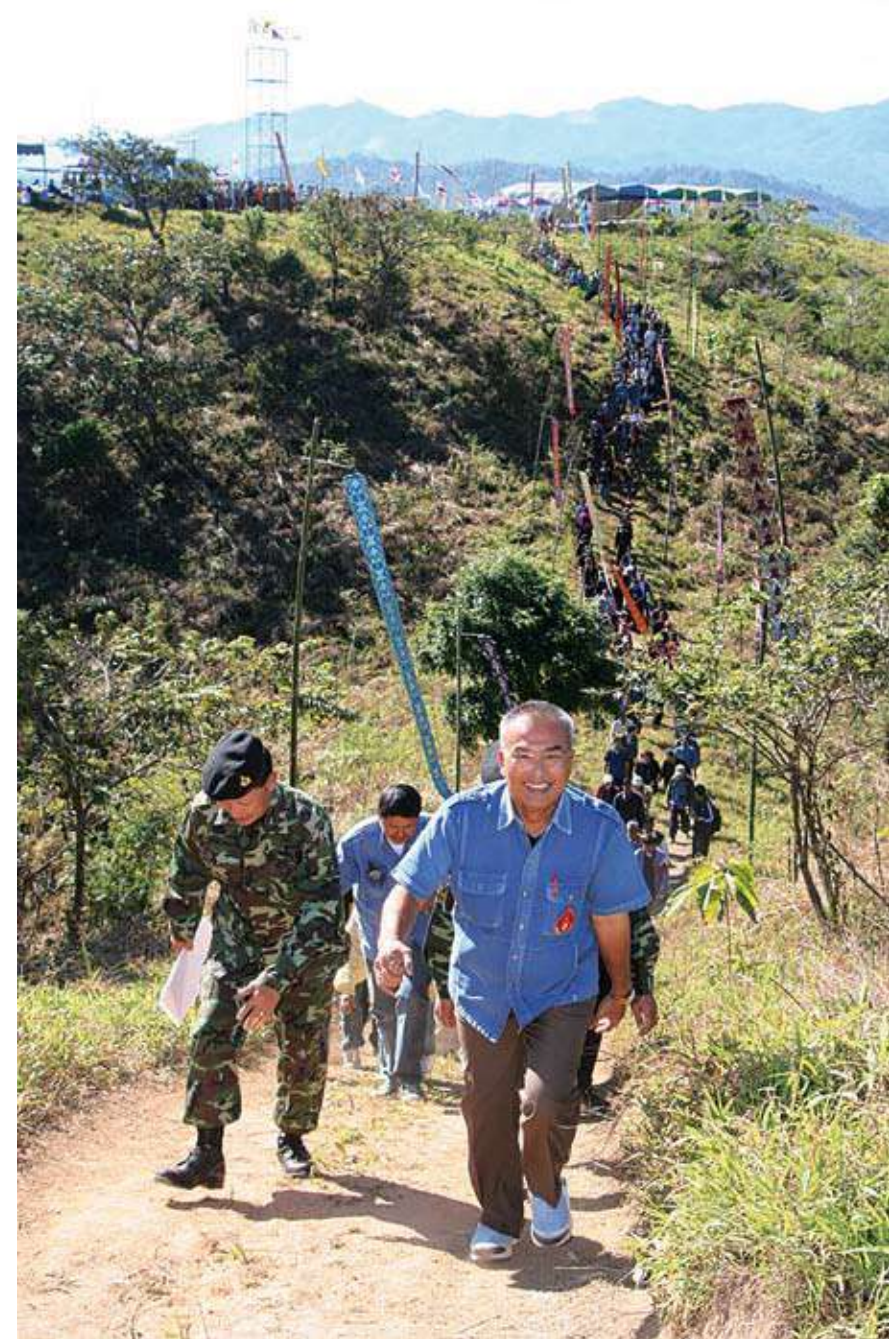
จะพื่อ-วุฒิสักดิ์ วิบูลวิโรจน์กุล สมาชิก อบต. บ้านละป่าลิไซ่ ชาวลาหู่ วัย ๓๒ ปี เล่าถึงที่มาของการทำพิธีปฏิญาณ “เมื่อแต่ละหมู่บ้านสามารถดูแลไม่ให้มีไฟป่าเกิดขึ้นในหมู่บ้านตนเองได้แล้ว เราก็กลัวกันว่าพอหมู่บ้านอื่นเผาไฟจะลามมาถึงหมู่บ้านเราด้วย แล้วเขาจะไม่รับผิดชอบ ชุมชนทั้งหมดจึงได้ตกลงร่วมกันว่าจะทำพิธีปฏิญาณตน ทำพร้อมกันทีเดียว ๑๘ หมู่บ้านเลย โดยทำที่บ้านแสนเมืองโก เพื่อที่จะได้ไม่มีไฟป่าอีก”

สมรสขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “...การจัดพิธีปฏิญาณตนนี้เกิดจากที่เราชวนคุย

ชวนคิดว่าทำอะไรถึงจะป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่าได้ ชาวบ้านเขาคิดขึ้นเองว่า ต้องทำพิธีกรรมสาบานตนว่าจะไม่เผาป่า ไม่ทำลายป่า ป่าไม้ชาวบ้านไม่กลัวเพราะจับเดียวก็ปล่อย แค่เสียค่าปรับ แต่เขากลัวผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เขานับถือมากกว่า ชาวบ้านเขามีความเชื่อในเรื่องนี้อย่างมาก ซึ่งหลังจากทำพิธีปฏิญาณตนนี้ และประกอบกับการจัดระบบการชิงเผาเพื่อป้องกันไฟป่า สถานการณ์การเกิดไฟป่าก็ลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด...”

อาผ่า-อนาชัย ลาซี อดีตผู้ใหญ่บ้านพญาไพรเล่ามา เสริมว่า “อันที่จริงในส่วนของเขาอาผ่า แต่เดิมก็มีความเชื่อเกี่ยวกับป่าชุมชนอยู่แล้ว คือบริเวณที่เป็นป่าช้าของชุมชน พื้นที่ประมาณหลายร้อยไร่ ป่าส่วนนี้จะเข้าไปใช้ประโยชน์ในเชิงป่าใช้สอยได้ แต่ห้ามแผ้วถางหรือเผา หากมีคนเผา ถ้าหากมีไฟป่าเกิดขึ้นบริเวณนี้ทุกคนก็ต้องรีบไปช่วยกันดับ เพราะถ้าป่าส่วนนี้ถูกไฟไหม้ ชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้เกิดสิ่งไม่ดีกับหมู่บ้าน และคนก็จะไม่กล้าเผาเพราะกลัวจะมีอันเป็นไป เพราะชาวบ้านจะมีการทำพิธีสาปแช่ง ฉะนั้นเมื่อมีการปฏิญาณตน ก็มีพิธีสาปแช่ง ชาวบ้านก็กลัว...”

“นอกจากเรื่องการสาบานตนแล้ว การที่ไฟป่าลดลง อีกส่วนหนึ่งคือ การเข้ามาช่วยจัดระบบต่างๆ ของเจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่า รวมทั้งการชี้แจงให้ชาวบ้านเราเข้าใจถึงประโยชน์ของป่า และผลกระทบการทำลายป่า ก็ทำให้ชาวบ้านเกิดความหวงแหนป่ามากขึ้น เมื่อผู้นำชุมชนเข้มแข็ง ชาวบ้านส่วนใหญ่ใส่ใจ ก็ทำให้สมาชิกในชุมชนต้องมาให้ร่วมมือกัน เพราะการอยู่ร่วมในชุมชนต้องช่วยเหลือกัน และช่วยงานส่วนรวม หากใครไม่ให้ความร่วมมือกับส่วนรวมก็จะถูกมองไม่ดี และเมื่อตัวเองต้องการความช่วยเหลือก็จะมีคนช่วยเหลือ...” อาและ อ่วยแม อสป. บ้านพญาไพรเล่ามา กล่าวเพิ่มเติม

● ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล นำเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทหาร ตำรวจ ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน เดินขึ้นเขาประกอบพิธีปฏิญาณที่เป็น ๙๘๗

- (ขวา) ผู้นำศาสนาคริสต์ประกอบพิธีในวันปฏิญาณตน (ขวาสุด) นิมนต์พระสงฆ์ประกอบพิธีทางศาสนาพุทธ (ล่าง ๓ ภาพ) บรรยายทศการประกอบพิธีขอกลุ่มชนที่นับถือผี

การชิงเผากับบทเรียน ราคาแพง

หลังจากที่มีพิธีปฏิญาณตน พร้อมกับนำข้อ
กำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ของแต่ละชุมชนมา
ปฏิบัติแล้ว ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกัน
มากขึ้นในการที่จะช่วยกันดูแลป้องกันรักษาป่า
รวมถึงกฎระเบียบในการชิงเผาไร่ หรือค่าปรับ
และสิ่งที่จะต้องทำหากเกิดไฟป่าขึ้นจริง กระนั้น
ก็ตามแม้ว่าจะมีการช่วยกันดูแลป้องกันอย่าง
ดีแล้ว แต่ก็เกิดเหตุไฟไหม้ลุกลามเข้าไปในพื้นที่
ป่าอนุรักษ์ขึ้นหลายครั้ง โดยเฉพาะกับกรณีที่เกิด
ขึ้นกับ **รักษิต** ลาชี วัย ๔๐ ปี ชาวบ้านพญา-
ไพรเกล้ามา

● (บน) แนวยาวขอบ
ต้นกล้วยเหลืองนวล
แนวกันไฟมีชีวิต
(ล่าง) ทิวทัศน์เพื่อ
เป็นแนวกันไฟ

“กรณีของผมนั้นเกิดขึ้นหลังจากที่มีการ
ปฏิญาณตนแล้วก็ตั้งกฎเกณฑ์ในหมู่บ้านแล้ว วัน
นั้นหลังจากที่ได้แจ้งคณะกรรมการหมู่บ้านว่า
พื้นที่ไร่ของผมจะทำการชิงเผา ซึ่งเรากำหนดไว้
ว่าต้องทำแนวกันไฟ ๔-๕ เมตร เผาหลัง ๔ โมง
เย็น แล้วให้ดับไฟให้หมด ผมก็รอจนถึงทุ่มหนึ่ง
ไฟก็ดับหมดแล้ว แต่พอตอนเช้าประมาณตี ๕
เกือบ ๖ โมงเช้า มีชาวบ้านมาบอกว่าที่ผมไฟไหม้
ลามไปจนถึงแนวเขตปลูกป่า ก็เลยรีบตามชาว
บ้านในชุมชนไปช่วยกันดับ ระดมกันไปประมาณ
๓๐ คน ปรากฏว่าเกิดจากตอไม้ที่หลงเหลืออยู่ใน
ไร่ มันติดเป็นถ่าน พอมีลมพัดลูกไฟเล็กๆ ก็เลย
ปลิวไปติดบริเวณใกล้เคียงแล้วก็ลามไป ที่หลงหู
หลงตาไปเพราะแปลงนั้นมีตอไม้เยอะ เป็นแปลง
ที่เริ่มเตรียมจะปลูกต้นชาใหม่ แต่ดีที่ตอนเช้าลม
ไม่แรงมาก เลยไม่ลุกลามเท่าไร ดับง่ายหน่อย
ทั้งหมดก็ไหม้ไปประมาณ ๒๐ ไร่”

เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้น รักษิตต้อง
เสียค่าปรับจำนวน ๒,๐๐๐ บาท ตามกฎระเบียบ
ของชุมชน แล้วก็**ต้องปลูกซ่อม** ซึ่งเขาสะท้อนว่า
การปลูกซ่อมเป็นเรื่องการลงโทษที่หนักหนาสำหรับ
ผู้ทำผิดกฎมากกว่าการเสียค่าปรับ เพราะต้อง
ลงทั้งแรง เวลา และค่าใช้จ่าย ซึ่งรักษิตให้เหตุผล
ที่ชาวบ้านยอมทำตามกฎระเบียบและช่วยดูแล
ไม่ให้เกิดไฟป่าว่า

“พวกเรามีความรู้สึกหวงแหน ป่ามีประ-
โยชน์แก่ชาวบ้าน อีกทั้งทางโครงการมาช่วยชาว
บ้าน ชาวบ้านก็อยากช่วยตอบแทนด้วยการดูแล
ไม่ให้เกิดไฟป่า กฎของหมู่บ้านเรา หากผู้ใดที่
ทำให้เกิดไฟไหม้ก็ต้องถูกปรับ ๒,๐๐๐ บาทและ
ต้องปลูกต้นไม้ซ่อม เราเป็นผู้นำในชุมชนด้วย ก็
ต้องทำให้เห็นว่าเมื่อทำผิดก็ต้องรับผิดชอบ กฎระเบียบ
จะได้เข้มแข็ง อีกอย่างหนึ่งในชุมชน การทำผิด
กฎถือเป็นเรื่องน่าอาย ไปทางไหนก็มีแต่คนพูดถึง
เพราะเราทำผิดกฎระเบียบชุมชน บางครั้งก็จะ
มีข้อสร้อยต่อท้ายในเชิงประณามติดตัวไปตลอด
เช่น รักษิต คนที่ทำไฟไหม้ป่า เราไม่อยากให้เป็น

แนวกันไฟ ๕ ประการ ประสานแนวกันไฟทางสังคม

ในการป้องกันไฟป่าในโครงการนั้น สิ่งที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมของชุมชน
ซึ่งมีมาตรการและเทคนิคที่น่าสนใจที่สามารถสร้างแนวกันไฟที่หลากหลาย
และเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงชัน โดยประกอบไปด้วย
แนวกันไฟต่างๆ ดังนี้

๑. แนวกันไฟป่าเปียก เป็นการให้ฝ่ายอนุรักษ์หรือฝ่ายแม้กว่า
๕๐๐ ฝ่าย เป็นฝ่ายเก็บน้ำเพื่อเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับพื้นดิน ซึ่งทำให้เกิด
ไฟป่าได้ยากขึ้น อีกทั้งยังช่วยให้ต้นไม้เจริญเติบโตได้ดีขึ้น
๒. แนวตักเชื้อเพลิง บริเวณจุดที่สูงชัน ล้อมแหลมต่อการลุกลามของ
ไฟ มีการขุดหลุมร่อง เพื่อให้ใบไม้เศษไม้ตกลงไปในหลุม เป็นการตัดขาด
ความต่อเนื่องของเชื้อเพลิง
๓. แนวกันไฟมีชีวิตที่กินได้ โดยบริเวณรอบๆ พื้นที่แปลงปลูกป่า
ได้มีการปลูกต้นกล้วยน้ำว้าพันธุ์เหลืองนวล เป็นระยะทางยาวกว่า ๑๔.๖๕๐
เมตร จำนวนกว่า ๓๕,๐๐๐ ต้น ซึ่งจะมีการตัดสางใบแก่ออก โดยลำต้นอัน
ชุ่มน้ำของกล้วยจะช่วยป้องกันไฟได้เป็นอย่างดี ทั้งยังมีดอกผลให้ชาวบ้าน
เก็บกินได้อีกด้วย

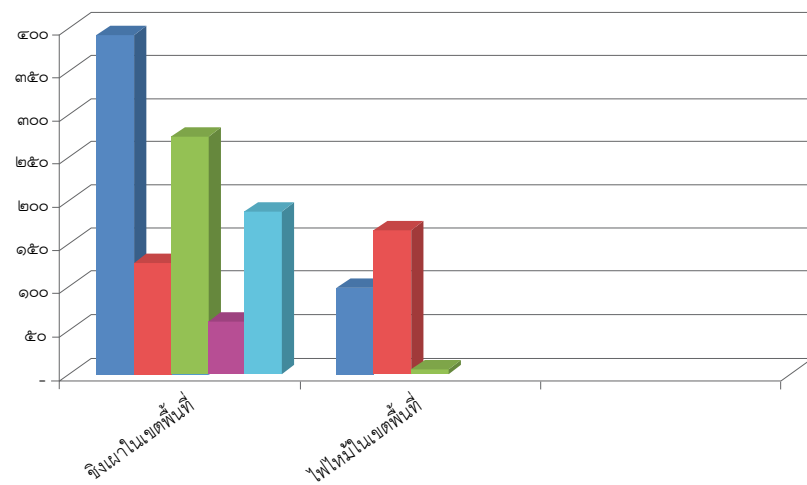

๔. แนวกันไฟเชิงตัวประกัน นั่นคือบริเวณพื้นที่กันชนรอบป่า
อนุรักษ์ มีการปลูกไม้โตเร็วเป็นป่าเศรษฐกิจ และมอบพื้นที่ให้ชาวบ้านเข้ามา
เก็บเกี่ยวผลประโยชน์ ทำให้ชาวบ้านต้องคอยมาดูแลไม้โตเร็วเป็นตัว
ประกันนั้นไม่ให้ถูกไฟไหม้ไป

และที่สำคัญคือ **แนวกันไฟทางสังคม** ที่ชุมชนแต่ละชุมชนได้
ปฏิญาณตนในการไม่ตัดไม้จุดไฟเผาป่า มีการกำหนดข้อตกลง ได้มีการ
จัดสรรอาสาสมัครป้องกันไฟป่ามาคอยเป็นหน่วยเฝ้าระวังป่า มีระบบหอดู
ไฟและการสื่อสารด้วยวิทยุอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความเข้าใจกับชุมชน
และมีการสร้างข้อตกลงในการทำการชิงเผาไร่ โดยมีจะต้องมีการขอคำร้อง
ต่อคณะกรรมการหมู่บ้านล่วงหน้าอย่างน้อย ๒ วันก่อนทำการชิงเผา ทั้งนี้
กำหนดให้เผาไร่ได้ในช่วงเวลา ๑๖.๓๐-๒๒.๐๐ น. ซึ่งเป็นยามเย็น โดยจะมี
คณะกรรมการหมู่บ้านและเพื่อนบ้านมาช่วยกันควบคุมการเผา เพื่อไม่ให้
เกิดไฟลามเข้าไปในพื้นที่แปลงปลูกป่า ซึ่งหากมีไฟลามเข้าไปในพื้นที่ปลูก
ป่าแล้ว จะต้องเสียค่าปรับและทำการปลูกป่าทดแทน

“ พวกเราที่มีความรู้สึกหวงแหน ป่ามีประโยชน์แก่ชาวบ้าน อีกทั้งทางโครงการมาช่วยชาวบ้าน ชาวบ้านก็อยากช่วยตอบแทน ด้วยการดูแลไม่ให้เกิดไฟป่า กฎของหมู่บ้านเราหากผู้ใดที่ทำให้เกิดไฟไหม้ ก็ต้องถูกปรับ ๒,๐๐๐ บาท และต้องปลูกต้นไม้ซ่อม เราเป็นผู้นำในชุมชนด้วย ก็ต้องทำให้เห็นว่าเมื่อทำผิดก็ต้องรับผิดชอบ ฎกระเบียบบจะได้เข้มแข็ง ”

● หอดูไฟป่าที่บ้านอะป่า-สิไซ

แต่ผมโชคดีที่ทาง อบต. กับโครงการช่วยเหลือเราออกแต่ค่าจ้าง ค่าขน ค่าปลูก ไม่เสียค่าพันธุ์ไม้...” รักชีวิตแข็งแรงเหตุผล

ถนอม ใจการ หนึ่งในทีมแก่นจัน ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “นอกจากกรณีของรักชีวิตแล้ว ในหมู่บ้านพญาไพรเล่ามานี้ก็มีอีกกรณีหนึ่ง เป็นแม่บ้านทำไฟไหม้โดยบังเอิญ เพราะขณะที่กำลังทำกับข้าวอยู่ ลมแรงพัดลูกไฟปลิวไปติดป่าก็เลยไหม้ แกร่งให้มาก เพราะต้องเสียทั้งค่าปรับและต้องปลูกซ่อม แม้ว่าในที่สุดแล้วทางหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่โครงการจะเข้าไปช่วยแก้ปลูกซ่อม แต่ทั้งสองกรณีนี้ก็ทำให้คนในชุมชนระมัดระวังไม่ให้ไฟจากการเผาไร่ลุกลามกันมากขึ้น เพราะกลัวทั้งต้องเสียเงินค่าปรับแล้วยังต้องเสียแรงไปปลูกซ่อมอีก”

นี่เป็นกรณีตัวอย่างเพียงส่วนหนึ่งของการบังคับใช้กฎระเบียบในด้านการจัดการไฟป่าของชุมชน ซึ่งหลังจากมีการปฏิญาณตน เสริมสร้างจิตสำนึกในการช่วยกันป้องกันดูแลรักษาไม่ให้เกิด

ไฟป่า โดยการจัดการพื้นที่โดยชุมชนมีส่วนร่วมทั้งหมดนี้ส่งผลให้การจัดการไฟป่าปฏิบัติได้อย่างสัมฤทธิ์ผล จากการศึกษาอย่างต่อเนื่องของโครงการปลูกป่าพบว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ เกิดไฟป่า ๘ ครั้ง เนื้อที่เสียหาย ๑๒.๕ ไร่ พ.ศ. ๒๕๕๕ มีไฟป่า ๓ ครั้ง เนื้อที่ ๒๐.๖ ไร่ และในปี พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๕๗ ไม่พบการเกิดไฟป่าเกิดขึ้นอีกเลย

จะพือ-วุฒิสักดิ์ วิบูลวิโรจน์กุล บอกว่า เมื่อป่าเริ่มฟื้นและไฟป่าไม่มี น้ำกิน น้ำใช้ ในลำห้วยของหมู่บ้านที่มีกรีนไทลเพียงน้อยนิดในหน้าแล้ง ก็กลับมาปริมาณมากพอไม่ทำให้ชาวบ้านต้องเดือดร้อนอีก

ในขณะที่ธนาชัย ลาซี อดีตผู้นำบ้านพญาไพรเล่ามา กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่เขารู้สึกได้ในวันนี้ว่า “การไม่มีไฟป่าเป็นเรื่องที่ดีมาก มองไปทางไหนก็เขียวสบายตา ดีต่อสุขภาพ”

ซึ่งหากย้อนมองลึกลงไปถึงเงื่อนไขความสำเร็จก็จะเห็นได้ว่า การเข้ามาสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งในส่วนของงบประมาณการก่อสร้างหอดูไฟ และการสนับสนุนอุปกรณ์ดับไฟป่า ไปจนถึงการสนับสนุนด้านพันธุ์ไม้ ก็เป็นอีกเงื่อนไขของความสำเร็จที่สำคัญอีกประการหนึ่ง แต่เงื่อนไขที่สำคัญที่สุดก็คือความร่วมมือร่วมใจของชุมชน การยึดมั่นในกฎระเบียบที่ตั้งขึ้นร่วมกันนั่นเอง

“การฟื้นฟูปลูกไม้ผสมกับการปลูกเสริม เป็นวิธีปลูกป่าที่ดีที่สุดวิธีหนึ่ง”

โครงการนี้พบหลายอย่างที่ต่างไปจากโครงการอื่น จุดเด่นคือ ผู้นำหรือหัวหน้าโครงการ (คุณชาย) ใช้วิธีที่มีลักษณะของ Top down ในขณะที่เดียวกันก็เห็น Bottom up ด้วย ซึ่งตรงนี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจมากกว่าระบบ Top down กับ Bottom up สองระบบนี้อยู่ด้วยกันอย่างไร เพราะเป็นประเด็นสำคัญของเงื่อนไขความสำเร็จ

จุดเด่น ๓ ประการที่พบคือ การวางแผนการใช้ที่ดิน ที่มีสภาพภูมิประเทศที่หลากหลาย เช่น ทำอย่างไรบนพื้นที่อยู่ต้นน้ำจะรักษาสภาพเดิมได้ บนสันเขาจะฟื้นฟูป่าขึ้นมาได้อย่างไร โดยแนวคิด (ของคุณชาย) เน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการใช้ประโยชน์จากที่ดินที่ชาวบ้านมีส่วนร่วม เห็นได้จากชาวบ้านที่อยู่บนเขาย้ายลงมาอยู่ข้างล่าง ปล่อยให้พื้นที่ป่าข้างบนฟื้นขึ้นมา กระบวนการตรงนี้ทำอย่างไร อยากให้ถอดออกมาให้ชัดเจน

สองคือ การจัดการไฟป่าอย่างมีส่วนร่วม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกป่า ตรงนี้มีมุมมองสองอย่างคือ ถ้าไม่มีการตัดไม้และไม่มีไฟป่า ซึ่งในโครงการนี้ทำได้

สามคือ เรื่องการฟื้นฟูป่า โดยชุมชนมีส่วนร่วม เพราะสิ่งที่โครงการทำคือ Community Base

ทั้งนั้น ไม่อยากใช้คำว่าปลูกป่า แต่น่าจะใช้เป็น Forest restoration เพราะป่ามันตายไปแล้ว แต่ฟื้นมันขึ้นมาใหม่ เป็นการฟื้นขึ้นมาโดยใช้ชุมชนเป็นผู้ฟื้นฟูตรงนี้สำคัญ

อีกประการหนึ่ง การมองภูมิทัศน์ให้มององค์ประกอบ ที่โดยคุณเห็นเป็นหย่อมป่าขนาดใหญ่ที่อยู่ท่ามกลางทุ่งนาและมีทางเชื่อมอยู่ด้วย ซึ่งทั้งหย่อมและทางเชื่อมนี้มีความสำคัญ ถ้าเราใช้ทฤษฎีเกาะมาจับเขามองว่า เกาะขนาดใหญ่จะพบสิ่งมีชีวิตมากกว่าเกาะขนาดเล็ก ถ้าเกาะมีขนาดเล็กลงมาเหลือเพียง ๑๐% ชนิดของสิ่งมีชีวิตจะลดเหลือครึ่งหนึ่ง เพราะฉะนั้นหลักการอนุรักษ์ในเกือบทุกประเทศจะต้องทำพื้นที่อนุรักษ์อย่างน้อย ๑๐% ของประเทศ ปัจจุบันป่าเหมือนเป็นเกาะเล็ก ๆ อยู่กลางไร่ข้าวโพด การปลูกป่าที่นี้ทำให้เกิดทางเชื่อมเกาะเล็ก ๆ ขึ้นมา ซึ่งจะสามารถช่วยทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายของสัตว์และสิ่งมีชีวิตในพื้นที่ได้

วิธีการปลูกป่าของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ โดยให้ลูกไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติสามารถเติบโตขึ้นได้ผสมกับการปลูกเพิ่มเติม เป็นวิธีการฟื้นฟูพื้นที่ที่ดีที่สุดวิธีหนึ่งเท่าที่ผมเคยเห็นมา

ดร. สมศักดิ์ สุวงศ์
ผู้อำนวยการศูนย์อบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งเอเชียแปซิฟิก

“...ในการสร้างตัวสร้างฐานะนั้น
จะต้องถือหลักค่อยเป็นค่อยไป
ด้วยความรอบคอบ
ระมัดระวังและความพอเหมาะพอดี
ไม่ทำเกินฐานะและกำลัง
หรือทำด้วยความเร่งรีบ.
เมื่อมีพื้นฐานแน่นหนารองรับพร้อมแล้ว
จึงค่อยสร้างค่อยเสริม
ความเจริญก้าวหน้าในระดับที่สูงขึ้น
ตามต่อกันไปเป็นลำดับ.”

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น
ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันพฤหัสบดีที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๐

คนอยู่ได้ ป่าอยู่ได้

จากหลักคิดที่ว่า หากชาวบ้านยังท้องหิว พวกเขาจะไม่สามารถเป็นกำลังสำคัญในการดูแลรักษาป่าได้ เป้าหมายสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินโครงการปลูกป่าของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ คือ การแก้ปัญหาคความยากจนของชาวบ้าน ให้พวกเขาสามารถพึ่งพาตัวเองได้ โดยวางแผนการส่งเสริมอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนในรูปแบบของการตั้งกองทุนส่งเสริมอาชีพต่างๆ ทั้งกองทุนข้าวโพด กองทุนสุกร กองทุนเป็ด กองทุนเมล็ดพันธุ์ถั่วเหลือง เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่อยู่บนพื้นฐานการเกษตรที่ชาวบ้านปฏิบัติอยู่ในวิถีชีวิตของพวกเขา

หากดูผิวเผินอาจดูเหมือนว่า แผนงานส่งเสริมอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของโครงการปลูกป่า ก็เหมือนกับแผนงานของหน่วยงานและองค์กรอื่นๆ ทั่วไป แต่หากเจาะลึกลงไปในภาคปฏิบัติแล้วจะพบ “วิธีการที่ต่างไป” และนั่นคือเคล็ดลับความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาคความยากจนของชาวบ้าน

ในระยะเริ่มต้น เมื่อชาวบ้านมีทางเลือกในการประกอบอาชีพ สร้างรายได้พอเพียงสำหรับการดำรงชีวิตได้โดยไม่ต้องบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันในระยะยาว เมื่อชาวบ้านได้รับประโยชน์จากป่าที่ฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ด้วยความร่วมมือร่วมใจของพวกเขา ย่อมก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และพร้อมจะร่วมเป็นกำลังหลักในการรักษาผืนป่าที่พวกเขาอาศัยอยู่ให้เป็น “ป่าของชุมชน” เพื่อให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน

Livelihood support

The Mae Fah Luang Foundation Reforestation Project sought to reduce poverty, develop community resilience and help villagers become less reliant on illegal extraction from the forest for sustenance, as well as to engage the local people in active protection of the forest. The Project established circular funds to strengthen communities by supporting careers and thereby enhance the villagers' quality of life. Funds were established to support corn growers, pig and duck farmers, and soybean farmers. All of these funds were supporting enhancements of activities already practiced by the villagers.

The results of the livelihood support activities of the Reforestation Project in improvement in the career development opportunities of the villages were evaluated every year. We found that per-family income levels had risen noticeably since the Reforestation Project commenced activities, compared to the period before intervention. An important part of this result is that the villagers are now satisfied with the level of income security they now enjoy, and don't want to engage in illegal activities like poaching in the forest.

คนอยู่ได้ ป่าอยู่ได้

“ภายใน ๓ ปี ต้องทำให้ชาวบ้านที่มีรายได้ ๗,๐๐๐ บาท เพิ่มขึ้นเป็นครัวเรือนละ ๖๐,๐๐๐ บาท ต่อปี”

ณรงค์ อภิชัย ผู้อำนวยการฝ่ายปฏิบัติการศูนย์การเรียนรู้และเผยแพร่การพัฒนาทางเลือกที่ยั่งยืน มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ระบุถึงเป้าหมายและตัวชี้วัดความสำเร็จ ของแผนงานส่งเสริมอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ชาวบ้าน หรือที่เรียกสั้นๆ ว่า “การแก้ไขปัญหาคความยากจน” ของโครงการปลูกป่า

การตั้งเป้าหมายและตัวชี้วัดในช่วงต้นไม่ได้กำหนดขึ้นอย่างลอยๆ หรือแค่ให้เห็นเป็นตัวเลขสวยๆ หากแต่กำหนดขึ้นจากการคำนวณแหล่งที่มาของรายได้อย่างชัดเจน ด้านหนึ่งคือรายได้จากป่าเศรษฐกิจ ๒,๐๐๐ บาท และป่าใช้สอยประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาท ด้านหนึ่งมาจากรายได้จากการเป็นสมาชิกกองทุนส่งเสริมอาชีพ ๒๐,๐๐๐ บาท และจากที่ทำกิน ๕,๐๐๐ บาท

โครงการปลูกป่าได้วางแผนส่งเสริมอาชีพและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ชาวบ้านบนพื้นฐานการดำเนินชีวิตของผู้คนในพื้นที่ซึ่งยังคงมีวิถีการผลิตในระบบเกษตรกรรม นั่นคือ **การส่งเสริมการผลิตด้านการเกษตรให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น และการสร้างอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้** โดยให้มีระบบการบริหารจัดการในรูปแบบ “**กองทุน**” ต่างๆ ชาวบ้านจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุน และให้การดำเนินงานกองทุนอยู่ในการดูแลของคณะกรรมการกองทุน ซึ่งชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้เลือกเอง

กองทุน เมล็ดพันธุ์

กองทุนข้าวโพด

ข้าวโพด เป็นพืชที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ในเขตพื้นที่นี้ปลูกเป็นหลัก โดยฤดูกาลปลูกจะเริ่มในช่วงเมษายน และเก็บเกี่ยวช่วงปลายเดือนสิงหาคม-กันยายน

ข้าวโพดที่ปลูกกันแต่ดั้งเดิมเป็นพันธุ์พื้นเมืองไว้สำหรับเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก มีลักษณะคือฝักข้าวโพดแกนใหญ่ เมล็ดแต่ละฝักไม่มาก สาเหตุหนึ่งก็เพราะเมล็ดพันธุ์ที่ซื้อมาเพาะปลูกนั้นมีคุณภาพต่ำ

จากข้อมูลสำรวจการดำรงชีวิตของประชากรใน ๑๘ หมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ โครงการปลูกป่าเห็นความสำคัญของการส่งเสริมกองทุนข้าวโพดด้วยการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และให้ผลผลิตที่มีคุณภาพสูง จากการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ ๗ สายพันธุ์ ด้วยการสนับสนุนของบริษัทไฟโอเนียร์ ไฮ-เบรด (ไทยแลนด์) จำกัด และนำไปปลูกในแปลงทดลองพื้นที่บ้านเขาแห้ง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๙ จากการทดสอบพบว่าพันธุ์ 30K95 และ 30B80 เป็นสายพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่นี้ โดยมีเทคนิคคือ การไถปุ๋ยและการขุดหลุมระยะปลูกที่เหมาะสม

• ไร่ข้าวโพดในพื้นที่กำกับ
ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่
เข้าร่วมกองทุนข้าวโพด
ขอโครงการปลูกป่าถาวร
เฉลิมพระเกียรติฯ

● ชาวบ้านจะนำข้าวโพดที่เก็บเกี่ยวแล้วมาเก็บในยุ้งก่อนนำออกขาย

หลังจากที่มีการประชุมชาวบ้านจากทั้ง ๑๘ หมู่บ้าน แนะนำเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดทั้งสองสายพันธุ์ อธิบายถึงวิธีการปลูก รวมถึงการทดลองทำแปลงสาธิตให้เกษตรกรได้เห็นผลเป็นที่ประจักษ์แล้ว ทางโครงการปลูกป่าจึงรวบรวมรายชื่อผู้ที่สนใจเข้าร่วมกองทุนข้าวโพดในปีแรก โดยทางโครงการจะจัดหาเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดให้ชาวบ้านนำไปปลูกก่อน เมื่อได้ผลผลิตแล้วให้แต่ละคนจ่ายเงินคืนกองทุนตามมูลค่าที่นำเมล็ดพันธุ์ไป

นางะ ศิริวงศ์ ชาวลาหู่ บ้านจะป่า-ลิไซ่ วัย ๔๕ ปี เป็นผู้หนึ่งที่ตัดสินใจเข้าร่วมกองทุนข้าวโพดตั้งแต่ปีแรก

“ทางโครงการเข้ามาบอกว่าข้าวโพดดีขายได้ ได้เมล็ดพันธุ์ปีแรก ๑๐ กิโล ได้ผลผลิต ๑๕๐ ถึง ราคาตอนนั้นถึงละ ๕๐-๕๕ บาท ผิดกับเมื่อก่อนปลูก ๑๐ กิโล สูงสุดได้แค่ ๓๐-๔๐ บาท พอปีที่ ๒ ราคาข้าวโพดสูงขึ้นเป็น ๘๐ บาท ต่อถึง มาปีนี้ได้ถึง ๑๐๕ บาทต่อกิ่ง”

นางะเห็นว่าพันธุ์ข้าวโพดที่โครงการแนะนำมีข้อดีคือ แขนเล็ก ฝักยาว สีเมล็ดสวยต้านทานโรคดี และให้ผลผลิตสูง ข้าวโพดพันธุ์ดั้งเดิมเวลาปลูกต้องหยอดเมล็ดลงหลุมละ ๓-๕ เมล็ด แต่พันธุ์ใหม่นี้หยอดแค่หลุมละ ๒ เมล็ดเท่านั้น

“เดี๋ยวนี้ปลูกได้ผลผลิตเยอะ เมื่อก่อนปลูกในพื้นที่หลายสิบไร่แต่ได้น้อยกว่าที่ปลูกในปัจจุบันซึ่งใช้พื้นที่น้อยกว่า” เป็นอีกคำยืนยันจากอาโตะ ปอแจ้ ผู้ใหญ่บ้านแห่งบ้านขาเหยง วัย ๓๗ ปี ที่กล่าวถึงข้อดีของข้าวโพดพันธุ์ที่ได้รับจากกองทุนข้าวโพด

ปีแรกที่เริ่มกองทุนข้าวโพด ทางโครงการจัดหาเมล็ดพันธุ์ให้ โดยเกษตรกรผู้สนใจเพียงแค่มาลงชื่อร่วมกองทุน เมื่อเก็บผลผลิตขายได้แล้วแต่ละคนจึงนำเงินมาจ่ายค่าเมล็ดข้าวโพดตั้งเป็นกองทุนสำหรับจัดหาเมล็ดพันธุ์ในปีต่อไป เมื่อถึงฤดูเพาะปลูกข้าวโพด ชาวบ้านที่ร่วมกองทุนต้องมาลงชื่อและแจ้งจำนวนเมล็ดพันธุ์ที่ต้องการนำไปใช้ปลูก ผลการดำเนินงานกองทุนเป็นไปด้วยดี

เนื่องจากราคารับซื้อเมล็ดข้าวโพดที่ค่อนข้างดี ทำให้ความต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดเพื่อนำไปปลูกเพิ่มขึ้นทุกปี และเงินกองทุนข้าวโพดเพิ่มขึ้นด้วย ทั้งนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ กองทุนข้าวโพดมีเงินกองทุน ๓๒๓,๑๙๐ บาท และเพิ่มเป็น ๔๓๕,๒๒๐ บาท ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐

กองทุนข้าวโพดมีคณะกรรมการผู้ดูแลกองทุนประกอบด้วย ประธานกองทุน เลขานุการ กรรมการ ซึ่งสามส่วนนี้ชาวบ้านในหมู่บ้านจะเป็นผู้เลือกผู้เหมาะสมในหมู่บ้านเข้ามาทำหน้าที่และมือสป. ของหมู่บ้านอีก ๑ คนที่ร่วมในคณะกรรมการกองทุนด้วย ที่ผ่านมามีเจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่าจะติดตามดูแลผลการดำเนินงานกองทุนของแต่ละหมู่บ้านว่าเป็นเช่นไร ประสบปัญหาหรือไม่

นอกจากการนี้โครงการปลูกป่าได้จัดหาเครื่องบดข้าวโพดขนาดเล็กมาให้บริการแก่ชาวบ้านในราคาไม่สูงนัก เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกและลดค่าใช้จ่ายแก่ชาวบ้านที่ต้องการ

“เดี๋ยวนี้ปลูกได้ผลผลิตเยอะเมื่อก่อนปลูกในพื้นที่หลายสิบไร่แต่ได้น้อยกว่าที่ปลูกในปัจจุบันซึ่งใช้พื้นที่น้อยกว่า”

นำข้าวโพดที่ปลูกได้มาบด ทั้งเพื่อใช้เลี้ยงสัตว์และเพื่อบรรจุกระสอบขาย เนื่องจากที่ผ่านมามีชาวบ้านต้องเช่าเครื่องจากพ่อค้าหรือจากคนนอกชุมชน ทางโครงการปลูกป่าได้ตั้งเป็น กองทุนเครื่องบดข้าวโพด มีกฎการใช้เครื่องและค่าธรรมเนียม ซึ่งเงินที่ได้จะรวมเข้ากองทุนเพื่อแบ่งผลประโยชน์ในหมู่บ้านและสำหรับบำรุงดูแลเครื่อง ชาวบ้านจะเลือกผู้ทำหน้าที่ดูแลเครื่องบดนี้ ๑ คน ปัจจุบันเครื่องบดข้าวโพดมีจำนวน ๕ เครื่อง ตั้งกระจายในหมู่บ้านต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ

● (บน) ชาวบ้านช่วยกันนำข้าวโพดเข้าเครื่องบดและบรรจุเมล็ดลงกระสอบเพื่อส่งขายต่อไป

กองทุนเมล็ดพันธุ์ถั่วเหลือง

ช่วงเดือนพฤศจิกายนเป็นช่วงเวลาการเกี่ยวข้าว ภายหลังจากเกี่ยวข้าวและเก็บผลผลิตเข้ายุ้งฉางแล้ว บางหมู่บ้านก็จะทำพิธีกินข้าวใหม่อันเป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนผ่านฤดูการผลิตในรอบปีของคนที่นี่ พิธีนี้คือการนำเอาข้าวที่เพิ่งเก็บเกี่ยวได้มาหุง ส่วนหนึ่งไหว้ผี บ้างก็ถวายพระ รวมทั้งเชิญคนต่างหมู่บ้านมาร่วมรับประทานข้าวใหม่ ๆ จากท้องนาด้วยกัน

ตามปกติหลังจากเกี่ยวข้าวแล้ว ที่นานั้นก็จะถูกปล่อยทิ้งไว้ไม่มีการปลูกพืชผลอันใดจนกว่าจะถึงฤดูปลูกข้าวในปีต่อมา ช่องว่างนี้เองที่ทางโครงการปลูกป่าดวารเฉลิมพระเกียรติฯ เห็นว่าน่าจะส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกถั่วเหลืองในพื้นที่นา เพราะถั่วเหลืองยังเป็นที่ต้องการของตลาด ถั่วเหลืองมิได้ช่วยเพิ่มรายได้เท่านั้น รากของถั่วเหลืองยังช่วยเก็บสะสมไนโตรเจนในอากาศเป็นปุ๋ยแก่ผืนดินที่จะใช้ปลูกข้าวในครั้งต่อไปด้วย

การส่งเสริมการปลูกถั่วเหลืองดำเนินในรูปแบบกองทุนเช่นเดียวกับกองทุนส่งเสริมอาชีพอื่นๆ โดยผู้ที่สนใจจะร่วมกองทุนต้องลงชื่อแจ้งจำนวนเมล็ดพันธุ์ที่ต้องการใช้ปลูก จากนั้นเจ้าหน้าที่ของโครงการปลูกป่าจะเข้ามาดูสภาพพื้นที่ของชาวบ้านว่าเหมาะสมหรือไม่ มีน้ำเพียงพอหรือไม่ ให้คำแนะนำในการเตรียมพื้นที่เพาะปลูก ดูแลต้นถั่ว การบำรุงด้วยปุ๋ย

ดาวิ เสถียรกริชชัย เจ้าหน้าที่ออสป. บ้านแสนเมืองโก เล่าถึงเมื่อครั้งที่เขาทำหน้าที่แนะนำชาวบ้านปลูกถั่วเหลืองว่า “ผมต้องเรียนรู้การปลูกถั่วเหลือง อย่างที่นี้เดิมชาวบ้านจะปลูกระยะแต่ละต้นถี่ๆ แต่โครงการแนะนำให้ปลูกห่างกันประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ผลผลิตที่ได้จากการปลูกในพื้นที่เท่ากัน ด้วยวิธีของโครงการได้สูงสุด ๑๒ ถัง แต่ของชาวบ้านได้แค่ ๗-๘ ถัง”

ชาวบ้านจะป่า-ลิโซ่หลายคนเข้าร่วมทั้งกองทุนข้าวโพด กองทุนถั่วเหลือง กองทุนสุกร เช่นเดียวกับนางะ ศิริวงศ์ เธอร่วมกองทุนข้าวโพดและกองทุนถั่วเหลือง ปีแรกนางะได้ถั่วมาปลูก ๑๕ โกรวม ขายได้เงินมากถึง ๘,๐๐๐ บาท แต่น่าเสียดายว่าปีต่อมาเกิดปัญหาฝนตกชุกทำให้ได้ผลผลิตไม่ดี ถั่วเหลืองที่ได้นางะจะนำลงไปขายที่ตลาดตำบลเทอดไทย ถั่วเหลืองส่วนใหญ่จะถูกนำไปทำถั่วเน่าซึ่งเป็นอาหารยอดนิยมของคนเหนือ

กองทุนเมล็ดพันธุ์ถั่วเหลือง จึงเป็นกองทุนที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวิถีการเพาะปลูกของชาวบ้าน โดยอาศัยช่วงเวลารว่างจากกิจกรรมการผลิตในรอบปี ในพื้นที่ที่เคยถูกทิ้งไม่ก่อเกิดประโยชน์อันใด ให้กลายมาเป็นพื้นที่มีค่าให้ผลผลิตที่สามารถเป็นรายได้เสริมแก่ครอบครัวได้

นอกจากนี้ปัจจุบันโครงการปลูกป่ากำลังดำเนินการทดลองปลูกข้าวหลายพันธุ์ เพื่อทดสอบว่าจะให้ผลผลิตสูงกว่าข้าวพันธุ์พื้นเมืองเพียงใด หากได้ผลผลิตดีและเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมก็จะพัฒนาส่งเสริมให้เป็นกองทุนข้าวต่อไปในอนาคต

นอกจากการดำเนินงานในรูปแบบกองทุนเมล็ดพันธุ์แล้ว ทางโครงการปลูกป่าได้จัดหาเมล็ดพันธุ์พืชผักต่างๆ มาแจกจ่ายให้ชาวบ้านนำไปปลูกเป็นพืชสวนครัวเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาหาร

● (ขวา) เมล็ดถั่วเหลืองที่หญิงอาข่านำมาตากเต็มพื้นที่สนามเรือน

● ข้าวโพดที่แปรรูปแล้ว ใช้เป็นอาหารสัตว์

บริโภคพอเพียง เช่น พริก ผักกวางตุ้ง ถั่วฝักยาว เป็นต้น เป็นการในพื้นที่ว่างหลังบ้านหรือใกล้แปลงไรให้เกิดประโยชน์ เพียงแค่เดินไปหลังบ้านก็สามารถเลือกผักนานาชนิดที่ปลูกไว้มาทานได้ง่ายๆ โดยไม่ต้องเสียเวลาไปตลาดและเสียเงินซื้อ อีกทั้งยังเป็นผักปลอดสารพิษด้วย

“ ผลผลิตที่ได้จากการปลูกในพื้นที่เท่ากับ ด้วยวิธีของโครงการได้สูงสุด ๑๒ ถัง แต่ของชาวบ้านได้แค่ ๗-๘ ถัง ”

กองทุน เสริมอาชีพ

กองทุนสุกร

สำหรับ **นากอ จะตะ** คงจะดำเนินชีวิตตามแบบอย่างลาหู่รุ่นพ่อแม่ที่นิยมเลี้ยงหมูพื้นเมืองสีดำครึ่งละตัวสองตัวเพื่อใช้ในพิธีกรรมในวันสำคัญ เช่นวันกินข้าวใหม่ เธอไม่เคยนึกว่าจะมีรายได้จากการเลี้ยงหมูขายเลย รวมทั้งไม่เคยคิดว่าวันหนึ่งเธอจะได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลี้ยงหมูดีเด่นอย่างแน่นอน หากเมื่อ ๔ ปีที่แล้วเธอไม่ตัดสินใจเข้าร่วมกองทุนสุกรเหมยซานที่ทางโครงการปลูกป่ามาเผยแพร่และแนะนำแก่ชาวบ้าน

กองทุนสุกรเป็นโครงการส่งเสริมอาชีพอีกกองทุนที่ทางโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ พัฒนาจากการที่ชาวเขาแทบทุกครัวเรือนเลี้ยงสุกรสีดำ แต่เป็นการเลี้ยงจำนวนไม่มากเพื่อบริโภคและปล่อยปลละละเลย เหตุที่ชาวบ้านไม่เลี้ยงหมูพื้นเมืองเพื่อขายก็เพราะมีขนาดเล็ก น้ำหนักไม่มาก จึงขายไม่ได้ราคานัก

จากข้อมูลเหล่านี้โครงการปลูกป่าจึงเห็นช่องทางของการเพิ่มรายได้แก่ครัวเรือนบนพื้นฐานวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมให้เลี้ยงสุกรพันธุ์เหมยซานจากจีน สุกรพันธุ์นี้รัฐบาลจีนได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และ

● สุกรของชาวบ้านที่เลี้ยงในคอกที่นี้เป็นสัดส่วน

พระองค์ท่านได้พระราชทานให้กรมปศุสัตว์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์ โครงการปลูกป่าเลือกสุกรพันธุ์นี้เนื่องจากเป็นสุกรสีดำเหมือนที่ชาวเขานิยมเลี้ยง แต่มีข้อดีคือมีขนาดใหญ่กว่าพันธุ์พื้นเมืองน้ำหนักมากกว่า และสามารถจำหน่ายได้ราคาดีกว่า แม่พันธุ์มีน้ำหนักมากสำหรับเลี้ยงลูก อีกทั้งยังเลี้ยงง่ายด้วยอาหารหยาบๆ และเศษอาหาร มีความต้านทานโรคสูง ปรับตัวเข้ากับ

สภาพแวดล้อมได้ดี จึงเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมสำหรับชาวบ้านในเขตพื้นที่โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ

ด้วยคุณสมบัติต่างๆ ข้างต้น เมื่อโครงการปลูกป่านำสุกรมาเผยแพร่แก่ชาวบ้านแสนเมืองโก นาทอจึงตัดสินใจเลี้ยงสุกรพันธุ์นี้โดยเข้าร่วมกองทุนสุกรตั้งแต่ปีแรกคือ พ.ศ. ๒๕๔๔ ทั้งนี้ไม่ใช่ชาวบ้านทุกคนจะสามารถเข้าร่วม

“ การเข้ากองทุนสุกรนี้ทำให้นาทอมีรายได้เสริมจากการขายหมูเป็นเงินเรือนหมื่นในแต่ละปี ครอบครัวของนาทอจึงมีรายได้จากส่วนนี้มาเสริมนอกเหนือไปจากการขายข้าวโพดและถั่วเหลืองในแต่ละปี ”

กองทุนนี้ได้ แต่ต้องดำเนินการตามเงื่อนไขที่แสดงถึงความพร้อมและผ่านข้อกำหนดของกองทุน ได้แก่ ต้องสร้างคอกเลี้ยงสุกรเป็นสัดส่วน มีเวลาในการดูแลสุกรทั้งให้อาหารและล้างคอกให้สะอาด และเมื่อรับสุกรพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ไปห้ามจำหน่ายหรือฆ่าในขณะที่ยังไม่ได้คืนลูกสุกรให้ทางกองทุนตามเงื่อนไขคือ หากรับแม่พันธุ์ ๑ ตัวให้คืนลูก ๑ ตัวต่อครอกเป็นจำนวน ๓ ครอกหรือคืนครั้งเดียว ๓ ตัวก็ได้เมื่ออายุครบ ๔๕ วัน รับพ่อพันธุ์ ๑ ตัว คืนลูกให้กองทุน ๑ ตัว โดยลูกสุกรที่ได้รับคืนนี้จะนำเข้ากองทุนเพื่อแจกจ่ายให้ผู้ร่วมกองทุนรายอื่นฯ

นับถึงวันนี้ผ่านมา ๔ ปีแล้ว สุกรแม่พันธุ์ที่เธอได้รับจากโครงการให้ลูกถึง ๘ ครอก ตามมาตรฐานของสุกรแม่พันธุ์ แม้ว่าลูกครอกแรกๆ จะให้ลูกครั้งละ ๓ ตัว แต่ครอกต่อๆ มาได้ลูกเพิ่มขึ้นทุกครั้ง จนมากที่สุดคือครอกละ ๑๓ ตัว (ความจริงได้ลูก ๑๕ ตัว แต่ตายไป ๒ ตัว) ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนที่สูงมากและทำให้นาทอได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้เลี้ยงสุกรดีเด่น สำหรับตัวนาทอเองไม่คิดว่าเธอดูแลหมูดีมากนักแต่เป็นเพราะแม่พันธุ์ดีมากกว่า เพราะเธอก็เลี้ยงด้วยวิธีเดิมๆ แบบที่เคยเลี้ยงมา คือให้อาหารเป็นหยวกกล้วยผสมรำขาวละเอียดตามที่เจ้าหน้าที่โครงการแนะนำ หากมีปัญหา เช่น โรคภัยไข้เจ็บของหมูก็จะไปเจ้าหน้าที่โครงการมาตรวจดูแลให้ นี่เป็นจุดเด่นของโครงการปลูกป่าที่ไม่เพียงแต่แนะนำให้ชาวบ้านเลี้ยงสัตว์ แต่ยังจัดทีมสัตวบาลออกตระเวนตรวจสัตว์เลี้ยงให้ชาวบ้าน รวมทั้งการฝึกคนในชุมชนให้เป็นสัตวแพทย์ด้วย

การเปลี่ยนมาเข้ากองทุนสุกรนี้ทำให้นาทอมีรายได้เสริมจากการขายหมูเป็นเงินเรือนหมื่นใน

แต่ละปี ยิ่งปัจจุบันราคาเนื้อหมูสูงกว่าสมัยก่อนทำให้ขายได้ราคาดียิ่งขึ้น ครอบครัวของนาทอจึงมีรายได้จากส่วนนี้มาเสริมนอกเหนือไปจากการขายข้าวโพดและถั่วเหลืองในแต่ละปี ซึ่งเมิลิตพันธุ์ทั้งสองชนิด

นาทอก็ได้จากการเข้าร่วมกองทุนส่งเสริมเมิลิตพันธุ์ของโครงการปลูกป่าเช่นกัน

มาถึงวันนี้ นาทอตั้งความหวังไว้ว่าจะพยายามเลี้ยงหมูให้ดี เพื่อในอนาคตหากไม่มีกองทุนข้าวโพดหรือถั่วเหลือง เธอก็ยังมีรายได้จากการเลี้ยงหมูจนเจือครอบครัวได้

เชอเหมย วิบูลิโรจน์กุล บ้านจะป่า-ลิไซ เป็นอีกคนหนึ่งเข้าร่วมกองทุนสุกร แม้เธอจะเป็นคุณยายเลี้ยงหลานในวันนี้แต่ก็ยังมีเรี่ยวแรงพอที่จะหารายได้จากการเลี้ยงหมู โดยเชอเหมยบอกว่าได้ให้อาหารหมู ทำคอกอย่างที่เจ้าหน้าที่โครงการแนะนำ ปีแรกที่เลี้ยงเธอขายลูกหมูไปได้ ๒ ครอก โดยเฉลี่ยแม่หมูที่เลี้ยงออกลูกครอกละ ๗ ตัว ยิ่งช่วงปีใหม่ขายได้ราคาดี ส่วนหนึ่งเพราะชาวบ้านต้องการหมูไปใช้ในงานพิธีกรรม ราคาของลูกหมูที่หย่านมแล้วประมาณตัวละ ๘๐๐-๑,๐๐๐ บาท สำหรับเชอเหมยรายได้จากการเลี้ยงหมูนี้ทำให้เธอมีเงินออม เชอเหมยบอกว่า “เลี้ยงหมูในคอกแบบนี้ดี หมูไม่ไปรบกวนเพื่อนบ้าน และยังสามารถปลูกพืชสวนครัวได้เพราะหมูไม่ไปคุ้ย แต่คนที่จะเลี้ยงต้องขยัน ต้องทำคอกให้ดี ดูแลให้สะอาด ไม่เช่นนั้นลูกหมูจะไม่สมบูรณ์ ไม่โต”

● กับสัตวบาลของโครงการปลูกป่า ออกตระเวนตรวจและฉีดยาสุกรให้สมาชิกในกองทุน

กองทุนเปิดเทศ

ฝูงลูกเปิดตัวน้อยสีเหลืองบ้าง ขาวแกมดำบ้าง วิ่งวนตามแม่เปิดที่เดินไปมาบนลานดินในพื้นที่บ้านของ **แหละเหมย** ชาวลาหู่บ้านจะป่า-ลิโซ่ เป็นเวลา ๓ ปีแล้วที่แหละเหมยเข้าร่วมกองทุนเปิดเทศ แม้จะไม่เคยเลี้ยงเปิดแต่ด้วยพื้นฐานที่เลี้ยงไก่อยู่ ทำให้การเลี้ยงเปิดไม่ยาก เพราะเลี้ยงด้วยข้าวโพดเช่นเดียวกับที่ใช้เลี้ยงไก่

เปิดเทศเป็นสัตว์เลี้ยงเพื่อบริโภคและขายได้ อีกทั้งเติบโตเร็ว ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี เลี้ยงง่ายแม้ไม่มีสระหรือหนองน้ำในพื้นที่เลี้ยง ทำให้โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ เลือกเปิดพันธุ์นี้มาเผยแพร่ตั้งเป็นกองทุนเปิดเทศมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๙ ผู้ที่สนใจเข้าร่วมกองทุนเปิดเทศต้องเตรียมพื้นที่ตามที่โครงการแนะนำ เมื่อรับเปิดพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ไปจะต้องนำลูกเปิดที่มีอายุ ๔๕ วันมาคืนโครงการตามจำนวนที่รับไป โดยห้ามนำพ่อพันธุ์หรือแม่พันธุ์ไปจำหน่ายหรือฆ่าแต่ก่อนใช้คืนกองทุน เว้นแต่กรณีเกิดโรคผู้เลี้ยงไม่ต้องขอใช้คืนกองทุน

ถ้าให้เลือกกระหว่างเลี้ยงเปิดกับไก่ แหละเหมยเลือกที่จะเลี้ยงเปิด แม้ว่าเปิดจะต้องให้

● ฝูงเปิดเทศของแหละเหมย ชาวบ้านจะป่า-ลิโซ่

● กล้วยเหลือจนวล ที่นำมาตากแห้ง เป็นการแปรรูป ผลผลิตที่ทำได้ในครัวเรือน

● ต้นไม้ที่ชาวบ้าน นำไปใช้ทำเครื่องมือ เครื่องใช้ หรือซ่อมแซม บ้านได้

อาหารมากกว่าไก่แต่ราคาขายก็สูงกว่า ปัจจุบันราคาไก่โลกกรัมละ ๔๐ บาท เปิดที่ขายต้องมีขนปีกแล้วหรือมีอายุ ๖๐ วันขึ้นไป

จากผลการดำเนินกองทุนนี้พบว่าได้รับลูกเปิดคืนจากชาวบ้านเข้ากองทุนเพิ่มขึ้นทุกปี แสดงแนวโน้มที่ดีของกองทุนเปิดเทศ

นอกจากนี้ทางโครงการปลูกป่ายังได้เพาะพันธุ์ปลานิลและปลาแก้มแดงเลี้ยงในบ่อที่บ้านปางมะหัน ซึ่งเป็นบ่อดั้งเดิมของชุมชนแต่ถูกทิ้งร้างไม่ได้ใช้ โดยให้โรงเรียนบ้านปางมะหันเป็นผู้รับผิดชอบดูแล เพื่อเป็นแหล่งอาหารอีกโครงการหนึ่งสำหรับนักเรียน รวมทั้งส่งเสริมให้ชาวบ้านที่มีบ่อสามารถมาขอพันธุ์ไปเลี้ยงได้

จากการตั้งกองทุนต่างๆ เพื่อส่งเสริมอาชีพที่พัฒนาบนพื้นฐานการผลิตเดิมของคนในชุมชน ซึ่งในอนาคตอาจพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนจำหน่ายสู่ตลาดในวงกว้างมากขึ้นด้วยการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร

แนวคิดในการแปรรูปผลิตภัณฑ์เป็นการพัฒนาผลผลิตจากชุมชนมาแปรรูปให้เหมาะสมกับความต้องการและเป็นการถนอมอาหารเพื่อยืดอายุผลผลิตด้วย ผลิตภัณฑ์ที่อาจพัฒนาได้ในอนาคตเช่น

ผลิตภัณฑ์จากไม้ตง เนื่องจากในพื้นที่ป่าเศรษฐกิจทางโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ สนับสนุนให้ปลูกไม้ตงเพื่อเป็นแหล่งอาหารและรายได้เสริม ไม้ตงนอกจากการเก็บมาจำหน่ายสดแล้ว ยังสามารถนำมาดองบรรจุขวดเพื่อส่งขายนอกชุมชนได้อีกด้วย

ผลิตภัณฑ์จากกล้วยเหลือจนวล ต้นกล้วยเหลือจนวลเป็นแนวกันไฟมีชีวิตที่โครงการนำมาปลูกไว้ ซึ่งผลกล้วยยังเป็นอาหารให้แก่คนและสัตว์ได้ โดยในปี ๒๕๕๒ มีแม่ค้าจากอำเภอแม่จันเข้าไปรับซื้อในราคาหัวละ ๓ บาท หากต้นกล้วยให้ผลมากจนเก็บกินไม่ทัน ยังสามารถนำมาแปรรูปได้หลายรูปแบบ ซึ่งทำได้ง่ายในระดับครัวเรือน เช่น กล้วยตาก กล้วยอบน้ำผึ้ง กล้วยกวน กล้วยแผ่นมันวน เป็นต้น

โครงการแปรรูปผลิตภัณฑ์จึงเป็นโครงการในอนาคตที่คนในชุมชนสามารถพัฒนาเพื่อขยายตลาดผลผลิตและเพิ่มรายได้แก่ชุมชนอีกทาง

เคล็ดลับความสำเร็จของงานส่งเสริมอาชีพ

หากดูผิวเผินอาจจะดูเหมือนว่า แผนงานส่งเสริมอาชีพ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของโครงการปลูกป่าก็เหมือนกับแผนงานของหน่วยงานและองค์กรอื่นๆ ทั่วไป แต่หากเจาะลึกลงไปในภาคปฏิบัติแล้วจะพบ “วิธีการที่ต่างไป”

ประการแรกคือ เลือกพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ที่ดี และเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ โดยทางมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ จะทำการทดลองจนแน่ใจว่าจะให้ผลผลิตได้อย่างแน่นอน

ถนอม ใจการ บอกเล่าถึงเรื่องนี้ว่า “สมเด็จย่าทรงให้แนวทางไว้ว่า ทำอะไรอย่าให้ชาวบ้านเสีย เราที่ยึดหลักนี้ตลอด เพราะฉะนั้นจะเอาพืชอะไรไปส่งเสริมให้ชาวบ้านเราต้องทดลอง

แล้วทดลองอีกจนแน่ใจ เช่นข้าวโพดเราทดลอง ๑๑ สายพันธุ์ ในที่สุดคัดมา ๒ สายพันธุ์เท่านั้นเอง และพันธุ์ที่เราหมายมั่นไว้แต่แรกพอเอามาปลูกปรากฏว่าไม่ทนอากาศเย็น ไม่ติดฝัก การส่งเสริมเลี้ยงสัตว์ เราก็ต้องทดลองเลี้ยงก่อน...”

การทดลองเพื่อค้นหาสิ่งที่ดีที่สุดกับชาวบ้านไม่ได้ทดลองก่อนจะนำไปส่งเสริมเท่านั้น แต่ในขณะที่นำไปส่งเสริมให้ชาวบ้านการทดลองเพื่อค้นหาคำตอบของเจ้าหน้าที่ก็ยังคงดำเนินควบคู่ไปด้วยตลอดเวลา...

“...เช่นการส่งเสริมการปลูกถั่วเหลือง เมื่อเราทำมาให้ชาวบ้านปลูก เราก็ทดลองไปด้วยเปรียบเทียบดูว่าระหว่างที่นา กับบนเขาผลผลิต

● (ขวา) ชุมชนบ้านจะป่า-สี่โข้วบ้านน้ำแมลัดข้าวโพดมาตากเต็มลานหน้าบ้าน

แตกต่างกันหรือไม่ ถ้าต่างก็ต้องดูว่ามีเหตุปัจจัยอะไร และที่สำคัญคือ การทดลองดูว่ามีวิธีเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้นอีกได้หรือไม่ อย่างเช่นข้าวโพดชาวบ้านปลูกสามารถเพิ่มผลผลิตได้จาก ๔๐๐ กิโลกรัมต่อไร่ เป็น ๖๐๐ กิโลกรัมต่อไร่ แต่เราทำได้สูงถึง ๘๐๐ แต่จริงๆ มันทำได้ถึง ๑,๕๐๐ กิโลกรัม เพราะฉะนั้นเราก็ต้องกลับไปดูว่า จะทำให้ชาวบ้านเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้นจะต้องทำอย่างไร...” ถนอมให้ข้อมูล

ประการที่สอง การส่งเสริมอย่างมีหลักการและมีวิธีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ มีระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจน

“จากประสบการณ์ที่เราทำงานกับชาวบ้านมานาน เราพบว่า ชาวบ้านที่จนเมื่อจะทำอะไรซักอย่างจะคิดมาก ตัดสินใจช้า เพราะเขาจะกลัวกลัวจะทำไม่ได้ กลัวจะไม่ได้ประโยชน์อย่างที่คาดหวัง แต่คนที่พอมีฐานะจะใจกล้า พอเห็นว่าสิ่งที่เราส่งเสริมมีประโยชน์กับเขาจะรับเลย เช่น การเลี้ยงหมู ในขณะที่ชาวบ้านที่จนๆ คิดแล้วคิดอีกว่าจะเข้าเป็นสมาชิกกองทุนดีไหม จะเลี้ยงดีหรือเปล่า แต่คนที่พอมีฐานะบอกว่าขอ ๒๐ ตัวได้ไหม ฉะนั้นเราชี้แจงให้ชัดเจนว่า ถ้าเขาเป็นสมาชิกกองทุนได้ก็ตาม เขาต้องทำอะไรบ้าง เจ้า

หน้าที่จะทำอะไรบ้าง มีกติกาหรือข้อพึงปฏิบัติร่วมกันอย่างไร สุดท้ายคือ เขาจะได้รับประโยชน์อย่างไร เพื่อให้เขาเห็นภาพและตัดสินใจได้”

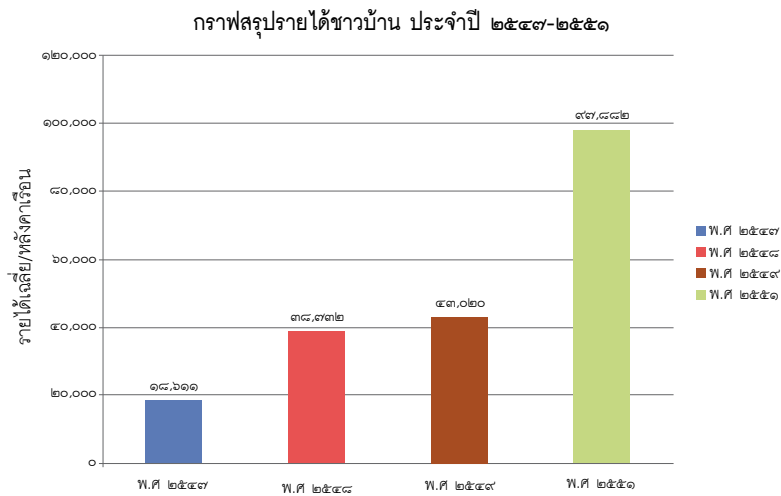
ถนอมขยายความเพิ่มเติม พร้อมกับเผยถึงวิธีการทำงานข้อสุดท้ายซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้งานส่งเสริมอาชีพประสบความสำเร็จ นั่นคือ การมีระบบให้คำแนะนำ ปรึกษา และติดตามผลกับชาวบ้านอย่างใกล้ชิด

“การส่งเสริมชาวบ้านด้านอาชีพ ใช่ว่าจะ

“ตัวเลขจากการสำรวจพบว่า รายได้ของชาวบ้านสูงขึ้น แต่ความสำเร็จของเราวัดจากการที่ชาวบ้านอยู่ดีกินดี มีสุขภาพดี ไม่ใช่วัดที่มีเงินมาก และที่สำคัญคือ เขามีกองทุนสำหรับการพัฒนาอาชีพของเขาต่อไปได้”

ทำได้ง่าย เพราะหลายเรื่องที่เราส่งเสริมมันต่างไปจากวิถีปฏิบัติที่เขาเคยชิน เช่น การปลูกถั่วเหลือง ปลูกข้าวโพด พันธุ์ที่เรานำมาส่งเสริมบอกเขาว่าให้ใส่เมล็ดพันธุ์ลงไป ๓ เมล็ดก็พอซึ่งเป็นจำนวนที่ข้าวโพดจะเจริญเติบโต และให้ผลผลิตได้ดี แต่ชาวบ้านบางคนก็ไม่ฟังยังแอบใส่มากกว่า เพราะเขามีความเชื่อว่าจะได้จำนวนต้นเยอะ หรืออย่างหมูเขาก็เคยเลี้ยงปล่อย แต่ให้เลี้ยงในคอก ซึ่งเขาต้องดูแลเอาใจใส่เรื่องอาหารให้ดี ต้องทำความสะอาด เขาก็อาจจะไม่ค่อยใส่ใจจะเลยไม่ปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้เจ้าหน้าที่ของเราต้องค่อยๆ แนะนำ คอยกระตุ้นอย่างต่อเนื่อง คนของเราก็ต้องมีความรู้มากพอที่จะไปให้คำแนะนำกับชาวบ้านได้”

ด้วยหลักคิดเช่นนี้ หากถามว่าเรามองเห็นความสำเร็จจากงานด้านการส่งเสริมอาชีพ และรายได้ของชาวบ้านในพื้นที่โครงการปลูกป่าอย่างไร กองหน้าคนสำคัญของทีมแก่นได้ให้คำตอบว่า

“...ถ้ามองรายได้ ตัวเลขจากการสำรวจพบว่ารายได้ของชาวบ้านสูงขึ้น แต่ความสำเร็จของเราวัดจากการที่ชาวบ้านอยู่ดีกินดี มีสุขภาพดี ไม่ใช่วัดที่มีเงินมาก ซึ่งทุกวันนี้เขามีน้ำกินที่สะอาด ไม่ขาดแคลน ได้กินอาหารที่ดีทั้ง ผัก

หมู ไข่ ปลา และที่สำคัญคือ เขามีกองทุนสำหรับการพัฒนาอาชีพของเขาต่อไปได้ ทุนไม้ไผ่ปัญหา ไม่เหมือนแต่ก่อน ที่อาจจะคิดอยากทำแต่ไม่มีรู้จะเอาเงินจากไหนไปซื้อเมล็ดพันธุ์ ไปซื้อแม่พันธุ์ ขอแค่คิดเขาคิดอยากทำและลงมือทำจริงเท่านั้น...” ถนอมย้า

พร้อมกับให้แง่มุมมองที่สำคัญว่า

ในการทำงานส่งเสริมอาชีพของชาวบ้านไม่มีสูตร หรือคำตอบที่สำเร็จตายตัว สำหรับทีมแก่นระหว่างทำงานมักจะมี “โจทย์ใหม่” มาให้ขบคิด และทดสอบความรู้ ความสามารถอยู่เสมอๆ เช่น การทดลองเพิ่มผลผลิตข้าว ซึ่งชาวบ้านปลูกด้วยพันธุ์พื้นบ้านได้ผลผลิต ๕๓๐ กิโลกรัมต่อไร่ ทางโครงการเคยนำข้าวลูกผสมเงินมาส่งเสริมให้ชาวบ้านได้ผลผลิตสูงก็จริงถึง ๑,๒๓๐ กิโลกรัมต่อไร่ แต่พอนำไปหุงกิน ชาวบ้านบอกว่ามันแข็ง ไม่อร่อย ก็ต้องหาสายพันธุ์อื่นๆ มาทดลองปลูกอีก

“...ข้าวตอนนี้มีอยู่หลายพันธุ์ที่ทดลองอยู่ ต้องค้นหาสายพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง และชาวบ้านชอบ ต้องทำได้ให้ เรายังไม่ยอมแพ้...” กองหน้าของทีมแก่นเผยถึงความตั้งใจของทีมงานและตัวเขาเองด้วยน้ำเสียงมุ่งมั่น และยังบอกอีกว่าสำหรับพวกเขา “โจทย์ใหม่” คือ ความท้าทาย และคำตอบที่ค้นหามาได้ คือความรู้ คือภูมิปัญญาที่เพิ่มพูน ซึ่งยังมีมากเท่าไร ก็จะทำให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนางานของตัวเอง และช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนที่พวกเขาทำงานด้วยได้มากขึ้น

ด้วยวิธีปฏิบัติ ความทุ่มเท ภายใต้อุทิศตน และทัศนคติของคนทำงานเช่นนี้เอง ที่เป็นเงื่อนไขความสำเร็จของงานด้านการส่งเสริมอาชีพ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ

ยายี มาเยอะ กับชีวิตที่เปลี่ยนไป

ตลอดระยะเวลา ๔ ปีที่โครงการปลูกป่าได้ช่วยส่งเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้แก่ชาวบ้านในพื้นที่โครงการให้มีรายได้ที่ดี พออยู่พอกิน เพื่อจะได้ไม่เข้าไปทำลายป่า ชาวบ้านส่วนใหญ่บอกว่าพวกเขามีรายได้เพิ่มขึ้น ทว่าปัจจัยที่สำคัญที่ก่อเกิดผลลัพธ์ที่ดีเช่นนี้ส่วนหนึ่งมาจากความตั้งใจของชาวบ้านแต่ละคนที่พร้อมจะเรียนรู้และความขยันขันแข็งในการทำงาน ยายี มาเยอะ ผู้นำชาวบ้านหัวอื่น วัย ๓๗ ปี ที่มีความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไปจากการเข้าร่วมกองทุนเพื่อส่งเสริมอาชีพต่างๆ ของโครงการปลูกป่าและมีรายได้ที่ดีขึ้น

“ผมเป็นคนหนึ่งในหมู่บ้านที่ไม่ได้เรียนหนังสือ เพราะสมัยก่อนไม่มีครูและพ่อแม่ว่าเรียนหนังสือไม่มีประโยชน์ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือปลูกข้าวโพดขาย พอเริ่มเป็นหนุ่มผมไปทำงานรับจ้างในร้านอาหารที่แม่จัน จนเมื่อมีครอบครัว มีลูก ต้องไปทำงานที่โรงงานแถวสมุทรปราการ เพราะตอนนั้นแม้ว่าที่บ้านผมจะมีที่ดินทำกิน แต่ข้าวโพดราคาไม่ดี และถึงจะปลูกข้าวก็ได้แค่พอกิน ไม่มีเงินเลย ผมทำงานโรงงานอยู่ ๓ ปีก็ตัดสินใจกลับบ้าน เพราะคิดถึงครอบครัว และผมคิดว่าหากผมทำงานเป็นเวลาอย่าง ที่ทำงานในโรงงานก็น่าจะพอมีพอกินได้

“ปี ๒๕๔๕ ผมกลับมาบ้าน ปีแรกก็ปลูกถั่วเหลือง ขาดทุนเพราะราคาไม่ดี ปีต่อมาปลูกข้าวโพดก็ขาดทุนอีก จนมาปี ๒๕๔๘ โครงการปลูกป่าเข้ามาในพื้นที่นี้ ตอนนั้นผมก็คิดเหมือนคนอื่นๆ ในหมู่บ้านว่าเราจะมายึดที่ทำไร่ของเราไหม แต่ด้วยเหตุที่พ่อหลวงให้ผมมาทำงานเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผมจึงต้องเป็นตัวแทนชาวบ้านไปประชุมกับทางโครงการ ทำให้ผมได้รู้เกี่ยวกับโครงการปลูกป่ามากขึ้น”

กระนั้นยายียอมรับว่าตอนนั้นเขาไม่ได้เชื่อในโครงการร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่การเป็นผู้นำของชุมชนทำให้ยายีได้รู้วัตถุประสงค์และหลักการดำเนินงานของโครงการปลูกป่า เพื่อนำไปสื่อสารและสอบถามความคิดเห็นจากชาวบ้าน และนี่ทำให้ยายีเป็นคนแรกๆ ในหมู่บ้านที่เข้าร่วมกองทุนข้าวโพดของโครงการ แม้ว่าทั้งภรรยาและมารดาจะทักท้วง ทั้งกลัวว่าจะล้มเหลวและจะถูกชาวบ้านประณาม แต่ยายีคิดว่าหากเริ่มทำแล้วผลต้องดีขึ้น

“ปี ๒๕๔๙ กองทุนข้าวโพดเข้ามา ตอนนั้นในหมู่บ้านผมไม่มีใครเข้าร่วมสักคน ชาวบ้านเห็นว่าราคาเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดของกองทุนราคาสูงกว่าที่ขายในตลาด ตอนนั้นตลาดขายถุงละ ๓๐๐ บาท แต่ของกองทุนขายถุงละ ๔๐๐ บาท ที่ผมร่วมเพราะเห็นว่าเงินนี้ก็จะกลายเป็นกองทุนของหมู่บ้านด้วย อีกทั้งผมเป็นผู้นำ ผมจึงต้องลงสู้ ปีแรกผมจึงปลูกข้าวโพดจากกองทุนจำนวน ๕ ไร่ ปีนั้นผลผลิตราคาดีโลกรั่มละ ๕ บาท ผมปลูกได้ ๔๐๐ ถึงซึ่งมากกว่าที่เคยปลูกได้ ได้กำไรถึง ๒๕,๐๐๐ บาท ได้เงินมาซื้อทีวี ตู้เย็น และเครื่องเล่นซีดี

“ปีต่อมาราคาข้าวโพดดี รับซื้อกิโลละ ๖ บาท อีกทั้งผมปลูกมากขึ้นจึงมีได้รายได้เพิ่มขึ้น มีเงินพอที่จะเปลี่ยนมอเตอร์ไซด์และซื้อเสามาเตรียมซ่อมบ้าน ปี ๒๕๕๑ แม้ต้นทุนการปลูกจะสูงขึ้นและราคาข้าวโพดจะเท่าเดิม แต่ผมปลูกมากขึ้นทำให้ได้เงินถึง ๑๐๐,๐๐๐ บาท ก็มาซื้อกระบือ ซื้อเหล็กสำหรับซ่อมบ้าน”

ยายีเล่าถึงผลจากการร่วมกองทุนของโครงการปลูกป่าด้วยใบหน้ายิ้มแย้ม ซึ่งยายีให้เหตุผลว่าที่ได้ผลผลิตดีก็เพราะทางโครงการเข้ามาช่วยแนะนำเทคนิคการปลูกที่ถูกต้อง เช่น ระยะเวลาห่างระหว่างแต่ละหลุมที่ปลูกข้าวโพด หรือจำนวนเมล็ดที่ต้องหยอดในแต่ละหลุม กระนั้นเราเชื่อว่าส่วนสำคัญยังคงคือความขยันของยายีเองด้วย ดังคำบอกเล่าเพิ่มเติมว่า

“นอกจากร่วมกองทุนข้าวโพดแล้ว ผมยังร่วมทั้งกองทุนสุกร ปลูกไม้เต็งเป็นพืชเศรษฐกิจ ปลูกกล้วย เหลือง นวล ไก่ลัดคอกหมูอย่างที่เราโครงการแนะนำ ซึ่งทำให้ผมได้กล้วยทั้งกินเอง ใช้เลี้ยงสุกร ไบกล้วยยังมาให้อาหารได้ด้วย”

มาถึงวันนี้ไม่เพียงแต่ยายีเท่านั้นที่มีความเป็นอยู่ดีขึ้นเพราะกองทุนส่งเสริมอาชีพของโครงการปลูกป่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มีชีวิตที่ดีขึ้นเช่นเดียวกัน ดังคำพูดของยายีที่กล่าวติดตลกปิดท้ายให้เราเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงในชีวิตความเป็นอยู่ของเพื่อนร่วมหมู่บ้านว่า

“ตอนที่ชาวบ้านยังไม่ร่วมกองทุน ในหมู่บ้านมองไปมีแต่หลังคาหญ้าคา ไม่มีเสากาอากาศทีวี มาวันนี้มองไปทางไหนมีแต่หลังคากระเบื้อง มีแต่เสากาอากาศ”

“...เราจะทำให้ประเทศไทย
กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ มีความชุ่มชื้นได้.
ขออย่าไปรังแกป่าเท่านั้นเอง
ไม่ต้องทำอะไรมาก.”

พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ
ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคล ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต วันอาทิตย์ที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗

เมล็ดพันธุ์ใหม่...

การหยั่งรากความยั่งยืน

เพียงระยะเวลา ๔ ปี จากผืนป่าที่เคยโล้นแล้ง มีควันขาวจากไฟป่าคลุ้งทั่วบรรยากาศ มาในวันนี้ชาวบ้านได้เห็นผืนป่าเขียว ที่แม้จะยังไม่สมบูรณ์เจกเช่นในอดีต แต่ก็สร้างความชุ่มชื้นให้แก่คนในชุมชน และเป็นดั่งกำลังใจให้แก่ทั้งเจ้าหน้าที่และชาวบ้านที่ได้เห็นผลจากการร่วมมือร่วมใจกันฟื้นฟูป่าของพวกเขาให้กลับคืนมา

แต่สิ่งนี้นับเป็นผลสำเร็จเพียงส่วนหนึ่งของการปลูกป่า ผลสำเร็จอีกส่วนนั้นอยู่ที่ความยั่งยืนของผืนป่าว่าจะคงอยู่ยาวนานเพียงใดนั้น คำตอบอยู่ที่คนในชุมชนเป็นสำคัญ

การดำเนินงานในช่วงหลังของโครงการปลูกป่าจึงเน้นที่การสนับสนุนบทบาทการดูแลป่าของคนในชุมชน และการสร้างจิตสำนึกแก่คนรุ่นใหม่ เพราะเยาวชนเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในวันหน้าที่จะสานต่องานรักษาป่าจากผู้ใหญ่ในวันนี้ ส่งเสริมให้เยาวชนได้ตระหนักคุณค่าของป่า เรียนรู้ที่จะอยู่กับป่าให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตสืบไป

Forest Sustainability

Over the past 4 years, a forest that was once afflicted by drought, denuded of trees and shrouded by a constant white haze of smoke from wildfires has been transformed into a green and propitious forest. Although not as pristine as once it was, the revived forest gladdens the lives of local villagers and gives hope to people in communities and to the project staff.

The Reforestation Project's success in rebuilding the forest is only part of successful reforestation, however. The other part of success depends on the sustainability of the forest, and a key part of the solution lies with the community.

The latter part of the project therefore focused on encouraging the role of the people; supporting the role of the community in forest conservation and on cultivating an increased awareness and concern for the natural environment amongst the new generation. The young people of the villages are the conservationists of the future and must carry on the sustainable forest legacy they will inherit from the current generation. We are encouraging the young people to learn of the value of the forest and how to live in harmony with their environment.

เมล็ดพันธุ์ใหม่...

การหยั่งรากความยั่งยืน

การบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ใหม่

กว่าต้นไม้อะเต็บโตสูงใหญ่จนออกดอกออกผลได้นั้นต้องใช้เวลานานไม่น้อย และกว่าจะปลูกต้นไม้ให้ได้จำนวนเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นผืนป่าใหญ่ ยิ่งใช้เวลามากกว่า เช่นเดียวกันกับการปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจในการอนุรักษ์ดูแลรักษาผืนป่าใหญ่ให้ยั่งยืน ยิ่งต้องให้ความสำคัญกับคนทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กๆ ที่เปรียบเสมือนเมล็ดพันธุ์ไม้รุ่นใหม่ ที่จะเติบโตขึ้นมาเป็นผู้ดูแลผืนดิน และผืนป่าใหญ่ที่โอบล้อมหมู่บ้านของเขาในวันข้างหน้า แม้โครงการปลูกป่าจะประสบความสำเร็จในห้วงเวลาปัจจุบัน แต่อนาคตของชุมชนและผืนป่าอยู่ในกำมือของเยาวชนคนรุ่นใหม่

● นักเรียนโรงเรียนบ้านปางมะหับกับแปลงปลูกข้าวที่พวกเขาช่วยกันเพาะปลูกและดูแล

ถนนม ใจการ หัวหน้างานฝ่ายเกษตรและป่าไม้ บอกเล่าถึงเป้าหมาย และวิธีการทำงานเพื่อปลูกสำนึกรักป่าให้กับเยาวชนผ่านโรงเรียนว่า โรงเรียนเป็นสถาบันซึ่งทำหน้าที่บ่มเพาะ และปลูกฝังความรู้ทัศนคติ และสำนึกดีให้กับเยาวชนอย่างเป็นระบบ ดังนั้นโรงเรียนที่อยู่รอบผืนป่าจึงเป็นอีกหนึ่งเป้าหมายในการทำงานโครงการปลูกป่าโดย

● คุณครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านปางมะหัน

เจ้าหน้าที่จะเข้าไปประสานความร่วมมือจากผู้บริหารและคุณครู ในการจัดกิจกรรมเพื่อปมเพาะสำนึกรัก และตระหนักคุณค่าของผืนป่าให้กับเด็กนักเรียน ทั้งผ่านการให้ความรู้เชิงวิชาการ และผ่านกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง ซึ่งได้รับความร่วมมือจากทางโรงเรียนด้วยดีมาโดยตลอด

“การให้ความรู้ในห้องเรียนจะเป็นลักษณะการบรรยายถึงเป้าหมาย และกิจกรรมของโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ให้เข้าใจถึงวิธีการจัดแบ่งพื้นที่ป่าเพื่อการใช้ประโยชน์ เช่น ป่าต้นน้ำต้องดูแลรักษาไว้ ป่าใช้สอยเราเข้าไปเก็บหน่อไม้ เก็บเห็ดได้ แต่ต้องช่วยกันดูแลไม่ให้เกิดไฟป่า ตรงไหนแห้งแล้งก็สร้างฝายกักเก็บน้ำ รวมทั้งชี้ให้เห็นถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของนักเรียนในฐานะของผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะต้องสร้างความสัมพันธ์กับเด็กนักเรียนด้วย มีทั้งการเล่นเกมส์ สนทนาการเล่นดนตรี ตอบปัญหา เพื่อให้เด็กๆ สนุกไปด้วย”
พรชชา เมืองหนู หนึ่งในเจ้าหน้าที่ฝ่ายเกษตรและป่าไม้ ผู้ซึ่งได้รับมอบหมายให้ดูแลงานด้านเยาวชนให้อธิบาย พร้อมให้ข้อมูลต่อไปว่า

นอกจากการให้ความรู้ในห้องเรียนแล้วทางโครงการยังได้ร่วมมือกับทางโรงเรียนทำกิจกรรมต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ เช่น ส่งเสริมการปลูกต้นไม้ในโรงเรียนในเทศกาลสำคัญๆ อาทิ วันเฉลิมพระชนมพรรษา หรือส่งเสริมการ

เรียนรู้ในเชิงการงานอาชีพ เช่น การส่งเสริมการเลี้ยงหมู การเลี้ยงปลา การเลี้ยงไก่ การปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกไม้ตง ปลูกกล้วย รวมถึงการสร้างฝาย ช่วยปรับปรุงระบบน้ำประปา เพื่อให้โรงเรียนได้ใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตร ซึ่งเป็นแบบฝึกหัดสำหรับเด็กนักเรียน และเป็นตัวอย่างให้กับชาวบ้านไปพร้อมๆ กัน

“เราอยากให้ชุมชน ให้เขาเห็นความสำคัญของดิน น้ำ ป่า รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ เพราะฉะนั้นถ้าเราเห็นว่า เราสามารถทำกิจกรรมใดๆ เพื่อจุดประกายความคิดให้ชุมชน หรือเยาวชนได้เราจะทำทันที เช่น ที่โรงเรียนบ้านปางมะหัน หน้าโรงเรียนมีบ่อปลาถูกปล่อยทิ้งร้างไว้หลายบ่อ ชาวบ้านบอกว่าเลี้ยงปลาไม่ได้ผลเพราะไม่ค่อยมีคนดูแล มีคนแอบมาจับปลาไปกิน เราก็ไปชวนโรงเรียน ผู้ปกครองมาปรับปรุง และไปหาพันธุ์ปลามาปล่อยให้ บอกว่าขอให้เป็นบ่อปลาของโรงเรียน ให้นักเรียนมาคอยให้อาหารปลา พอให้นักเรียนมาดูแลก็ไม่มีคนมาลักจับปลา ผลผลิตก็นำเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของโครงการอาหารกลางวัน หรือการชวนพ่อแม่มาช่วยกันปลูกข้าว ข้าวโพด ในพื้นที่ของโรงเรียน พอเก็บเกี่ยวได้ก็เอาเงินให้โรงเรียนเป็นต้น ชาวบ้านก็ยอมรับเรามากขึ้น”

ครูเล็ก-จักรพล ชินชัย ครูโรงเรียนบ้านปางมะหัน เล่าถึงกิจกรรมที่โรงเรียนได้ร่วมมือกับโครงการว่า โรงเรียนนี้สอนเด็กชั้นประถมศึกษา มีนักเรียนถึงสี่ชั้นเผ่า กว่าจะสื่อสารกันให้รู้เรื่องก็ยากโดยเฉพาะวิชาสามัญ แต่ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับป่า วิชาเดินทางไกลของลูกเสือ หรือวิชาส่งเสริมประสบการณ์ชีวิตในการดูแลต้นไม้ เพราะพันธุ์กล้าไม้นั้น คนภายนอกอาจจะมองว่ายากเกินไปสำหรับเด็กชั้นประถม แต่ทว่าเด็กบ้านป่าบ้านดอยที่เติบโตมากับป่ากับภูเขา จะเรียนรู้และคุ้นเคยกับสิ่งเหล่านี้ได้เร็วกว่าเด็กที่อยู่ในเมือง

“สมัยก่อนพื้นที่รอบโรงเรียนเป็นที่รกร้างโครงการก็มาสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดมาให้

ปลูก โดยทางโรงเรียนไปขอความร่วมมือกับพ่อแม่ของเด็กในการปลูกข้าวโพด ผลผลิตที่ได้ก็นำไปขายเอาเงินมาเข้าโครงการอาหารกลางวัน แล้วก็ปลูกไม้ตง ปลูกกล้วยเหลืองนวล ทางโครงการยังให้พันธุ์ปลามาเลี้ยงในบ่อของหมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นอาหารกลางวันนักเรียนอีก แล้วเรายังเลี้ยงหมูเหมยซาน ปลูกผักต่างๆ โดยแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มๆ คอยดูแล เวลาเราสอนเรื่องเรื่องการตัดไม้ทำลายป่า ทำลายต้นน้ำ คนที่อยู่ปลายน้ำข้างล่างจะไม่ได้ใช้น้ำ หรือน้ำขุ่นแดงเราก็มีการสร้างฝายไว้ให้น้ำ เด็กๆ จะเข้าใจจริงๆ เพราะว่าเขามีประสบการณ์ตรง ส่วนเรื่องการทำการเกษตรในโรงเรียนทั้งปลูกข้าว ปลูกผักเด็ก ๆ ก็ปฏิบัติจริง เพราะวันหยุดเสาร์-อาทิตย์เขาก็ตามพ่อแม่ไปไร่ไปนา เข้าป่า เราก็สามารถอธิบายให้เขาเข้าใจได้ง่าย ยิ่งทางโครงการเข้ามาสนับสนุน ยิ่งเห็นตัวอย่างชัดเจน”

อีกแนวความคิดในการปลูกฝังให้เยาวชนในชุมชนได้ศึกษาเรียนรู้ธรรมชาตินั้น ทางโครงการปลูกป่าได้จัดทำค่ายเยาวชน หรือค่ายลูกเสือศึกษาระบบชาติให้กับโรงเรียนที่อยู่รอบเขตพื้นที่โครงการ โดยการนำกลุ่มนักเรียนเข้าไปเดินป่าเพื่อเรียนรู้ชนิดพันธุ์ไม้ พร้อมกับศึกษาระบบนิเวศวิทยาของป่าต้นน้ำ ซึ่งเรื่องนี้ คุณครูชัยนรินทร์ การเรือน โรงเรียนบ้านจะป่า-ลิโป้กล่าวว่า

“หลังจากที่โครงการเข้ามา ก็ได้มีการประสานงานกัน ทั้งในเรื่องการร่วมกิจกรรมปลูกป่าร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยพาเด็กนักเรียนไปร่วมในวันสำคัญต่าง ๆ ส่วนทางโรงเรียนนั้นมีโครงการบูรณาการทางการศึกษาทางด้านสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว โดยเน้นที่การวัดคุณภาพลำน้ำ มีการนำเด็กนักเรียนไปสำรวจลำน้ำห้วยอื่นเพื่อศึกษาระบบนิเวศลำน้ำ สำรวจสิ่งมีชีวิตในน้ำ สำรวจแหล่งน้ำในชุมชนว่าสะอาดเพียงพอหรือไม่”

“ถ้าสังเกตรอบๆ โรงเรียนจะเห็นว่ามีการปลูกต้นไม้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ต้นไม้ที่เราปลูกกันตลอด จากเดิมที่โรงเรียนเป็นพื้นที่ยอดเขาหัวโล้นก็มีต้นไม้มากขึ้น เรื่องการศึกษาเกี่ยวกับระบบนิเวศเราก็ส่งเสริมส่วนเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับป่าชุมชนท้องถิ่นนั้นสามารถนำมาบูรณาการในวิชาการเรียนได้”

ด้าน อาจารย์ไพฑูรย์ จับอันชอบ ผู้อำนวยการโรงเรียนพญาไพรไตรมิตร กล่าวว่าทางผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนต่างก็เคยทำงานร่วมกับโครงการมาแล้ว และยังได้วางแผนการในอนาคตที่จะให้โรงเรียนนำความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเข้าไปบูรณาการในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา

“ถ้าสังเกตรอบ ๆ โรงเรียนจะเห็นว่ามีการปลูกต้นไม้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ต้นไม้ที่เราปลูกกันตลอด จากเดิมที่โรงเรียนเป็นพื้นที่ยอดเขาหัวโล้นก็มีต้นไม้มากขึ้น เรื่องการศึกษาเกี่ยวกับระบบนิเวศเราก็ส่งเสริม ส่วนเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับป่าชุมชนท้องถิ่นนั้นสามารถนำมาบูรณาการ

ในวิชาการเรียนได้ เช่น การจัดให้มีหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับการปลูกชา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชน เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับชา เช่น ชาที่มีสายพันธุ์ สายพันธุ์ไหนที่เหมาะสมกับปลูกในพื้นที่อย่างไร

เช่นเดียวกับ อาจารย์สุสันต์ สอนนวล ผู้อำนวยการโรงเรียนพญาไพรเล่ามา กล่าวว่าโรงเรียนเองก็สนับสนุนที่จะให้มีการนำนักเรียนไปเข้าค่ายลูกเสือสิ่งแวดล้อม โดยสามารถจัดทำเป็นฐานการเรียนรู้ในการบรรยายเรื่องป่า ไปดูระบบนิเวศป่าไม้ โดยใช้ที่ตั้งโครงการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ซึ่งในส่วนของโรงเรียนได้มีวิชาที่เกี่ยวกับการศึกษาท้องถิ่น เช่น การปลูกชาพันธุ์อัสสัม ชาอู่หลง ซึ่งสามารถปลูกและเก็บผลผลิตได้ดีในพื้นที่ป่าที่แตกต่างกัน ชาพันธุ์อัสสัมจะชอบพื้นที่ที่มีร่มเงา ส่วนชาพันธุ์อู่หลงที่ต้องการแสงแดดมาก เป็นต้น การบรรจุความรู้เหล่านี้ไว้ในวิชาเรียน ให้นักเรียนได้เรียนรู้นี้เป็นการเสริมทั้งด้านการงานอาชีพ และการดูแลสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน

ไม่เพียงเท่านั้น ผู้อำนวยการโรงเรียนพญาไพรเล่ามายังมองต่อไปในอนาคตว่า จะนำความรู้เรื่องป่าชุมชนมาจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่น โดยการนำนักเรียนไปศึกษาเรียนรู้ในป่า แล้วนำมาเปรียบเทียบกับสวนชาว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ศึกษาชนิดของพันธุ์ไม้ และพืชสมุนไพร มีคุณสมบัติอย่างไร แล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้ประโยชน์อะไรจากพืชเหล่านี้หรือไม่มีสัตว์ หรือมีแมลงอะไรบ้างที่จะเป็นศัตรูพืช หรือว่าคุณประโยชน์อื่นๆ ซึ่งเรื่องเหล่านี้สามารถขอให้ทางโครงการเป็นวิทยากรในการสื่อความหมาย หรือมาเป็นที่ปรึกษาให้กับโรงเรียนได้

“แต่ถึงที่สุดแล้วการที่จะช่วยกันดูแลรักษาป่าให้ได้นั้นต้องสอนให้เขาเข้าใจถึงผลกระทบจากการทำลายป่า ทำลายสิ่งแวดล้อม เด็กๆ เดียวนี้ทั้งเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาป่าไม้ ปัญหาโลกร้อน เมื่อเขาเติบโตขึ้นมีงานทำ มี

อาชีพที่มั่นคง และเมื่อเขามีชีวิตรอดได้แล้ว ก็จะสามารถรักษาป่าได้อย่างแน่นอน”

กิจกรรมและหลักสูตรการเรียนการสอนของแต่ละโรงเรียนในเขตพื้นที่โครงการปลูกป่านั้น สามารถนำมาบูรณาการเป็นหลักสูตรเกี่ยวกับป่าชุมชนได้ โดยได้มีการพูดคุยกันในเครือข่ายพัฒนาการศึกษาเขตไทย ซึ่งมีโรงเรียนทั้งประถมฯ และมัธยมฯ หลายโรงเรียนกำลังปรึกษาหารือกันว่าจะจัดทำได้น้อยเพียงใดอย่างไรในอนาคต

สำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน การได้รับฟังความรู้จากเจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่า และคุณครู การได้รับรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง รวมถึงการได้รับรู้ รับฟัง หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมของผู้ใหญ่ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการตลอดระยะเวลา ๔ ปีที่ผ่านมา ทำให้พวกเขาค่อยๆ ซึมซับรับรู้ และเข้าใจถึงความสำคัญของผืนป่า รวมไปถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาป่าอยู่ไม่น้อยทีเดียว

ดังเช่น พูนศรี อวยยื่อ เยาวชนบ้านปางมะหัน นักเรียนวิทยาลัยเกษตรบ้านนาโต ซึ่งใช้เวลาว่างในช่วงวันหยุดขึ้นไปทำงานรับจ้างของโครงการมาหลายปีแล้ว งานที่พูนศรีเคยทำมีทั้งขุดดิน ถอนหญ้า รดน้ำ ใส่ปุ๋ย ปลูกผัก ในแปลงสาธิตของโครงการ ได้กลายเป็นประสบการณ์ที่สั่งสมและทำให้เธอสนใจในเรื่องการเกษตร

“ตอนอยู่ที่บ้านไม่เคยปลูกผัก แต่พอได้ไปทำงานข้างบนจึงลองไปปลูกผักที่บ้านบ้าง ได้ความรู้จากโครงการปลูกปามาปรับใช้ในการทำโครงการเกษตรยังชีพซึ่งเป็นวิชาที่เรียนอยู่ตอนนี้ค่ะ”

พูนศรีนับเป็นหนึ่งในต้นกล้าใหม่ในชุมชนที่มีใจรักและสนใจเรื่องของสิ่งแวดล้อม เห็นได้จากทัศนคติของเธอต่อคำถามที่ว่าเยาวชนในชุมชนจะจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างไรว่า...

“โดยส่วนตัวที่อยากทำคือสร้างฝาย ปลูกต้นไม้ให้มากกว่านี้ อยากช่วยลดโลกร้อน คิดว่า

ต้นไม้ที่ปลูกอยู่ตอนนี้ยังไม่มากพอ อย่างในปีนี้ฤดูกาลเปลี่ยนแปลงไป เห็นได้จากการที่ข้าวโพดที่แม่ปลูกไม่โต คิดว่าน่าจะมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากภาวะโลกร้อนด้วยค่ะ”

ส่วนเยาวชนรุ่นเล็กอย่าง หมี่มะ เชื้อมนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านปางมะหัน ผู้ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชนที่ทางโครงการปลูกป่าจัดขึ้นเผยว่า เธอได้เรียนรู้ในสิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน

“จากการไปเข้าค่ายครั้งนี้ทำให้เข้าใจโครงการปลูกปามากขึ้น แต่ก่อนเคยขึ้นไปพื้นที่โครงการ เห็นปลูกผักเยอะ แต่ตอนนั้นไม่รู้ว่าโครงการทำอะไร อยากไปค่ายอีกเพราะได้ความรู้ กลับมาจากค่ายได้มาชวนพ่อแม่ปลูกด้วยค่ะ”

เยาวชนอย่างพูนศรี หมี่มะ และเพื่อนๆ ที่มีความสนใจในเรื่องของสิ่งแวดล้อมเช่นนี้ คือ

กำลังสำคัญที่จะสานต่อเจตนารมณ์ของผู้ใหญ่ในชุมชนในการดูแลรักษาผืนป่าต่อไป แต่ต้นกล้าจะเติบโตเป็นไม้ใหญ่ที่แข็งแรงได้เพียงใดก็อยู่ที่ผู้ใหญ่ในวันนี้จะช่วยกันดูแล และสนับสนุนให้พวกเขากล้าคิดกล้าทำสิ่งดีๆ ให้แก่ผืนป่า และชุมชนของพวกเขาอย่างไรต่อไป

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) จึงได้กำหนดเป้าหมายการทำงานด้านการพัฒนาศักยภาพเยาวชนในพื้นที่โครงการปลูกป่าต่อเนื่องอีก ๓ ปี เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการรักษาป่าแก่เยาวชนในพื้นที่ผู้จะเป็นกำลังสำคัญของชุมชนในอนาคต ด้วยการปลูกป่าให้เกิดขึ้นในใจของเมล็ดพันธุ์ตัวน้อยเหล่านี้ได้รับรู้ถึงความสำคัญของป่าและพัฒนาสู่แนวความคิดที่จะอาศัยอยู่กับป่าได้ยั่งยืนสืบไป

● ชาวบ้านและเยาวชนจากหมู่บ้านรอบๆ โครงการปลูกป่าใช้เวลาว่างในวันหยุดมาร่วมรับจ้างงานที่สำนักงานของโครงการทำให้พวกเขาได้เรียนรู้บทบาทของโครงการปลูกป่าทางอ้อมด้วย

ต้นกล้าที่งอกงาม

ในขณะที่เมล็ดพันธุ์รุ่นเล็กกำลังงอกมัย “ต้นกล้าใหม่” ที่เกิดจากกระบวนการ “ปลูกคน” ของโครงการปลูกป่าก็กำลังเติบโตเช่นกัน ปรีชา ศิริวงค์ อสป. บ้านจะป่า-ลิไซ์ และ ดาวิ เสதியสเกริกชัย อสป. บ้านแสนเมืองโก เป็นตัวอย่างของ “คนรุ่นใหม่” ที่จะรับไม้ต่องานด้านการส่งเสริมอาชีพเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน

จากเด็กหนุ่มชาวบ้านที่ไม่เคยสนใจ ไม่เคยรู้เรื่องเกี่ยวกับคุณค่าของป่าไม้มาก่อน แต่เมื่อพวกเขาต้องเข้ามาทำงานเป็นลูกจ้างในโครงการปลูกป่าก็ทำให้ทั้งปรีชาและดาวิได้ซึมซับรับรู้แนวคิด และวิธีการทำงานในโครงการปลูกป่าของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ทั้งในด้านการปลูกป่าและการพัฒนาความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเพิ่มขึ้นทีละน้อย

“ตอนแรกๆ ผมไม่รู้ว่โครงการนี้จะให้ประโยชน์อะไรกับชาวบ้าน ผมมารับจ้างทำงาน เขาก็มาทำงาน เย็นรับเงินค่าจ้างจบไปวันๆ จนกระทั่งหมอเอ็ด (พิชิต ยาละ-หัวหน้างานส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์) ให้ผมมาทำหน้าที่ล่ามเวลาหมอเอ็ดไปให้ความรู้กับชาวบ้าน เพราะผมพูดภาษาไทยได้ ผมก็ค่อยๆ เข้าใจ ต่อมาโครงการมีการทดลองปลูกข้าวจีน พี่เขาก็ให้ผมได้เรียนรู้เรื่องการปลูกข้าว การใส่ปุ๋ย รวมถึงเรื่องการดูแลสัตว์ควบคู่ไปด้วย”

ทางด้านดาวิ การเข้ามาทำงานในโครงการปลูกป่าก็ไม่ต่างไปจากปรีชานัก

“ครั้งแรกผมมารับจ้างสร้างฝายของโครงการ เวลาเจ้าหน้าที่สอนหรือบอกให้ชาวบ้านทำอะไร บางทีชาวบ้านไม่เข้าใจ ผมก็จะคอยช่วยแปล ช่วยบอก เพราะงานสร้างฝายต้องแบ่งงานกันทำถึงจะเสร็จเร็ว ผมอยากให้งานเสร็จเร็วๆ

จะได้รับเงินค่าจ้างเร็วๆ ต่อมาเมื่อพี่ๆ รู้ว่าผมพูดไทยได้ จึงให้ผมมาทำงานเป็นล่าม ทำหน้าที่สื่อสารกับชาวบ้าน โดยแนะนำเรื่องการส่งเสริมอาชีพต่างๆ”

จากการทำหน้าที่ล่าม ที่ต้องคอยเจรจาต่อรอง การสนทนาจับประเด็นการพูดคุยระหว่างเจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่าและชาวบ้าน แล้วช่วยแปลงเนื้อความเป็นคำพูดเพื่ออธิบายให้ทั้งสองฝ่ายสื่อสารกันได้อย่างเข้าใจอยู่ระยะหนึ่ง ปรีชาและดาวิก็ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ช่วยติดตามความก้าวหน้าของงานส่งเสริมอาชีพให้กับทีมแก๊จน ซึ่งทำให้ทั้งปรีชาและดาวิได้เรียนรู้ทั้งงานด้านการเกษตรและงานด้านสัตวบาล ซึ่งต่อมามงานสัตวบาลกลายเป็นภารกิจหลักของทั้งสองคน เนื่องจากมีชาวบ้านเข้ามาเป็นสมาชิกกองทุนสุกรเพิ่มมากขึ้น กระทั่งปัจจุบันทั้งสองสามารถทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่สัตวบาลประจำชุมชน มีหน้าที่ออกไปติดตาม แนะนำ ให้คำปรึกษา รวมทั้งรักษาสัตว์เลี้ยงที่ป่วยเป็นโรคของชาวบ้านในโครงการ ๑๘ หมู่บ้าน อย่างเต็มตัว ปรีชาเผยความรู้สึกที่เปลี่ยนไปของเขาเมื่อมารับผิดชอบในหน้าที่สัตวบาลว่า

“ตอนแรกที่มาทำหน้าที่ดูแลงานสัตวบาล ผมยังรู้สึกรังเกียจซึ่งหมูอยู่เลย เพราะไม่เคยทำมาก่อน แต่เมื่อเวลาผ่านไปกลับกลายเป็นผูกพันกับหมู เพราะเราต้องไปติดตามดูการเลี้ยงหมูของชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกองทุนสุกรบ่อย ๆ เพราะชาวบ้านบางคนตอนแรกเขารับปากว่าจะเลี้ยงหมูให้ดี แต่พอเอาไปเลี้ยงจริงๆ กลับไม่เอาใจใส่ ไม่ค่อยทำตามสิ่งที่ทางโครงการแนะนำ ทำให้ผมต้องคอยไปดู ไปย้ำกับเขาทุกวัน เช่น การล้างคอกหมูให้สะอาด ไม่อย่างนั้นจะทำให้หมูเป็นโรคได้...”

จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ตลอดระยะเวลาที่ทำงานกับโครงการปลูกป่า เด็กหนุ่มทั้งสองคนได้รับการฝึกฝนทักษะในการทำงานด้านการเพาะปลูกพืช และการดูแลสัตว์ รวมทั้งหลักคิดและ

“จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ตลอดระยะเวลาที่ทำงานกับโครงการปลูกป่า เด็กหนุ่มทั้งสองคนได้รับการฝึกฝนทักษะในการทำงาน ด้านการเพาะปลูกพืชและการดูแลสัตว์ รวมทั้งหลักคิดและวิธีการทำงานพัฒนาชุมชน จากทีมแก๊จนอย่างเข้มข้น ซึ่งพวกเขาก็ได้ซึมซับไปโดยไม่รู้ตัว”

วิธีการทำงานพัฒนาชุมชนจากทีมแก๊จนอย่างเข้มข้น ซึ่งพวกเขาได้ซึมซับไปโดยไม่รู้ตัว โดยเฉพาะหลักคิดในการทำงานที่เอาปัญหาและประโยชน์ของชาวบ้านเป็นตัวตั้ง ผ่านวิธีการทำงานที่จริงจัง จริงใจ และเป็นมิตร เน้นการ “ทำให้ดู ทำให้เห็น” เป็นตัวอย่าง เป็นหลักยึดในการทำงาน

ดาวิเล่าให้ฟังว่า “...อยู่ที่นี้พี่ๆ จะสอนว่า ก่อนที่เราจะไปสอนชาวบ้านทำอะไร เราต้องมีความรู้ก่อน เช่น ตอนที่ผมต้องไปแนะนำชาวบ้านให้ปลูกถั่วเหลืองด้วยวิธีใหม่ๆ ชาวบ้านเขาก็ไม่ค่อยเชื่อ พี่เขาก็ให้ผมทดลองปลูกเอง ผมก็ทดลองทำหลายแบบจนกระทั่งได้ผลผลิตที่ดี ซึ่งทำให้ผมมีความมั่นใจที่จะไปแนะนำให้ชาวบ้านปลูกต่อไป...”

ในขณะที่ปรีชาสะท้อนวิธีการทำงานของเขาว่า “งานสัตวบาลที่ทำตอนแรกๆ ต้องเข้าหมู่บ้านบ่อยมาก เพราะจะมีปัญหาหลายอย่าง เช่น ชาวบ้านบางคนที่เขาหมูไปเลี้ยงเขาไม่ล้างคอก พอเราถามว่าทำไมไม่ล้าง เขาก็บอกไม่มีน้ำล้างคอก แต่พอเราเดินๆ ดู ก็รู้ว่าจริงๆ มีน้ำ แต่เขาโกหก เราก็จะล้างให้เขา ไม่ต่อว่าเขา

● ปรีชา ศิริวงค์ อสป. บ้านจะป่า-ลิไซ์

● ดาวิ เสதியสเกริกชัย อสป. บ้านแสนเมืองโก

ถึงแม้จะไม่ใช่หมูในกองทุน
ของโครงการ หรือเป็นหมูของ
หมู่บ้านนอกโครงการก็ตาม
ผมเห็นว่าสิ่งที่โครงการสนับสนุน
ได้ช่วยให้ชาวบ้านมีราย-
ได้จริง ตัวอย่างเช่น กล้วย
เหลืองนวล ตอนนี้ผลผลิตออก
ผลแล้ว แต่ละสัปดาห์ผมจะไป
สำรวจว่าบ้านไหนมีกล้วยจะ
ขายบ้าง เมื่อได้ครบ ๓๐๐ หวี
ก็โทรบอกแม่ค้าที่แม่จันให้มา
รับซื้อไปในราคาหวีละ ๓ บาท
สิ่งที่อยากทำให้หมู่บ้านต่อไป
คือช่วยให้ชาวบ้านมีความเป็น
อยู่ดีขึ้น จากที่ปลูกข้าวโพด

● การประชุมระหว่าง
ชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่
ในเขตทดลองศึกษา
ความสำเร็จ
โครงการปลูกป่า
ก่อนเกิดการแล้ง
เปลี่ยนทัศนคติที่
ต่อยอดเป็นองค์
ความรู้ในการดูแล
รักษาป่าของคน
ในชุมชนต่อไป

พวกเขา ย้ำเสมอว่า การทำงานของเราจะไม่
ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนหรือลำบากใจ ผมก็เอา
แง่คิดนี้มาปรับปรุงในการสร้างความสัมพันธ์กับ
ชาวบ้าน เต็มใจชาวบ้านเขาก็ไว้ใจ เชื่อใจ เมื่อมี
ปัญหาชาวบ้านก็จะโทรมาตาม...”

การทำงานเป็นลูกจ้างในโครงการปลูกป่านี้
ไม่เพียงทำให้ดาวีและปรีชาได้มีโอกาสเรียนรู้และ
สั่งสมทักษะในเชิงวิชาชีพเท่านั้น แต่ยังมีเพาะ
สำนึกของความรับผิดชอบต่อส่วนรวมไปพร้อม
กันด้วย

ดาวีบอกว่า “งานที่ทำนี้ไม่หนัก แต่ต้อง
คิดหนัก ในคำถามจากชาวบ้านเรื่องต่างๆ เรา
ต้องหาวิธีการแก้ไข เช่น หมูบางตัวฉีดยาแล้ว
ก็ยังไม่หายป่วย ก็คิดหนักว่าจะทำอย่างไรเพื่อ
ช่วยรักษาให้หาย เราก็ต้องหาความรู้ใหม่ๆ เพิ่ม
เติม ถามพี่เขาบ้าง อ่านหนังสือบ้าง ที่ภูมิใจคือ
ได้เห็นชาวบ้านที่เราไปแนะนำมีรายได้เพิ่มขึ้น มี
ความเป็นอยู่ดีขึ้น”

ปรีชาบอกว่า “ทุกวันนี้ ผมมีหน้าที่ดูแล
สัตว์เลี้ยงที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการปลูก
ป่า ๑๘ หมู่บ้านก็จริง แต่หากมีคนอื่นแจ้งผ่าน
อสป. ประจำหมู่บ้านให้ช่วยไปดู ผมก็จะไปดูให้

ดูแลไม่ตง ปลูกซีเหล็ก อยากรให้ชาวบ้านมีใจรัก
ที่จะสร้างงาน สร้างอาชีพ จะได้มีรายได้มากขึ้น
ส่วนตัวผมเองก็อยากหาความรู้เกี่ยวกับการรักษา
สัตว์เพิ่มเติมด้วย เพราะที่บ้านผมก็เลี้ยงหมู
เองด้วย”

เด็กหนุ่มจากบ้านจะป่า-ลิโขยังบอกอีกว่า
การได้ทำประโยชน์ให้ชาวบ้านเช่นนี้ ทำให้เขา
ได้นึกย้อนรำลึกไปถึงสถานะของผู้เป็นพ่อ และ
สถานะของตัวเอง ซึ่งทำให้เขาเองรู้สึกภูมิใจอยู่
ลึกๆ

“พ่อผมชื่อจะป่า เป็นคนตั้งหมู่บ้านจะป่า
ผมก็เป็นลูกผู้นำ” ปรีชากล่าวทิ้งท้ายไว้ด้วย
ประโยคสั้นๆ หากแต่แฝงนัยบางอย่างเอาไว้

ปรีชาบอกว่าดาวีเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงผล
ที่เกิดจากกระบวนการ “ปลูกคน” ของโครงการ
ปลูกป่าในอีกรูปแบบหนึ่ง นั่นคือ การถ่ายทอด
ทักษะ ความรู้เฉพาะด้านที่จำเป็นต่อการสนับสนุน
ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาว
บ้านให้กับ “คนใน” เพื่อให้พวกเขาเหล่านี้
สามารถทำหน้าที่แทนเจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่า
หลังจากการดำเนินโครงการสิ้นสุดลงนั่นเอง

การหยิ่งรอก... ความยั่งยืน

“ป่าผืนนี้ทางมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ และธนาคารไทยพาณิชย์ได้ทุ่มงบประมาณ
จำนวนมหาศาลเพื่อนำร่องให้ชุมชนแล้ว ชุมชนจำเป็นต้องรักษาให้
คงอยู่ต่อไป”

“ป่าไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง ต้องช่วยกันรักษา”

“เราต้องสร้างมาตรการดูแลป่าร่วมกันทั้ง ๑๘ หมู่บ้าน”

นี่เป็นส่วนหนึ่งจากเวทีประชุมเพื่อระดม
ความคิดของกลุ่มผู้นำชุมชน อสป. เจ้าหน้าที่
โครงการปลูกป่าและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเมื่อ
วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๒ ที่ผ่านมา ภายใต้
โจทย์ที่ว่า “ชุมชนจะดูแลป่าต่อจากโครงการ
อย่างไรหลังเดือนธันวาคม ๒๕๕๒” นับเป็นการ
บ้านที่บรรดา “กล้าใหญ่” อย่างเช่น ผู้นำชุมชน
และอาสาสมัครปลูกป่า (อสป.) รวมไปถึง
คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้อาวุโส ซึ่งได้มีส่วนร่วม
ทำงานกับโครงการปลูกป่ามาตั้งแต่ต้น ต่าง
ให้ความสำคัญ เพราะตลอดระยะเวลาหลายปี
ที่ผ่านมาพวกเขาต่างประจักษ์ถึงสิ่งดีๆ ที่เกิด

ขึ้นจากการดำเนินโครงการปลูกป่าเป็นอย่างดี
ดังที่พวกเขาเคยได้ร่วมกันสะท้อนออกมาในเวที
ถอดบทเรียนความสำเร็จโครงการหรือในการ
สนทนาอย่างไม่เป็นทางการอยู่เนืองๆ

อาและ อ่วยแม อสป. บ้านพญาไพรเล่า
มา ให้ข้อมูลว่า เนื้อหาสำคัญที่พวกเขาได้ระดม
ความคิดกันในเวทีเตรียมความพร้อมครั้งนี้ คือ
การกำหนดแผนงานดูแลรักษาป่าร่วมกันของชุมชน
รอบผืนป่า ๑๘ หมู่บ้าน โดยจัดแบ่งแผนงาน
ออกเป็น ๓ ส่วน คือ แผนงานที่ชุมชนสามารถ
ดำเนินการได้เอง แผนงานที่ อบรม. ดำเนินการ
ได้ และแผนงานที่ต้องขอรับการสนับสนุนจาก

● หลังป่าฟื้นฟู
ความอุดมสมบูรณ์
กลับคืนมา
เพียงเข้าป่าไม่ลึก
ก็สามารถหาอาหาร
ติดมือกลับบ้านได้

● หลังเลิกเรียน เด็กๆ ชักชวนกัน เข้าไปในป่าใกล้ หมู่บ้าน ช่วยกันหา พืชผักผลไม้เป็น อาหารในมื้อเย็น

หน่วยงานหรือองค์กรภายนอก โดยประเด็นที่ให้ความสำคัญมากที่สุดก็คือ การป้องกันไฟป่า

ธงชัย ลาชี นายอ อบต. เทอดไทย ผู้นำท้องถิ่น แกนนำขับเคลื่อนการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า กล่าวว่า ที่ผ่านมามีชุมชนได้รับประโยชน์จากโครงการปลูกป่าหลายด้าน คือ ได้ธรรมชาติกลับคืนมา ทั้งป่า น้ำ อากาศ คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเพราะมีรายได้เพิ่มจากอาชีพเสริม ทั้งเลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด ปลูกไม้ตง บางครอบครัวไม่มีที่ทำกินก็ได้รับการจัดสรรที่ทำกินให้ แต่ที่สำคัญที่สุดคือ โครงการเข้ามาช่วยจัดระบบการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าให้เกิดความชัดเจน ทำให้ความขัดแย้งระหว่างคนภายในชุมชนและระหว่างชุมชนลดน้อยลง ที่เคยแย่งชิงทรัพยากรทั้งที่ดินทำกิน น้ำ ต้นไม้ ลดน้อยลงมาก ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกัน ตั้งแต่การวางแผนงาน สู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ประชาธิปไตยในชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

“...ผมทราบดีว่า อบต. มีส่วนสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนงานอนุรักษ์ป่าของชุมชน ผมได้สานต่อทางด้านนี้ร่วมกับเพื่อนสมาชิก อบต. สนับสนุนเรื่องการเฝ้าระวังไฟ ในส่วนค่าตอบแทน และอุปกรณ์ในการดับไฟ และสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนช่วยกันเฝ้าระวังไม่ให้เกิดไฟป่า เช่นเดียวกับที่โครงการปลูกป่าเคยทำไว้คือ จะจัดสรรงบให้หมู่บ้านละ ๑๐๐,๐๐๐ บาท เป็นการตอบแทน เงินส่วนนี้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชน เช่น ถนน ไฟฟ้า เป็นต้น นอกจากนี้ผมอยากให้มีการจัดปฏิญาณตนอีกครั้ง เพราะชาวบ้านมีความเชื่อและยึดถือในคตินี้ดั้งเดิมของชนเผ่าอยู่มาก สำหรับแผนงานในอนาคตคิดว่าต้องปลูกฝังจิตสำนึกเยาวชนในโรงเรียน อาจเป็นลักษณะกิจกรรมให้เด็กปลูกป่า มาช่วยทำแนวกันไฟ เป็นต้น ซึ่งในส่วนนี้อาจต้องให้มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ช่วยเป็นพี่เลี้ยงให้ต่อไปอีกระยะหนึ่ง”

“...แม้ว่าชาวบ้านเล่าลือ-ไฟป่าส่วนใหญ่จะไม่ได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าในโครงการ แต่

“โครงการเข้ามาช่วยจัดระบบการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าให้เกิดความชัดเจน ทำให้ความขัดแย้งระหว่างคนภายในชุมชนและระหว่างชุมชนลดน้อยลง ที่เคยแย่งชิงทรัพยากรทั้งที่ดินทำกิน น้ำ ต้นไม้ ลดน้อยลงมาก ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกัน ”

สิ่งที่ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านได้รับประโยชน์จากการฟื้นฟูป่าครั้งนี้ก็คือ น้ำ ซึ่งในอดีต หมู่บ้านจะขาดน้ำกินน้ำใช้ในทุกวันแล้วต้องไปหิ้ว ทาบ และเข็นมาจากน้ำคำซึ่งอยู่ท้ายหมู่บ้าน ระยะทางประมาณหนึ่งกิโลเมตร แต่ปัจจุบันมีน้ำประปาใช้กันทั่วทุกครัวเรือนตลอดทั้งปี และยังมีรายได้จากการดูแลรักษาป่าอีกด้วย อย่างไรก็ตามเมื่อโครงการจะหมดลง เท่าที่สอบถามชาวบ้านว่า ถ้าหากต่อไปไม่มีค่าตอบแทนดูแลป่า พวกเขาจะยังไปช่วยกันทำกิจกรรมป้องกันไฟป่าร่วมกันอยู่หรือไม่ ถามไป ๑๐ คน ๘ คน บอกว่าไป ซึ่งผมคิดว่าหากมีค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรม เช่น เลี้ยงข้าวชาวบ้าน ชุมชนก็อาจจะนำเงินที่เป็นดอกผลจากกองทุนข้าวโพดมาใช้ได้” รัฐศักดิ์ อสภ. บ้านเล่าลือ-ไฟป่า นำเสนอข้อมูลพร้อมแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ด้วยการให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการนั้นเป็นวัตถุประสงค์หลักในการทำงานโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ นับตั้งแต่วันที่เจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่าเริ่มต้นปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยหวังว่าประสบการณ์เหล่านี้จะเป็นพื้นฐานให้ชาวบ้านนำไปใช้ในการดูแล และจัดการทรัพยากรในพื้นที่ด้วยตนเองได้ ภายหลังจากที่โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ จบการดำเนินงานในพื้นที่แล้ว

การประชุมเตรียมความพร้อมของชาวบ้านนี้เป็นเสมือนก้าวเริ่มต้นที่พวกเขาจะสืบสานการดูแลรักษาผืนป่าที่พวกเขาได้ร่วมมือลงแรงฟื้นฟูมา กับโครงการให้คงอยู่เพื่อประโยชน์สุขของชุมชนต่อไปในอนาคต

แม้วันนี้จะไม่มีใครสามารถยืนยันได้ว่าชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบผืนป่าแห่งนี้จะสามารถร่วมมือกันพิทักษ์รักษาผืนป่าที่พวกเขาได้มีส่วนร่วมกันฟื้นฟูขึ้นมาเพื่อดำรงไว้ซึ่งประโยชน์ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของพวกเขาเองไว้ได้ยาวนานเพียงใด แต่ความมุ่งมั่น ตั้งใจ ของพวกเขาในวันนี้ก็มากพอที่จะสะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนว่า ต้นกล้า “สำนึกรักในผืนป่า” กำลังหยั่งรากลงไป ในใจของผู้คนรอบผืนป่านี้อย่างแน่นหนา และตรานับที่ต้นกล้าเหล่านี้ยังคงเติบโต และดำรงอยู่ในใจของผู้คน ต้นไม้ในผืนป่าก็ยังสามารถดำรงอยู่และเติบโตใหญ่ต่อไปได้เช่นกัน

ศ.ดร. วิจารณ์ พานิช
รองประธาน
มูลนิธิสยามกัมมาจล

“โครงการปลูกป่าเป็นโครงการที่มีความประณีต ทั้งในแง่ของการออกแบบและการวางแผน”

การปลูกป่าถูกหยิบยกมาพูดในพื้นที่สาธารณะ จนกระทั่ง
การปลูกป่ามันเหมือนกับการทำบุญทำกุศลให้แก่บ้านเมือง
คนเขาก็ยอมรับเพราะพูดเมื่อไหร่ก็เหมือนกับการทำดี แต่สิ่ง
ที่เกิดขึ้นก็คือ มีการใช้เงินเพื่อการนี้จำนวนมาก แต่เข้าใจ
ว่าส่วนใหญ่ไม่เกิดผล อาจจะไม่ปลูกจริง แต่ลงทุนไม่เกิดป่า
เพราะว่าปลูกแล้วตายเนื่องจากไม่มีคนดูแล

โครงการปลูกป่าดาวเฉลิมพระเกียรติฯ ซึ่งทำใน
พื้นที่หนึ่งหมื่นกว่าไร่ เป็นโครงการที่มีความประณีตอยู่
ภายใน ประณีตทั้งในแง่ของการออกแบบและการวางแผน
งาน จะเห็นได้ว่า มีการกำหนดว่าจะปลูกต้นอะไร ไร่ตรง
ไหน แล้วมีการกันพื้นที่ไว้ให้คนอยู่ ไม่มองป่าแบบแยก
ส่วน แต่มองป่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ยอมรับว่ามีคนอยู่
ในป่า และเขาต้องอยู่ในป่า นั้นที่ คุณชายบอกว่า
“ปลูกป่า เพื่อปลูกคน” นั้นสำคัญมาก

ความสำเร็จของโครงการนี้ต้องยกย่องคุณชาย ซึ่ง
ท่านมีความชำนาญในการทำงาน มีการเอาคนที่มีความ
ความรู้ดีในแต่ละด้านมาช่วยแนะนำ มีการจัดวางว่าจะต้อง
ดึงใครมามีส่วนในกระบวนการ และมีการลงทุนเพื่อที่
จะทำให้คนเหล่านั้นมีรายได้พ้นจากความยากจน มีตัว
กุศโลบายซ่อนอยู่ในตัวงานทุกรูปแบบ มีความประณีต มีทั้ง
ความเอาใจจริงเอาใจด้วย โครงการแบบนี้พบว่าหาได้ยาก
ด้วยวิธีการและกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ เป็นการปลูกให้
ชาวบ้านลูกมาดูแลตัวเอง หมายความว่าเขามองระยะยาวว่า
ตัวเขาเองและลูกหลานเขาเองต้องอยู่ที่นี้ ป่าเป็นทรัพยากร
ที่เขาทำมาหากินอยู่ด้วย เขาจึงต้องช่วยกันหาทางรักษา

อันนี้เป็นผลลัพธ์รูปธรรมที่สำคัญที่สุด เพราะป่าที่
ปลูกยังอยู่ระหว่างโต แต่ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงในคน คน
เขามีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป มีการรวมตัวกัน คิดไปข้างหน้า
มองเห็นคุณค่าของป่า และเห็นคุณค่าของตัวเอง สำหรับผม
มองว่ามันยิ่งใหญ่ มากกว่าป่าที่เราเห็น เพราะว่าป่าจะ
สามารถโดนทำลายได้ในพริบตา แต่ว่าคนจะทำให้ป่าอยู่
แล้วสามารถขยายไปยังป่าอื่นได้ ในอีก ๕ ปี ๑๐ ปี ข้าง
หน้า ถ้าชาวบ้านเขาทำได้อย่างนี้เป็นตัวอย่างว่า ทำ
อย่างนี้แล้วทำให้มีชีวิตที่ดี แม้ไม่มีสิทธิ์ตามกฎหมาย แต่
ถ้าเมื่อไรก็ตามที่เรารวมตัวกัน ทำตัวอย่างนี้ เราก็มีสิทธิ์ทาง
สังคม สามารถใช้ป่านี้ได้ โดยที่เราไม่มีวิธีการที่จะใช้ป่าไม่ให้
เกิดความเสียหาย

นอกจากนี้ ในอนาคตป่าที่ฟื้นคืนสมบูรณ์จะเป็น
แหล่งวัตถุดิบที่ชาวบ้านสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้อีก
มากมาย สิ่งสำคัญคือ เราจะสามารถนำความรู้สมัยใหม่
ที่เรียกว่าเทคโนโลยีเข้าไปเพิ่มมูลค่าให้กับสิ่งเหล่านี้ได้
อย่างไร ซึ่งการดำเนินการเรื่องนี้มีประเด็นที่พึงระวัง คือ
ในสังคมของเราโดยทั่วไป เมื่อใดก็ตามที่มีการเพิ่มมูลค่า
เกิดขึ้น คนที่ได้ประโยชน์มากมักจะเป็นกลุ่มนักธุรกิจ
นักการเมือง และคนมีอำนาจ ส่วนชาวบ้านได้นิดเดียว

ดังนั้นถ้าหากจะมีการดำเนินการใด ๆ ที่
เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มจากป่า สิ่งที่ต้องยึดเป็นกติกาคือ
ต้องให้คนที่อยู่กับป่า และคนที่อยู่รอบป่าได้ประโยชน์
เป็นส่วนใหญ่ เพราะเขาเป็นคนรักษาอยู่ ถ้าหากไม่มีระบบ
อย่างนี้แล้วใครเขาจะรักษา เพราะการรักษาป่าเป็นการ
รักษาระยะยาว ต้องมีระบบการจัดการ ซึ่งถ้าทำแบบนี้ได้
จะทำให้เกิดการกระจายความกินดีอยู่ดีอย่างเป็นธรรม
(Distribution of wealth fairy) มีการกระจายแบ่งปัน
ความมั่งคั่งอย่างสมเหตุสมผลและยุติธรรม

คุณค่าของโครงการอีกส่วนหนึ่งคือ ความรู้ ซึ่งเรา
สามารถไปจับเอาความรู้จากเรื่องนี้ได้มากมาย หลายเรื่อง
ทำวิจัยได้ เช่น กระบวนการพัฒนาที่ทำให้คนมีการปรับ
เปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรมในการจัดการใช้ประโยชน์จาก
ป่าอย่างยั่งยืน, การสร้างมูลค่าเพิ่มจากป่าที่ทำให้คนเล็กคน
น้อยได้ประโยชน์ เช่น จัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Eco-
tourism) หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

นอกจากนั้น หากมองในเชิงมนุษยศาสตร์ การ
เปลี่ยนแปลงของวิถีวัฒนธรรมชนเผ่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจ
มาก เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรง เนื่องจากเดิมเป็น
ชุมชนที่อยู่ห่างไกลทุรกันดาร แต่ปัจจุบันระบบสื่อสารทะลุ
ทะลวงเข้าไปหมดแล้ว ทั้งคลื่นวิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์ สื่อ
ต่าง ๆ รวมทั้งถนน ไฟฟ้า ก็เข้าถึงหมดแล้ว ฉะนั้นสภาพ
ชุมชน วิถีชีวิตของชนเผ่าจะเปลี่ยนไปมาก ในขณะที่เดียวกัน
เขาอาจจะถูกรุกจากคนนอกซึ่งเป็นคนเมืองที่มีความสุขที่ได้
อยู่กับป่าซึ่งเราห้ามไม่ได้ แล้วเราจะอยู่กันอย่างไรร จะทำ
อย่างไรให้เราร่วมกันได้อย่างมีความสุข

เสี่ยงสะท้อนจากชุมชน :

เวทีถอดบทเรียนความสำเร็จ โครงการปลูกป่าดาวเฉลิมพระเกียรติฯ จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๓-๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๑ โดยมีผู้แทนชาวบ้านจาก ๑๔ หมู่บ้าน มาร่วมกันทบทวนและประเมินผลการดำเนินงานของโครงการร่วมกันใน ๔ ประเด็น โดยเปรียบเทียบข้อมูลก่อนและหลังจากการดำเนินโครงการ ซึ่งข้อมูลสรุปจากเวทีได้สะท้อนมุมมองของชุมชนต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเชิงบวก ทั้งในส่วนของพื้นที่ปลูกป่า และคุณภาพชีวิตชาวบ้านเป็นไปในทางที่ดีขึ้น ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่

- มีการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าอย่างเป็นระบบ มีขอบเขตป่าและที่ดินทำกินชัดเจน
- ทุกครัวเรือนมีที่ดินทำกิน
- มีรายได้เพิ่มขึ้นจากกองทุนพืชและเลี้ยงสัตว์ และจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

- พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นและมีความสมบูรณ์
- พบว่าพืชอาหารจากป่าเพิ่มขึ้นและมีสัตว์ป่าเพิ่มขึ้น
- ปริมาณน้ำในลำห้วยมีสม่ำเสมอตลอดปี น้ำสะอาด
- ไม่มีไฟป่า เพราะมีการจัดการไฟป่าอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ไม่มีปัญหาหมอกควัน

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

- ชุมชนมีความสามัคคีมากขึ้นและร่วมกันในการรักษาป่า จัดการไฟป่า
- ความขัดแย้งระหว่างชุมชนในเรื่องที่ดินและน้ำหมดไป
- มีระบบฐานข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรชัดเจน
- ชุมชนมีความมั่นคง ไม่ต้องย้ายถิ่นฐาน
- ชาวบ้านมีสุขภาพกายและใจที่ดี
- ความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นระหว่างหมู่บ้านในโครงการปลูกป่าดาวเฉลิมพระเกียรติฯ
- ความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่าง ๆ เป็นไปด้วยดี

ด้านนโยบาย กฎระเบียบ และข้อตกลง

- เกิดแบบแผนและข้อตกลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่โครงการปลูกป่าดาวเฉลิมพระเกียรติฯ
- เกิดกฎระเบียบการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในระดับชุมชนในทุกชุมชน

การปลูกป่ากับโอกาสในการสร้างรายได้ ของชุมชนจาก ”คาร์บอนเครดิต”

ในอดีต การฟื้นฟูและรักษาป่าเป็นไปเพื่อสร้างสมดุลให้กับระบบนิเวศธรรมชาติ ขณะที่ในระดับชุมชนก็ได้พึ่งพิงใช้สอยประโยชน์จากป่า ไม่ว่าจะเป็นไม้ใช้สอยหรือแหล่งอาหารการกินที่เสมือนเป็น “ตู้กับข้าวท้ายครัว” ของชุมชน แต่ในปัจจุบันที่ทั่วโลกกำลังตื่นตัวกับปัญหาภาวะโลกร้อน การปลูกป่าเพื่อเก็บกักคาร์บอน จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ได้ได้รับความสนใจ เพราะไม่เพียงแต่บรรเทาประโยชน์เดิมและเป็นหนทางเยียวยาโลกใบนี้เท่านั้น ทว่ายังสามารถขายคาร์บอนเครดิตออกสู่ตลาดโลกสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่นอีกประการหนึ่งด้วย

คาร์บอนเครดิตคืออะไร... ทำไมจึงขายได้

เป็นที่ทราบกันดีว่า ก๊าซเรือนกระจกสำคัญที่ก่อให้เกิดภาวะโลกร้อนประกอบด้วย ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ก๊าซมีเทน ก๊าซไนตรัสออกไซด์ ก๊าซไฮโดรฟลูออไรด์คาร์บอน ก๊าซเปอร์ฟลูออไรด์คาร์บอน และก๊าซซัลเฟอร์เฮกซะฟลูออไรด์

ภายใต้พิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) ในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change: UNFCCC) ซึ่งเกิดจากการเจรจาตกลงร่วมกันในระดับนานาชาติ กำหนดไว้ว่าประเทศพัฒนาแล้วจะต้องลดการปล่อยก๊าซเรือน

กระจกทั้ง ๖ ชนิดให้อยู่ในระดับต่ำกว่าปริมาณการปล่อยในปี ๒๕๓๓ เฉลี่ยร้อยละ ๕.๒ โดยต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายในช่วงปี ๒๕๕๑ - ๒๕๕๕ เหตุที่ประเทศพัฒนาแล้วถูกผูกมัดด้วยพันธกรณีดังกล่าว นั้นเพราะที่ผ่านมาในการพัฒนาเศรษฐกิจให้มั่งคั่งประเทศเหล่านี้ได้ปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกออกมาปริมาณมากและอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่า ๒๐๐ ปี

หากแต่ลำพังการพยายามลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกภายในประเทศของตน ก็อาจทำให้บางประเทศไม่สามารถบรรลุพันธกรณีได้ ด้วยโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่พึ่งพิงอุตสาหกรรมสูง พิธีสารเกียวโต

จึงกำหนดกลไกยืดหยุ่นขึ้น ซึ่งเป็นกลไกที่ช่วยให้เกิดการถ่ายโอนปริมาณการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ระหว่างประเทศได้ และนี่เองที่เป็นจุดเริ่มต้นของระบบตลาดการซื้อขายคาร์บอนเครดิต โดยเรียกปริมาณการลดการปล่อยก๊าซนี้ว่า “คาร์บอนเครดิต”

สำหรับวิธีการซื้อขายคาร์บอนเครดิตอาจเป็นการซื้อขายกันระหว่างประเทศพัฒนาแล้ว หรือระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนาก็ได้ กล่าวคือ ประเทศพัฒนาแล้วที่มีพันธกรณีจะกำหนดโควตาการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในแต่ละปีให้กับบริษัทหรือหน่วยงานในประเทศของตน จากนั้นหากบริษัทหรือกลุ่มใดๆ สามารถควบคุมปริมาณการปล่อยก๊าซได้ในระดับที่ต่ำกว่าโควตา ก็มีสิทธิ์ที่จะนำโควตาส่วนที่เหลือออกมาขาย ในขณะที่เดียวกันหากบริษัทหรือกลุ่มใดต้องการปล่อยก๊าซในระดับที่มากกว่าสิทธิ์ที่ได้รับ ก็จะต้องซื้อเครดิตจากบริษัทที่มีโควตาเหลือ หรือมีเช่นนั้นก็ต้องซื้อเครดิตจากประเทศกำลังพัฒนาที่มีการดำเนินโครงการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

ปัจจุบันตลาดคาร์บอนเครดิตเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว มีตัวเลขรายงานว่า ในปี ๒๕๕๐ มีเม็ดเงินหมุนเวียนสูงถึง ๖๓,๖๙๗ ล้านดอลลาร์สหรัฐ และซื้อขายกันอยู่ที่ราคา ๕ - ๒๐ เหรียญสหรัฐต่อดัชนี

ป่า... กับการกักเก็บคาร์บอน

แม้ก๊าซเรือนกระจกที่ก่อให้เกิดภาวะโลกร้อนจะมีอยู่หลายชนิด แต่ต้นเหตุสำคัญของปัญหากว่าร้อยละ ๘๐ เป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในชั้นบรรยากาศ ปริมาณก๊าซที่เพิ่มทวีขึ้นนี้ ส่วนใหญ่เกิดจากการเผาผลาญเชื้อเพลิงฟอสซิล เช่น ถ่านหิน น้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ รวมทั้งการตัดไม้ทำลายป่า

การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศป่าไม้จึงสัมพันธ์โดยตรงกับการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศ เหตุเพราะต้นไม้สามารถดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ผ่านทางกระบวนการสังเคราะห์แสง แล้วนำมากักเก็บไว้ในรูปของชีวมวลทั้งที่อยู่บนดินและใต้ดิน เช่น ในราก ลำต้น กิ่งก้าน และใบ โดยชีวมวลประมาณครึ่งหนึ่งของต้นไม้คือคาร์บอน

ในทางตรงกันข้ามหากมีการบุกรุกทำลายป่า หรือเกิดกรณีไฟป่า ป่าไม้ก็จะกลายเป็นแหล่งคายก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ด้วยเช่นกัน

อนึ่ง ระบบนิเวศป่าไม้แต่ละประเภทมีความสามารถในการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับชนิดของต้นไม้ อัตราการเติบโต ความหนาแน่นของป่า อายุของต้นไม้ ตลอดจนสภาพภูมิอากาศ ไม่ว่าจะเป็นอุณหภูมิ ความชื้นสัมพัทธ์ ปริมาณน้ำฝน การระเหยของน้ำ หรือแม้กระทั่งทิศทางและความเร็วลม เป็นต้น

จากการศึกษาของ รัฐ โจเซฟตีวิทย นักวิชาการสิ่งแวดล้อม ศูนย์เทคโนโลยีสะอาด เรื่องการประเมินการรองรับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ของอุทยานแห่งชาติ กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งตีพิมพ์ในวารสาร Green Research ของศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม พบว่าป่าไม้ประเภทต่าง ๆ มีศักยภาพในการดูดซับคาร์บอนได้แตกต่างกัน โดยป่าดิบชื้นและป่าเบญจพรรณมีอัตราการดูดซับคาร์บอนสูงที่สุด ขณะที่ป่าประเภทอื่นและสวนป่ามีอัตราการดูดซับคาร์บอนลดหลั่นกันลงไป

การนำป่าเข้าสู่ตลาดค้าคาร์บอน

กว่าที่การปลูกป่าและฟื้นฟูป่าจะเป็นกิจกรรมลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่สามารถนำเครดิตมาซื้อขายกันได้นั้น ก็ผ่านการถกเถียงอย่างเข้มข้นบนเวทีเจรจา ระดับโลกหลายต่อหลายครั้ง โดยประเด็นสำคัญของฝ่ายที่ได้แย้งคือ การปลูกป่าเป็นเพียงมาตรการที่หลีกเลี่ยงการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ไม่ใช่มาตรการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างแท้จริง เพราะถ้าหากมีการตัดไม้ทำลายป่าหรือเกิดไฟไหม้ป่า ก๊าซเรือนกระจกที่กักเก็บไว้ก็จะกลับคืนสู่บรรยากาศ นอกจากนี้ มาตรการปลูกป่าและฟื้นฟูป่าอาจนำมาซึ่งการแผ้วถางทำลายป่าในประเทศกำลังพัฒนา แล้วนำพื้นที่มาดำเนินกิจกรรมปลูกป่าเพื่อค้าคาร์บอนเครดิต

กระทั่งในการประชุมสมัชชาประเทศภาคีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศสมัยที่ ๖ รอบที่ ๒ ที่ประชุมจึงค่อยมีมติ

เห็นชอบเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินและการป่าไม้ (Land Use, Land Use Change and Forestry: LULUCF) นั้น หมายถึงยอมรับให้ประเทศพัฒนาแล้วสามารถนำปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่เก็บกักในภาคป่าไม้มาคำนวณปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิได้ เพื่อให้บรรลุเป้าตามพันธกรณีที่กำหนดไว้ในพิธีสารเกียวโต ส่วนประเทศกำลังพัฒนาก็สามารถดำเนินโครงการปลูกป่าและฟื้นฟูป่า แล้วนำคาร์บอนเครดิตมาขายให้กับประเทศพัฒนาแล้วได้ แต่เพื่อป้องกันมิให้มีการทำลายป่า จึงได้กำหนดเงื่อนไขของกิจกรรมด้านป่าไม้ไว้ คือ

การปลูกป่า หมายถึง การแปลงสภาพการใช้ที่ดินที่กระทำโดยมนุษย์ จากพื้นที่ที่ไม่เคยเป็นป่ามาก่อนในระยะเวลา ๕๐ ปี ให้กลายเป็นป่า โดยการปลูก หว่านเมล็ด หรือการส่งเสริมให้เกิดการขยายพันธุ์ตามธรรมชาติ

การฟื้นฟูป่า หมายถึง การแปลงสภาพการใช้ที่ดินที่กระทำโดยมนุษย์ จากพื้นที่ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นป่า แต่ถูกแปลงสภาพไปใช้ประโยชน์อื่นให้กลับกลายเป็นป่าอีกครั้ง โดยการปลูก หว่านเมล็ด หรือการส่งเสริมให้เกิดการขยายพันธุ์ตามธรรมชาติ โดยในช่วงพันธกรณีแรกจะจำกัดอยู่เฉพาะโครงการที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ที่ไม่เป็นป่า ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๒

กระนั้นก็ตาม กลไกนี้ไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าไรนัก เพราะมีอุปสรรคหลายประการ เช่น การคำนวณอัตราการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ของป่าที่มีพรรณไม้หลากหลายชนิดมีความยุ่งยากซับซ้อน ข้อกังวลเรื่องผลกระทบต่อชาวบ้านที่อาศัยและพึ่งพาป่า การดำเนินโครงการปลูกป่าและฟื้นฟูป่ามีต้นทุนต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคพลังงานและอุตสาหกรรม ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่จึงไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก

ประเภทป่าไม้	อัตราการดูดซับ (ตันคาร์บอนต่อปี)
ป่าดิบเขา	๓๖๐
ป่าดิบชื้น	๕๒๐
ป่าดิบแล้ง	๑๖๐
ป่าเบญจพรรณ	๕๒๐
ป่าเสื่อมโทรม	๑๖๐
ทุ่งหญ้า	๑๖๐
พืชไร่ผสม	๑๖๐
ไม้ผลผสม	๑๖๐
ไม้พุ่มหรือทุ่งหญ้า	๑๖๐
สวนป่าผสม	๑๖๐

ป่าไม้แห่งแรกของเมืองไทยกับการขายคาร์บอนเครดิต

แม้การซื้อขายคาร์บอนเครดิตจากกิจกรรมปลูกป่าและฟื้นฟูป่าภายใต้พิธีสารเกียวโต จะไม่ประสบความสำเร็จและยังไม่เกิดขึ้นในประเทศไทย แต่ก็มีการซื้อขายคาร์บอนเครดิตในอีกลักษณะหนึ่งซึ่งเรียกว่า ตลาดคาร์บอนเครดิตแบบสมัครใจ (Voluntary Carbon Market) ซึ่งเป็นการตกลงซื้อขายกันเองระหว่างหน่วยงานหรือผู้ประกอบการกับผู้ดำเนินโครงการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้ แต่เนื่องจากกลไกนี้เป็นกลไกที่อยู่นอกข้อตกลงภายใต้พิธีสารเกียวโต ประเทศที่มีพันธกรณีในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจึงไม่สามารถนำคาร์บอนเครดิตที่ซื้อหามาได้ไปคำนวณหักลบจากพันธกรณีที่ต้องรับผิดชอบตามพิธีสารได้

อย่างไรก็ตามข้อดีของการซื้อขายคาร์บอนเครดิตในลักษณะนี้คือ เป็นกลไกเสริมที่ช่วยลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก กระบวนการซื้อขายดำเนินการได้ง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ภาคธุรกิจที่เข้ามาซื้อขายคาร์บอนเครดิตเก็บไว้ ก็ถือเป็นการทำโครงการเพื่อตอบแทนต่อสังคมภายใต้แนวคิดเรื่องการประกอบธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม หรือ CSR (Corporate Social Responsibility) อีกทั้งยังเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อปัญหาภาวะโลกร้อน ซึ่งถือเป็นปัญหาร่วมกันของมนุษยชาติ

ปัจจุบันประเทศไทยมีโครงการปลูกป่าเพื่อขายคาร์บอนเครดิตเกิดขึ้นแล้วที่จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นการซื้อขายคาร์บอนเครดิตในตลาดแบบสมัครใจในสหรัฐอเมริกา มีพื้นที่ดำเนินการรวม ๖๒๕ ไร่ เป็นสวนป่าไม้สัก มีเกษตรกรเข้าร่วมกว่า ๔,๐๐๐ ครอบครัว โดยชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการจะต้องเก็บสวนสักนี้ไว้อีก ๓๐ ปี ในฐานะแหล่งเก็บกักก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์

REDD+ กับโอกาสของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

จากการประชุมสมัชชาประเทศภาคีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศครั้งที่ ๙ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ประเทศปาปัวนิวกินี และคอ스타ริกาได้นำเสนอประเด็นเรื่องการลดการทำลายป่าเป็นส่วนหนึ่งของโครงการซีดีเอ็ม (CDM) ต่อมาในการประชุมครั้งที่ ๑๑ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้มีการนำเสนอเพิ่มเติมว่าให้มีความสนใจแก่ประเทศที่มีความพยายามลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการทำลายป่า และได้ให้มีการศึกษาเรื่องนี้เพิ่มเติมเพื่อประกอบการเจรจาครั้งต่อไป ซึ่งต่อมาแนวคิดดังกล่าวมีความชัดเจน ได้รับความเห็นชอบจากประเทศภาคีสมาชิกในการประชุมครั้งที่ ๑๓ ณ เมืองบาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย พ.ศ. ๒๕๕๐ ว่าประเทศกำลังพัฒนาควรได้รับค่าตอบแทนในการดูแลรักษาป่าป้องกันการทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของป่าในประเทศกำลังพัฒนา (Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation in Developing Countries: REDD) โดยแยกเป็นอิสระออกจากกลไกซีดีเอ็ม เนื่องจากมีข้อมูลทางวิชาการระบุว่า สถานการณ์ตัดไม้ทำลายป่าที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบันนี้ ก่อให้เกิดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก คิดเป็นร้อยละ ๒๐ ของทั้งหมด ซึ่งถือเป็นปริมาณที่สูงมากหลายประเทศจึงเห็นว่า สมควรอย่างยิ่งที่ต้องหามาตรการลดการตัดไม้ทำลายป่า หรือปล่อยให้ป่าเสื่อมโทรม

ถึงแม้แนวคิดจะได้รับการเห็นชอบแต่ยังมีอีกประเด็นที่ยังอยู่ระหว่างการเจรจาซึ่งจะมีการเจรจาในเดือนธันวาคมปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๒ นี้ที่เมืองโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก แต่อย่างไรก็ตามมีข้อตกลงร่วมกันในเรื่องหลักการของ REDD ๓ ประการ ประการที่ ๑ REDD จะมอบผลตอบแทนแก่การหลีกเลี่ยงการทำลายป่าและป่าเสื่อมโทรม ประการที่ ๒ REDD จะเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของป่า และประการสุดท้าย การเข้าร่วม REDD จะเป็นการเข้าร่วมแบบสมัครใจ แต่อย่างไรก็ตามยังมีประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนอยู่หลายประเด็นที่อยู่ระหว่างการเจรจาที่สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ด้านหลัก ๆ กล่าวคือ ด้านนิยามที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเทคนิคและวิธีการ การนิยามและจำแนกป่าสมบูรณ์ ป่าเสื่อมโทรม และป่าถูกทำลายในแต่ละประเทศอาจจะไม่เหมือนกัน รูปแบบของ REDD ที่มี ๓ รูปแบบทั้ง REDD และ REDD+ รวมทั้งวิธีการ เทคนิคในการประเมินตรวจวัด การตรวจสอบการเก็บและปลดปล่อย ด้านที่สองเกี่ยวกับการสร้างแรงจูงใจและการกระจายผลประโยชน์ ซึ่งมีประเด็นย่อยทั้งเรื่องใครจะเป็นคนออกเงินสำหรับการดำเนินการ จะมีกลไกกระจายผลตอบแทนอย่างไร จะใช้กลไกกองทุน (fund based) หรือใช้กลไกตลาด (market based) ขนาดโครงการจะเป็นระดับใด (National approach) ระดับชาติโครงการ (Sub-national/project approach) หรือจะผสมผสานทั้งสองแนวทางข้างต้น (Nested/Hybrid approach) สุดท้ายด้านนโยบาย เกี่ยวข้องกับนโยบายป่าไม้ของแต่ละประเทศที่จะส่งเสริมให้กลไก REDD สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในส่วนของประเทศไทยนั้น ถูกจัดอันดับไว้ในกลุ่มที่ ๑ คือกลุ่มที่มีอัตราการทำลายป่าสูง และมีพื้นที่ปกคลุมของป่าน้อย หลังจากการประชุมสมัชชารัฐภาคีอนุสัญญาฯ ครั้งที่ ๑๓ จึงมีการตื่นตัวและถกเถียงกันในประเด็นนี้อย่างกว้างขวาง อันนำไปสู่การวิจัยเรื่องการศึกษาติดตามการเจรจาเรื่อง REDD ในเวทีเจรจาเรื่องโลกร้อน และนับสำคัญต่อประเทศไทย โดย ผศ.ดร. ลดาวัลย์ พวงจิตร คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สนับสนุนโดยสำนักงาน

กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผลการศึกษาพบว่า ผลของ REDD ต่อประเทศไทยมีผลกระทบเชิงบวก คือ การได้รับงบประมาณในการดูแลรักษาป่ามากขึ้น ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า เป็นโอกาสที่จะพัฒนาการบริการจัดการป่า ระบบการตรวจสอบที่โปร่งใส เนื่องจากต้องมีการจัดทำรายงานที่เข้มงวด ในขณะที่เดียวกันกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดมากขึ้นของภาครัฐนี้อาจจะส่งผลกระทบเชิงลบ คือ อาจนำไปสู่ความขัดแย้งกับชุมชนท้องถิ่นได้

นอกจากนี้ยังมีความพยายามในการผลักดันให้มีการขยายขอบเขตคำนิยามของคำว่า “ป่า” ที่อยู่ในเงื่อนไขการทำ REDD นั้นต้องเป็นพื้นที่ซึ่งมีการปกคลุมของเรือนยอดอย่างน้อยร้อยละ ๓๐ ซึ่งนักวิชาการมองว่าพื้นที่ป่าภายใต้คำนิยามนี้ จะจำกัดอยู่เพียงเขตป่าอนุรักษ์ซึ่งอยู่ในอำนาจการจัดการโดยภาครัฐเท่านั้น อันจะเป็นการปิดกั้นการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงได้มีการเสนอให้มีการลดเปอร์เซ็นต์การปกคลุมเรือนยอดลงเหลือเพียงร้อยละ ๑๐ ซึ่งสอดคล้องกับนิยามของ FAO เพื่อให้ครอบคลุมป่าผืนเล็ก ป่าชุมชน ป่าทั่วไปปลายนา รวมทั้งวนเกษตร เกษตรผสมผสาน และควรมีการเพิ่มประเด็นการฟื้นฟูป่า เพราะปัจจุบันชุมชนหลายแห่งได้รวมตัวกันพลิกฟื้นผืนป่าให้กลับมาสู่ความสมบูรณ์อีกครั้ง อันจะเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของ REDD ที่เรียกว่า REDD+ (Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation and Enhancement of Carbon Stocks) ซึ่งนอกจากช่วยลดโลกร้อนแล้ว ยังเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งจะทำให้ REDD กลายเป็นกลไกแรงจูงใจที่สำคัญในการฟื้นฟูป่าในภูมิภาคนี้ นอกเหนือจากป่าอนุรักษ์ในประเทศไทยอีกกลไกหนึ่ง

โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิม-พระเกียรติฯ พื้นที่แปลง FPT33 กับโอกาสภายใต้ REDD

พื้นที่โครงการเป็นพื้นที่ฟื้นฟูระบบนิเวศป่าไม้ซึ่งมีความน่าสนใจที่สำคัญอยู่หลายประการ ประการที่หนึ่ง

รูปแบบของ REDD รูปแบบที่เรียกว่า REDD+ ซึ่งพลัสหรือบวกอาจจะมีหลาย ๆ พลัสก็ได้ นั่นหมายถึงรูปแบบของ REDD ในพื้นที่นี้มีมากกว่าการเพิ่มการกักเก็บคาร์บอน (REDD+) แต่พลัสอื่นๆ อีกทั้งมีการเพิ่มพูนความหลากหลายทางชีวภาพของทั้งพรรณพืช พันธุ์สัตว์ ที่เป็นฐานความมั่นคงทางอาหารของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งคุณค่าด้านบริการทางนิเวศวิทยา กล่าวคือ การเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่ไหลหล่อเลี้ยงชุมชนในพื้นที่ การทำหน้าที่ในการป้องกันภัยพิบัติต่างๆ ซึ่งเป็นการมองมิติของ REDD ที่เพิ่มคุณค่าพื้นที่มากกว่าคาร์บอน (REDD+ beyond carbon) ซึ่งในป่าเขตร้อนมีเอกลักษณ์เฉพาะและเป็นจุดเด่นของพื้นที่นี้ ที่สามารถสร้างความน่าสนใจและแรงจูงใจในการที่จะให้การสนับสนุนการฟื้นฟูป่า ที่ตอบสนองปัญหาในระดับโลกที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น

ดังนั้นการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างรูปแบบ รูปแบบ REDD+ ภายใต้บริบทสังคมไทยที่เป็นประเทศป่าฝนเขตร้อนบนฐานการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ วัฒนธรรมท้องถิ่น ความมั่นคงทางอาหาร และฐานป่าไม้เป็นพื้นที่ภูมิคุ้มกันเพื่อรองรับการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นจากผลกระทบจากสภาวะความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอนาคต นอกจากนี้ยังมีประเด็นวิจัยเชิงเทคนิค วิธีการที่น่าสนใจคือ เรื่องการศึกษาศักยภาพการกักเก็บคาร์บอนในพื้นที่โดยชุมชนมีส่วนร่วม ที่เป็นวิธีการที่ชุมชนทำได้แต่มีความถูกต้องตามหลักสากล ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งจะสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องภาวะโลกร้อน หรือสภาวะความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศแก่ชุมชน เยาวชน โรงเรียน และหน่วยงานในท้องถิ่นต่อไป

ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าวกำลังอยู่ในระหว่างพิจารณาจากเจียงเพื่อหาข้อสรุปที่ชัดเจนต่อไป แต่อย่างน้อยที่สุดก็นับเป็นสัญญาณที่ดีสำหรับชุมชนในท้องถิ่นที่เป็นผู้ดูแลและใช้ประโยชน์จากป่า

ทักษะของท่านผู้หญิงสุราษฎร์ เสถียรไทย (ประธานกรรมการสถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม) ต่อโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ กับแนวคิดเรื่องคาร์บอนเครดิต

โจทย์สำคัญคือ ในอนาคตหากโครงการถาวรออกไป อะไรจะเป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านในพื้นที่ที่ยังคงสามารถรักษาป่าไว้ได้ โดยเฉพาะมีแนวโน้มการเข้ามาของกลุ่มผู้มีอิทธิพลหรือผลประโยชน์ ตัวอย่างจากหลายๆ พื้นที่ เมื่อมีผลประโยชน์เข้ามาชาวบ้านจะอ่อนแอลง นอกจากนี้ในทางกฎหมาย ป่าอนุรักษ์ยังเป็นพื้นที่ที่ห้ามไม่ให้เกิดการเข้าไปใช้ประโยชน์ใดๆ ซึ่งเมื่อไม่มีโครงการแล้วชุมชนที่เคยดูแลป่าและอาศัยการได้ประโยชน์จากการเก็บของป่า ก็จะไม่สามารถใช้ประโยชน์โดยตรงได้เช่นแต่ก่อน

เมื่อลองสอบถามชาวบ้านที่อยู่ภายใต้โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ โดยมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ที่ตำบลเทอดไทย จังหวัดเชียงราย ว่าเขารักษาป่าไว้ทำไม คำตอบที่ได้คือ เขาได้รับประโยชน์และได้รายได้จากป่า โดยเขามีส่วนร่วมในการจัดการป่า แบ่งเป็นป่าใช้สอย ป่าเศรษฐกิจ รวมถึงป่าอนุรักษ์ซึ่งเขาสามารถเข้าไปเก็บผัก เก็บเห็ด ส่วนในป่าใช้สอยสามารถเก็บหน่อไม้ เก็บเห็ดได้ จะเห็นได้ว่าเมื่อชาวบ้านได้ประโยชน์จากป่าเขาก็อยากดูแลรักษาอย่างไรก็ตามต้องยอมรับว่ากฎหมายที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีแนวโน้มที่ไม่ค่อยสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในพื้นที่ โดยมีความพยายามแยกคนกับป่าออกจากกันอย่างเด็ดขาด และยังไม่มีกฎหมายป่าชุมชนที่ยอมรับความเป็นไปได้ของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่าในเขตอนุรักษ์ออกมารองรับ ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่ากรณีที่โครงการที่ช่วยลดปัญหาภาวะโลกร้อนในลักษณะที่ให้ชาวบ้านที่รักษาป่าสามารถได้ประโยชน์โดยไม่ต้องเข้าไปในป่าโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบผลตอบแทนจากการขายคาร์บอนเครดิตหรือจากการมีกองทุนสนับสนุนโดยตรง เช่นภายใต้ REDD หรือ REDD+ อาจเป็นแรงจูงใจช่วยให้ชุมชนอนุรักษ์ป่าได้โดยไม่ต้องเข้าไปใช้ประโยชน์จากการเก็บของป่าซึ่งผิดกฎหมาย

นอกจากนี้พิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ในฐานะเป็นประเทศที่ไม่ได้อยู่ในภาคผนวก ๑ (Non - Annex 1) แต่สามารถมีการซื้อขายคาร์บอนเครดิตกับประเทศภาคผนวก ๑ (Annex 1) ได้ภายใต้โครงการกลไกการพัฒนาที่สะอาด (Clean Development Mechanism) หรือ CDM ซึ่งแบ่งลักษณะโครงการเป็นประเภทของการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

ทั้งจากการเพิ่ม Carbon Sink และการลด Carbon Source กล่าวคือ

Carbon Source คือ การปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากแหล่งผลิตต่างๆ เช่น จากการใช้พลังงาน และจากโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ เป็นต้น

Carbon sink คือ การดูดซับก๊าซเรือนกระจกโดยการเพิ่มแหล่งกักคาร์บอนไดออกไซด์ เช่น การปลูกป่าหรือฟื้นฟูป่าไม้ธรรมชาติ

ขณะที่ดิฉันเป็นกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ในปี ๒๕๔๙ ดิฉันได้รับมอบหมายให้เป็นประธานอนุกรรมการดำเนินการวางแผนในการอนุมัติโครงการ CDM ซึ่งขณะนั้นได้มีการพิจารณาว่าโครงการประเภทป่าไม้เป็นโครงการที่มีต้นทุนต่ำ กระทบได้ง่าย จึงควรเก็บไว้สำหรับคนไทยทำเองมากกว่าที่จะให้ต่างประเทศเข้ามาฉวยประโยชน์จากโครงการประเภทนี้ (ปัญหา low hanging fruit) โดยเฉพาะหากเราต้องมีพันธกรณีที่จะต้องลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกต่อไปในอนาคต ภายใต้เกณฑ์ดังกล่าวจึงให้ความสำคัญกับโครงการประเภทป่าไม้ภายใต้ CDM ไว้ต่ำ อย่างไรก็ตามหากการซื้อขายคาร์บอนเครดิตจากโครงการประเภทป่าไม้ เป็นการทำขึ้นโดยเอกชนหรือองค์กรภายในของประเทศไทยเอง ก็น่าจะเป็นการดีและทำให้ชุมชนสามารถได้รับประโยชน์จากการปลูกและดูแลรักษาป่าโดยไม่ต้องเข้าไปแตะต้องป่าโดยตรง ไม่เป็นการผิดกฎหมายป่าอนุรักษ์ดังกล่าวด้วย

จากใจ คนทำงาน

"ที่สุดของการดำเนินงานโครงการนี้คือ เราได้บทเรียนนี้ไปปรับใช้ในการปลูกป่าแบบไม่ปลูก... ถ้าเราเน้นเรื่องการปลูกคนอย่างเต็มที่ เน้นเรื่องป่าเศรษฐกิจ เน้นเรื่องที่ดินทำกินให้ชัดเจน เรื่องป่าใช้สอย เรื่องการแบ่งปันทรัพยากรธรรมชาติ เรื่องการปลูกจิตสำนึกอนุรักษ์ป่า เป็นต้น ป่าไม่ต้องปลูก"

อุสรค์ อภิชัย
ผู้อำนวยการฝ่ายปฏิบัติการศูนย์การเรียนรู้และเผยแพร่การพัฒนาทางเลือกที่ยั่งยืน มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ

"การทำงานของเรา คณะทำงานทุกคนต้องทำด้วยใจและรักที่จะทำงานแบบนี้โดยการเอาวิญญาณมาด้วย อย่างมาทำงานแต่ตัวเท่านั้น เราไม่แบ่งว่าเป็นเจ้าหน้าที่ เขาเป็นชาวบ้าน และไม่มีการแบ่งสีแบ่งพวก เราแบ่งอย่างเดียวว่าชุมชนเขามีปัญหา เราเป็นผู้ที่เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหา เอาใจเขามาใส่ใจเรา แต่ถ้าจะให้แบ่งออกเป็นสีๆ ชาวบ้านก็เป็นสีขาว เจ้าหน้าที่เป็นสีเขียว มาทำงานร่วมกันแล้วทุกอย่างจะกลายเป็นสีเขียวอ่อน มองแล้วสบายตา"

สมส สรมินทร์ หัวหน้าเจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่า

"ความประทับใจในการทำงานที่นี่คือ ความท้าทายในเรื่องจำนวนฝ่ายที่ต้องสร้างกับสภาพพื้นที่ ไม่เคยทำฝ่ายมากเท่านี้มาก่อน และยังท้าทายในการที่ต้องคิดใช้วัสดุท้องถิ่นมาทำฝาย สำหรับผมการทำงานต้องมีความสุขกับงาน เมื่อทำงานได้คิดไปก็สนุก พองานเสร็จก็ภูมิใจในผลงาน"

บุญฟู เครือคำ
เจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่า ด้านการสร้างฝาย

"ปัญหาและอุปสรรคมีแน่นอนและไม่เหมือนกัน ปัญหาเมื่อเกิดขึ้นต้องแก้ไขเป็นรายๆ ไป เข้ามาลชนให้มาก เมื่อลชนเข้าใจ รับรู้ เห็น และทำถูกต้อง จึงไม่มีอุปสรรคในการทำงาน เมื่อทำงานสำเร็จและโครงการนี้เป็นต้นแบบของงานปลูกป่า เป็นที่ศึกษาดูงานของในและต่างประเทศ เป็นศูนย์เรียนรู้แก่นักศึกษาและเยาวชน รวมถึงความอยู่ดีมีสุขของชุมชนในโครงการ"

ประยงค์ สีสัตย์ใจ เจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่า ด้านการปลูกป่า

"ในการปลูกป่าให้สำเร็จนั้นต้องปลูกเรื่องปากท้อง จิตสำนึก การมีส่วนร่วมของชุมชนและสังคมควบคู่ไปด้วยกัน การปลูกป่าจึงจับประสบผลสำเร็จ หากปลูกป่าเสร็จแล้วการแก้ไขเรื่องปากท้องของชาวบ้านยังไม่เสร็จสิ้น เชื่อได้เลยว่าเขาจะกลับไปทำลายป่านั้นเหมือนเดิม"

ทนอม ใจการ
เจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่า ด้านส่งเสริมการปลูกพืช

"ความประทับใจของข้าพเจ้าในการทำงานที่นี่คือ พี่ๆ ในทีมงานสอนให้รักและช่วยเหลือกันในทุกๆ ด้านที่ประทับใจมากเพราะทีมงานเรารักกันจริงๆ ทีมงานเราเลือกบุคลากรจากทุกภาคส่วนของประเทศไทย โดยไม่เลือกชนชั้น การศึกษา หรือสถานภาพทางสังคม ทีมงานเรามีคนที่พูดได้หลายภาษาแต่ทุกคนเข้าใจกัน เรียกได้ว่าทีมงานปลูกป่านี้สามารถปลูกป่าได้ทั่วโลกเลยทีเดียว"

เกษม จีพิชาวุฒาณิชย์ เจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่า

"การทำงานอะไรก็ตามเหมือนกับการนำเรือออกทะเล ต้องมีผู้บังคับการเรือและทางเสือให้ไปตามทิศทางที่ถูกต้อง มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน มีทีมงานที่เข้าใจเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ผมอยากบอกให้คนทั่วประเทศไทยได้ทราบถึงความสำคัญของโครงการที่ทำให้ชาวบ้านมีความรักร่วมกับเจ้าหน้าที่ และการสร้างป่าให้คงอยู่และมีการสืบสานตามปณิธานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร"

พิชิต ยาละ เจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่า ด้านการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์

"ผมว่าการปลูกป่าที่ดีที่สุด ที่ประหยัดงบประมาณและกำลังพลคือ การเริ่มปลูกจากข้างในตัวคนก่อน ให้เขามีความเข้าใจเป็นสารตั้งต้น ให้คนมีอาชีพเสริมเติมรายได้ ให้ป่าดูแลคนและคนดูแลป่า อนาคตข้างหน้าฝากลูกหลานให้สืบสานทุกหมู่บ้านทำจริงเพราะผู้นำเข้าใจ ชุมชนสนใจ ประเทศไทยพัฒนายั่งยืน เพราะป่าเป็นสมบัติของคนไทยทั้งชาติ"

พริษา เมืองหู
เจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่า ด้านการปลูกป่า

"ความประทับใจที่ได้เข้ามาทำงานในโครงการคือได้ช่วยเหลือชุมชน และได้ทำงานให้สมเด็จพระเทพฯ เมื่อก่อนนี้เราและชาวบ้านรู้จักแต่การทำลายป่า แต่ปัจจุบันเราได้ทำงาน ได้ดูแลรักษาป่า และชาวบ้านได้เข้าใจ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้ จุดนี้สำคัญมาก"

อาและ อ่วยแม
อสป. บ้านพญาไพรเส่า

"อนาคตของชุมชนอยู่กับป่าและดูแลป่าเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนนั้น ผมคิดว่าสิ่งสำคัญน่าจะเป็นการสร้างความเข้าใจ สร้างจิตสำนึกให้มีการเข้าใจและรักป่ามากขึ้น เพื่อเขาจะได้ใช้ประโยชน์จากป่าโดยไม่ทำลายป่า และรู้จักปกป้องดูแลป่าต่อไป"

อภิสิทธิ์ ปอดอแก้ว
อสป. บ้านพญาไพรเส่า

"อยู่ที่นี้ทำผิดแล้วเราจำไว้ว่าทำอะไรให้ถูกต้อง ต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัว ตรงนี้ยังมีหลายสิ่งหลายอย่างให้ศึกษาเรียนรู้การทำงาน"

มนสิการ ปัญญาเกิดสกุล
เจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่า

"ในการทำงานที่นี่เรามีความคิดอิสระ หัวหน้างานให้เราจัดคิดและให้โอกาสในการทำงาน ทำให้เราทำงานอย่างสบายใจ งานไม่ซ้ำซากจำเจ มีความท้าทายในการแก้ไขปัญหาคือเป็นโจทย์ให้เราคิดเพื่อเป้าหมายคือทำให้สำเร็จ"

หลวง นามย์
เจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่า

"งานที่ประทับใจคือสามารถช่วยแม่หมูดูดูกโดยทั้งแม่และลูกหมูปอดูกัย ทำให้เราภูมิใจ มั่นใจในการปฏิบัติงานและตั้งใจที่ทำได้สำเร็จ"

ปรีชา คีรวงศ์
อสป. บ้านอะป่า-ลิไซ

"งานที่ประทับใจคืองานปลูกถั่วเหลืองที่ผมได้ทดลองปลูกเองด้วย มั่นใจในความสำเร็จที่เกิดขึ้น อีกเรื่องคือการแนะนำชาวบ้านเลี้ยงสุกร ทำให้ชาวบ้านได้ลูกหมู มีรายได้เพิ่มขึ้น เราก็ดีใจ"

ดาวิ เสถียรเกริกชัย
อสป. บ้านแสนเมืองโก

"คิดว่าทีมงานนี้แตกต่างจากโครงการอื่นตรงที่การตัดสินใจที่ทำได้รวดเร็ว ไม่ต้องรอนาน บางคำถามที่เราถามเขาแล้วยังให้คำตอบไม่ได้ก็กลับมาตอบเรา ไม่ได้หายไป การตัดสินใจเร็วเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านชอบ"

รัฐศักดิ์ ไชยบุญตัน
อสป. บ้านล่าวัว-ไพล่า

จากใจ ชาวบ้าน

“ชาวบ้านแต่เดิมไม่ได้สนใจว่าน้ำมาจากไหน ที่มีปัญหาน้ำกินน้ำใช้ แม้จะไปเดินน้ำมาจากเขาทางนั้น ก็ยังไม่พอ เพราะคนมีฐานะดีขึ้นก็ใช้น้ำมากขึ้น ทางโครงการเข้ามาช่วยเหลือเรื่องน้ำ”

มนัญชัย เฉลิมพรเกษม
ผู้ใหญ่บ้านบ้านพญาไพรเส้าอ

“ตอนแรกๆ ก็ยังกังวลใจว่าสิ่งที่เจ้าหน้าที่พูดจะทำได้จริงไหม ผ่านไปหนึ่งปี ผมรู้สึกว่าชาวบ้านเข้าใจโครงการมากขึ้น ที่เข้าใจเพราะส่วนหนึ่งไปทำงานรับจ้างแปลงขาน้ำมันของโครงการ อีกส่วนหนึ่งคือเจ้าหน้าที่ได้เข้ามาช่วยหมู่บ้านในเรื่องของกองทุนต่างๆ”

ปีติ อ่วยยื้อ
ผู้ใหญ่บ้านบ้านปางมะหับ

“ผมดีใจที่โครงการเข้ามาคือเรื่องน้ำ ทำให้มีน้ำใช้พอเพียงไม่ต้องไปตักอย่างสมัยก่อน”

รักสิต ลาซี
ผู้นำชุมชนบ้านพญาไพรเส้ามา

“ส่วนตัวคิดว่าการปลูกป่าเป็นนโยบาย ผมว่าไม่ต้องไปเสียเงินงบประมาณเลย ปล่อยพื้นที่ไว้ ไม่ทำอะไร ป่าก็โตเองตามธรรมชาติ ป่าสามารถฟื้นได้ถ้าไม่เข้าไปทำลาย หากทำได้เช่นนี้ทั้งประเทศจะประหยัดงบประมาณมาก”

สรนชัย ลาซี
อดีตผู้ใหญ่บ้าน บ้านพญาไพรเส้ามา

“สมัยก่อนเรามีกฎเกณฑ์หลายอย่างในการดูแลป่า โดยเฉพาะที่ดินทำกิน ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ป่ายังกว้างใหญ่ พอมีปัญหาเรื่องโรคระบาดหรือผิผิ ชาวบ้านก็จะโยกย้ายหมู่บ้านไป”

ปกพงษ์ บอแฉ่
ผู้ใหญ่บ้านบ้านพญาไพรสิญ์

“หากโครงการไม่เข้ามา ไม่ห้ามใช้พื้นที่ต้นน้ำ ณ วันนี้ ป่าและน้ำก็ไม่มีทางดีเช่นนี้”

วุฒิศักดิ์ วิบูลวิโรจน์กุล
สมาชิก อบต. เทอดไทย

“ตอนนี้อาจุปลูกข้าวโพดเสริมในแปลงปลูกไม่ตงด้วย แล้วยังมีรายได้จากการรับจ้างโครงการดูแลป่า ต้นไม้ตงของอาจุ ก็ต้นใหญ่มากขึ้นแล้ว เพราะสองปีที่ผ่านมาไม่ได้เก็บหน่อเลย ปีหน้าคงค่อยๆ เก็บหน่อไม้เอากจากกอที่ใหญ่ๆ ส่วนที่บ้านก็ปลูกพืช ผัก เลี้ยงหมู ไก่ไม่ไหม้ ชีวิตตอนนี้มีความสุขดี”

อาจุ บอแฉ่
ชาวบ้านชาแฮย

“เวลาเราสอนเรื่องเรื่องการตัดไม้ทำลายป่า ทำลายต้นน้ำ คนที่อยู่ปลายน้ำข้างล่างจะไม่ได้ใช้น้ำ หรือน้ำขุ่นแดง เราก็มีการสร้างฝายไว้ให้น้ำ เด็กๆ จะเข้าใจจริงๆ เพราะว่าเขามีประสบการณ์ตรง”

จักรพล ซไต่ทัย
ครูโรงเรียนบ้านปางมะหับ

“ทางผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนต่างๆก็เคยทำงานร่วมกับโครงการมาแล้ว และยังได้วางแผนการในอนาคตที่จะให้โรงเรียนนำความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเข้าไปบูรณาการในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา”

อาจารย์ไพฑูรย์ จิบอันชอบ
ผู้อำนวยการโรงเรียนพญาไพรไตรมิตร

“โรงเรียนเองก็สนับสนุนที่จะให้มีการนำนักเรียนไปเข้าค่ายลูกเสือสิ่งแวดล้อม โดยสามารถจัดทำเป็นฐานการเรียนรู้ ในการบรรยายเรื่องป่า ไปดูระบบนิเวศป่าไม้ โดยใช้ที่ตั้งโครงการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้”

อาจารย์สุขสันต์ สอนนวล
ผู้อำนวยการโรงเรียนพญาไพรเส้ามา

“ดีใจที่ได้รับที่ดินทำกิน ได้มีที่ไว้ปลูกข้าวโพด ปลูกกล้วย มีรายได้เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว”

หมีตี มาเยอะ
ชาวบ้านอะป่า-ลิไซ

“โครงการเข้ามา ป่าดีขึ้น แต่ก่อนไม่เคยเห็นสัตว์ แต่เมื่อไม่มีการเผาป่า ทำให้ป่าฟื้นตัว หางของปามาทานได้ ช่วงหน้าฝนได้เก็บเห็ดไปขาย”

ยายี มาเยอะ
ชาวบ้านห้วยอื่น

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง
MAE FAH LUANG FOUNDATION

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ โครงการพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน

จากแรงบันดาลใจสู่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ เดิมชื่อว่า มูลนิธิส่งเสริมผลผลิตชาวเขาไทย ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระเจ้าของปวงชนชาวไทย โดยมีเป้าหมายในการทำการตลาด ส่งเสริมการจำหน่ายผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมราษฎรชาวไทยภูเขา และให้ความช่วยเหลือในด้านอื่นๆ ต่อมาเปลี่ยนเป็นมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ เมื่อทรงพระชนชีพ ๘๘ ชันษา สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีพระราชดำริให้ก่อตั้งโครงการพัฒนาอดอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร ควบคู่ไปพร้อมกับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แก้ไขปัญหาการปลูกฝิ่นอย่างถาวรในบริเวณพื้นที่

สามเหลี่ยมทองคำ พระองค์ทรงได้รับแรงบันดาลใจและทรงเรียนรู้จากพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ในการทรงงานแก้ปัญหาการปลูกฝิ่นในประเทศไทยมานานแล้วกว่า ๔๐ ปี ซึ่งเห็นได้ว่าความยากจนและความขาดโอกาสนั้นเป็นต้นเหตุของการปลูกฝิ่น ดังนั้นการแก้ปัญหาความเป็นอยู่ของคนต้องมาเป็นอันดับแรก โดยใช้แนวทางการให้ทางเลือกในการดำรงชีพ เป็นการสร้างอาชีพสร้างรายทดแทนการปลูกฝิ่นอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพราะการกวาดล้างนั้นเป็นการทำลายรายได้ชาวบ้าน ไม่ใช่เป็นการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน

พระองค์จึงทรงให้คนเป็นจุดศูนย์กลางในการพัฒนา และได้ทรงนำกิจกรรมในโครงการพระราชกรณียกิจต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาปรับใช้ในโครงการพัฒนาอดอยตุงฯ และดำเนินงานอย่างบูรณาการครอบคลุมทุกด้าน โดยได้รับความสนับสนุนจากองค์กรที่ร่วมงาน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

การพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน (Sustainable Alternative Livelihood Development - SALD)

การพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน เป็นแนวทางการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากพระปรีชาญาณและพระราชปณิธานของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในการช่วยเหลือพัฒนาผู้ที่ยังขาดโอกาสในสังคม อีกทั้งจากการรวบรวม ประมวลประสบการณ์ และบทเรียนในการดำเนินงานโครงการพัฒนาอดอยตุงฯ ที่จังหวัดเชียงใหม่

การพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน เน้นการพัฒนาคนอย่างมีบูรณาการ เป็นขั้นเป็นตอน ตามช่วงเวลาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในแต่ละพื้นที่ และนำวิถีคิดและวิธีบริหารจัดการเชิงธุรกิจมาปรับใช้ เช่น ผลิตของที่ตลาดต้องการ มุ่งสร้างประโยชน์สูงสุดจากต้นทุนที่ต่ำที่สุด ด้วยกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ รวดเร็ว ไม่ซับซ้อน อีกทั้งศึกษาความเป็นไปได้ก่อนทำโครงการเพื่อลดความเสี่ยง หรือวัดผลเพื่อปรับปรุงการทำงานอยู่ตลอดเวลา เป็นต้น

แนวทางพัฒนาของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

- **แก้ไขความเจ็บป่วย** : หากสุขภาพร่างกายของคนไม่แข็งแรง ก็ไม่มีแรงทำงานเพื่อหาเลี้ยงปากท้อง
- **แก้ไขความยากจน** : เมื่อคนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงแล้ว ก็หาอาชีพที่เหมาะสมเพื่อสร้างรายได้ที่มั่นคง ก็จะไม่หันกลับไปทำอาชีพทุจริตอีก
- **แก้ไขความไม่รู้** : เมื่อคนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแล้ว พออยู่พอกิน มีเงินเหลือเก็บออม ก็จะสามารถส่งลูกหลานเรียนหนังสือได้ การศึกษาที่เหมาะสมนำไปสู่การพัฒนาในระยะยาว และสร้างความยั่งยืนอย่างแท้จริง

การทำงานแบบเป็นขั้นเป็นตอนตามช่วงเวลาที่เหมาะสม

โครงการพัฒนาอดอยตุงฯ มีกรอบเวลาการดำเนินงาน ๓๐ ปี โดยแบ่งออกเป็น ๓ ระยะ คือ ระยะสั้น (เห็นผลในพริบตา) ระยะกลาง และระยะยาว

ในช่วงระยะสั้น สิ่งสำคัญมากคือ ต้องทำกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านเห็นผลในพริบตา เพื่อสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่น โดยทำให้ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์อย่างรวดเร็วจากการมีส่วนร่วมในโครงการ ภายในระยะเวลา ๑-๑๕๐ วัน

ระยะกลาง เน้นการสร้างงานสร้างอาชีพ และรายได้ที่เหมาะสม พัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

ระยะยาว เน้นความสำคัญของการพัฒนาคน โดยให้ความรู้เพื่อให้ชาวบ้านสามารถบริหารจัดการ ช่วยเหลือตนเองได้ มีรายได้ที่มั่นคงยั่งยืน โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือรับการช่วยเหลือจากภายนอก ตลอดจนสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูลกัน

การวางแผนระยะยาวนั้นเป็นสิ่งจำเป็น เพราะชุมชนจะไม่มีเวลาพัฒนาศักยภาพเศรษฐกิจพอเพียง เรียนรู้การผลิตและการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ และพร้อมที่จะสานต่อการพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไป ภูมิปัญญาของการพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีพที่ยั่งยืนคือ ความเป็นเจ้าของ เพื่อให้พัฒนานั้นเป็นไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ชุมชนท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการวางแผน และการทำงานทุกขั้นตอน เพื่อให้ชุมชนจะสามารถบริหารงานต่อได้ด้วยตนเอง และในที่สุดจะเป็นเจ้าของร่วมในการบริหารธุรกิจเพื่อสังคม

โครงการพัฒนาออยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ - พ.ศ. ๒๕๓๑-ปัจจุบัน

โครงการพัฒนาออยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีพื้นที่ทั้งหมด ๙๓,๕๑๕ ไร่ ดิถขายแดนสหภาพพม่า มีหมู่บ้านในพื้นที่โครงการ ๒๙ หมู่บ้าน ประชากรที่อาศัยอยู่เป็นชาวไทยภูเขาและชนกลุ่มน้อย ๖ เผ่า จำนวนคนประมาณ ๑๑,๐๐๐ คน

เมื่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้เริ่มทรงงานที่โครงการพัฒนาออยตุงฯ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ขณะนั้นสภาพพื้นที่ออยตุงซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม ชาวบ้านเลี้ยงชีพด้วยการทำไร่เลื่อนลอย ปลูกข้าวไร่ซึ่งพอกินแค่ ๖ เดือน ออยตุงยังเป็นพื้นที่ทุรกันดาร ไม่มีถนน น้ำ หรือไฟฟ้า ผืนจึงเป็นพืชสำคัญของพวกเขา เพราะมีค่าน้ำซื้อถึงที่ และเป็นยารักษาโรคขนานดี ช้ำร้ายยังมีการค้าอาวุธสงคราม กองกำลังชนกลุ่มน้อย และการค้ามนุษย์อีกด้วย

การสาธารณสุข

สิ่งแรกที่โครงการพัฒนาออยตุงฯ เข้าไปแก้ไขคือปัญหาสุขภาพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงเห็นว่า ถ้าคนยังไม่แข็งแรงก็ไม่สามารถทำงานอะไรได้ ออยตุงในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ นั้นยังเป็นพื้นที่กันดารที่การแพทย์เข้าถึงยาก โครงการพัฒนาออยตุงฯ จึงได้นำแพทย์อาสา ออกหน่วยเพื่อรักษาประชาชนในพื้นที่ และได้วางแผนระยะยาวในการในการปรับปรุงการสาธารณสุขทั้งเชิงนโยบาย บุคลากร และสาธารณูปโภค ร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้พอเพียงต่อความต้องการของพื้นที่ นอกจากนี้ได้ให้ความรู้ด้านสุขลักษณะแก่ประชาชนด้วย ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ หลังจากโครงการเริ่มดำเนินงานมา ๕ ปี โครงการพัฒนาออยตุงฯ ได้เริ่มโครงการนำบิดยาเสพติด ๑,๐๐๐ วัน เพื่อรักษาผู้เสพยาให้หายขาดจากการติดสารเสพติด ซึ่งเริ่มด้วยการล้างพิษใน ๖๐ วันแรก จากนั้นก็เข้าสู่กระบวนการบำบัด ฝึกอบรมวิชาชีพ และการตรวจติดตามผล เพื่อให้แน่ใจว่าผู้รับการบำบัดจะไม่กลับไปติดยาอีก และสามารถกลับเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับสังคมได้

นอกจากนี้ ได้มีโครงการหมู่บ้านปลอดยาเสพติด โดยที่แต่ละหมู่บ้านจะออกกฎและมาตรการดูแลหมู่บ้านของตนเองในการจัดการยาเสพติด และยื่นให้คณะกรรมการกลาง ซึ่งประกอบไปด้วยตัวแทนจากองค์กรรัฐ ส่วนปกครองท้องถิ่น และโครงการพัฒนาออยตุงฯ เป็นผู้ตรวจสอบ ถ้าหมู่บ้านใดสามารถจัดการปัญหาเสพติดได้อย่างเข้มแข็ง ก็จะได้รับสถานะและประกาศนียบัตรว่าเป็นหมู่บ้านปลอดยาเสพติด ซึ่งจะเป็นป้ายตั้งแสดงไว้หน้าทางเข้าของหมู่บ้าน เป็นสัญลักษณ์แห่งความภาคภูมิใจของหมู่บ้านที่สามารถพาตนเองหลุดพ้นจากยาเสพติด และได้กลายเป็นมาตรฐานและแรงบันดาลใจให้หมู่บ้าน

อื่นๆ ในการจัดการยาเสพติด

การสร้างงานสร้างรายได้

พระราชปณิธานในการพัฒนาออยตุงของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี คือการช่วยคนให้สามารถช่วยตัวเอง และทำให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้ การดำเนินงานของโครงการฯ จึงเป็นการปลูกป่า ปลูกคนขนานกันไป ชาวบ้านที่เคยปลูกฝิ่น กลายเป็นแรงงานปลูกป่า ได้รับค่าจ้างทุกๆ ๑๐ วัน เป็นการเปลี่ยนรายได้จากงานทุจริตมาเป็นงานสุจริตทันที คนก็ได้ประโยชน์ ป่าก็ได้ประโยชน์พร้อมๆ กัน

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเชื่อว่าไม่มีใครอยากเกิดมาเป็นคนไม่ดี แต่ความยากจนและขาดโอกาสทำให้พวกเขาไม่มีทางเลือกอื่น โครงการพัฒนาออยตุงฯ จึงมุ่งสร้างงานที่มีรายได้มั่นคง โดยมีปรัชญาการทำงานคือ อะไรที่ชาวบ้านถนัดและทำได้คืออยู่แล้วไปเสริมให้ดียิ่งขึ้น จึงมุ่งผนวกภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับการทำธุรกิจแบบสากล โดยได้ว่าจ้างนักออกแบบมาทำงานร่วมกับคนในท้องถิ่น เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์สินค้าที่มีเอกลักษณ์ ได้คุณภาพตามมาตรฐาน และเป็นที่ต้องการของตลาดสากล จึงได้สร้างธุรกิจที่หลากหลาย เพื่อสร้างงานให้ทุกกลุ่มคนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิง ผู้ชาย วัยทำงานหรือวัยชรา และเพื่อลดความเสี่ยงในการทำธุรกิจประเภทเดียว งานที่โครงการพัฒนาออยตุงฯ อาทิเช่น ด้านการเกษตร ตั้งแต่การจ้างปลูกและดูแลป่าเศรษฐกิจ ได้แก่ การปลูกกาแฟและปลูกแมกคาดาเมีย การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพันธุ์ไม้ การอนุบาลจนถึงการดูแลไม้ดอกไม้ประดับ เพื่อจำหน่ายและตกแต่งสวนแม่ฟ้าหลวงฯ ด้านหัตถกรรม มีโรงงานทอผ้า โรงงานทอพรม โรงงานกระดาษสา และโรงงานเซรามิค ด้านการแปรรูปอาหารจากผลผลิตในป่าเศรษฐกิจ และด้านการท่องเที่ยว มีงานในท้องอาหาร บ้านพัก ฯลฯ กระบวนการผลิตต่างๆ เน้นความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน แต่จะพึงการปรับแต่ง

ของเทคโนโลยีที่มีตามท้องถิ่น และลดการพึ่งพาพลังงานจากภายนอก

การสร้างงานและรายได้ไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่งานผลิตขั้นต้น แต่เน้นการสร้างสรรคเพื่อเพิ่มมูลค่า ด้วยการแปรรูปและออกแบบให้ตรงกับความต้องการของตลาด กาแฟที่ได้จะนำมาคั่วและบรรจุขาย หรือทำเป็นเครื่องดื่มเพื่อบริการในร้านกาแฟออยตุง ซึ่งมีทั้งหมด ๒๐ สาขาทั่วประเทศ ผ้าทอมือจะแปรเปลี่ยนเป็นเครื่องนุ่งห่มหรือของตกแต่งบ้าน แผ่นกระดาษสา ก็กลายเป็นสมุดหรือกล่องของขวัญสวยงาม ประโยชน์ของการแปรรูปเช่นนี้ ทำให้คนในท้องถิ่นสามารถกำหนดราคาสินค้าเองได้ แทนที่จะต้องเผชิญกับปัญหาราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน และในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ กาแฟออยตุงได้รับเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) เพื่อรับรองคุณภาพมาตรฐานของกาแฟออยตุงในระดับสากล และให้เป็นสมบัติของคนออยตุง ไม่ให้ใครแอบอ้างใช้ชื่อกาแฟออยตุงได้

รายได้จากธุรกิจเพื่อสังคมต่างๆ นี้ ทำให้โครงการพัฒนาออยตุงฯ สามารถเลี้ยงตัวเองได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งตรงตามเป้าหมายที่วางไว้ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ ที่ต้องการใช้งบประมาณแผ่นดินให้น้อยที่สุดภายในปีที่ ๑๔ ของการดำเนินงาน ถือเป็นต้นแบบของโครงการพัฒนาที่ประกอบธุรกิจจนสามารถเลี้ยงตัวเองได้ และนำผลกำไรไปใช้เพื่อการพัฒนาต่อ โดยไม่ต้องพึ่งพาทุนหรือการกู้ยืมจากที่ใด ด้านรายได้ของประชากรต่อปีบนออยตุงได้เพิ่มขึ้นจาก ๓,๗๗๒ บาทต่อคนในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็น ๓๗,๕๔๓ บาทต่อคนในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยทั้งหมดได้มาจากอาชีพสุจริต ไม่มีการปลูกฝิ่นหลงเหลืออยู่บนออยตุง นอกจากนี้การศึกษาและการสาธารณสุขก็เข้าถึงครอบคลุมทุกพื้นที่ออยตุงด้วย อีกทั้งธรรมชาติก็ได้กลับคืนมา ซึ่งมีพื้นที่ป่าฟื้นฟูสมบูรณ์แล้วทั้งหมด ๙๓,๕๑๕ ไร่ และออยตุงเองก็กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้นชื่อที่รับนักท่องเที่ยวกว่าล้านคนต่อปี

การศึกษา

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีมีพระราชประสงค์ที่จะช่วยคนบนออยตุงให้ช่วยตัวเองได้ในอนาคต โครงการพัฒนาออยตุงฯ ร่วมด้วยกระทรวงสาธารณสุข ได้ดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาทั้งในและนอกระบบ เพื่อให้คนในพื้นที่มีความมั่นใจ สามารถคิดเป็นทำเป็น แก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง และมีความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดและวัฒนธรรมของตนเอง ทำให้พวกเขาพร้อมที่จะเป็นผู้นำเพื่อที่จะพัฒนาออยตุงสืบต่อไป ดังนั้นนักเรียนในโครงการพัฒนาออยตุงจะไม่ได้เรียนเพื่อแค่ให้อ่านออกเขียนได้เท่านั้น แต่จะมุ่งเน้นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การวินิจัย และการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ซึ่งโครงการได้นำหลักสูตรสากลอย่างมอนเตสซอรี การฝึกวิชาชีพด้วยการ

ลงมือทำจริง และ Project-based Learning ลงไปในการเรียนการสอน โดยปรับเนื้อหาให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและความต้องการของพื้นที่ ซึ่งได้รวมเรื่องการทำธุรกิจเพื่อสังคมในโครงการด้วย นอกจากนี้ได้มีการมอบทุนการศึกษาต่อในระดับสูง และเตรียมความพร้อมเพื่อโอกาสทางอาชีพให้ด้วย อีกทั้งคนท้องถิ่นที่ทำงานให้โครงการพัฒนาออยตุงฯ ก็ได้รับการสนับสนุนและอบรมให้เข้าถึงค่านิยมที่พร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพตัวเองตลอดเวลา

ภายในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ รวมระยะเวลา ๓๐ ปี มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ จะสิ้นสุดการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อโครงการพัฒนาออยตุงฯ และมอบการบริหารงานทั้งหมดให้แก่ชุมชนบนออยตุง ซึ่งจะเป็นผู้รับผิดชอบดูแลบริหารจัดการธุรกิจและกิจการต่างๆ ที่โครงการฯ ได้ริเริ่มไว้ให้พัฒนาก้าวหน้าต่อไป ทำให้โครงการพัฒนาออยตุงฯ เป็นตัวอย่างการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

และในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ สำนักงานสหประชาชาติว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรม (UNODC) ยอมรับว่าโครงการพัฒนาออยตุงฯ เป็นหนึ่งในโครงการต้นแบบการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างยั่งยืนของโลก

การขยายผลการพัฒนา

• โครงการปลูกป่า

การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของทุกสรรพสิ่ง การจะปลูกป่าให้สำเร็จนั้นจะเกิดได้ต่อเมื่อคนและป่าสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันได้ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เห็นว่าถ้าคนยังไม่มีความพอใช้ คนก็จะยังตัดไม้เพื่อความอยู่รอด ดังนั้นป่าเศรษฐกิจจึงเป็นคำตอบเพื่อให้คนและป่าอยู่ร่วมกันได้ โดยป่าเศรษฐกิจจะเป็นแหล่งรายได้ระยะยาวให้ชุมชน ในขณะที่มีป่ายังชีพเป็นแหล่งอาหารและไม้ฟืน ป่าทั้งสองเปรียบเสมือนแนวกั้นไม่ให้คนรุกป่าเข้าไปในเขตป่าอนุรักษ์ อีกทั้งเป็นที่พึ่งพาของคน ซึ่งขึ้นต่อความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในการดำรงชีวิต ทำให้เกิดการปกป้องหวงแหนป่าต้นน้ำทั้งหลาย

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ร่วมกับมูลนิธิสยามกัมมาจล จึงได้ขยายผลบทเรียนการปลูกป่าจากโครงการพัฒนาออยตุงฯ เป็นครั้งแรก ไปยังโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ บนพื้นที่ ๑๔,๐๐๕ ไร่ ที่ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย โครงการใช้หลักการ “ปลูกป่าปลูกคน” ซึ่งเน้นการแก้ไขปัญหาความยากจน ต้นเหตุของการบุกรุกป่าเช่นเดียวกับออยตุง คือ มีการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพและยกระดับความเป็นอยู่ไปพร้อมๆ กับการปลูกป่า ส่วนวิธีการปลูกป่านั้นจะเป็นการปลูกป่าแบบปลูกเสริม คือไม่ตัดต้นไม้เดิมทิ้ง แต่ปลูกพันธุ์ไม้ถิ่นที่เหมาะสมกับภูมิเวศของพื้นที่และที่เป็นประโยชน์กับท้องถิ่น เสริมลงไปในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม

เพื่อคืนความหลากหลายทางชีวภาพและความสมบูรณ์ให้ระบบนิเวศของธรรมชาติ

และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ก็ได้เริ่มโครงการปลูกป่าอีกแห่งที่บ้านปุนะ ในอำเภอแม่ฟ้าหลวงฯ จังหวัดเชียงราย มีพื้นที่ ๒๔,๖๖๒ ไร่ โดยได้นำแนวทางการปลูกป่าของต๋อยตุงรวมเข้ากับทฤษฎีปลูกป่าของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาปรับใช้ในพื้นที่ ซึ่งเป็นการปลูกป่าแบบไม่ปลูกโดยกันพื้นที่ป่าอนุรักษ์ไม่ให้สิ่งใดไปรบกวนเพื่อให้ธรรมชาติฟื้นฟูขึ้นมาเอง และในขณะเดียวกันก็ได้แบ่งพื้นที่สำหรับป่าเศรษฐกิจและป่ายังชีพที่ส่งเสริมการปลูกขาน้ำมัน ไม้ตุง และกล้วย ให้เป็นแหล่งรายได้และอาหารแก่ชุมชนด้วย

• โครงการในต่างประเทศ

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้ขยายผลการพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนไปยังประเทศที่ต้องการความร่วมมือในการพัฒนา ปัจจุบันมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ยังดำเนินงานอยู่ในจังหวัดบรัลล์ สาธารณรัฐอิสลามอัฟกานิสถาน และจังหวัดอาเจะห์ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย และเคยดำเนินงานอยู่ในรัฐฉาน สหภาพพม่าจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๔๗ อีกด้วย

มหาวิทยาลัยที่มีชีวิต

มหาวิทยาลัยที่มีชีวิต เป็นแนวความคิดในการเผยแพร่การพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน (SALD) ในรูปแบบเชิงรับ ซึ่งสอดคล้องและเสริมกับการดำเนินงานเผยแพร่ในเชิงรุก หรือการขยายโครงการไปในพื้นที่อื่นๆ ในแต่ละปี มีผู้สนใจจากทั้งในและต่างประเทศ เดินทางมาศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยน เรียนรู้ และฝึกอบรมที่ต๋อยตุงในเรื่องการพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน และการทำธุรกิจเพื่อสังคมเป็นจำนวนมาก มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ จึงพยายามพัฒนาโครงการพัฒนาต่างๆ ที่ดำเนินงานอยู่ให้กลายเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้ที่สนใจการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน (Sustainability) และมีคนเป็นศูนย์กลาง (Human-centric)

การดำเนินงานควบคู่กันทั้งเชิงรุกและเชิงรับทั้งในและต่างประเทศนี้ จะทำให้มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ มีประสบการณ์และบทเรียนที่หลากหลายและเพิ่มพูนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้รูปแบบและวิธีการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น สามารถให้คนได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในสภาพภูมิสังคมต่างๆ และเกิดประโยชน์ขยายวงสู่คนจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ

The Thai Approach to Sustainable Alternative Livelihood Development (SALD)

From early inspiration to the work of the Princess Mother

Over 40 years ago, His Majesty King Bhumibol Adulyadej initiated the fight against opium cultivation in Thailand, using a crop substitution approach. His Majesty realised first-hand, through his visits to the remote mountainous region of Northern Thailand, that poverty and a lack of opportunity are the main causes of opium poppy cultivation. His Majesty therefore, putting the well-being of people first, used a gradual approach that progressively replaced opium by other viable livelihood alternatives. This approach accepted the temporary coexistence of illicit narcotic crops with licit ones, recognising that forced eradication cannot be successful if it drives a wedge between the government and local people. This occurs when law enforcement eliminates the local community's only source of income and leaves them with nothing to survive on.

Poppy growers in Northern Thailand were given a set time span to stop growing opium and to switch to alternative crops. Local people first had to learn to grow, process, and market these new crops and to be able to earn enough income from them before being at risk of prosecution if they continued to grow opium.

In 1987, HRH Princess Srinagarindra, the late Princess Mother of His Majesty King Bhumibol Adulyadej, initiated the Doi Tung Development Project (DTDP). She shared her son's people-centric principles, and learnt from his different projects' use of post-harvest processing and off-farm activities, adapting it to Doi Tung. At 87 years of age, the Princess Mother worked in a holistic and integrated manner, gaining support for the Project from all stakeholders: the government as well as non-government organisations, the private sector and local communities.

The SALD Approach

To lift people out of the vicious cycle of sickness, poverty, and ignorance, three priorities were identified:

- **Health:** Basic health needs must be addressed because sick people are less productive or cannot work.
- **Livelihood:** Once people are in good health and able to work, the next priority is the provision of viable livelihood options, starting with those which provide immediate income, and then gradually diversifying into value-adding activities which offer higher income-generating opportunities.
- **Education:** When people can earn sufficient income, and children no longer have to work to support their families, education becomes the main focus as the key to unlocking opportunities for the next generation. This allows them to become self-sufficient and sustainable, and the vicious cycle of poverty is broken.

The Foundation uses sequenced interventions:

- The short-term phase typically starts with some 'Quick Hit' activities to immediately provide the local communities with a legal source of income within the first 10-150 days. This is the most crucial period because it is vital to gain people's trust and confidence. Fast-growing cash crops are promoted to fill the gap before medium and longer-term programmes bear fruit.
- The medium-term phase focuses on developing viable market-driven livelihood alternatives and moving the community and the economic activities up the value chain.
- The long-term phase empowers people to become self-reliant, ethical, protecting their cultural values, respectful of the environment, and able to cope with global market forces. Relevant education, both formal and informal for different age groups is provided. Cooperatives, local enterprises, and civil society are encouraged and supported.

The Princess Mother emphasised that development assistance must be multi-pronged and fully integrated in order to effectively tackle complex development issues. A long-term time-line is crucial, because it allows communities the time to develop sufficient economic capacity to better understand new production methods and to learn about the markets they now serve. However, it is essential to plan both the steps and the pace of development so that they are realistic and

allow local communities to take ownership of the developmental process and changes.

The key to Sustainable Alternative Livelihood Development (SALD) is ownership. To be sustainable over time, local communities must be active participants from the start, taking part in the planning and assuming meaningful roles and responsibility in all activities. To this end, the Foundation aims to ensure that communities can continue the process of development themselves, ultimately becoming co-owners of the social enterprises that have been created.

The Doi Tung Development Project

The DTDP is located in Chiang Rai, Thailand along the border with Myanmar in the heart of the 'Golden Triangle' - once infamous worldwide as a leading region of illicit opium production. The Project area covers approximately 150 square kilometres. There are 29 villages and approximately 11,000 people from six ethnic minority groups.

The Princess Mother demonstrated her commitment to the DTDP by building her home in Doi Tung in 1988. Her vision was to allow people and nature to coexist in harmony, by aligning the people's interests with the preservation of the natural environment and providing opportunities for all, regardless of race or religion.

The barren hills of Doi Tung had been subjected to "slash and burn" agriculture, opium cultivation, and the trafficking of humans and arms for many years. It was a "survival world" where people lived in abject poverty, without basic infrastructure or government support. The Princess Mother recognised however that the root causes of many of the problems were basically driven by poverty and the lack of opportunity.

Health:

The DTDP tackled the immediate health issues by bringing volunteer doctors to the region while long term health improvement was ensured by partnering with relevant government agencies to develop both a sufficient health infrastructure and personnel as well as providing education in hygiene and prevention of sickness. In 1992, after the Project had been in place for five years, the DTDP organised a one-time, 1,000-day drug rehabilitation programme to treat addicts in the project area. Detoxification took 60 days. Subsequently, rehabilitation, vocational training, monitoring and evaluation were enacted to ensure that the former addicts could live proud and productive lives, minimising the risk of relapse into drug use.

This step has been followed up by the 'Drug-free Village Certification' programme in which each village comes up with procedures and regulations to ensure that they remain drug-free. These are submitted to a central committee, which checks whether the village is in fact drug-free. If the village passes, it receives "drug-free certificate" status, and a sign proclaiming this fact is proudly displayed at the entrance to the village. Over the years, these signs have quickly become a source of pride for villages that used to grow opium and had high addiction rates. They have also become benchmark standards and a source of inspiration for other villages on their journey to certification.

Livelihood:

Livelihood promotion took the form of a very visible "quick hit" in reforestation, turning opium cultivators and subsistence farmers into forestry

workers. This immediate wage-paying activity helped earn the trust and cooperation of the local communities, which in turn helped facilitate longer-term projects that were designed at a later stage.

However, applying the concept of moving to higher value-chains, the forestry workers were encouraged and trained to become coffee and macadamia farmers in the economic forests. Once these medium and long-term crops yielded fruits, further evolution towards roasting and processing of coffee and macadamia nuts created even more meaningful jobs. Other livelihood options such as plant tissue culture, horticulture, and cottage industries in areas such as mulberry paper, ceramics, carpets, and woven cloth were established to maximise existing skills and diversify the risk of failure of running a single enterprise.

Central to the SALD's philosophy is the integration of local wisdom with business professionalism, and in particular, a market-driven approach. At the DTDP, modern designers and marketing professionals work with local villagers to produce world-class handicrafts and fashion products, leading to the creation of value-added products that are in high demand both in Thailand and abroad.

Using coffee as an example, it was decided that rather than selling only the green coffee bean to other parties for processing, the project would encourage locals to embark on a journey up the value-chain - earning additional income at each step. So the Project set up its own coffee facility and trained the locals to roast the coffee beans, and sell them under the "Doi Tung" brand. The most recent achievement came when the DTDP was able to launch its own retail coffee shops under the name 'Cafe Doi Tung'. There are currently 20 Cafe Doi Tung branches in Thailand and clearly one is earning much more money for the project and its employees when you sell coffee in a cup than as a green bean. In 2008, Doi Tung coffee received Geographical Indication (GI) certification, proving that coffee that is grown, harvested, processed, roasted, and sold all in Thailand is able to compete with other leading international brands.

The DTDP has been financially self-sustaining since 2001. The Project area is now opium free. Living standards for the local people have significantly improved from less than \$100/person/annum when they still grew opium, to \$1,070/person/annum in 2007. Local people now have legitimate livelihoods and access to

health-care and education. The Project restored 14,962 hectares of forest land, and has transformed Doi Tung into a world-class tourist destination that receives more than one million visitors a year.

Education

To help the people of Doi Tung meet their aspiration and future plans, the DTDP in conjunction with the Ministry of Education have embarked on a reform of the school curriculum. Not satisfied with children just being able to read, write and to do mathematics well, the Project looks into embedding deeper holistic values such as discipline and responsibility, creativity, innovation, and self-learning to meet the demand of today's fast changing world and to empower them to help themselves. Internationally-accepted approaches to education such as Montessori, project-based learning, and hands-on vocational training that are adapted to the local context and integrated into the Project's social enterprises are practiced. Moreover, the DTDP offers scholarship to local students to further their education and prepare for job opportunities. Local people employed by the Project are also encouraged and coached to understand the value of self-improvement.

By the year 2017, 30 years after the inception of the Project, the Foundation will phase out of its direct daily involvement, transferring the administration and management of the Project's social enterprises and the overall development of Doi Tung to a new generation of local leaders, making it truly an example of a sustainable development project.

Development Outreach

Reforestation Models

It is important to protect the watershed area for everyone's long-term survival. Success in reforestation occurs only when people and nature can coexist in harmony. The Mae Fah Luang Foundation recognises that as long as people remain poor, they will encroach on the forest, logging illegally to earn what it takes to survive. Therefore, economic forestry, which can provide streams of substantial long-term income to local people, plays an important role as a key success factor in this mutual relationship. Sustenance forests also allow people to gather food and fuel within special areas. These forest

zones provide a buffer between local people and the reserve forest as well as align benefits for the people with the well-being of the forest, saving the watershed area from undue encroachment.

The Foundation's first reforestation expansion is called Pang Mahan also located in the Mae Fah Luang District adjacent to the DTDP. It has a total area of 2,250 hectares where lessons learnt from Doi Tung were applied. The Foundation learnt from some of its earlier mistakes such as an over-reliance on monoculture reforestation at Doi Tung, to planting multiple variants of plants native to the area. This helped restore the forestland and revive biodiversity to the area.

In the second project called Puna also in the Mae Fah Luang District, the reforestation model was further refined over an area of 3,900 hectares. His Majesty the King of Thailand's method of "natural reforestation" was implemented. No new trees were planted, but sustenance and economic forestry zones promoting bamboo, banana, and tea oil on the outer edges of the reserve forest allow the watershed area to regenerate itself without human interference.

International Outreach

Since 2002, the Foundation has also been outreaching its SALD approach internationally, helping those countries and communities which have requested assistance. The Foundation undertook an initial project in Shan State, Myanmar which ended in 2004. Currently there are on-going projects in Aceh province, Indonesia and Balkh province, Afghanistan.

Living University

While the Foundation is extending the SALD approach, one of its long-term aims is to develop a "living university". This will be done by collecting practical experiences from the Foundation's work, and sharing the lessons learnt with other countries facing similar problems. The living university - with its multiple campuses from the outreach programmes in Thailand and abroad - will offer a dynamic, interactive, real-life classroom to the development community, where trainees and Project staff can learn together and from each other.

www.maefahluang.org
www.doitung.org

ธนาคารไทยพาณิชย์ กับกิจกรรมเพื่อสังคม

“กิจกรรมเพื่อสังคม” เป็นหนึ่งในนโยบายหลักที่ธนาคารให้ความสำคัญควบคู่ไปกับการประกอบธุรกิจ โดยการให้ความสนับสนุนแก่องค์กรสถานสาธารณกุศลต่างๆ รวมถึงการดำเนินโครงการและกิจกรรมอันเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยรวม ในปัจจุบันการดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมของธนาคารมี “คณะกรรมการกิจกรรมเพื่อสังคม” ซึ่งเป็นคณะกรรมการในระดับกรรมการธนาคาร ทำหน้าที่วางกรอบการดำเนินงาน กำกับดูแล และประเมินผลการดำเนินงาน ทำให้การดำเนินงานด้านกิจกรรมเพื่อสังคมของธนาคารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมในวงกว้าง

นอกเหนือจากการให้ความสนับสนุนกิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์แล้ว เรื่องที่ธนาคารมุ่งเน้นดำเนินการเป็นเรื่องหลักคือ “การพัฒนาเยาวชนและส่งเสริมการเรียนรู้”

ซึ่งในการดำเนินการเรื่องดังกล่าว ธนาคารมี “มูลนิธิสยามกัมมาจล” ซึ่งเป็นมูลนิธิของธนาคารเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนงานพัฒนาเยาวชน มูลนิธิฯ ได้ให้การสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพเยาวชนผ่านการดำเนินโครงการต่างๆ นอกไปจากนั้นมูลนิธิฯ ทำหน้าที่เป็นแกนกลางประสานไปยังเครือข่ายองค์กรสาธารณกุศลที่มีเจตนารมณ์เดียวกัน สร้างเป็น “เครือข่ายภาคีทุนพลังเยาวชน” ร่วมกัน “ต่อยอด” จากกิจกรรมเดิมที่ดำเนินมาเป็นอย่างดีให้เกิดความต่อเนื่อง รวมถึงสนับสนุนให้มีการศึกษาและวิจัยงานต่างๆ แลกเปลี่ยนความรู้อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนในภูมิภาคต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดการขยายผลและนำไปเป็นต้นแบบหรือแนวทางในทางปฏิบัติของหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

นโยบายอีกประการที่ธนาคารให้ความสำคัญคือ การใช้นวัตกรรมและทรัพยากรของธนาคาร ในการสนับสนุนการดำเนินงานด้านพัฒนาเยาวชนและชุมชนในลักษณะ “ต่อยอด” ขยายผลการดำเนินงาน ดังนั้นจึงมุ่งที่จะให้บุคลากรของธนาคารได้เข้าไปมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผนงานและร่วมทำกิจกรรม ถือเป็นการสร้างวัฒนธรรมใหม่ในองค์กรให้พนักงานของธนาคารทั่วประเทศมี “จิตอาสา” ทำงานเพื่อสังคมในด้านต่างๆ ภายใต้แนวคิด “SCB ชวนกัน...ทำดี” รวมไปถึงการให้ความร่วมมือ ตลอดจนเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรสถานสาธารณกุศลต่างๆ ในการทำประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

มูลนิธิสยามกัมมาจล

สร้างจิตอาสา พัฒนาเยาวชน และชุมชน

ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) ได้ก่อตั้งมูลนิธิสยามกัมมาจล (Siam Commercial Foundation) ขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๔ โดยนำชื่อธนาคารพาณิชย์แห่งแรกของไทยอันเป็นชื่อเดิมของธนาคารคือ “บริษัทแบงก์สยามกัมมาจล ทุนจำกัด” มาตั้งเป็นชื่อมูลนิธิ ทั้งนี้เพื่อยืนยันถึงเจตนารมณ์ขององค์กรที่ดำเนินธุรกิจโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติ นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมไปถึงอนาคต

มูลนิธิสยามกัมมาจลมีความมุ่งมั่นที่จะสนับสนุนให้เยาวชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน สังคม อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน และต่อสังคมโดยรวม ทั้งนี้เพื่อปมเพาะพลเมืองรุ่นใหม่ให้มีจิตอาสาและมีความสามารถ มีคุณสมบัติพร้อมพอที่จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมไทย ให้เป็นสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขต่อไปในอนาคต

มูลนิธิสยามกัมมาจลทำหน้าที่เป็น “กองหนุน” ให้เกิดระบบการพัฒนาศักยภาพเยาวชนของสังคมไทย ผ่านการทำงาน ๓ ด้าน คือ

๑. สนับสนุนการพัฒนาเยาวชนผ่านการดำเนินงานขององค์กรต่างๆ
๒. สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายองค์กรพัฒนาศักยภาพเยาวชน
๓. สร้างโอกาสและพื้นที่เพื่อสื่อสารผลงานของเยาวชน ทั้งที่เป็นพื้นที่จริงและพื้นที่ออนไลน์ โดยมีเว็บไซต์

www.scbfoundation.com และ www.okkid.net เป็นสื่อกลางในการขับเคลื่อนพลังเยาวชนจิตอาสาในสังคมไทย

หลักในการดำเนินงาน

มูลนิธิสยามกัมมาจลจะให้การสนับสนุนโครงการในลักษณะ “ต่อยอด” โครงการที่ดี ทั้งนี้มีหลักการทำงานคือ หนุนให้กลุ่มเป้าหมายสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ดังนั้นทุกโครงการที่มูลนิธิสนับสนุนจะต้องมีการถ่ายโอนความเป็นเจ้าของกลับไปกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องยั่งยืน แม้ว่ามูลนิธิจะยุติการสนับสนุนไปแล้ว

๑. สนับสนุนการพัฒนาเยาวชน

ผ่านการดำเนินงานขององค์กรต่างๆ

สนับสนุนให้เยาวชนรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ทั้งต่อตัวเองและสังคม ผ่านการสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรต่างๆ ซึ่งมีพื้นที่การทำงานกระจายอยู่ในภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ

๒. สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของเครือข่าย

องค์กรพัฒนาศักยภาพเยาวชน

สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายเยาวชนคนทำงาน รวมทั้งองค์กร หน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานด้านพัฒนาศักยภาพเยาวชน ผ่านการทำงานและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และนำไปสู่การยกระดับการทำงานร่วมกัน

๓. ฐานข้อมูลและชุมชนออนไลน์

สนับสนุนการเผยแพร่ข้อมูล ผลงาน และเรื่องราวดี ๆ ขององค์กรเครือข่ายและกลุ่มเยาวชนสู่การรับรู้ของสังคม อีกทั้งเชื่อมโยงให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายโดยมี “เว็บไซต์” เป็น “สื่อกลาง”

- www.scbfoundation.com

เว็บไซต์หลักของมูลนิธิสยามกัมมาจล นำเสนอข้อมูลประวัติความเป็นมา โครงการ กิจกรรม ผลงาน ความเคลื่อนไหวของมูลนิธิ และเป็นศูนย์กลางในการนำเสนอข่าวสาร ผลงานโครงการ กิจกรรม และสื่อเผยแพร่ ของมูลนิธิสยามกัมมาจลและขององค์กรภาคีผู้สังคม อีกทั้งเป็นแหล่งรวมฐานข้อมูลองค์กรพัฒนาเยาวชนทั่วประเทศ เพื่อประโยชน์ในการสืบค้นของผู้ที่สนใจ

- www.okkid.net

ชุมชนออนไลน์เพื่อการสื่อสาร และการรวมพลังทำดีของเยาวชนและคนทำงานจิตอาสา สามารถเข้ามาแบ่งปันประสบการณ์ดี ๆ ผ่านบล็อก (Blog) และสไลด์โชว์ (Slide show) รวมทั้งฝากข่าวสารประชาสัมพันธ์ และร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน หรือชวนกันคิดและทำโครงการดี ๆ ร่วมกันผ่านเว็บบอร์ด (Web board) ชุมชนนี้จัดไว้สำหรับคนมีไฟและมีใจอาสาทั่วประเทศ

Siam Commercial Bank and Corporate Social Responsibility (CSR)

Corporate Social Responsibility is a core element of the Bank's vision. Not only does the Bank support many charities and NGOs, it also actively promotes creative projects and activities useful to society. To assist with the implementation of its CSR program the Bank has established a Corporate Social Responsibility (CSR) Committee consisting of members of the Board of Directors. The Committee has the mandate to set the broad CSR framework for the Bank together with supervising and assessing the Bank's CSR performance. This provides a governance mechanism at the highest level as well as the flexibility to develop and implement a program that is optimized for the benefit of the community.

In addition to broad support of public services and charitable activities, the Bank focuses its CSR program on the promotion of youth development and related educational activities. The Bank has established the Siam Commercial Foundation as the driving force for its youth development initiatives. The Foundation develops the potential of Thai youth through many projects and acts as a networking coordinator for various charities or NGOs having similar goals, and has established the Associated Network for Youth Empowerment specifically to meet this CSR goal. This network has fostered "value enhancement" for all existing activities and, further, has encouraged knowledge exchange programs involving study and research. These activities have the common aim of benefiting youths in terms of education and quality of life development in all parts of the country, and also seek the establishment of organizational role models in this field.

Another policy the Bank promotes is the utilization of employees and their capabilities in support of youth and community development operations as part of its 'value enhancement philosophy' to extend the reach and effectiveness of the Bank's activities. In particular, the Bank encourages its employees to participate in the planning and execution of such programs. This drive is part of its aim to build "Civic-awareness and a spirit of volunteerism" among its employee under the banner "SCB Let's Do Good".

Siam Commercial Foundation Fostering Volunteerism, Youth, and Community Development

Since its establishment on May 25, 1995 by Siam Commercial Bank PCL (SCB), the Siam Commercial Foundation has carried out socially responsible activities with a focus on volunteerism, youth, and community development in line with SCB's founding philosophy of working to benefit the public and the nation.

The Foundation aims to encourage youth engagement in community and public activities, so as to promote youth development in parallel with community well-being. Our goals are to cultivate volunteerism among younger generations, enhance their potential and capability, and incubate in the next generation a will to further drive the country toward becoming a more prosperous and peaceful community.

The Way We Support Youths and Communities

The Siam Commercial Foundation has worked as a "helping hand" to build youth and community development mechanisms in Thailand. Our principle is to enable target recipients' sustainable self-reliance. Ownership of every project supported by the Foundation therefore has to eventually be transferred to the target recipients, so that they can continue activities without further support in the future.

The Foundation supports existing youth and community development activities by means of "value enhancement" through 3 approaches:

1. Supporting youth development activities run by organizations in the field.
2. Promoting the potential development of youth development organization networks.

3. Creating opportunities and space - both virtual and actual - for youth creativity and volunteerism via online youth development databases and communities at www.scbfoundation.com and www.okkid.net, respectively.

1. Supporting youth development activities run by organizations in the field

Through our support for youth development organizations nationwide, we encourage young people to team up to do good things for themselves and their communities through project-based programs.

2. Promote the potential development of youth development organization networks

The Siam Commercial Foundation has supported the development of youth development organization networks to promote cooperation, experience exchange, and knowledge sharing that lead to knowledge integration and mutual collaboration.

3. Online youth development database and community

The Siam Commercial Foundation has promoted the public awareness of information, outcomes, and success stories about youth and community development activities and projects carried out by new generation and youth development organization networks, as well as their experience and knowledge sharing and mutual learning on the following Web sites:

- www.scbfoundation.com

This site contains information about the Foundation's history and background, activities and projects, news and updates of both the foundation and of youth development organization networks, and a database of youth development activities and projects nationwide.

- www.okkid.net

This is a community with blogs, slide shows, and a Web board for active volunteers and young generations nationwide to share their success stories, comments, ideas, and news about youth and community development.

คณะกรรมการมูลนิธิสยามกัมมาจล

นายจิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา	ประธานกรรมการ
ศ.นพ. วิจารย์ พานิช	รองประธานกรรมการ
นายอานันท์ ปันยารชุน	กรรมการ
นายวิชิต สุรพงษ์ชัย	กรรมการ
ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล	กรรมการ
คุณหญิงชฎา วัฒนศิริธรรม	กรรมการ
นางกรรณิกา ขลิตอาภรณ์	กรรมการ
นายสมภพ อมรรัตนศักดิ์	กรรมการและเหรัญญิก
นางปิยาภรณ์ มั่นทะจิตร	กรรมการและเลขานุการ
	ผู้จัดการมูลนิธิสยามกัมมาจล

ปลูกป่าแก้จน ปลูกคน เพื่อปลูกป่า

บทเรียนความสำเร็จการดำเนินโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ

ดำเนินการโดย มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์

สนับสนุนโดย ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) และมูลนิธิสยามกัมมาจล

ISBN 978-974-235-279-0

พิมพ์ครั้งแรก

พิมพ์ครั้งที่สอง

สงวนลิขสิทธิ์

ตุลาคม ๒๕๕๒

ธันวาคม ๒๕๕๒

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์

๑๘๗๕ ถนนพระราม ๔ แขวงลุมพินี เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

โทร. ๐-๒๒๕๒-๗๑๑๔

โทรสาร ๐-๒๒๕๓-๖๙๙๙

www.maefahluang.org

มูลนิธิสยามกัมมาจล

๙ ถนนรัชดาภิเษก แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทร. ๐-๒๕๔๔-๓๙๙๑

www.scbfoundation.com

บรรณาธิการอำนวยการ

บรรณาธิการ

ที่ปรึกษา

ปิยาภรณ์ มั่นทะจิตร

รัตนา กิติกร

องค์อร อากาศ ณ อยุธยา

จัดทำเนื้อหา ออกแบบ และควบคุมการผลิต

ภาพ

โรงพิมพ์

นิตยสาร*สารคดี* ในนามบริษัททวีริยะธุรกิจ จำกัด

ทีมภาพนิตยสาร*สารคดี*

บริษัท ทวีวัฒนาการพิมพ์ จำกัด